

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

2. (112.) ÉVFOLYAM 5. SZÁM

2007. október

Szulmanné dr. Binet Mariann

Folyékony bioüzemanyagok (bioetanol, biodízel) –
a műszaki és iparjogvédelmi háttér áttekintése

Dr. Gyenge Anikó

Archívumok egy új világban: a digitalizáció hatásai a könyvtárakra – II. rész

Dr. Fazekas Judit – Dr. Jókúti András

A 10 éves védjegy törvény és a jogharmonizáció

Dr. Vida Sándor

Az Európai Bíróság gyakorlatának hatása a magyar védjegyjogra

Dr. Palágyi Tivadar

Az amerikai Legfelsőbb Bíróság egy új döntése a
szabadalmi bejelentések kézenfekvőségének megítéléséről

Dr. Mikló Katalin

A szakmai előítélet fogalma és meglétének vizsgálata
a feltalálói tevékenység megítélése során

Szőllősi Gusztáv

FÓRUM – Megjegyzések dr. Markó József A „feltalálói lépés” követelménye a
használatiminta-oltalmi jogban című tanulmányához

MAGYAR SZABADALMI HIVATAL

TARTALOM

<i>Szulmanné dr. Binet Mariann</i>	Folyékony bioüzemanyagok (bioetanol, biodízel) – a műszaki és iparjogvédelmi háttér áttekintése	5
<i>Dr. Gyenge Anikó</i>	Archívumok egy új világban: a digitalizáció hatásai a könyvtárakra – II. rész	31
<i>Dr. Fazekas Judit – Dr. Jókúti András</i>	A 10 éves védjegy törvény és a jogharmonizáció	45
<i>Dr. Vida Sándor</i>	Az Európai Bíróság gyakorlatának hatása a magyar védjegy jogra	52
<i>Dr. Palágyi Tivadar</i>	Az amerikai Legfelsőbb Bíróság egy új döntése a szabadalmi bejelentések kézenfekvőségének megítéléséről	58
<i>Dr. Mikló Katalin</i>	A szakmai előítélet fogalma és meglétének vizsgálata a feltalálói tevékenység megítélése során	64
<i>Szöllősi Gusztáv</i>	FÓRUM – Megjegyzések dr. Markó József A „feltalálói lépés” követelménye a használatiminta-oltalmi jogban című tanulmányához	80
<i>Dr. Palágyi Tivadar</i>	Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről	85
Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből		113
Könyv- és folyóiratszemle		135
Summaries		143

A folyóiratban megjelenő tanulmányok a szerzők véleményét tükrözik, amely nem feltétlenül azonos a szerkesztőbizottság álláspontjával.

FOLYÉKONY BIOÜZEMANYAGOK (BIOETANOL, BIODÍZEL) – A MŰSZAKI ÉS IPARJOGVÉDELMI HÁTTÉR ÁTTEKINTÉSE

A környezettudatos és fenntartható energiagazdálkodás elterjedésével egyre inkább előtérbe kerülnek a *megújuló energiaforrások*, illetve az azok mind jelentősebb kihasználása érdekében végzett fejlesztőmunka.

A zöldenergia egyik igen jelentős növekedés előtt álló ága az úgynevezett *bioüzemanyaggyártás*. A *biodízel*- és *bioetanol*-üzemek elterjedését a környezettudatosság mellett nagyban elősegíti a magas olajárak miatt fellépő, egyre szignifikánsabb kereslet is. A kereslet óriási, és az EU előírásai miatt a jövőben ennek további növekedésére lehet számítani.

A tanulmány célja a megújuló energiaforrásokon belül a bioüzemanyagokkal kapcsolatos ismeretek elmélyítése. Ennek keretében a kapcsolódó fogalmi háttér, a jelenleg alkalmazott előállítási technológiák, valamint az irodalomból megismerhető fejlesztési irányok áttekintésére kerül sor. Vizsgáljuk, hogy a nemzetközi és a hazai iparjogvédelmi aktivitás hogyan illeszthető be ebbe a trendbe.

1. A bioüzemanyagokkal kapcsolatos általános gondolatok: mit tekintünk bioüzemanyagnak? (Miért bio-, miért üzemanyag?) Forrásai, eredete

Az emlékezetes 1973. évi kőolajválság döbbsentette rá először a fejlett ipari országokat a fosszilis energiától és hajtóanyagoktól való függés komoly veszélyeire. Azóta a globális felmelegedés és a környezetszennyezés mérséklésére irányuló törekvések miatt is egyre nagyobb szerepet kaptak a megújítható, biológiai eredetű alternatív üzemanyagforrások alkalmazási lehetőségével kapcsolatos kutatások. Napjainkra már bőségesen rendelkezésünkre állnak olyan gyakorlati tapasztalatok, amelyek egyértelműen alátámasztják, hogy a biomasszából, tehát megújuló erőforrásból előállított bioüzemanyagok közvetlenül helyettesíthetik a fosszilis tüzelőanyagokat a közlekedésben, és egyszerűen bevezethetők az üzemanyag-ellátási rendszerekbe is.

Bioüzemanyagnak tekint a szakirodalom bármely, biomasszából nyerhető üzemanyagot. Fő forrásai a speciálisan erre a célra termesztett növények vagy a mezőgazdaságból, erdőszetből, egyéb iparágakból adódó hulladékok, melléktermékek.

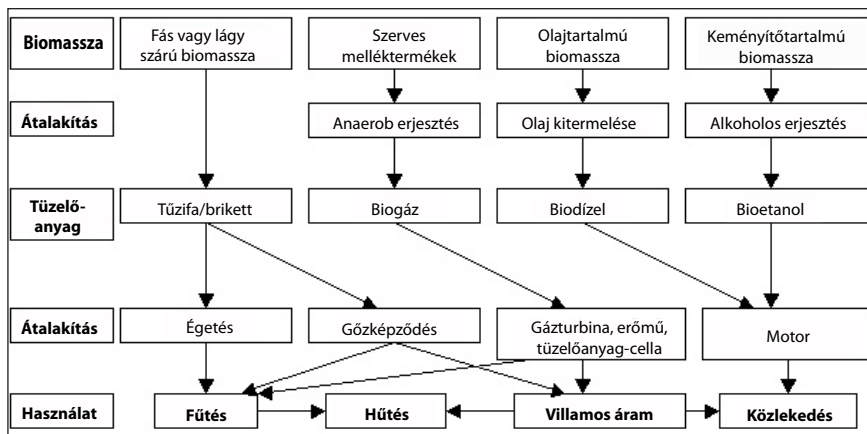
A *biomassza* – növényi és állati szervezetek által termelt szerves anyag – a napenergia átalakított, újratermelődő formája. Az ember különböző változatokban és célokra régóta alkalmazza, de jelentősége a fosszilis energiahordozókkal való kényszerű takarékoskodás időszakába lépés óta nőtt meg. Napjainkban elősorban az energetikailag hasznosítható nő-

vényekkel, a mezőgazdasági, erdészeti stb. hulladékokkal, melléktermékekkel kapcsolatban használják a kifejezést. A biomassa mint energiaforrás gyűjtőfogalmába a következőket soroljuk:

- hagyományos mezőgazdasági termények melléktermékei és hulladécai (például szalma, kukoricaszár),
- erdőgazdasági és ffeldolgozási hulladékok (például faapríték, -nyesedék, fűrészpor),
- energetikai célra termesztett növények (például fűfélék, fák: akác, nyárfa, éger, fűz; takarmánynövények: cukorrépa, köles, rozs, repce);
- másodlagos (állati) biomassa (például trágya).

Az, hogy újabban e fogalommal a napilapok hasábjain és a tudományos közleményekben nap mint nap találkozhatunk, abból ered, hogy a biomasszából közvetlenül vagy megfelelő átalakítással olyan energiaforrás nyerhető, amely folyamatosan megújul, hiszen a biomassa alkotói rövid életciklusban, általában egy éven belül újból megtermelődnek. Így felhasználásával fosszilis energiahordozók (kőszén, földgáz, kőolaj) válthatók ki, azaz megvalósítható a fenntartható energiaszolgáltatás (fenntartható fejlődés). Az így megtakarított fosszilis energiahordozók nem fokozzák a levegő szennyezettségét és CO₂ tartalmának növekedését (üvegházhatás, globális felmelegedés). Napjainkban a biomassa – a szén, a kőolaj és a földgáz után – a világ negyedik legnagyobb energiaforrása. Világviszonylatban a felhasznált energiának kb. 14%-át, a fejlődő országokban mintegy 35%-át e forrásból nyerik.

1.1. A biomassa energetikai célú felhasználásának lehetőségei

1. ábra: A biomassa energetikai felhasználásának lehetőségei

A biomassa tehát energiaforrásként hasznosítható:

- közvetlen elégetéssel hőenergia termelésére,

- levegő jelenlétében erjesztve motorhajtásra alkalmas alkoholok (bioetanol, biometanol) előállítására,
- levegő kizárásával erjesztve hő és áram termelésére lehetőséget nyújtó biogáz gyártására,
- megfelelő átalakítással dízelhelyettesítő alapanyaggá.

A biomasszában kötött energiát *elégetéssel* (*tüzelhető biomasszák*) ősidők óta szabadítja fel az ember, és használja melegítésre, ételkészítésre és egyéb célokra (fa- és faszéntüzelés). Ez a legegyszerűbb, de viszonylag kis hatásfokú energianyerési forma. A legjellemzőbb, tüzelésre használható biomasszafajták: tűzifaapríték (erdei lágyszárú vagy keménylombos erdőkből előállítva), fűrészfűrész hulladékokból, illetve lágyszárú-energiaültetvényekből – pl. nyárfa – előállítva), fűrészpellet (fűrészipari melléktermék), szalma, energiafű, illetve az ezekből előállított pellet. Ezek fűtőértéke légszáraz állapotban aránylag szűk határok, tonnánként 8,4-21 kJ között mozog.

A *biológiai* *elgázósítható* biomasszákat jellemzően nagyobb nedvességtartalmú növényi vagy állati hulladékok alkotják, például cukortartalmú növények, zöld növények hulladéka, állati szennyvíziszap, trágya. Biomassza-elgázosítás történhet elgázosító kazánban is, ahol tökéletlen égés során nyerhető az ún. generátorgáz.

A *gépjármű-üzemanyagként hasznosítható* biomassza két alapvető csoportra bontható a helyettesített tüzelőanyag fajtája szerint.

A *benzin* helyettesítőként alkalmazható bioetanol alapanyagát a magas cukortartalmú (cukorrépa, cukornád), magas keményítőtartalmú (kukorica, burgonya, búza) vagy magas cellulóztartalmú (szalma, fa, nád, energiafű) növények képezik.

A *dízel* helyettesítőként alkalmazható biodízel alapanyagát olyan olajtartalmú növények (például repce, oliva, napraforgó) alkotják, amelyekből az olaj kisajtolható, és egyszerűbb vegyszerezések után a dízelolajhoz hasonló tulajdonságprofillal rendelkező anyag nyerhető.

Sok esetben egymásnak ellentmondó felmérések és vizsgálatok állnak rendelkezésre arra vonatkozóan, hogy a bioüzemanyagok alkalmazása milyen tényleges energiamegtakarítást eredményez. Egyes számítások szerint a befektetett és kinyert energia aránya 20-22%, de van, aki 40%-ról is beszél. (Megjegyezzük, hogy napvilágra kerültek olyan számítások is, amelyek szerint ez a mérleg egyenesen negatív.) A környezetre gyakorolt tényleges hatást újabban az ún. életciklus-elemzéssel (life cycle assessment, LCA) a „bölcsőtől a sírig” analizálják, amelynek során figyelembe veszik például azt a tényt is, hogy a bioüzemanyagok előállítása során fosszilis energiát használnak fel.

A biomassza energetikai felhasználása „CO₂-semleges”, vagyis elégetésekor csak annyi szén-dioxid termelődik, amennyit a növényi fotoszintézis felhasznált. A megújuló forrást is tartalmazó gázolajat tankoló autósok 2-3 százalékkal kevesebb szén-dioxidot juttatnak a légkörbe, mint amennyit hagyományos gázolajjal tennének. Ezenkívül a biodízel-komponens előállítása is kevesebb fosszilis energiát igényel a gázolaj-előállításához képest, tehát maga a termelés is „szén-dioxid-megtakarítással” jár.

A bioüzemanyagok tisztán vagy hagyományos üzemanyagokhoz keverve kerülhetnek forgalomba. Széles körű elterjedésük feltétele, hogy a hagyományos, a szabványok előírásainak megfelelő üzemanyagokhoz keverve, a meglévő elosztóhálózaton keresztül forgalomba hozhatók legyenek. A hagyományos üzemanyagokhoz való keverés feltétele, hogy a bekeveréshez felhasznált bioüzemanyagnak szabványosnak kell lennie, és a kevert üzemanyagnak is teljesítenie kell a dízel- és benzinüzemanyag-szabványok előírásait, amelyek garantálják, hogy a gépkocsikban mindenféle probléma nélkül felhasználhatók legyenek.

2. Háttér – az első lépésektől napjainkig

A növényi olajok és alkoholok üzemanyagcélú vizsgálata, hasznosítása nem új keletű. A megújuló energiaforrásokból történő üzemanyag-előállítás gondolata már a belső égésű motorok szabadalmaztatásának időszakában felmerült. Egészen a múlt század elejéig a kőolaj alapú üzemanyagok a kőolaj-feldolgozás kezdetlegessége miatt újdonságnak számítottak, a széles közönség elsősorban csak a világításra használt petróleum formájában találkozott a finomított kőolajjal. Ekkor még a mai elsőgenerációs bioüzemanyagokhoz hasonló alkoholok, növényolajok, illetve ezek származékai kézenfekvő megoldásnak számítottak az akkor még csak kis mennyiségben kitermelt, nehezen hozzáférhető kőolajjal szemben.

Az első kísérleti benzinmotorokat és automobiliokat a kőolajszármazékokon kívül más üzemanyagok is hajtották. Otto robbanómotorját etilalkohol üzemanyagra készítette el és szabadalmaztatta. A XX. század folyamán a motoralkoholokat részben vagy egészben gyakran alkalmazták motorüzemanyag-helyettesítőként. A legendás Ford T-modellnek is volt etanollal hajtott változata, az azt követő A-modell pedig a manapság univerzális, többféle üzemanyaggal hajtható (flex fuel) autók őse volt. A hatvanas évekig kísérleti jelleggel, illetve válsághelyzetek (háború, energiakrízis) kezelése céljából viszonylag szűk körben került sor az etanol motorhajtóanyagként történő felhasználására. Az etanol először az első világháború után került középpontba mint motorhajtóanyag. A vesztes országokban ekkor a nemzetközi blokádnak köszönhetően óriási benzinhiány lépett fel, s a szerény kőolajkincs következtében rászorultak az alternatív üzemanyagok kutatására és felhasználására. Hazánkban a húszas-harmincas évek fordulójától, egészen pontosan 1929-től foglalkoztak az alkoholok motorban való felhasználásának lehetőségeivel. Ez év november elsején lépett életbe az a törvény, amely egytödöt arányban tette kötelezővé víztelenített alkoholok motorbenzinekhez való hozzákeverését. Az alkohol motorbenzinhez keverésének célja ekkor az oktánszám javítása volt. Ettől kezdve a második világháború végéig a magyar üzemanyag-felhasználás közel felét tette ki az úgynevezett „motalkó”.

A nyolcvanas évektől kezdődően a világ több országában megfigyelhető a motoralkoholok alkalmazásának előretörése, amelyet az energetikai szempontok mellett a növekvő környezetvédelmi erőfeszítéseknek és agrárgazdasági megfontolásoknak lehet tulajdonítani. A

bio-, illetve megújuló üzemanyagokkal kapcsolatos munka terén ki kell emelni Braziliát, ahol 45 ezer négyzetkilométert, azaz csaknem fél magyarországnyi területet ültettek be kukoricával, amelyből évi 14 millió köbméter etanolt gyártottak. A nyolcvanas évek közepén Braziliában minden tíz eladott autóból kilenc etanollal is üzemeltethető volt. Azonban a kőolaj- és az alkoholcukor-árak változása, valamint az etanol használatának műszaki problémái gyakorlatilag leállították az etanollal működő gépjárművek terjedését. A brazil kőolajmezők feltárásával az etanol üzemanyagként történő felhasználása alapvetően szociális kérdéssé alakult.

Napjainkban a világ legnagyobb bioetanol-előállítója az Egyesült Államok (2005-ben 16,2 milliárd liter állítottak elő), megelőzve a korábbi piacvezető Braziliát (a brazil termelés 15,5 milliárd liter volt 2005-ben). A harmadik legnagyobb termelő Kína (2005-ben 1,3 milliárd liter bioetanolt gyártottak), míg az Európai Unió jelentős lemaradással a negyedik helyre szorult, termelése mindössze 0,9 milliárd liter volt 2005-ben.

A zöldüzemanyagok iránti érdeklődés erősödését jelzi az a bejelentés is, amely szerint Bill Gates amerikai üzletember 2006-ban 25,5%-os részesedést vásárolt a bioetanolt előállító Pacific Ethanol nevű vállalatban. A Microsoft alapítójának befektetési cége, a Cascade 84 millió dollárt fizetett az 5,25 millió Pacific Ethanol-részvényért.

A biodízzel kapcsolatban Rudolf Diesel nevét kell megjegyeznünk. Mogyoróolajjal működtette első gépjárművét, amellyel a párizsi világkiállítás nagydíját is megnyerte 1900-ban. Egy Saint Louisban, (Missouri/US) tartott előadásában így fogalmazta meg a növényi olajok üzemanyagként történő hasznosításának jövőbeni perspektíváit: *„The use of vegetable oils for engine fuels may seem insignificant today, but such oils may become in course of time as important as petroleum and the coal tar products of present times.”*

1938-ban Walton a növényi olajok kémiai átalakításával összefüggő kutatásai során felismerte a glicerinhoz kapcsolódó zsírsavak lehasításának lehetőségét, elméletileg megalapozva ezzel a növényi olajok átészterezését.

1943-ban Jamieson több mint 350 olajnövényt azonosított, amelyekből a kivonható olaj tüzelőanyagként hasznosítható a belső égésű motorokban. Később Duke és Bagby ezt a listát 70-re szűkítette, legfőbb szempontként a termésátlagot véve figyelembe (minimálisan 200kg/ha).

Az ipari méretekben is alkalmazható eljárásokat az 1940-es években fejlesztették ki, illetve szabadalmaztatták. A XX. század első felében a Deutz cég (DE3800585) már sorozatban gyártott növényi olajokkal működő motorokat, az égéstéri lerakódásokat azonban nem sikerült akkoriban elfogadható szintre csökkenteni, így alábbhagyott a tudományos érdeklődés is.

Az első, motorokon végzett tesztekéről Meurier 1952-ben számolt be. Az átészterezett növényi olajok motorhajtóanyagként történő alkalmazását értékelő tanulmánya kiemeli a növényi olajok alternatív hajtóanyagként történő alkalmazásának lehetőségeit, ugyanakkor meghatározza a további kutatási irányokat is.

A '60-as, illetve '70-es években kezdődő olajválság további lendületet adott az alternatív hajtóanyagokkal összefüggő kutatásoknak. A 70-es években a német Ludwig Elsbett kifejlesztette a speciális ELSBETT-motort növényi olajokra. (E3343677; DE3314543; US4813389, AT174299B; AT175043B). Ezek hatásfoka több mint 40% volt, ami egyharmaddal több, mint a korabeli dízelmotoroké.

A '80-as, '90-es évek során, ahogy az élet számos egyéb területén, az üzemanyagok esetében is egyre nagyobb hangsúlyt kapott a fenntartható fejlődés és a környezetvédelmi szempontok biztosítása. E célok szellemében számos fejlesztés történt az autógyártás (pl. katalizátorok) és az üzemanyag-előállítás (ólom- és kénmentes, valamint csökkentett aromásanyag-tartalmú termékek) terén egyaránt. Az éghajlatváltozást okozó túlzott mértékű szén-dioxid-kibocsátás csökkentése érdekében végzett fejlesztőmunka jelentős lépcsőfoka az üzemanyagok biotartalmának növelése. A '80-as években elsősorban az Ausztriában, illetve Németországban folytatott K+F tevékenység eredményeként felgyorsultak a növényi olajokra alapozott adaptációs kutatások, amelyek egyaránt foglalkoztak a növényi olajok észterezett változatainak technológiai megoldásaival, illetve motorteknikai alkalmazásával. A célirányos kutatás-fejlesztés eredményeként Ausztriában a '80-as évek végén, illetve a '90-es évek elején eredményesen fejeződtek be az első, repce-olajsírsav-metilészter előállítására irányuló félüzemi kísérletek (Aschbach an der Donau, Wieselburg). Az eredményes kísérletekkel egyidejűleg vált fogalommá a szóvédjegyként alkalmazott biodízel elnevezés az ilyen alternatív motorhajtóanyagokra. A '90-es évek közepétől Ausztriában telepítettek ipari méretű termelést végző biodízelüzemeket (Mureck, Starrein, Bruck, Plauen). A repce alapanyagra épülő, és évi 1000-3000 tonna biodízelt (RME) kibocsátó üzemeket akkor még kompenzációs (a mezőgazdaságból származó növényolajjal egyenértékű biodízelt a mezőgazdasági gépekben használják fel) elszámolási rendszerben működtették. A '90-es évek második felében a biodízel-előállító üzemek építési üteme felgyorsult. Ezeknek az üzemeknek a végtermék-kibocsátási kapacitása jelentősen megnövekedett (50 000–100 000 t/év), jellemzővé vált a növényolaj-előállítás és az észterezés technológiai részegységeinek üzemenkénti elkülönülése. Az innen kikerülő olaj hasznosításánál a mezőgazdasági felhasználás mellett jelentős arányt képvisel a közúti, teherszállítási, a közcélú és személyszállítási felhasználás.

A biodízel-előállításban jelenleg az Európai Unió áll az élen. A tagországokban tevékenykedő vállalatok 2005-ben 3,2 millió tonna – gázolajhoz keverhető – zöldüzemanyagot állítottak elő, ez 65 százalékkal haladja meg az egy évvel korábbi mennyiséget. Az Európai Biodízeltanács (EBB) előrejelzése szerint a növekedés az elkövetkező években is folytatódik. Az EU-n belül Németország maradt a legnagyobb gyártó, miután biodízel-termelése tavaly meghaladta az 1,6 millió tonnát. Ezt Franciaország és Olaszország követte 492 ezer, illetve 399 ezer tonnával, míg az új tagországok közül Csehországban 133 ezer, Lengyelországban pedig 100 ezer tonna biodízelt termeltek 2005-ben.

A munka azonban még korántsem zárult le, helye van az új fejlesztéseknek, innovációnak, amit mi sem mutat jobban, mint az, hogy a bioüzemanyagok kiemelt helyet foglalnak el az

EU hetedik keretprogramjában is, elsősorban a „biomassza-finomítás” (ez értékes felhasználást keres a növény valamennyi része számára) és a második generációs bioüzemanyagok (a fa cellulóztartalmából előállított etanol, a Fischer–Tropsch-eljárással készülő biodízel- és a bio-dimetil-éter-kutatás). E kutatások eredményétől azt várják, hogy az előállítás költségei 2010-től jelentősen csökkenthetők lesznek. Az „Intelligens energia – Európa” elnevezésű program keretében a Bizottság a bevált technológiai megoldások piaci bevezetését és terjesztését támogatja. Az alábbi „főcsapások” mentén terveznek intézkedéseket a bioüzemanyagok előállításának és használatának előmozdítása érdekében:

- a bioüzemanyagok iránti kereslet serkentése;
- a környezetvédelmi előnyök kihasználása;
- a bioüzemanyagok előállításának és elosztásának fejlesztése;
- az alapanyag kínálatának bővítése,
- a kereskedelembe rejlő lehetőségek kiaknázása;
- a fejlődő országok támogatása.

A bioüzemanyagokkal kapcsolatos megfontolásokat az európai uniós energiapolitika irányelvben fogalmazza meg. Ennek értelmében a megújuló energiaforrások arányának 2010 végére el kell érnie az 5,75%-ot a kész üzemanyag energiatartalmára vetítve. Ez csak úgy teljesíthető, ha a hagyományos benzin- és gázolaj-forgalmazásban kötelezően megjelenik, és egyre növekszik a növényi eredetű alapanyagok szerepe. Így nemcsak a légkörbe jutó szén-dioxid többletmennyisége csökken, hanem a bekevert növényi komponens hatására csökken a közlekedés és ezen keresztül a gazdaság olajfüggősége is, mivel kevesebb kőolajat kell az Európai Unióba importálni. A döntés másik lényeges eleme, hogy a repceből, napraforgóból, kukoricából és búzából meglévő agrárpiaci készletek egy részét a bioüzemanyaggyártó cégek is hasznosíthatják, illetve a nem étkezési célú többletigények viszonylag jól tervezhető piacot jelentenek a mezőgazdasági szektor számára. Mindez kiegyensúlyozó hatással van a termékárakra, és kedvezően befolyásolja a termelési költségeket.

Összességében tehát a biokomponensek alkalmazása számos kedvező hatással jár, előállításuk azonban új beruházásokat igényel, s gyártásuk, illetve felhasználásuk számos megoldandó problémát vet fel.

3. A bioüzemanyagok előállítási technológiája, fejlesztési trendek, kilátások a szakfolyóiratok és a nemzetközi szabadalmi irodalom tükrében

3.1. Bioetanol

A motoralkoholok közül a világon a legelterjedtebben alkalmazott bioüzemanyag a bioetanol (víztelenített alkohol). Az etanolt, bár elvileg alkalmas az önálló üzemanyagként történő felhasználásra, többnyire benzinnel elegyítve alkalmazzák. A benzinnel kevert eta-

nollal kedvező tulajdonságú üzemanyag nyerhető, hiszen nő a keverék oktánszáma és oxigéntartalma, így javulnak az égés feltételei. A keverési arányt tükrözi az elnevezés. Az E85 elnevezés például olyan üzemanyagra vonatkozik, amely 85% etanolt, és 15% benzint tartalmaz. 5-15% etanol hozzáadásával kapják a motalco vagy gasohol nevű üzemanyagokat, Braziliában a 20-22% alkoholtartalmú benzint is elterjedten használják. A másik felhasználási lehetőség éter és izobutilén hozzáadásával etil-tercier-butiléter (ETBE) előállítása, amely oktánszámnövelő anyag. Ez a területen széles körben használt metil-tercier-butiléter (MTBE) (előállítását tekintve nem bioüzemanyag) versenytársa. Az ETBE Magyarországon is a leggyakrabban használt hagyományos oktánszámnövelő üzemanyag-komponens.

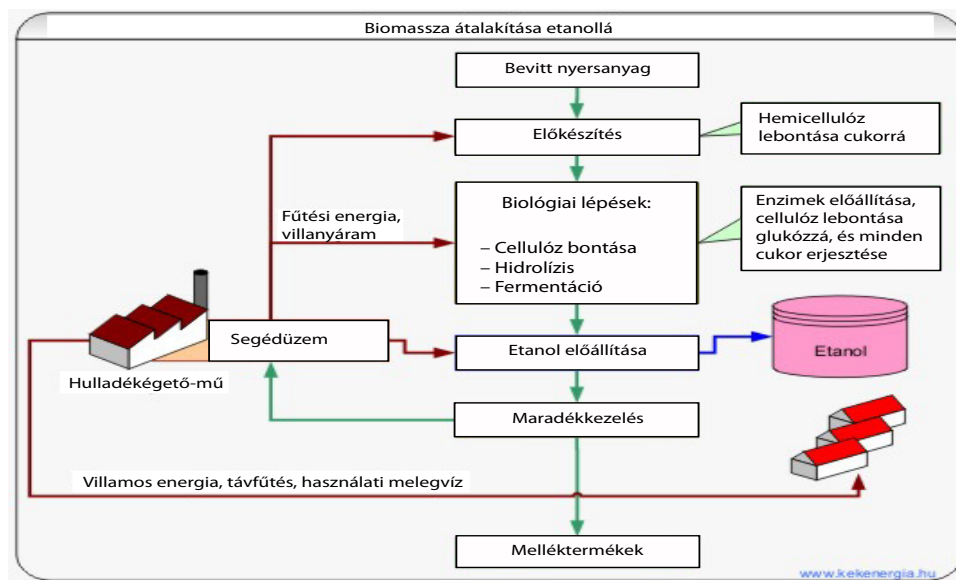
Az üzemanyagként felhasználható bioetanol alapanyaga alapvetően két forrásból ered. Egyrészt készülhet keményítő vagy cukor alapanyagú mezőgazdasági terményekből (búza, kukorica, cukorrépa, burgonya, manióka, cukornád), másrészt alapulhat a gyártás cellulóztartalmú biomasszán (növényi eredetű szálak, rostok, de a nyersanyagok között szerepelhet a fa és a fű is). (Megjegyezzük, hogy a cellulóزالapú nyersanyagok alkalmazásával kapcsolatos kísérletek a jelen egyik fontos kutatási irányát képviselik.)

Az éghajlat- és talajviszonyoknak megfelelően Braziliában cukornádból, az USA-ban kukoricából állítanak elő igen nagy mennyiségben etanolt. Hazánkban az ipari alkohol előállítására a cukorrépa, édes cirok, kukorica, kalászos gabonafélék és a burgonya a legalkalmasabb.

A bioetanol előállításának egyik legelterjedtebb technológiája a keményítő enzimes hidrolízise, amelyet élesztővel végzett erjesztés követ. A folyamat végterméke az etanol, amelyet a fermentációból az alkohol desztillációjával távolítanak el. Az eljárás gyakorlatilag megegyezik az élelmiszer-ipari finomszesz-előállítással. Az etanol erjesztéssel történő átalakítása a következő részfolyamatok szerint megy végbe:

1. az alapanyag előkezelése (száraz, nedves őrlés, préselés);
2. a keményítő enzimatisz átalakítása cukrokká;
3. a cukor erjesztése, ez utóbbi lépésben az élesztőben lévő enzimek az erjeszthető cukrot etanollá és széndioxiddá alakítják;
4. a desztilláció, amelynek során az etanolt elválasztják a reakcióelegyből.

A desztillációval kb. 95%-os tisztaságú etanol állítható elő. Az ennél kisebb víztartalmú etanol előállításához egyéb eljárásokat kell alkalmazni (például azeotróp desztilláció, membrános vagy molekulaszitász elválasztás, vákumdesztilláció). Meg kell jegyezni, hogy a technika egyre inkább abba az irányba halad, hogy olyan adalékanyagokat dolgozzanak ki, amelyeknél ez az utólagos, energiaigényes és költséges víztelenítési lépés elkerülhető, és a desztilláció eredményeként nyert kb. 96%-os etanol közvetlenül felhasználható. Ezáltal a költség- és energiaigényes tisztítási műveletek elmaradhatnak.

2. ábra: Az előállítás lépései (forrás: www.kekenergia.hu)

Az alkohol-előállítás 1. szakaszának célja, hogy a keményítőt oldatba vigye és cukrokra bontsa le, mivel az élesztő csak az egyszerű cukrokat képes erjeszteni. A keményítő savakkal vagy enzimekkel (amilo-1,6-glükózidáz, amilázok, maltáz) átalakítható glükózzá. Enzimeként az utóbbi időszakban kifejlesztett eljárásokban egyre inkább a nagyipari módszerekkel előállított enzimpreparátumokat használják. Ezek az enzimek az α - és β -amiláz és az amiloglükózidáz. Az enzimek hatékony működéséhez optimális pH-ra, hőmérsékletre és koncentrációra van szükség. A különböző kereskedelmi készítmények esetében a gyártócégek rendszerint megadják az alkalmazás optimális feltételeit. Az, hogy az átalakulás milyen sebességgel megy végbe, azaz mennyi idő alatt játszódik le a keményítő cukorra történő lebontása, függ az alkalmazott enzimek aktivitásától. Az eljárás 2. szakasza, az ún. szeszes erjedés hagyományos értelemben az a folyamat, amikor az élesztők az előző lépésben keletkezett cukrokat alkoholra és széndioxidra bontják le. A mai nézet szerint a cukor élesztővel történő fermentálása alkohollá nem „igényli élő élesztősejtek jelenlétét”, a szeszes erjedést az enzimek egész rendszere idézi elő, amelynek Buchner a zimáz összefoglaló nevet adta. A technológia úgy egyszerűsíthető, hogy a keményítőtartalmú, kiindulási anyaghoz adják az enzimeket és az élesztőt is.

Az Európai Szabadalmi Hivatal EPODOC adatbázisában végzett kulcsszavas kereséssel több mint 400 olyan rekord hozható felszínre, amely a fermentációból történő üzemanyag előállításához, alkalmazásához kapcsolódik.

A keményítő alkohollá történő lebontásával kapcsolatban a szabadalmi irodalom [például US4,490,469 (1984) (Production of ethanol by fermentation); GB1470325 (1977) (Enzymatic

hydrolysis of granular starch); EP806433 (High solids, single phase process for preparing enzyme converted starches); CA1247032 (1988) (Method for direct saccharification of raw starch using enzyme produced by a Basidiomycete belonging to the genus Corticum)] bő-
sleges ismeretanyagot szolgáltat. Megismerhetők a keményítő enzimes lebontásának szakas-
zai, az egyes szakaszokban alkalmazott enzimek, azok a szempontok, amelyeket a fermentá-
lási eljárás megvalósítása során az enzimműködés optimális beállításával kapcsolatban
ismerni kell. E tudás birtokában a területet ismerő szakember számára az adott üzemi
feltételeknek megfelelő technológia beállítása rutinfeladat.

Technikai trendek, kilátások

A bioetanol előállításához kapcsolódó fejlesztések egyik fontos területe a képződő hatalmas
szennyvízmennyiség (13 l/l bioetanol) hatékony kezelése (pl. biogáz-előállítás), illetve újra-
hasznosítása.

Fontos irány az alapanyag árának csökkentésére irányuló munka. Ennek egyik lehetsé-
ges útja a cellulóztartalmú anyagok fermentálásának megoldása, ami már olyan hulladék
biomassza felhasználását is lehetővé teszi, mint amilyen a fa, a növényi magvak héjai. Ez
az alapanyag új kezelési technológia kidolgozását igényli. Ennek egyik útja nagyon hatás-
sos enzimrendszer kidolgozása, amely lehetővé teszi a cellulóz és hemicellulóz cukor-
rá alakítását és az ezt követő fermentálást. E munka lényege elsődlegesen a celluláz- és
hemicellulózenzim-rendszer minél olcsóbb előállítási technológiájának kidolgozása. Az
EU-ban ennek megvalósítására három kísérleti üzem hoztak létre Svédországban, Spa-
nyolországban és Dániában. A másik megvalósítási mód, amelyen elsősorban japán kutatók
dolgoznak, a cellulóztartalmú anyag hidrotermikus kezelése.

Ígéretes irány az egyelőre csak kísérleti-féülüzemi szinten megvalósuló, a szintézisgázok-
ból kiinduló eljárás, amelynek révén a biomassa elgázosítása során képződő termékből
állítják elő a nagy tisztaságú etanolt (Pearson Gasification; JP57175136). Az így előállított
bioetanol javított emissziós jellemzőkkel rendelkezik.

További érdekes fejlesztési irányt jelent a bioetanol hagyományos dízelolajjal alkotott
keverési lehetőségének vizsgálata. Az ún E-Diesel környezetvédelmi szempontból nagyon
kedvező, előállítása azonban speciális adalékanyagok kifejlesztését igényli.

3.2. Biodízel

A dízelmotorok növényi olajokkal történő üzemeltetésére irányuló kísérletek alapján bizo-
nyítást nyert, hogy a biodízel fizikai tulajdonságai nagyon hasonlóak a hagyományos dízel
üzemanyagéhoz, és így a növényi olajok még a nehéz hajtómotorok üzemeltetésére, valamint
kenőolajként is beváltak. A biodízel alkalmazható tiszta formában (B100), illetve a hagyomá-
nyos dízellel alkotott különböző arányú keverékei formájában, amelyek közül a legismertebb
a B20 (20% biodízel és 80% dízel). Az utóbbi gyakorlatilag a dízel valamennyi hagyományos

felhasználási területén alkalmazható, így a mezőgazdaságban, erdőgazdaságokban, bányászásban használt berendezéseknél, a közlekedésben. Nem igényli a motor semmiféle módosítását. A tiszta biodízel (B100) alkalmazásakor már problémák jelentkezhetnek az üzemanyagrendszer tömítéseinél, illetve gond a megnövekedett nitrogén-oxid-emisszió.

A biodízel előállításához elvben bármely növényi olaj (napraforgó, repce, szója, pálma, len) alkalmas, a biodízel-iparág legelterjedtebb nyersanyagforrása azonban Európában a repce és a napraforgó, az USA-ban a szója és a napraforgó, Kanadában a repce és a fenyőpulpgyanta. A szójabajóvő nyersanyagforrások között szerepelnek az állati zsiradékok, de még a használt sütőzsiradékok is. A jelenlegi biodízel-előállítási technológiák 55%-a bármely zsiradéktípusú nyersanyag – beleértve a használt sütőolajakat is – feldolgozását biztosítja, de ismertek olyan technológiák is, amelyek csak a növényi olajok feldolgozását teszik lehetővé.

Az olajos magvakból kinyert olaj (triglicerid) elvileg közvetlenül is felhasználható motorikus üzemanyagként, ám ez bizonyos hátrányokkal is együtt jár: át kell alakítani a motorokat, a dízelhez képest magas az üzemanyag viszkozitása, megnő a motor fogyasztása, bonyolult a szabványosítása, az oxidációs katalizátor használata nehézségekbe ütközik, kellemetlen szagot bocsát ki („guruló lángossütő”). Ezek a hátrányok azonban egyszerűen kiküszöbölhetők a növényi olajok kémiai átalakításával, az ún. átészterezéssel, aminek során a növényi olajat, amely összetételét tekintve triglicerid, alkohollal (rendszerint metanollal) reagáltatják. A reakció végtermékeként keletkező, üzemanyagcélú felhasználásra alkalmas zsírsav-metilésztereket nevezik biodízelnak. (A reakció másik végterméke, az üzemanyag-felhasználás szempontjából mellékterméknek tekinthető glicerín ugyanakkor fontos nyersanyaga például a kozmetikai iparágaknak, a gyógyszeriparnak, a műanyaggyártásnak.)

A szakirodalom a lehetséges észterezési technológiák sokaságát ismerteti. Ezek között több olyan is létezik, amely egymással kombinálható is attól függően, hogy milyen nyersanyagból indulnak ki, mik az elvárások a katalizátor- és alkoholvisszanyeréssel kapcsolatban. Számos rendszer képes kezelni a nem egyenletes alapanyag-minőséget, illetve többféle nyersanyag kezelésére is alkalmas. A biodízel-előállítás történhet szakaszos eljárással, egy- és többlépéses reakcióval, folyamatos eljárással lúgos és savas katalízissal, illetve katalizátor alkalmazása nélkül ún. társoldószer alkalmazásával (Biox-eljárás) vagy szuperkritikus körülmények között. A napjainkban alkalmazott gyártástechnológiák az alábbi reakcióutak valamelyikének a követésével valósulnak meg.

1. Zsírsav-metilészterek előállítása trigliceridekből kiindulva, olcsó bázikus katalizátorok (NaOH, KOH) és metanol használatával alacsony hőmérsékleten (60-80°C) és nyomáson (0,14MPa), szakaszos vagy folyamatos eljárás alkalmazásával.

2. A másik lehetőség a zsírsavak felhasználásán keresztül vezet. Ez esetben a zsírokat szabad zsírsavvá és glicerinné hidrolizálják az eljárás első lépésében:

a) folyamatos eljárásban, nagy nyomáson, többlépéses reakcióval, 250°C hőmérsékleten katalizátor alkalmazásával vagy katalizátor nélkül. A katalizátor rendszerint cink-oxid, magnézium-oxid vagy citromsav, melyet a vízhez adagolnak, vagy

b) többlépcsős reakcióval, légköri nyomáson, kis mennyiségű kénsav vagy szulfonsav adagolásával. A metilésztereket a zsírsavakból erős ásványi savak (kénsav vagy szulfonált ioncserélő) alkalmazásával, metanollal történő reakcióval 80-85°C-on, enyhe nyomás alkalmazásával állítják elő. Amennyiben a betáplált alapanyag triglicerideket és szabad zsírsavakat is tartalmaz, az első lépésben savas észterezés játszódik le a teljes reakcióelegyben, amelyet az átészterezési lépés követ, ebben lejátsszódik a maradék trigliceridek átészterezése.

Mindkét esetben elérhető a 97-99%-os kitermelés az egyensúlyi reakciók megfelelő kézben tartása mellett. A hőmérséklet és a nyomás növelésével az átészterezési reakció autokatalizálttá válik. A Henkel cég például ezt a módszert követte az 1970-es években nyers szójaolajból kiindulva. Az ismert biodízel-előállító cégek közül ezt a módszert alkalmazza például a BDT Biodiesel Technologies GmbH. Nem feltétlenül szükséges szuperkritikus metanol alkalmazása, elég magas hőmérséklet és nyomás alkalmazásával a folyamat autokatalizálttá válik.

A gyakorlatban alkalmazott eljárások a vázolt folyamatokon alapulnak, részmegoldásokban, a reakciófolyamatot biztosító technológiai rendszerek kiépítésében eltérnek. Valamennyi eljárás célja a gázolaj helyettesítésére alkalmas zsírsavésztert nagy tisztaságban, nagy kitermeléssel, gazdaságosan előállítani. A biodízelgyártás egyes ipari eljárásai között az alapvető különbségek a következőkben foglalhatók össze:

- szakaszos vagy folyamatos eljárás;
- eltérő katalizátorok alkalmazása;
- a metanol-glicerín, triészter mólarány;
- az átészterezési hőmérséklet;
- az átészterező lépések száma;
- a termékelegy szétválasztásának módja, a biodízel tisztítása;
- a glicerines fázis feldolgozása.

Az iparszerűen alkalmazott technológiák jelentős részéhez szabadalmazott megoldások köthetők. Az Európai Szabadalmi Hivatal EPODOC adatbázisában végzett kutatás során kulcsszavas kereséssel közel 300 olyan rekord tárható fel, amely a biodízel előállításához, alkalmazásához kapcsolódik. Maga az átészterezési reakció egy „régí”, jól ismert szerves kémiai eljárás, és a napjainkban alkalmazott úgymond modern előállítási technológiák a DuPont és a Colgate-Palmolive-Peet kémikusainak azon szabadalmaira vezethetők vissza, amelyeket még a II. világháború alatt, illetve közvetlenül azt követően nyújtottak be. Lényegében az alább felsorolt szabadalmi leírásokból megismerhető technológiák képezik az alapjait a biodízel napjainkban alkalmazott ipari előállításának.

Bradshaw (1942, 1944): E.I. DuPont de Nemours & Company, US2,271,619 és US2,360,844

Allen (1945): Colgate-Palmolive-Peet, US2,383,579

Arrowsmith (1945): Colgate-Palmolive-Peet, US2,383,580 és US2,383,581

Percy (1945): Colgate-Palmolive-Peet, US2,383,614

Keim (1945): Colgate-Palmolive-Peet, US2,383,601 és 2,383,602

Trent (1945): Colgate-Palmolive-Peet, US2,383,632 és US2,383,633

Dreger (1945): Colgate-Palmolive-Peet, US2,383,596

Az alábbiakban röviden összefoglaljuk azokat a főbb megállapításokat, amelyekkel a fenti szabadalmak megalkotói hozzájárultak a technika állásának fejlődéséhez.

Az 1940-es éveket megelőzően a szappangyártás a növényi olajok, zsírok (trigliceridek) elszappanosításával történt, nátrium- vagy kálium-hidroxid és víz adagolásával. A folyamat során felszabaduló glicerín a szappanban maradvá hidratáló hatást biztosított. A glicerín iránti növekvő kereslet (robbanóanyag-gyártás) indokolta az olyan technológiák kifejlesztése iránti igényt, amelyek a végtermékek (glicerín és észterek) nagy tisztaságban történő szétválasztását biztosították. G. Bradshaw (E.I. DuPont) (US2,271,619) tanítása szerint alkoholfelesleg (a sztöchiometrikusan számolt mennyiség 1,6-szorosa) és 0,1-0,5% nátrium- vagy kálium-hidroxid adagolása lehetővé teszi nagy tisztaságban, 98%-os konverzióval vízmentes glicerín és alkohol előállítását.

G. Bradshaw (E.I. DuPont) másik szabadalmi leírásában (US2,360,844) olvasható, hogy a reakció több (3-4) lépésben is lejátszatható, ami az alkoholmennyiség jelentős csökkentését teszi lehetővé. A metanolon kívül egyéb alkoholok is feldolgozhatók.

Bradshaw munkáját a Colgate kutatóinak szabadalomssorozata követte, tovább tökéletesítve az átszterezerési technológiát.

H.D. Allen folyamatos gyártási eljárást, és ezt lehetővé tevő reaktortípust ismertet. (US2,383,579). G.I. Keim (US2,383,601 és 2,383,602) ismerte fel a savkatalizálta reakció lehetőségét. A reakció első lépésében a szabad zsírsavak észterezerése történik meg savas katalízissal, a második lépésben pedig a trigliceridek átalakítása lúgos katalizátor alkalmazásával játszódik le. Mindez jelentősen csökkenti a reakcióidőt, tisztább végterméket eredményez.

Arrowsmith (US2,383,580 és US2,383,581) tárta fel, hogy a lúgos katalizátor mennyiségét minimalizálni kell, mivel ez a keletkező szappan mennyiségét növeli. Ez az alkoholmennyiség növelésével megoldható. Az utóbbi kedvezőtlen a glicerín és az észter szétválasztása szempontjából. Felismerte, hogy a gondok vízmentes folyamat alkalmazásával elkerülhetők. Az észterek tisztítása helyett vákuumdesztilláció alkalmazását előnyösebbnek ítéli meg.

Trent (US2,383,632 és US2,383,633) olyan eszközt ismertet, amely lehetővé teszi az alkoholok és észterek egyszerű szétválasztását. Tanítása szerint kedvezőbb kitermelés biztosítható, ha a reakciópartnereket hidegen keverik össze, szemben a meglévő gyakorlattal, amikor is az előlegegített alapanyagokat keverik.

Percy (US2,383,614) felismerte, hogy az alkohol nem elegyedik a betáplált trigliceriddel, a végtermékként keletkező glicerín pedig a keletkező észterrel. A szappanképződés elkerüléséhez intenzív keverésre van szükség. Azonban ha mono- vagy digliceridek vannak a rendszerben, akkor a reakciókeverék homogén marad. Ez úgy biztosítható, hogy az alkohol- és a katalizátoradagolást úgy végzik, hogy mono- és digliceridek képződjenek, s ezt a

parciálisan reagált keveréket reagáltatják tovább. Percy tanítása szerint ha a rekiót 1MPa nyomáson és 175°C-os hőmérsékleten végzik, akkor az katalizátor alkalmazása nélkül is lejátszható.

Dreger (US2,383,596) tanítása szerint etanolhoz vagy nagyobb szénatomszámú alkoholokhoz kis mennyiségű metanolt adagolva jó kitermeléssel, 40°C körüli hőmérsékleten nyerhetők az egymástól jól elkülönülő glicerín-/észterfázisok.

Az alábbi táblázatban összefoglaljuk, hogy néhány ismert biodízel-előállító cég mely alapanyagokból kiindulva, milyen technológia követésével dolgozik (illetve mely technológiák licenciáját kínálja). Ahol ez hozzáférhető, megadjuk a technológia alapját képező szabadalmak közzétételi számát is (forrás: EPODOC).

Cég	Technológia	Alapanyag	Iparjogvédelmi státusz
Desmet Ballestra (I)	az 1980-as években kifejlesztett folyamatos átszterezési technológia	növényi olajok, zsíradékok és sütőolaj	
BDT Biodiesel Technologies GmbH (AT)	folyamatos kétlépcsős átszterezés	növényi olajok, állati zsírok, hulladék sütőolaj; 10% mennyiségig szabad zsírsav	
Biodiesel Industries Santa Barbara (CA)	nincs információ	növényi olajok, állati zsírok	US6979426
Biodiesel International (AT)	teljesen automatizált PLC-vezérlésű rendszer	növényi olajok, állati zsírok, hulladék sütőolaj	
BioSource Fuels, LLC (Kenosah) (USA)	folyamatos eljárás a biodízel desztillációjával, teljesen automatizált PLC- és DCS-vezérlés	növényi olajok, állati zsírok, reciklált zsírok és olajok 100% szabadzsírsav-tartalomig	
BIOX Corporation (CA)	oldószeres technológia	bármilyen kiindulási alapanyag	WO0112581(&EP12006437); US6712867
Crown Iron Works Company (USA)	folyamatos, báziskatalizált átszterezés	bármilyen kiindulási alapanyag	US6262285, US4869910; EP0338941; US5024148;
Energea Biodiesel Technology (AT) Energea Umwelttechnology GmbH	automatizált folyamatos átszterezés és észterezés, előészterező modullal a sütőzsíradék számára; az alapanyag-nak megfelelő illesztés	növényi olajok, állati zsírok	WO03087278 (&EP1495099); WO0238529; US7045100; WO9926913 (&EP1034160; US6440057 WO996913 (&P0100416)
Imperial Western Products, Inc. (CA)	szakaszos eljárás	növényi olajok vagy sütőzsíradékok	
Lurgi PSI, Inc. (Memphis, TN) USA	folyamatos átszterezés	valamennyi alapanyag-típus esetében alkalmazható	
Pacific Biodiesel, Inc. USA	szakaszos eljárás	valamennyi alapanyag-típus	
Superior Process Technologies (MN) USA	folyamatos eljárás valamennyi alapanyag-típus esetére; szakaszos eljárás a kis gyártók számára	valamennyi alapanyag-típus esetében alkalmazható	

Technikai trendek és kilátások

A fentiekből látható, hogy rendelkezésre állnak folyamatos technológiák minden szóba jövő alapanyagforrás esetére. Mivel a kitermelés valamennyi ipari méretű folyamatnál meghaladja a 98%-ot, kevés remény van arra, hogy a kitermelés javításával jelentős mértékben csökkenthetők a termelési költségek. Lényeges pont az eljárás szempontjából a melléktermékként keletkező glicerín kezelése. A glicerines fázis kb. 50% glicerint, vizet, metanolt, reagálatlan és parciálisan reagált zsírokat, észtereket, katalizátornyomokat tartalmaz. A legtöbb technológiaszolgáltató 80-88%-os arányig finomítja a glicerint vákuumdesztillációval annak érdekében, hogy a nagy víztartalomból adódó szállítási költségeket mérsékeljék. A glicerinnel kapcsolatban a legnagyobb gond a különféle szennyeződések, sók jelenléte, amelyek elsősorban akkor jelentkeznek, ha reciklizált alapanyagból indulnak ki. A sók eltávolítására többféle technológia (ioncserélők, fluidizált ágyas katalizátor, molekulaszita) alkalmazásával kísérleteznek, e területen még további fejlesztőmunkára van szükség. A metanolt és legtöbb esetben a zsírsav jelentős részét visszanyerik. Mindezek ellenére megállapítható, hogy lényegében csak viszonylag kismértékű elmozdulás történt a hagyományos szakaszos gyártási eljárásokhoz képest. Ilyen például a Cambridge University által kidolgozott speciális (Oscillatory Flow Mixing) technológia, amely a reakcióparaméterek, tartózkodási idő nagyon precíz közben tartását biztosítja.

Sokan a jövőt az újabb, gázfázisú technológiák kifejlesztésében látják. E folyamat végtermékét az ún. szintézisgázok (hidrogén és szén-monoxid keveréke) alkotják. Ezt követően a szintézisgázt egy komplex katalizátorrendszeren (Fischer–Tropsch-reaktorok) vezetik keresztül. A katalizátorrendszertől függően a végtermék lehet dízelolaj vagy különféle alkoholok keveréke.

További vizsgálatok, fejlesztés indokolt a következő területeken: a biodízel és az ezzel készített üzemanyag-keverékek jellemzőinek javítása, a nitrogén-oxid-kibocsátás csökkentése, a vizsgálati eljárások szabványosítása, tárolási stabilitás, az emberi egészségre gyakorolt hatás vizsgálata, a környezeti hatások értékelése életciklus elemzés (Life Cycle Assessment, LCA) alapján. Alkalmazott kutatás elvégzése a szokásostól eltérő felhasználási környezetben, így például föld alatti környezetben, tengerben.

4. Magyarországi körkép

Az EBB adatai szerint Magyarország az Európai Unió tagállamai között tavaly a 17. helyen állt a biodízelgyártó kapacitások nagyságát tekintve. Az újabb beruházásokkal a tavalyi év eleje óta bejelentett bioüzemanyag-beruházások értéke megközelíti a 250 milliárd forintot, és az EU által elvárt és ösztönzött „zöldenergia”-fejlesztések miatt ennek további jelentős bővülése várható. Ez mentőövet jelenthet az évek óta értékesítési gondokkal küszködő magyar mezőgazdasági termelőknek is, hiszen Magyarországnak kedvezőek az adottságai, és

jelentős az agrárpotenciálja ahhoz, hogy megtermelje a bioüzemanyagok, főleg a bioetanol alapanyagát. Mindez a remények szerint azt eredményezi, hogy a jelenleg „kétlábú”, élelmiszer-termelésre és takarmány-előállításra alapozott magyar mezőgazdaság az ipari és energetikai célú növénytermesztéssel „háromlábúvá” válhat. Az új beruházásoknál a finanszírozók és a beruházók legnagyobb kockázata a gyártáshoz szükséges növényi alapanyag-ellátás biztosítása, bár egyes nézetek szerint a Magyarországot borító parlagfű-„termőterület” ehhez elegendő lenne. A biodízelprojekt főként a repcére, a bioetanol-előállítás a takarmánykukoricára alapozódhat, bár más szántóföldi növényekből is készíthetők ilyen üzemanyagok. Az agrártárca hosszabb távon a repce-vetésterület megkészszerzését is lehetségesnek tartja. Az étolajtermelésből esetlegesen kieső repce helyét pedig a napraforgó foglalná el. Jobb a helyzet az 1,1-1,2 millió hektáros vetésterületű kukorica esetében, hiszen itt a gyártás alapanyagául szolgáló termés általában jóval nagyobb a belföldi takarmány- és egyéb felhasználásnál. A szükséglet évente 4 millió tonnát tesz ki, miközben például 2006-ban 8-8,3 millió tonna kukorica termett. Így a bioetanol-gyártás hozzájárulhat ahhoz, hogy a gazdálkodók biztonságosan és jó áron értékesíthessék az árutöbbletet, illetve csökkentheti az uniós intervenciók felvásárlás iránti igényt a hazai terménytulajdonosok körében.

Az Európai Unió – hasonlóan az EU15 jogositványaihoz – engedélyezi, hogy az újonnan csatlakozott országok (köztük Magyarország) többlettámogatást adjanak az energetikai növények termeléséhez. Ennek értelmében például ha a gazda a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatalnak (MVH) igazolja, hogy olyan regisztrált felvásárlóval kötött szerződést, aki az EU-ban hasznosított biodízel-alapanyagként értékesíti a repcét, az energianövények termelése után hektáronként 45 eurónyi extra támogatást kap. Az összeg a területalapú támogatásokon felül jár. E pénzek uniós pluszforrások, azaz nem a nemzeti költségvetést terhelik.

A bioüzemanyag-termelés ösztönzése az egyik kiemelt célja az Új Magyarország vidékfejlesztési programnak 2007–2013-ban. Ennek értelmében Magyarország meghatározó európai biodízel- és bioetanol-előállítónak válhat. 2007-től az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap – magyar társfinanszírozással együtt – mintegy 1300 milliárd forintnyi vidékfejlesztési forrást folyósít Magyarországnak, amelyből az energiaprogramokra is több juthat. Az agrártárca koordináló szerepet kíván betölteni abban, hogy az üzemanyaggyártás összhangban álljon a mezőgazdasági alapanyag-termeléssel, olyan komplex rendszer kiépítésére törekedve, amely a melléktermékek takarmányként való felhasználására és biogáz előállítására is kiterjed. Alapvetően a kisebb (évi 5 ezer tonnás kapacitású) gyárak létrehozásához kíván vidékfejlesztési támogatást nyújtani. Ezekből – kísérleti jelleggel – háromnegyvet építtetne fel jövőre. Fontos cél, hogy a beruházások az állattenyésztésre épüljenek, vagyis az etanolkészítés melléktermékei ne kerüljenek ki a takarmánybázisból. A modell lényege, hogy a bioetanol előállítását az állattenyésztéssel kötik össze, és a bioszeszüzemekben keletkező gyártási melléktermékeket állati takarmányként hasznosítanak. Az idén kísérletképpen régióként egy-egy ilyen egység létrehozására lehet támogatást nyerni, a későbbiek-

ben pedig a földművelésügyi tárca összesen hatvan-száz hasonló projekt megvalósítására lát lehetőséget, ezek együttesen a bioetanol-gyártás kapacitásának egyharmadát tehetik ki.

A biokomponensek felhasználását ösztönzi az adótörvény elmúlt év végi módosítása is, amelynek értelmében 2007. július 1-jétől literenként nyolc forinttal több jövedéki adót kell fizetni azoknak a gyártóknak, amelyek benzinében a biorész aránya nem éri el a 4,4 százalékot, míg a gázolaj esetében ugyanezek a feltételek 2008. január 1-jén lépnek életbe. Adómentességet kap viszont az úgynevezett E85-ös üzemanyag a 2007. január elsejétől hatályba lépő új szabályozás szerint. Az E85-ös hajtóanyagba legalább 85 százalékban kell bioetanol-t keverni.

Mindezek hatására egyre több agrártermelő látja úgy, hogy érdemes ezen a területen előrelépni. Az utóbbi egy évben Magyarországon két és félszeresére nőtt a káposztarepcével bevetett szántóterület. Ilyen mértékű növekedésre évtizedek óta nem volt példa a magyar mezőgazdaságban. Míg a korábbi esztendőkből alig haladta meg a 100 ezer hektárt a repce vetésterülete, sőt, volt amikor jóval alatta volt a 100 ezer hektárnak, addig az elmúlt év őszen, 2006-ban repceből 240 ezer hektárt vetettek el. A gazdálkodóknak azonban számolniuk kell azzal, hogy Románia is ráállt a repcetermesztésre, és Ukrajna is megtöbbszörözte termőterületeit. Mi azonban – egyelőre – lépéselőnyben vagyunk, ugyanis a legtöbb olajat termő fajta természetesen élén járunk.

Magyarország a '90-es évek első felében kapcsolódott be a biodízzel kapcsolatos kutatásokba. Ezek döntően alkalmazás- és motorteknikai vizsgálatok voltak (RÁBA-MAN 2156 HM6U, Ikarus motorral városi üzemben végzett vizsgálatok IKARUS 260 típusú busznál). Újabban már a napilapok hasábjain is egyre többször olvashatunk Magyarországon már működő (Győri Szeszipari Rt., Hungrana Kft., kunhegyesi biodízel-feldolgozó), illetve létesítendő üzemekről, alkalmazástechnikai vizsgálatok tapasztalatairól, környezeti hatásokkal kapcsolatos tanulmányokról. Jelentős közelmúltbeli lépés a MOL által 2006 januárjában kiírt nyílt pályázat a biokomponens, illetve az ennek alapanyagául szolgáló növényi olaj beszerzésére. E tenderezési eljárás egyik legfőbb hozadéka az a szerződés, amelyet a MOL Nyrt. és az osztrák Rossi Beteiligungs GmbH egy 1,2 milliárd forint alaptőkéjű vegyes vállalat alapításáról és működtetéséről írt alá 2006 júliusában. A megállapodás értelmében megalakuló Rossi Biofuel Zrt. (amelyben a MOL-csoport 25% plusz egy részvényt birtokol) 2007 negyedik negyedévére a régió egyik legnagyobb biodízelalapanyag-ellátó gyárát építi fel a MOL komáromi telephelyén. Az új üzem évi 150 ezer tonna kapacitásával európai léptékben is jelentősnek számít. A repcét, napraforgóolajat, használt sütőolajat feldolgozó üzem termelésének nagyobb hányadára a MOL előszerződést kötött. A bioetanol-beszállítók kiválasztására a MOL már 2005-ben lefolytatott egy hasonló pályázatot. Ennek eredményeképpen a benzin gyártásánál oktánszámnövelésre használt MTBE-t (metil-tercier-butil-étert) tavaly nyár óta részben a bioetanolból készülő ETBE-vel (etil-tercier-butil-éterrel) váltották fel. Így jelenleg az olajcég által Magyarországon árusított benzin 70 százaléka tartalmaz biokomponenst. A MOL a Veszprémi Egyetemmel közös projekt keretében élén jár a második generációs biodízel kutatásban is.

A napilapokban szinte minden nap találkozhatunk olyan hírrel, amely újabb bioüzemanyag-beruházásról számol be. Az alábbiakban – a teljesség igénye nélkül – a legutóbbi tudósítások közül válogatunk.

Az Öko-Line Hungary Kft. első ütemben 3,4 milliárd forintot fordít bioüzemanyag-gyártó kapacitása kiépítésére, egy évi 25 ezer tonna kapacitású észterezőt, egy 30 ezer tonna kapacitású növényolaj-préselő üzemet és egy logisztikai kiszolgáló parkot létesítve Nagyigmándon. A biodízel nagy részét a MOL Nyrt. számára fogják értékesíteni. A cégnek évi 15 ezer tonnás kvótát sikerült lekötnie, és november közepén kell megkezdenie a szállításokat a MOL számára, míg termelése fennmaradó részét Németországban, Olaszországban és Romániában kívánja értékesíteni. A folyamatos alapanyag-ellátást a vállalat integrátorok közbeiktatásával biztosítja majd, emellett várhatóan a szomszédos országokból is importálnak repceolajat. Az Öko-Line Kft. Bábolnán egy második, szintén 25 ezer tonna kapacitású észterezőblokk építésének előkészítését is megkezdte. A biodízel-termelő kapacitás megduplázásával párhuzamosan pedig a vállalkozás további présüzemek létesítését tervezi Szerencsen, Szentesen és Zalaszentmihályon. A fejlesztések második üteme további több mint kétmilliárd forintba kerül.

A martfői növényolajgyárban biodízel-alapanyagot előállító, évi 20-30 ezer tonnányi repcemagot feldolgozó üzem építését jelentették be 2007 májusában. A beruházás nyomán 50-60 új munkahely jön létre. A martfői gyárat is üzemeltető Bunge Zrt. korábban is érdekelt volt a biodízelüzletben. Németországi társvállalatainak eddig is szállítottak Magyarországról biodízel előállításához használt repcét.

A Zöldolaj BB Zrt. olyan biodízelüzemet épít, amelynek működéséhez a hőt, az áramot és a vizet a Mátrai Erőmű biztosítja, a sajtolás után a repceből megmaradó „pogácsát” viszont az erőmű tüzelőanyagként hasznosíthatja.

Európában egyedülálló technológiát alkalmazó növényolajprés- és biodízelüzemet épít Hódmezővásárhelyen az ausztrál tulajdonú Central EU Biofuels Hungary Kft. (CEB), amely 125 millió eurót szán a beruházásra. A közvetlenül és közvetve több mint háromezer munkahelyet teremtő beruházás több lépcsőben valósul meg. A repce mellett napraforgó és szója feldolgozására is alkalmas, évi ötszázezer tonna névleges kapacitású présüzem a tervek szerint 2008 novemberében kezdi meg a működést. Az alapanyagokat az üzem kétszáz kilométeres körzetéből szerzik be, Magyarország mellett a Vajdaságból és a szomszédos romániai területekről. Az üzem hőellátására a helyszínen egy 3-6 MW teljesítményű, biomassza-tüzelésű hőerőművet is felépítenek. Emellett a második ütemben, 2009 végére egy évi 240 ezer tonna nyersolaj finomítására alkalmas üzemet építenek, s ha a bioáram előállításának támogatása nem csökken, a CEB egy, a gyártás során keletkező mellékterméket hasznosító, 20-25 MW kapacitású biomassza-erőművet is létrehozna.

A svéd Svensk Etanolkemi AB 75%-os tulajdonában lévő BKZ Beruházásfejlesztő Zrt. négy, bioetanol gyártására alkalmas gyáregység építését kezdte meg 2006 júliusában. A beruházás összértéke meghaladja a 343 millió eurót. Az EnviroParks Projekt névre hallga-

tó fejlesztés jó lehetőséggel pályázik Magyarország első, nagy, komplex bioetanol-beruházásának címére. A négy biomassza-erőművel kombinált etanolüzem Mohácson, Gönyűn, Marcaliban és Kabán épül majd. A tervezett bioetanol-üzemek az ICM (Kansas, USA) technológiáját alkalmazzák, amely már számos esetben bizonyította hatékonyságát és gazdaságosságát az Egyesült Államokban. Az üzem tervezi zöldáram termelését is, amelyet részben a saját energiaigényének kielégítésére fordítana. A tervek szerint az üzemek működése 2008–2009-ben indulhat. Az EnviroParks Projekt keretében létrejövő négy üzem 2008 őszétől évente 1,5 millió tonna gabona felhasználásával 600 millió liter bioetanol termel, és melléktermékként mintegy 460 ezer tonna jó minőségű állatitakarmány-alapanyag (DDGS – gabona törköly) keletkezik. A DDGS alkalmas arra, hogy jelentős mennyiségű – takarmány-alapanyagként – importált szóját váltson ki. A komplex technológia révén a négy üzemben működő biomassza-erőművek évi 612 ezer tonna szalmát és energiafűvet hasznosítanak majd, amely a teljes energiaigényüket kiszolgálja, sőt az itt keletkező zöldáram egy része az országos hálózatra kerül. A nyersanyag (kukorica, búza) megtermelése várhatóan összesen 10 000 gazdálkodó és a mezőgazdaság háttériparában működő munkavállaló megélhetését biztosítja. A gyárak összesen 300 új munkavállalót foglalkoztatnak majd, de az is fontos és lényeges, hogy a körzetben élő mezőgazdasági termelők kukoricájuk biztos értékesítésére számíthatnak. A beruházó a termékek szinte mindegyikének jelentős hányadát tervezi exportálni. A megtermelt bioetanol az európai tömegközlekedést biztosító buszok motorjaiban, illetve az egyre népszerűbb flexi-fuel (etanollal és benzinnel is működő) autókban hasznosul. Az állati takarmány részben hazai, részben exportpiacokon kerül értékesítésre. A tervek szerint évente 600 millió liter bioüzemanyagot (bioetanol) fognak gyártani úgy, hogy közben két 11 és két 8,5 MW-os, bioenergiát termelő erőművet is üzemeltetnek.

A volt kabai cukorgyár területén épül fel húszmilliárd forintos beruházás keretében Magyarország első bioetanol-üzeme, ahol a bioetanol gyártása során használt mellékterméket is felhasználva biogázt állítanak majd elő, amely további szolgáltatások alapját jelentheti. A bioetanol-üzem a tervek szerint 2008 tavaszán kezdi meg működését, naponta 300 000 liter bioetanol állít majd elő, amelyhez 909 tonna kukoricára lesz szükség naponta. Ez éves szinten 300 000 tonna kukoricafelhasználást jelent.

Évi 100 ezer tonna kukorica feldolgozására alkalmas bioetanolgyárat épít Kőszegen a norvég tulajdonú Global Green Hungary Kft. A tervek szerint a termelés 2009-ben 60-70 alkalmazottal indul.

A Békés megyei Sarkadon több mint ötmilliárd forint költségvetésű komplex bioenergetikai beruházás valósul meg három ütemben a hajdani cukorgyár területén. A munkálatok 2006 novemberében kezdődtek. A biodízel-alapanyagot gyártó présüzem – a beruházás első üteme – olyan készülségi szinten van, hogy az itt létesülő munkahelyekre már megkezdődött a dolgozók felvétele. Megkezdődött a bioetanol- és biogáz-beruházás előkészítése is. A présüzem, illetve ezek az üzemszettek a tervek szerint a jövő év közepétől tel-

jes kapacitással dolgozhatnak, és 135 fő foglalkoztatását tervezik. A biodízel és a bioetanol előállításához szükséges kukorica, cirok, repce és napraforgó termelésére már megkötötték a szerződést a Békés megyei gazdákkal.

64 milliárd forintos beruházással bioetanol-üzem építését tervezi Hajdúsámsonban a magyar Bio-Tech-Energy Kft. és a CSLM Group amerikai befektetési társaság. A várhatóan mintegy 150 főt foglalkoztató gyárban évente egymillió tonna kukoricát és egyéb gabonafélét dolgoznak majd fel. Hasonló üzem létesítését tervezik 18 milliárd forintos beruházással a Somogy megyei Marcaliban is, ahol évente félmillió tonna kukorica feldolgozásával számolnak.

Csurgón is bioetanol-üzem épül a svájci United Biofuels Holdings Europe AG és a Duna Fejlesztési Holding részvételével 12 milliárd forintos beruházás keretében. A gyárban a tervek szerint évente 300 ezer tonna kukoricát dolgoznak fel, s mintegy 80 ezer tonna bioetanol állítanak elő.

Mindezek eredményeként az előrejelzések szerint a hazai bioüzemanyag-felhasználás az évtized végére elérheti a 300 000 tonnát, és ezzel Magyarország eleget tehet annak az uniós előírásnak, amely szerint 2010-ben a forgalomba hozott benzin legalább 5,75 százalékanak növényi biológiai komponensnek kell lennie. Emellett legalább 500 000 tonnányi bioetanolnak és biodízelnak exportpiacot is kell majd találni. A bioüzemanyagok elterjedésének európai uniós céljait Magyarország 2010-ig a bioetanol-gyártás jelenlegi alapanyag-feldolgozási technológiái mellett még képes teljesíteni, ám a 2020-as célok eléréséhez alapanyag- és területi korlátok miatt már újgenerációs megoldások alkalmazására lesz szükség, melyek révén a szóba jövő alapanyagok tárháza lényegesen kiszélesíthető, hiszen már kukoricaszárból, illetve egyéb növénytermesztési melléktermékekből, szalmából, fűből, fából vagy akár városi hulladékból is lehet bioüzemanyag.

4.1. A bioüzemanyag tárgykörben Magyarországon benyújtott bejelentések áttekintése

A PIPACS adatbázisban végzett kulcsszavas és NSZO-s keresés alapján több mint 100 olyan rekord található, amely a biomassza kezelésére, ebből mint kiindulóanyagból előállítható termékekre, illetve ilyenekkel kapcsolatos előállítási eljárásra vonatkozik. Ezek elsősorban tüzelőanyag célú (biobrikett, biopellet, szintézisgázgyártás, elégetés elektromos és hőenergia termelése céljából) felhasználásra vonatkoznak.

A bioetanol és biodízel témakörben több mint félszáz bejelentést nyújtottak be a Magyar Szabadalmi Hivatalhoz. Jelen tanulmánynak nem célja e bejelentések bibliográfiai adatainak, műszaki jellemzőinek részletes, egyenkénti áttekintése, az, hogy a bejelentés az engedélyezés mely szakaszában tart, a hivatal PIPACS adatbázisából (<http://pipacsweb.hpo.hu>) megismerhető. Itt csak az általános tapasztalatokat foglaljuk össze.

A hivatali nyilvántartás szerint 18 olyan bejelentéssel, illetve szabadalommal találkozhatunk, amelyek tárgya a bioetanolhoz kapcsolódik. Ezekből eddig hat bejelentés nyert szabadalmi oltalmat. A bejelentések nagyobb részét külföldiek nyújtották be nemzeti úton. Magyar bejelentője van a bejelentések kb. egynegyedének.

A hivatali adatbázisban végzett kutatás 41 biodízel tárgyú bejelentést tárt fel. Ennek több mint a felét (22) magyar bejelentők nyújtották be. E csoporton belül különösen magas a magánbejelentők aránya (14 bejelentés). 14 bejelentés nyert eddig szabadalmi oltalmat. A legkorábbi szabadalmi oltalmat nyert bejelentésnél az engedélyezés dátuma 1970, azaz megelőzi az 1973. évi olajválságot.

A „bejelentői kedv” mindkét területen 1999-ben volt a legerősebb, ebben az évben nyújtották be a legtöbb bioetanol és biodízel tárgyú bejelentést. A bejelentések számát és korát tekintve úgy tűnik, hogy a szabadalmi oltalom elnyerése folyamatosan vonzza a bejelentőket. Az alábbiakban elsősorban a kivonatokból nyerhető műszaki tájékoztatás alapján – a teljesség igénye nélkül – összefoglaljuk a két terület tanulmányozásakor felmerült általános jellemzőket.

4.2. Bioetanol tárgyú bejelentések

A bejelentések többségükben az irodalomból megismerhető fermentációs eljárás alapján üzemanyagcélú alkohol előállítását, az így nyert termékek üzemanyag-keverékben való alkalmazását, illetve a biokomponenst tartalmazó üzemanyag-kompozíciót ismertetik. Kiindulási anyagként elsősorban a búza-, kukorica-, árpa-, cirok-, rozs- vagy rizscefrét jelölik meg (P0105130). A bioetanol-előállítást általában keményítő enzimes hidrolízisével végzik, amelyet élesztővel végzett erjesztés követ. A folyamat végterméke az etanol, amelyet a fermentációból az alkohol desztillációjával távolítanak el. Találkozhatunk azonban olyan megoldással is, amelynél a szénhidráttartalmú táptalajok fermentálását olyan baktériumokkal végzik, melyek butanolt, acetont, etanolt és/vagy izopropanolt termelnek (HU203786).

Az „alapanyag” tulajdonságainak befolyásolására szolgáló megoldást ismertet a Pioneer HiBred International, Inc Iowa (US) P0002477 ügyszámú bejelentésében. A lignin-bioszintézis enzimeit kódoló gének lehetővé teszik a növényi anyag minőségének cellulóz- és papíripari szempontoknak megfelelő javítását, a gabonafélék állóképességének fokozását, valamint a növényi anyag olyan területeken történő alkalmazhatóságának javítását, ahol a lignintartalomnak vagy -összetételnek nagy jelentősége van (pl. a fokozott lignintartalmú növényi anyag üzemanyagforrásként történő alkalmazása).

Több bejelentés vonatkozik a biomassa és/vagy szerves hulladékok hasznosítását lehetővé tevő komplex eljárásra és berendezésre, a fermentálás megvalósítására, alkalmas reaktorra (P9800993, P0200907), továbbá vannak szabadalmak a biomassa tisztítási eljárására, a vizes fermentációs levek elválasztására, kezelésére (HU177363, HU180509).

A HU181771 számú szabadalom például olyan eljárást ismertet, amely takarmányélesztő és/vagy etilalkohol előállítását teszi lehetővé növényi hulladékokból kiindulva. Eszerint a *Candida utilis* var. *cellulotitica* CU 2 800 199 letéti számú élesztőtörzset híg ásványi savval és/vagy híg lúggal előkezelt növényi és/vagy cellulóztartalmú mezőgazdasági (pl. szalma, kukoricacsutka, cukornád-aratási hulladék) és/vagy ipari (pl. papírhulladék, bagasz) hulla-

dékokon elszaporítják. A fermentáció önmagában ismert módon, szakaszos vagy folytonos eljárással, aerob vagy anaerob módon megy végbe. Aerob eljárással takarmányélesztő, anaerob eljárással etilalkohol állítható elő. Az eljárás előnye, hogy a cellulózt nem kell glükózzá lebontani, csak hidratálni és parciálisan degradálni ahhoz, hogy a speciális élesztőtörzs alkalmazásával fermentáció útján takarmányélesztő és/vagy etilalkohol legyen előállítható. Ilyen módon a cellulóztartalmú anyagoknak és hulladékoknak legalább 25-60%-át lehet biokonverzióval takarmányélesztővé és/vagy etilalkohollá átalakítani.

A HU185816 számú szabadalmi leírásban feltárt eljárás mezőgazdasági üzemen kukorica fitomassza komplex hasznosítását teszi lehetővé oly módon, hogy az eljárás eredményeként etanol, takarmány, állati eredetű termékek és biogáz állítható elő. Az alapanyaghoz szükséges fitomasszát szemtermést nem képző, magas cukortartalmú hímsteril hibridkukoricával és/vagy normál szemtermést adó hibridkukoricával állítják elő a megtermékenyülés elmaradásával vagy minimális bekövetkezése mellett, a szacharózfelhalmozódás szárban és levélben történő biztosításával.

Érdekes módon több olyan, viszonylag régi elsőbbségű (elsőbbség: 2001.02.28., illetve 1993.03.26.) bejelentéssel is találkozhatunk, amelyek napjaink egyik fontos kutatási irányát, a cellulóztartalmú anyagok lebontását és az ezáltal további feldolgozásukat lehetővé tevő megoldásokat ismertetik. A P0303343 ügyszámú bejelentés az alábbi megoldást tárja fel a hemicellulózok hemicellulóz-tartalmú biomasszából történő elválasztására alkalmas eljárásra:

a) a hemicellulózt a hemicellulóz-tartalmú biomasszából komplex vegyület vizes oldatával végzett kezeléssel extrahálják hemicellulózok oldható komplexumának képződése közben, komplex vegyületként átmeneti fémből és egy- vagy többfajú, nitrogén- és/vagy oxigéntartalmú ligandumból álló koordinációs vegyületet alkalmaznak, majd

b) a komplexált hemicellulózt a biomasszából elválasztják.

Ugyancsak e feladat megoldására ismertet eljárást a P9502775 ügyszámú bejelentés is. Eszerint cellulóz- és hemicellulóz-tartalmú biomassza koncentrált savas hidrolízisével cukrokat állítanak elő. A biomasszában lévő cellulózt és hemicellulózt először kristálymentesítik, majd hidrolizálják a cukrokat és savat tartalmazó hidrolizátum előállítás céljából. A biomasszában lévő kovasavat további feldolgozás során eltávolítják. A cukorkitermelés optimalizálása céljából a maradék szilárd anyagokat egy második kristálymentesítésnek és hidrolízisnek vetik alá. A találmány szerinti eljárásban a hidrolizátumban levő cukrokat elválasztják a savtól. Az így kapott cukoráramot olyan körülmények között erjesztik, hogy mind a hexóz-, mind a pentózcukrok egymás mellett alakulnak át.

4.3. Biodízel tárgyú bejelentések

A '90-es évek elején benyújtott bejelentések elsősorban a növényolaj tartalmú keverékek üzemanyagcélú felhasználására vonatkoztak (P9004994, P9303305, HU208994). Egyes esetekben említést tesznek adalékanyagokról, ezek szerepe az összeférhetőség javítása, a keze-

letlen növényi olaj kellemetlen szagának elnyomása. 1996-ban nyújtották be az első olyan bejelentést, amely növényi olaj átészterezési eljárását tárja fel. Az ezt követően benyújtott bejelentések szinte kivétel nélkül az átészterezési eljáráshoz, több esetben ezek ipari méretű megvalósítását biztosító berendezésekhez (P0100416) kapcsolódnak. A bejelentésekben feltárt eljárások zömmel a szakirodalomból megismerhető technológiai utat követik. A biodízel üzemanyag előállítása növényi olajból, elsősorban repceolajból történik. A zsírsav-metilészterek előállítását trigliceridekből kiindulva, olcsó bázikus katalizátorok (NaOH, KOH) és metanol használatával végzik, szakaszos vagy folyamatos eljárás alkalmazásával. Ettől eltérően azonban például a P9602440 ügyszámú bejelentésben ismertetett eljárás során az átészterezés katalizátora lipáz enzim, a HU158507 számú szabadalmi leírásban pedig titántartalmú katalizátor használatát tárják fel. A lúgos katalizátor visszanyerését is lehetővé tevő eljárással találkozhatunk a P9601910 ügyszámú bejelentésben. Az eljárás során a katalizátort egy olyan szervetlen, szerves vagy vegyes savanhidriddel, illetve latens módon savanhidridként viselkedő anyagokkal, pl. izo- vagy heteropolisav-származékokkal vagy a lúgokkal szemben savként viselkedő vízmentes ammóniumvegyületekkel reagáltatják, amelyek a katalizátorral alkotott vegyületeik formájában a glicerines fázisban jobban oldódnak, mint az észterfázisban.

Oldószer (legalább 0,2 térfogatrész 40–200°C forráspontú alifás szénhidrogén) jelenlétében végzett átészterezési eljárás ismertetésével találkozhatunk a P0203871 ügyszámú bejelentésben.

Sok bejelentés foglalkozik a keletkező végtermékek szétválasztásával, tisztítási lehetőségével (például ioncserélő alkalmazása, desztilláció, extrahálás, ülepítés). Van olyan bejelentés, amely a hangsúlyt a gyártás különböző szakaszaiban keletkező hulladék – beleértve a nyersanyagként használt napraforgómag héját, a keletkező szennyezett glicerint – hasznosítását tűzi ki célul (P0001665).

Környezetvédelmi szempontból napjaink nagy gondja a különféle sütőzsiradékok kezelésének megoldása. Néhány bejelentésből megismerhető erre vonatkozó megoldás is. A P0003732 számú bejelentés például olyan eljárást ismertet, amely a használt sütőolajok és zsiradékok biodízelként történő feldolgozását oly módon valósítja meg, hogy a melléktermékeket komposztálásra alkalmas formában hasznosítja.

A szakirodalom a biodízel-előállítási technológiák ismertetésénél sok esetben felhívja a figyelmet, hogy az adott gyártási technológia kezelni tudja a nyersanyagban lévő szabad zsírsavakat. E probléma megoldására ismertet eljárást például a P0201656 ügyszámú szabadalmi bejelentés.

Napjainkban is aktuális probléma megoldására tár fel eljárást egy 1990-ben benyújtott bejelentés, amely biomassza elgázosítására és folyékony üzemanyag előállítására ismertet eljárást, 1:3 tömegarányú kobalt-molibdén vagy 1:2 tömegarányú cirkonium-mangán katalizátor alkalmazásával (P9004997).

5. Összefoglalás

A fosszilis energiahordozók által okozott környezeti károk csökkentésére irányuló törekvések napjainkban prioritást élveznek. A biomasszából előállított bioüzemanyagok nagy előnye, hogy közvetlenül képesek helyettesíteni a közlekedésben felhasznált fosszilis tüzelőanyagokat, továbbá egyszerűen integrálhatók a meglévő energiaellátó és -elosztó rendszerekbe. A gazdaságpolitikai intézkedések ösztönző hatásának köszönhetően a bioüzemanyagok globális termelése 2005-ben elérte a 45 milliárd litert. Míg az USA-ban, Brazíliában és Kína egyes tartományaiban előírják a kötelező bioüzemanyag-felhasználás arányát, illetve mennyiségét, az EU-ban ezzel szemben jelenleg erre vonatkozóan még célérték van érvényben.

Az ún. elsőgenerációs bioüzemanyagok előállítása jól ismert technológiák alkalmazásával történik. Így az elsőgenerációs bioetanol gyártása lényegében az alkoholerjesztés évezredes technológiáján alapszik, annak ipari méretekben megvalósult változata. A biodízel esetében a különböző növényi olajok, esetlegesen a használt sütőolaj vagy állati zsiradékok jelentik az alapanyagot. Ezekből megfelelő előkészítést követően, átszterezezzel állítják elő a biodízelt. E technológiák alkalmazásával a jelenlegi biodízelgyártás drágább alapanyagokból, de kisebb energiaigény mellett, míg a jelenlegi bioetanol-gyártás olcsóbb alapanyagokból, de magas energiaköltséggel valósul meg. Ez mindkét esetben a biokomponensek magas költségeihez vezet. A mennyiségi és gazdaságossági problémákra igazi megoldást a jelenleg még csak kísérleti fázisban lévő, úgynevezett második generációs bioüzemanyag-gyártási technológiák jelenthetnek. Ezek legnagyobb előnye, hogy mindkét esetben jelentősen megnövelik a felhasználható alapanyagok körét. Az elsőgenerációs technológiáknál összetettebb eljárás révén, de etanol nyerhető ki különböző, cellulózt tartalmazó anyagokból, így a fahulladékokból, a biomasszából vagy akár az algából. Ezek egyrészt lényegesen nagyobb mennyiségben állnak rendelkezésre, másrészt gyakran másképp nem hasznosított melléktermékek, hulladékok. A biodízel előállítható magas széntartalmú alapanyagokból (szalma, faapríték, hulladékok) kiindulva Fischer–Tropsch-szintézissel, nehezen hasznosítható melléktermékek képződése nélkül.

A bioüzemanyag-termelés ösztönzése az egyik kiemelt célja az Új Magyarország vidékfejlesztési programnak 2007–2013-ban. Ennek következményeként egyre több agrártermelő látja úgy, hogy érdemes ezen a területen előrelépni. Az utóbbi egy évben Magyarországon két és félszeresére nőtt a káposztarepcével bevetett szántóterület. Ilyen méretű növekedésre évtizedek óta nem volt példa a magyar mezőgazdaságban. Az elmúlt időszakban biodízel és bioetanol gyártását célzó beruházások egész sorát jelentették be.

Összességében viszonylag sok, a Magyar Szabadalmi Hivatalhoz benyújtott bejelentés tárgyát képezik a bioüzemanyagok, ilyenek előállítási eljárása, alkalmazásuk. Mindkét részterületen magas a magyar bejelentők aránya (biodízelnél kb. 50%, bioetanolnál 25%), ami utal arra, hogy e terület fontos számukra, és fontosnak ítélik meg a hazai oltalomszerzést.

Összehasonlítva az átnézett magyar bejelentéseket a szakirodalomból, külföldi bejelentésekből megismerhető műszaki problémákkal, feladatmegoldásokkal látható, hogy a magyarországi bejelentéseken keresztül „kicsiben” hasonló képet kaphatunk a szakterületről, az itt jelentkező műszaki problémákról.

Mivel mindkét esetben a gyártási technológia kiindulópontját növényi kultúrák képezik, nagy kihívást jelenthet a hazai nemesítők számára a céltermék szempontjából legmegfelelőbb növényfajták kikísérletezése. Ismert például, hogy az őszi káposztarepce származási helye Észak-Afrika. Ezért egy kemény tél tönkretetheti az egész termést. Így a folyamatos és biztonságos alapanyaggyártás érdekében a megfelelő időjárásállósággal rendelkező, nagy olajtartalmú repcefajták, hibridek nemesítése kulcsfeladat.

Eddig egy európai szabadalom hatályosítására érkezett kérelem, amely közvetve kapcsolható a biodízelhez (Eljárás és berendezés dízelmotor növényi olajat, vagy újrafeldolgozott növényi olajat tartalmazó üzemanyaggal történő működéséhez).

Végül meg kell jegyezni, hogy a biodízel, illetve bioetanol szó Magyarországon védjegytartalom alatt is áll, a bioetanolra egy, a biodízel (illetve ebből képzett) szóra, ábrákra 19 védjegytalimat jegyeztek be az országban.

Irodalom

- A. K. Agrawal: Biodiesel Development and Characterization for Use as a Fuel in Compression Ignition Engines. Trans. ASME, Vol 123, April 2001, p. 440.
- Dr. Bai Attila, Zsuffa László: A biomassza tüzelési célú hasznosítása. Fűtéstechika, Megújuló energiaforrások, 2001. IV. évf. február
- Bai Attila: A bioetanol előállítás gazdasági kérdései. Agrártudományi közlemények, 2004. 14. sz.
- N. Bataga, N. Burnete, Barabás I.: Motoare cu ardere interna: combustibili, lubrifianti, materiale speciale pentru autovehicule, economice, poluare. Kolozsvár, ÚT Press Könyvkiadó, 2000
- Christopher Flavin: Átmenet a fenntartható energiagazdaság felé. A világ helyzete 1992. World Watch Institute, 1992
- Kacz Károly, Neményi Miklós: Megújuló energiaforrások. Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, Agrárműszaki kiskönyvtár, 1998
- Dr. Kardon László: Megújuló energiák jogi és ökögazdasági problémái, különös tekintettel a biogáz üzemekre. www.kvvm.hu/cimq/documents/Dr.KardonLaszlo
- Popp J.: Energia- vagy élelmiszer-függőség? (I); Magyar Mezőgazdaság, 61. évf. 2006. augusztus 9. p. 6–7.
- Popp J.: Energia- vagy élelmiszer-függőség? (II); Magyar Mezőgazdaság, 61. évf. 2006. augusztus 16. p. 8–9.
- Popp J.: Gyártás és alapanyag-termelés (I); Magyar Mezőgazdaság, 62. évf. 2007. január 3. p. 12–13.

Popp J., Potori N.: Gyártás és alapanyag-termelés (II); Magyar Mezőgazdaság, 62. évf. 2007. január 10. p. 10–12.

Dick Talley: Biodiesel: A Compelling business for the rendering Industry. Render Magazine, 2004. február, p. 20–21.

K. Shaine Tyson, Joseph Bozell, Robert Wallace, Eugene Petersen, Luc Moens: Biomass Oil Analysis: Research Needs and Recommendations. June 2004 NREL/TP-510-34796 (National Renewable Energy Laboratory), Technical Report

IP/06/135 Brüsszel, 2006. február 8. A Bizottság a bioüzemanyag-előállítás fellendítését szorgalmazza

www.kekenergia.hu

<http://wikipedia.org>

www.omgk.hu

ARCHÍVUMOK EGY ÚJ VILÁGBAN: A DIGITALIZÁCIÓ HATÁSAI A KÖNYVTÁRAKRA II. RÉSZ

II.3. A SZABAD FELHASZNÁLÁSSAL KORLÁTOZOTT SZERZŐI JOGOK

Egyes kedvezményezett intézmények bizonyos cselekményei (elsősorban a többszörözés és a nyilvánossághoz közvetítés), amelyek egyébként szerzői engedélyezés alá esnének, a társadalom meghatározott érdekeinek érvényesülése céljából mentesülnek az engedélyezés alól: szabad felhasználás alá esnek.

II.3.1. Általános archiválás

Az Infosoc-irányelv 2. cikke¹⁹ kötelezi a tagállamokat, hogy a szerző kizárólagos jogaként biztosítsák a többszörözés engedélyezését. Ez a szabály annyiban nyújt többletet az egyébként is valamennyi nemzetközi egyezmény által elismert, „alap” szerzői joghoz képest, hogy pontos definíciót is ad arra, hogy mit tekintsenek a tagállamok többszörözésnek: a mű közvetett vagy közvetlen, ideiglenes vagy tartós, bármely eszközzel vagy formában, egészben vagy részben történő többszörözését. Ennek megfelelő szabályt tartalmaz az Sztj. 18. §-a.

Az Infosoc-irányelv 5. cikkében megjelölt valamennyi (összesen 23) esetben lehet korlátozni a szerző kizárólagos többszörözési jogát, ami jelentős számú és különböző minőségű szempont(ok) figyelembevételét teszi lehetővé a szerző kizárólagos jogával szemben.

Ezt az Infosoc-irányelv 2. cikkében biztosított szerzői kizárólagos jogot korlátozza az Infosoc-irányelv 5. cikk (2) bekezdés c) pontja alapján az Sztj. 35. § (4) bekezdése egyes célokra.

Itt meg kell jegyezni, hogy az Sztj. nem határozza meg, hogy milyen műről készíthető másolat. Ebből következik, hogy a mű állhat a kedvezményezett intézmény tulajdonában (tartozhat a saját gyűjteményéhez), de kerülhet hozzá más módon is (pl. könyvtárközi kölcsönzés keretében). Az illegális módon hozzá került példányokról (pl. internetről letöltött

* Az I. rész megjelent az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2. (112.) évfolyamának 4. számában, 2007 augusztusában.

¹⁹ A tagállamok biztosítják a közvetett vagy közvetlen, ideiglenes vagy tartós, bármely eszközzel vagy formában, egészben vagy részben történő többszörözés engedélyezésének, illetve megtiltásának kizárólagos jogát:

a) a szerzők számára műveik tekintetében;

b) az előadóművészek számára előadásaik rögzítése tekintetében;

c) a hangfelvétel-előállítók számára hangfelvételeik tekintetében;

d) a filmek első rögzítése előállítói számára filmjeik eredeti és többszörözött példányai tekintetében;

e) a műsorsugárzó szervezetek számára műsoraik rögzítése tekintetében függetlenül attól, hogy a műsor közvetítése vezeték útján vagy vezeték nélkül történik, ideértve a kábelen keresztül vagy műhold útján történő közvetítést is.

példányokról) készített másolatok tekintetében kérdéses lehet, hogy szabad felhasználás alá eshetnek-e. A Szerzői Jogi Szakértő Testület nemrég a magáncélú többszörözésre vonatkozó szabad felhasználással kapcsolatban megállapította, hogy az illegális forrásból történő többszörözés nem eshet a szabad felhasználás alá, mivel ez sérti a több nemzetközi szerződésben és az Infosoc-irányelvben is rögzített háromlépcsős tesztet, amely szerint a kizárólagos szerzői jog korlátozása csak egyes kivételes esetekben engedhető meg, és nem lehet sérelmes a mű rendes felhasználására és a szerző jogos érdekére.²⁰ Külön tanulmány tárgya lehet az a kérdés, hogy vajon a kulturális örökség megőrzése, illetve a jelen tanulmányban tárgyalt hozzáférhetővé tételi módok érdekében, illegális forrásból történő többszörözések vajon megfelelhetnek-e a háromlépcsős tesztnek.

Anélkül, hogy ebbe részletesen belemennénk, meg kell jegyezni, hogy a tiltás abból a gyakorlati okból jelenthet problémát, hogy az archívumok ily módon nem tudnak összekapcsolódni azokkal a nem kedvezményezett (általában illegális) online gyűjteményekkel, amelyekből az adatok (dokumentumok, alkotások) kinyerésével idő és pénz lenne megtakarítható, mivel a digitalizálást nem kellene még egyszer elvégezni. Megjegyezzük, hogy ezeknek a gyűjteményeknek a valamilyen módon való becsatornázása a legális archívumi keretekbe minden valószínűség szerint megkönnyítené a hozzáférhető tartalom mennyiségét.

II.3.2. Speciális archiválás

A rádió- és televíziószervezetek által készített ideiglenes rögzítés esetében nem feltétlenül áll rendelkezésre előzetesen rögzített műpéldány: viszont akár rendelkezésre áll korábbi műpéldány, akár az élő előadás rögzítéséről van szó, mindkét esetben többszörözés valósul meg a rögzítéssel, így itt is az előző pontban említett többszörözési jog alóli kivétel valósul meg.

II.3.3. Hagyományos hozzáférhetővé tétel

Az Szjt. 23. §-ának (3) bekezdése a filmalkotások, a hangfelvételen foglalt művek, valamint a szoftverek esetében kizárólagos engedélyezési jogot biztosít a szerzőknek a nyilvános haszonkölcsönzés engedélyezésére, míg a többi műtípus esetében ezt a kizárólagos jogot a Haszonkölcsönzési irányelv 5. cikkének (1) bekezdésével összhangban engedélyezési jog nélküli szerzői díj-igényre szorítja [Szjt. 23. § (7) bekezdés]. E díjigény csak közös jogkezelés útján érvényesíthető, a jogosultak díjukról csak a felosztás időpontját követő hatállyal, a rájuk jutó összeg erejéig mondhatnak le.

²⁰ SZJSZT-17/06/1

A hangfelvételen rögzített mű tekintetében a haszonkölcsönzéshez a szerző, az előadó-művész és a hangfelvétel-előállító engedélye szükséges, a filmalkotások tekintetében a haszonkölcsönzéshez a szerző és a filmelőállító engedélye is kell. Vagyis a jogalkotó az irányelv 5. cikkének (2) bekezdésében nevesített alkotások tekintetében sem élt a derogáció lehetőségével: a jogosultak teljes körének kizárólagos engedélyezési jogot biztosított.

Ezt a kizárólagos jogot, illetve díjigényt korlátozza (tovább) az Szjt. 39. §-a, amely viszont nem vonatkozik a szoftverre és a számítástechnikai eszközökkel működtetett adatbázisra, ezek tekintetében tehát az általános szabályok érvényesülnek: vagyis a szoftver könyvtári haszonkölcsönzése is a szerző engedélyét igényli az Szjt. 23. §-ának (3) bekezdése szerint, az adatbázis esetében pedig díjigényt von maga után az Szjt. 23. §-ának (7) bekezdése szerint.

A nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtárak tehát e két műtípuson kívül végezhetnek nyilvános haszonkölcsönzési tevékenységet. Itt meg kell jegyezni, hogy a technikai fejlődés jelenlegi fokán ma már lehetséges lenne ennek a felhasználási módnak a fokozatos visszaszorítása, és egyúttal a művek modernebb módokon való eljuttatása a közönséghez. Ehhez azonban a jogi környezet még erősebb alkalmazkodása is szükséges. (Erre vonatkozóan később teszünk javaslatokat.)

II.3.4. Új típusú hozzáférhetővé tétel

A fentebb kifejtettek szerint az Infosoc-irányelv 5. cikk (3) bekezdésének bevezető szövege az ismertetett különleges esetet mind a többszörözés, mind a nyilvánossághoz közvetítés jogának korlátozásaként lehetővé teszi a tagállamok számára. Ugyanakkor *n)* pontja már csak a nyilvánossághoz közvetítést és a hozzáférhetővé tételt nevezi meg mint korlátozni engedett jogokat. Az Szjt. átvett szabálya ugyanakkor használja a „képernyőn való megjelenítés” kifejezést is, ami a hatályos normaszövegben egyébként csak a nyilvános előadás fogalmában szerepel.²¹

Kézenfekvő olyan jelentést tulajdonítani a kifejezésnek, hogy a szabad felhasználást a nyilvános előadásra is ki kívánta terjeszteni a jogalkotó – a teljes felhasználási lánc mentesítése érdekében. Tekintettel arra, hogy az Infosoc-irányelv nem harmonizálja a nyilvános előadás kizárólagos jogát és annak korlátait, hanem csak a 2–4. cikkben rögzített jogokat, ezért ez a kiterjesztés a tagállami jogalkotó kompetenciájába tartozik, és nem sérti az irányelvet, mivel annak hatályán kívül marad. Az a megfogalmazás, hogy a művek a

²¹ Szjt. 24. § (2) bekezdés: Előadás különösen

a) a mű előadása közönség jelenlétében személyes előadóművészi teljesítménnyel, így például a színpadi előadás, a hangverseny, a szavalóest, a felolvasás („élő előadás”);

b) a mű érzékelhetővé tétele bármilyen műszaki eszközzel vagy módszerrel, így például a filmalkotás vetítése, a közönséghez közvetített vagy (műpéldányon) terjesztett mű hangszóróval való megszólaltatása, illetve képernyőn való megjelenítése.

képernyőn való megjelenítés *érdekében* közvetíthetők a nyilvánosság említett tagjaihoz szabadon, ideértve a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételt is, éppen ezt a benyomást erősíti.

Lehet azonban hajlani arra, hogy célszerűbb lett volna a „képernyőn való megjelenítés” fordulat helyett kifejezetten a nyilvános előadásra utalni, mivel ez szó szerinti értelmezésben oda vezet, hogy így csak a vizuálisan történő megjelenítés a megengedett, ami azonban kifejezetten problematikus lehet a hanganyagok (vagy hanggal is rendelkező) anyagok hozzáférhetővé tétele esetében. Ha azonban a hangzó dokumentumok nem lennének ily módon hozzáférhetők, akkor értelmetlen lett volna a hangarchívumok bevonása a kedvezményezett körbe, illetve természetesen az audiovizuális tartalmak is csak részlegesen lennének hozzáférhetők. (Ez nem igazolja persze azt, hogy a hatályos kulturális törvény szerint csak az audiovizuális gyűjtemények kedvezményezettjei a kivételnek.)

Itt még egyszer fel kell hívni a figyelmet arra is, hogy ezen célok érdekében az irányelvben meghatározott különleges esetnek a (3) bekezdés bevezető szövegével való együttes olvasata a többszörözés kizárólagos jogának korlátozását is megengedte, aminek alapján elképzelhető az ily módon hozzáférhetővé tett dokumentumok letöltésének, másolásának szabad felhasználásként való megengedése is. Ezt a lehetőséget az Szjt. általában véve nem biztosítja, a kormányrendelet²² 2. §-ának (1) bekezdés a) pontja pedig egyértelműen és kifejezetten kizárta.²³

A szabad felhasználásnak az Infosoc-irányelvben meghatározottnál szűkebbre „vágása” egyértelműen azt kívánja megakadályozni, hogy a művek rendes felhasználása [például terjesztése (forgalomba hozatala), adásvétele] még drasztikusabban csökkenjen. A többszörözés általános lehetővé tétele ugyanis azt jelentené, hogy elég lenne egyetlen példányt megvásárolnia bármely kedvezményezett intézménynek az országban, amit digitalizálna és hozzáférhetővé tenne a dedikált terminálokon, és mindenki másolhatná, ami nyilvánvalóan jelentős hátrányt okozna a jogosultaknak.²⁴ Ennek érdekében a kormányrendelet előírja a

²² 117/2004. (IV. 28.) kormányrendelet a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 38. §-ának (5) bekezdésében szabályozott szabad felhasználás esetében a nyilvánosság egyes tagjaihoz való közvetítés és a számukra történő hozzáférhetővé tétel módjának és feltételeinek meghatározásáról (a továbbiakban: kormányrendelet).

²³ 2. § (1) A kedvezményezett intézmény a művet az Szjt. 38. §-ának (5) bekezdése alapján akkor használhatja fel szabadon, ha

a) olyan biztonságos műszaki megoldást alkalmaz, amely megakadályozza a gyűjteménye hozzáférhetővé tett elemeinek módosítását, többszörözését (bármely hordozón való rögzítését), illetve az igénybe vevőként meghatározott személyek körén kívülre irányuló közvetítését, ideértve a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételt is;

b) a hozzáférhetővé tett műhöz kapcsolatos tájékoztatást ad arról, hogy az csak az Szjt. 38. §-ának (5) bekezdésében megjelölt tudományos kutatás vagy egyéni tanulás céljából vehető igénybe.

(2) Az Szjt. 38. §-a (5) bekezdése alkalmazásának további feltétele, hogy a kedvezményezett intézmény szabályzatában az e rendeletben foglaltaknak megfelelően meghatározza az igénybe vevők számára a számítógépes terminálokhoz való hozzáférés rendjét. A szabályzatban a hozzáférés feltételeként meg kell követelni az igénybe vevő nyilatkozatát arról, hogy a számítógépes terminálokat az Szjt. 38. §-ának (5) bekezdésében megjelölt tudományos kutatás vagy egyéni tanulás céljából veszi igénybe.

²⁴ A könyvtári funkciók túlzott expanziójának ilyen veszélyére hívja fel a figyelmet *Ficsor Mihály* The Law of Copyright and Internet című könyvében. Oxford University Press, Oxford, 2002. p. 527.

hatásos műszaki intézkedés alkalmazását is.²⁵ Itt azonban meg kell jegyezni, hogy ez valós veszélyt abban az esetben jelentene, ha a hozzáférés otthonról is megtörténhetne. Nehéz elképzelni azt, hogy a térben igen korlátozott hozzáférést az igénybevevők tömeges másolásra használnák.

Tehát főszabály szerint a dedikált terminálokhoz hozzáférhetővé tett művek nem többszörözhetők (nem tölthetők le). Ugyanakkor azonban álláspontunk szerint a magáncélú reprográfiai másolást nem zárja ki (nem tudja kizárni) a kormányrendelet, mivel az Szjt. 95/A. § (1) bekezdése kógens jelleggel kimondja [összhangban az Infosoc-irányelv 6. cikke (4) bekezdésének 1. albekezdésével], hogy *a reprográfiával [pl. nyomtatással] történő magáncélú másolás tekintetében a szabad felhasználás kedvezményezettje követelheti, hogy a jogosult a műszaki intézkedések megkerülésével szemben a 95. § alapján biztosított védelem ellenére tegye lehetővé számára a szabad felhasználást, feltéve, hogy a szabad felhasználás kedvezményezettje a műhöz jogszerűen férhet hozzá.* (Ezt a szabályt nem tudja felülírni a kormányrendelet, már csak az alsóbb rendű jogszabály minőségéből fakadóan sem.) Vagyis azt lehet mondani, hogy a teljes körben való másolás nem megengedett, de a magáncélú, reprográfiai úton történő másolás a szabályozás szintjén nincs kizárva. Így pedig kis lépéssel ugyan, de közelebb áll a szabály a nyilvános haszonkölcsönzéshez, hiszen a gyűjtemény igénybevevője haza tudja vinni a kinyomtatott példányt. Sőt: tovább is terjeszkedik ez a szabály a nyilvános haszonkölcsönzésnél, mivel az ily módon megszerzett műpéldányt nem kell visszavinnie, erről ugyanis már tényleg nem rendelkezik sem az Szjt., sem a kormányrendelet.

II.4. A HOZZÁFÉRÉS LEHETSÉGES HELYE

A szabad felhasználás kedvezményezettje ugyan az intézmény, a végső haszonélvező azonban az a személy, aki igénybe veszi az adott intézmény szolgáltatásait: ebből a szempontból a nyilvános haszonkölcsönzés és a dedikált terminálon való hozzáférhetővé tétel érdemel különös figyelmet (itt nem vizsgáljuk külön az archiválás lehetséges helyeit).

²⁵ 3. § (1) A kedvezményezett intézmény gyűjteménye az Szjt. 38. §-ának (5) bekezdésében meghatározott szabad felhasználás alapján történő hozzáférhetővé tétel céljából bármely más kedvezményezett intézmény gyűjteményével szabadon összekapcsolható (célrarendelt hálózatba kapcsolódás). A kedvezményezett intézmény gyűjteménye más, vele összekapcsolt kedvezményezett intézményben felállított számítógépes terminálon keresztül az igénybe vevő számára a nyilvánosságához közvetíthető.

(2) Az (1) bekezdés alkalmazásának feltétele, hogy

a) a kedvezményezett intézmények gyűjteményei célrarendelt hálózatban történő összekapcsolása olyan biztonságos műszaki megoldáson alapuljon, amely kizárja, hogy az egyes kedvezményezett intézmények gyűjteményeinek igénybe vevőin kívül más is hozzáférjen a gyűjteményekhez;

b) a célrarendelt hálózatba kapcsolt valamennyi kedvezményezett intézmény feleljen meg a 2. § (1) bekezdésében meghatározott feltételeknek.

(3) A 2. § (1) bekezdésének a) pontja és a 3. § (2) bekezdésének a) pontja alkalmazásában biztonságosnak kell tekinteni azt a műszaki megoldást, amely megfelel a külön jogszabályban meghatározott informatikai biztonsági tanúsítvány kiadásához szükséges feltételeknek.

II.4.1. Nyilvános haszonkölcsönzés

A nyilvános haszonkölcsönzés kizárólagos joga alóli kivételi körbe eső nyilvános szolgáltatásokat végző könyvtár igénybevevője az olvasó, aki a haszonkölcsönbe vételt végzi. (A könyvtárakban lehetővé tett helyben olvasás szerzői jogi szempontból nem minősül felhasználásnak, egyszerű műélvezet.²⁶) Az olvasó a műpéldányt ideiglenesen birtokolja, azt hazaviheti.

II.4.2. Új típusú hozzáférhetővé tétel

Habár a szabályt ugyan a nyilvános haszonkölcsönzésnek egyfajta, a digitális világra lefordított változatának lehet tekinteni, mégis különbözik tőle.

Az Sztj. új szabálya (az irányelv szövegének itt pontosan megfelelően) megjelöli, hogy csak a kedvezményezett intézmények helyiségeiben valósulhat meg a nyilvánossághoz közvetítés: a közvetítő, hozzáférést engedő eszközöket (terminálokat) a kedvezményezett intézmények saját helyiségeiben lehet felállítani. Ezzel fizikailag igen szűk nyilvánossághoz közvetítési lehetőséget ad az irányelv, mivel a lehívás lehetőségét az intézmények saját helyiségeire korlátozza, vagyis az intézmény úgy nem közvetítheti a nyilvánossághoz a művet, hogy a végső műérzékelés otthonról valósuljon meg.

Az irányelvi szabály magyar implementációja során szerepet kapott, és a törvény felhatalmazása alapján kiadott kormányrendeletben már kifejezett normaként is tükröződik egy olyan interpretáció, amely a gyűjteményekhez való hozzáférést azonban mégis szélesebbre nyitja. Az Sztj. szabálya az irányelvhez hasonlóan „az említett intézmények helyiségeiben e célra kijelölt terminálokon” megvalósuló lehívásra hozzáférhetővé tételt kedvezményezi. A többes szám használata egyrészt szükségszerűen adódik abból, hogy többfajta intézmény tartozik a kedvezményezett körbe, másrészt azonban arra az értelmezésre is ürügyet szolgáltat, hogy még ha az otthonról való hozzáférés nem is lehetséges, de az intézmények saját termináljai oly módon lehessenek összekötve, hogy az említett körbe tartozó bármelyik intézmény gyűjteményének a részét képező művek megjeleníthetők legyenek a kedvezményezett körbe tartozó másik intézmény helyiségeiben erre a célra üzembe állított terminál képernyőjén is. Ebből következően az Sztj. alapján az az egyedi hozzáférhetővé tétel tekinthető szabad felhasználásnak, amely a kedvezményezett intézmények valamelyikében valósul meg. (Amennyiben a kedvezményezett intézmény ennél tágabb körben is nyilvánossághoz kívánja közvetíteni a gyűjteményét, ahhoz már a jogosultak kifejezett engedélyét is meg kell szereznie.)

²⁶ Tóth Péter Benjámin: Könyvtárak új szerepben. http://www.artisjus.com/opencms/export/download/aszerzoijogrol/konyvtarak_uj_szerepben.pdf

Ezt az összekapcsolási lehetőséget a kormányrendelet elfogadása óta tovább erősítette a jogalkotó azzal, hogy a NAVA-törvény felhatalmazása alapján kiadott, az audiovizuális műsorszámok felújításának, valamint szolgáltatásának műszaki, minőségi és egyéb követelményeiről szóló 52/2007. (V. 17.) GKM-OKM együttes rendelet keretében létrejöhetnek ún. NAVA-pontok, az Szjt. 38. § (5) bekezdésében meghatározott intézményi körben a rendeletben meghatározott feltételeknek megfelelő intézmények országsszerte hozzáférhetővé tehetik a NAVA gyűjteményét.

Ugyanakkor azonban azzal, az Infosoc-irányelv szövegéből következő elvvel, miszerint a tagállami jogalkotó legfeljebb az irányelvvel azonos terjedelemben vagy annál szűkebben határozhatja meg a különleges esetet, jelenleg tisztán jogi szempontból ütközni látszik a gyűjtemények összekapcsolhatósága. Tarthatónak tűnik az az álláspont, amely szerint a közösségi jogalkotó kifejezetten rendelkezett volna az ilyen típusú hozzáférés-bővítés lehetőségéről, ha meg kívánta volna engedni. Amellett, hogy kultúrpolitikailag támogatható az összekapcsolás lehetőségének biztosítása, egyértelmű, hogy ez tágtítja az irányelv által biztosítani kívánt korlátozást, és így de facto ellentétes a közösségi joggal.²⁷ Ezt az értelmezést támasztja alá az SZJSZT egyik döntése²⁸ és – részben ennek nyomán – az Infosoc-irányelv átültetését vizsgáló, korábban már említett tanulmány is.²⁹

Az irányelv szövegét (és így az esetleges értelmezési bizonytalanságot is) hűen tükrözi az Szjt. Itt meg kell jegyezni, hogy ha a kérdést nem rendezné kormányrendelet, az Szjt. a szabad felhasználásra vonatkozó szabályok kiterjesztő értelmezését tiltó elve alapján mindképp arra a következtetésre kellene jutni, hogy az összekapcsolás nem megengedett. (Ahhoz, hogy ez ne így legyen, a törvénynek is kifejezetten meg kellett volna engednie az összekapcsolást.) Így azonban felmerül az Szjt. és a kormányrendelet kapcsolata Alkotmányba ütközésének lehetősége.

Az Szjt. 33. §-ában foglalt, a szabad felhasználások általános értelmező szabálya a jogalkalmazót, és nem a jogalkotót köti, de a szabad felhasználás terjedelmét a különleges esetet

²⁷ Meg kell jegyezni, hogy a német szerzői jogi szabályozás, amelyben eddig tudomásunk szerint egyetlenként a magyar szerzői jogi rendszeren kívül át kívánják ültetni a szabályt, szintén nem engedi meg a gyűjtemények összekapcsolását. Referentenentwurf für ein Zweites Gesetz zur Regelung des Urheberrechts in der Informationsgesellschaft (2006. 11. 26-i állapot) „§ 52b Zulässig ist, veröffentlichte ausschließlich in den Räumen öffentlich zugänglicher Bibliotheken, Museen oder Archive, die keinen unmittelbar oder mittelbar wirtschaftlichen oder Erwerbszweck verfolgen, an eigens dafür eingerichteten elektronischen Lesepunkten zur Forschung und für private Studien zugänglich zu machen, soweit dem keine vertraglichen Regelungen entgegenstehen. Für die Zugänglichmachung ist eine angemessene Vergütung zu zahlen. Der Anspruch kann nur durch eine Verwertungsgesellschaft geltend gemacht werden.“

²⁸ SZJSZT/5/2006.

²⁹ Lucie Guibault–Guido Westkamp–Thomas Rieber-Mohn–Bernt Hugenholtz–Mireille van Eechoud–Natali Helberger–Lennert Steijger–Mara Rossini–Nicole Dufft–Philipp Bohn: Study on the Implementation and Effect in the Member States’ Laws of Directive 2009/29/EC on the Harmonization of Certain Aspects of Copyright and Related Rights in the Information Society, II. The Implementation of Directive 2001/29/EC in the Member States, p. 263.; http://www.ivir.nl/publications/guibault/Infosoc_report_2007.pdf; http://www.ivir.nl/publications/guibault/InfoSoc_Study_2007.pdf

meghatározó egyes szakaszok és az általános szabályok együttes alkalmazása teremti meg. Ebből pedig az következik, hogy a 38. § (5) bekezdése még egy bizonytalan fogalmazás esetében sem értelmezhető helyesen úgy, hogy abba a gyűjtemények összekapcsolása is beleférjen.³⁰

E tekintetben pedig az Szjt. és a kormányrendelet viszonyát alkotmányjogi szempontból is meg kell vizsgálni. Az Alkotmány 35. §-ának (2) bekezdése szerint a kormány rendelethez törvénnyel nem lehet ellentét. Ezenkívül a jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény 15. §-a értelmében a felhatalmazásban meg kell határozni a felhatalmazás jogosultját, tárgyát és kereteit. A felhatalmazás jogosultja a jogi szabályozásra másnak további felhatalmazást nem adhat. A szabályozás tárgykörébe tartozó alapvető jogok és kötelességek szabályozására nem lehet felhatalmazást adni.

A kormányrendelet feladata tehát csupán a felhatalmazás körében maradó szabályok meghatározása lehet, ebből következően az Szjt.-ben adott fogalom szűkítő értelmezése éppúgy túllépné a felhatalmazás kereteit, mint a kiterjesztő értelmezés – ami a töretlen alkotmánybírói gyakorlat alapján formai alkotmányellenességhez és így a jogszabály megsemmisítéséhez vezet.³¹ Az Szjt. szabad felhasználásokra vonatkozó összetett szabályrendszere teljes körűen meghatározza azt az alanyi, tárgyi, területi kört, a felhasználás módjait és mértékét, amelyben a szabad felhasználás megvalósulhat. E kérdések további szabályozására az Szjt. 38. § (5) bekezdésében adott felhatalmazás nem terjed ki, összhangban a Jat. 15. §-ának (2) bekezdésében rögzített alkotmányossági követelménnyel, továbbá a következő alkotmánybírói gyakorlattal, amely szerint a szabályozás tárgykörébe tartozó alapvető jogokat és kötelességeket érintő szabályozást nem lehet törvényi szint alá delegálni. A felhatalmazás tárgya tehát a digitális terminálokon rögzített gyűjtemények lehívásának olyan technikai feltételrendszere, amely pontosan azt teszi műszakilag lehetővé, amit a törvény jogi feltételei biztosítanak. A felhatalmazás címzettjének, jogosultjának tehát így másra (pl. kiterjesztő vagy szűkítő értelmezésre, mérlegelésre) nincs lehetősége, mint kizárólag arra, hogy a törvényi definíciónak megfelelően oktatási vagy kutatási célra, az adott intézmények helyiségeiben, az ott felállított terminálokon történő megjelenítés technikai szabályait (a használati kör hozzáféréseinek feltételeit, kódot, más azonosítót, a terminálok elhelyezési feltételeit, az összekapcsolás rendszerét) meghatározza. A felhatalmazás azonban nem terjed ki arra, hogy a kormányrendelet a gyűjtemények összekapcsolását is lehetővé tegye.

Az Alkotmánybíróság 1338/B/1992. számú határozatában kimondta, hogy a szellemi tulajdon területére tartozó szabadalmi jogok az alkotmányos tulajdoni védelem alatt állnak. Ebből adódik, hogy az alkotmányjogi értelemben vett tulajdon korlátozásakor irányadó teszt a szerzői vagyoni jogok korlátozására is alkalmazandó. Mivel a tulajdonhoz való jog

³⁰ Ezzel ellenkező következtetésre jut Gyertyánfy Péter – Faludi Gábor – Kabai Eszter – Szinger András – Tóth Péter: Szerzői művek, védjegyek és szellemi teljesítmények az interneten – a magyar jogi védelem (II. rész). (A továbbiakban: Gyertyánfy – Faludi). Magyar Jog, 2005. 3. sz. p. 134.

³¹ 45/1996. (X. 22.) AB határozat; 26/2002. (VI. 21.) AB határozat

alapvető jog, ezért a szerzői vagyoni jogokra is vonatkozik az Alkotmány 8. § (2) bekezdése, miszerint az alapvető jogokra és kötelességekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg, alapvető jog lényeges tartalmát azonban még törvény sem korlátozhatja. Ezenkívül az alkotmányjogi értelemben vett tulajdon korlátozását előíró szabályozásnak meg kell felelnie az Alkotmánybíróság által kialakított speciális tulajdonvédelmi mércének is. Az irányadó alkotmánybírói gyakorlat értelmében a tulajdon korlátozásának közérdeket kell szolgálnia. Mivel az oktatás és a tudományos kutatás alkotmányi védelem alatt áll,³² a közérdek nyilvánvaló hiánya nem állapítható meg. A korlátozás arányosságának eléréséhez azonban figyelemmel kell lenni arra, hogy a korlátozás csak akkor alkotmányos, ha „az elérni kívánt cél fontossága és az ennek érdekében okozott alapjogsérelem súlya összhangban [áll] egymással. A törvényhozó a korlátozás során köteles az adott cél elérésére alkalmas legenyhébb eszközt kiválasztani.”³³

Mivel a szabad felhasználással elérni kívánt cél (az oktatás és tudományos kutatás elősegítése) megvalósul a szabad felhasználás egyes intézményekre, célorientáltan és csak egyes helyiségekre történő korlátozásával is, ez megfelel az alkotmányos tulajdonkorlátozás arányossági tesztjének, azon belül a „legkevésbé korlátozó eszköz” doktrínának is,³⁴ ugyanakkor az összekapcsolhatóság biztosítása megkérdőjelezi az ezen feltételeknek való megfelelést.

A fent bemutatott aggályoktól eltekintve mindenesetre jól érzékelhető a különbség a nyilvános haszonkölcsönzés és az új típusú hozzáférhetővé tétel között (ha a jogalkotói szándékot tekintjük): míg az előbbi lehetővé teszi a végső haszonélvező számára az otthoni „fogyasztást”, addig ez főszabály szerint az utóbbi esetben nem lehetséges, mivel ez a felhasználás a kedvezményezett intézmények helyiségeire korlátozódik. Praktikusan, az előző fejezetben kifejtettek szerint azonban a jogalkotó „túllőtt” a célon: a nyitva maradt kiskaput (a magáncélú többszörözés lehetőségét) olyan tágra lehet nyitni, hogy azzal lényegében ez a szabad felhasználás ma is alkalmas lehet a nyilvános haszonkölcsönzés kiváltására.

II.5. A KIZÁRÓLAGOS JOG ALÓL KIVETT MŰVEK ÉS EGYÉB TELJESÍTMÉNYEK

II.5.1. Hagyományos archiválás

A hagyományos archiválást szabad felhasználásként az Szjt. alig korlátozza, legfeljebb azt rögzíti, hogy a kedvezményezett intézmény ezt csak a saját példányával végezheti el. (Itt persze nem a szerzői jogi „saját”-ságról, hanem a polgári jogi tulajdonról van szó.) Ami gyakorlatilag kizárja az archiválásból azokat a műpéldányokat, amelyek az intézményben

³² Alkotmány 16. §; 70/G. §; 70/F. § (2) bekezdés

³³ 20/1990. (X. 4.) AB határozat

³⁴ 20/1990. (X. 4.) AB határozat; 64/1993. (XI. 12.) AB határozat

például könyvtárközi kölcsönzés eredményeként hozzáférhetők. (Ezek archiválására csak a műpéldány tekintetében tulajdonos intézmény jogosult.) Egyértelműen kizárja ugyanakkor a „saját” fordulat azt is, hogy az intézmény például az illegális forrásokból hozzáférhető művekről (pl. fájlcsereelő rendszerekből vagy egyszerűen az interneten illegálisan hozzáférhető tartalmakról) készítsen archivált példányt, mivel ezek a forráspéldányok semmi esetre sem tekinthetők a sajátjainak.

II.5.2. Speciális archiválás

A rádió- és televíziószervezet esetében az ideiglenes archiválás (és ezt követően a közgyűjteményben való tartós megőrzés) csak a saját műsorának sugárzásához jogszerűen felhasználható műről a rádió- vagy televíziószervezet által saját eszközeivel készített ideiglenes rögzítésre vonatkozik. Vagyis itt is csak a saját tulajdonú rögzítés az archiválás tárgya, amit tovább szűkít, hogy nem rögzíthet bármit a szervezet, csak a saját műsora sugárzásához jogszerűen felhasználható művet. Meg kell jegyezni, hogy az ilyen célú rögzítést szerződés kizárhatja, ami eredendően befolyásolhatja a tartós archiválást is, mivel az ideiglenes archiválás nélkül nem mindig tud megvalósulni a tartós rögzítés. Ezen a problémán tud segíteni a NAVA esetében az, hogy az intézmény igyekszik mindent közvetlenül a műsorszórásból rögzíteni: vagyis az ideiglenes rögzítés elmaradása szerződési rendelkezés miatt csak abban az esetben jelent tényleges problémát, ha a műsorszórásból való rögzítés valamilyen okból megghiúsult. Ha a szerződés kizárta az ideiglenes rögzítést, akkor az a műsor legfeljebb egyéb – nem illegális – forrásból szerezhető be, például az átjátszó szervezetek rögzítéseiből.

II.5.3. Nyilvános haszonkölcsönzés

A nyilvános haszonkölcsönzés tárgyra vonatkozóan nem tartalmaz direkt korlátozást az Szt. Ugyanakkor a 40. §-ból, amely szerint a szabad felhasználás körében többszörözött példányok – a könyvtárközi kölcsönzés kivételével – nem terjeszthetők a szerző engedélye nélkül, következik, hogy csak az eredeti példányok adhatók haszonkölcsönbe (a többszörözött példányok csak könyvtárközi kölcsönzés céljára használhatók fel). Azt nem zárja ki ugyanakkor a törvény, hogy a könyvtárközi kölcsönzés tárgya eredeti példány is lehessen, így végeredményben a nyilvános haszonkölcsönzés megvalósulhat a könyvtár saját példányára és olyan példányra is, amelyet könyvtárközi kölcsönzés nyomán szerzett.

II.5.4. Új típusú hozzáférhetővé tétel

Az irányelvi szabály fordulata („adásvételi vagy felhasználási feltételek alá nem eső”) szerinti adásvétel (mint terjesztési cselekmény) megvalósíthat felhasználást, viszont a közösségi jogkimerülés szabálya alapján csak az érintett műpéldány első, a jogosult által megengedett

adásvétele jelent engedélyköteles cselekményt (vagyis itt van egyszerre tulajdonjog-átruházás és felhasználási cselekmény), ebből következik, hogy az adásvétel külön való említése azt a szándékot tükrözi, hogy olyan esetekre is kiterjedjen a szabály, ha a mű(példány) csak egyszerű adásvétel tárgya volt, de ez önmagában már nem valósított meg felhasználást. Ebből következik, hogy az „adásvételi vagy felhasználási feltételek alá nem eső” fordulat arra is vonatkozik, ha a kedvezményezett intézmény a műpéldányt elsőként vette meg, de arra is, ha pl. antikvár kereskedelemből jutott a műpéldányhoz. A szabály szerint tehát azokra a művekre terjed ki a korlátozás, amelyeket a kedvezményezett nem ilyen úton szerzett meg. Ez – még ha figyelembe vesszük a már közkinsbe tartozó műveket is, amelyek kívül esnek a szerzői jogi védelem fókuszán – igen erősen korlátozza az ily módon hozzáférhetővé tehető művek körét, valójában arra a műpéldánykörre szorítva a korlátozás lehetőségét, amelyeket a gyűjtemények köteles példányként vagy ajándékba kapnak.³⁵

Az Szjt. a szabály átültetésénél a „felhasználásra vonatkozó eltérő megállapodás hiányában” fordulatra cserélte a fenti megfogalmazást. Az irányelvi szabályt egyértelműen nem szó szerint tükröző fordulatnak kétféle értelmezése lehetséges.

A szerző számára kedvezőbb értelmezés szerint a korlátozás abban az esetben alkalmazható, ha a kedvezményezett intézmény a gyűjteményébe tartozó művel kapcsolatban felhasználási szerződéses viszonyban van a jogosulttal, és az a szerződés nem zárja ki a szabad felhasználás érvényesülését. (Ilyen szerződés a gyakorlatban nem létezik.) Vagyis a szabad felhasználás mindenképp eleve csak olyan esetekben érvényesül, ha a kedvezményezett és a jogosult között felhasználási szerződés van (és ez nem zárja ki a szabad felhasználás érvényesülését), nem vonatkozik tehát még az antikvár kereskedelem útján beszerzett kötetekre sem, mivel ott nincs a felhasználásra vonatkozó semmilyen megállapodás sem. Továbbá kiesnek a korlátozás alól a köteles példányok is, hiszen ezek beszerzése nem szerzői jogi engedély, hanem egyéb törvényi kötelezettség alapján történik.

A kedvezményezett és az olvasó számára kedvezőbb értelmezésben a szabály akkor is alkalmazható, ha a kedvezményezett egyáltalán nem áll semmilyen jogviszonyban sem a jogosulttal (eltérő megállapodás abszolút hiánya), és akkor is, ha van köztük szerződés, de ez nem zárja ki a szabad felhasználás érvényesülését (eltérő megállapodás relatív hiánya).

Ez a fogalomhasználat azonban egyértelműen túlterjed azon a kifejezetten szűk műkörrön, amelynek tekintetében az irányelv lehetővé teszi a korlátozást, mivel így ide sorolható minden olyan dokumentum, amelynek tekintetében a jogosult nem tiltotta meg a szabad felhasználás érvényesülését, mivel nem tudta, vagy nem is akarta, azaz nemcsak a köteles példányok és ajándékba kapott dokumentumok, de a gyűjteményeknek bármely más darabja is.³⁶

³⁵ Hasonlóan szűken értelmezi az irányelvi szabályt Gyertyánfy – Faludi: i. m. (30), p. 134.

³⁶ Ezt az álláspontot képviseli a 16., illetve 29. lj.-ben említett tanulmány is; p. 262.

Itt érdemes megjegyezni, hogy erősen vitatott az is, hogy egyáltalán kik azok a felek, akik között az adásvételi vagy felhasználási szerződésnek kell léteznie. Két lehetőség adódik: a kedvezményezett intézmény és a jogosult között, illetve például a kiadó és a jogosult között. Ez utóbbi esetben azonban a szabály érvényesüléséhez mindenképpen szükséges egy, a szerződési megállapodásról (és a szabad felhasználás érvényesülésének kizárásáról) szóló, harmadik személyeket tájékoztató nyilatkozat (akár egy jogkezelési adat).

III. AZ ARCHIVÁLÁS JÖVŐJE

Viszonylag könnyen belátható, hogy az illegális archívumokkal szemben a jogszerűen működő archívumok előnyei és hátrányai is jogszerűségükből, a jogi szabályozás ügyességéből vagy kényszerű, esetleg rossz megoldásaiból fakadnak. A művek rendes felhasználásának a szerző javára való fenntartása érdekében jogilag igen erősen korlátozott (cél és hely szerint meghatározott) a gyűjteményekhez való hozzáférés, szintén jogilag korlátozott, lényegében értékelvű a gyűjtőkör (vagyis rengeteg alkotás – a fősodortól való eltérés okán – egyszerűen kimarad belőlük), ami végeredményben erősen korlátozza a hasznosításukat/hasznosíthatóságukat. Talán ki lehet azt is mondani, hogy gyakran olyan mértékű a korlátozás, amit a szerző érdekeinek figyelembevétele vagy az egyéb szempontok érvényesítése nem feltétlenül indokol. Ilyen oktalan korlátozás a hatályos szabályozásban mindenképp, hogy az Szjt.-beli kép- és hangarchívumok körébe végső soron a kulturális törvény definíciórendszere alapján csak az audiovizuális archívumok tartoznak. Ez a jogalkotási hiba mihamarabb helyrehozandó.

Mindezek nyomán felmerül a kérdés, hogy a fentebb említett mechanikus kiigazításon túl mely pontokon, milyen módosításokkal javítható ezeknek az archívumoknak a működése, tehető inkább felhasználóbaráttá szolgáltatásaik kínálata anélkül, hogy ez a művek rendes piacát hátrányosan befolyásolná.

Az online szolgáltatások határokon átnyúló jellegéből, másrészt a terület szabályozásának közösségi hatáskörbe tartozásából fakadóan a hatályos szabályozás módosításának igényét nem lehet magyar szinten kielégíteni, legalább európai közösségi szintű lépésre van szükség hozzá. Ezt indokolja az is, hogy ésszerű lépés lehet elsősorban annak a közösségi szintű tisztázása, hogy a gyűjtemények összekapcsolhatók-e. Ez lehet ugyanis az egyetlen eszköze annak, hogy létrejöjjön az európai szintű hálózat.³⁷

A Bizottság 2005. szeptember 30-án adta ki erre vonatkozó, a jövőbeli terveit tartalmazó közleményét „i2010 digitális könyvtárak” címmel.³⁸ Ebben kifejtette, hogy a kultúrához

³⁷ Meg kell említeni azt is, hogy az archívumok fejlesztésének természetesen vannak technikai, illetve formai eszközei is, ezek egységesítésére is szolgálnak önálló közösségi programok (így a Dynamic Action Plan, illetve a Minerva Programme; <http://www.minervaeurope.org/publications/dap.htm>), ezekkel itt amiatt sem foglalkozunk részletesen, mivel ezen a területen ha nem is állnak jobban a jogszerű archívumok, mint az illegális gyűjtemények, de legalábbis azonos fejlettségi fokot mutatnak azokkal.

³⁸ COM(2005) 465 végleges

való hozzáférés javításának céljával 2006 folyamán, az érdekeltekkel lefolytatott konzultációt követően ajánlást kíván közzétenni, és a szerzői jogi keret felülvizsgálatát akarja elvégezni abból a célból, hogy létrehozzon egy új, európai virtuális könyvtári rendszert. A bizottsági közleményben vázolt elképzelés szükségszerűen érinti a könyvtárak digitalizálási, archiválási és hozzáférhetővé tételei/haszonkölcsönzési szabályait is.

A Bizottság a közleményt követően fogadta el azt az ajánlást,³⁹ amely a korábbi dokumentumban megfogalmazottakat tovább finomította, még határozottabb célokat tűzött ki. Így a fentiekén kívül az intézmények közti együttműködés erősítését, egy európai könyvtár létrehozásának elősegítését, az árva művekre vonatkozó szabályozás megalkotását, a már digitalizált tartalmaknak az archívumok számára való rendelkezésre bocsátását hangsúlyozta.

Mindezidáig a legutóbbi dokumentum az European Digital Library Initiative High Level Expert Group-jának 2006. november 16-i Interim Reportja. Ez a dokumentum a közlemény és az ajánlás témáit és céljait megismételve konkrét cselekvési lépéseket javasol két területen: az árva művek (*orphan works*: azok az alkotások, amelyeknek a jogosultjai nem azonosíthatók vagy nem fellelhetők) és a piacon már nem hozzáférhető nyomtatott művek (*out-of-print works*) archiválása és egyéb felhasználásának megkönnyítése érdekében.⁴⁰ Ezek szintén olyan témák, amelyek mindenképp megfontolást és esetlegesen jogalkotási lépést is igényelnek.

A bizottsági és szakértői dokumentumokban javasolt megoldások többségükben már megtalálhatók mind a közösségi szerzői jogi szabályozásban, mind a magyar Szjt.-ben. A jelen tanulmány e fejezete a fentiek után már csak azt kívánja hangsúlyozni, hogy az offline haszonkölcsönzésnek a közösségi szabályokkal való összhangba hozása mellett ezekből a dokumentumokból is kiolvashatóan mi az a jogalkotási irány, amelynek figyelemmel kísérése és követése kiemelkedő fontosságú ezen a területen.

A bizottsági kezdeményezések kiindulópontja az Infosoc-irányelv 5. cikk (3) bekezdés *n*) pontja, amelyet az Szjt. 38. § (5) bekezdése a fentiek szerint ültetett át. A szabad felhasználásra vonatkozó szabályozás, ahogy korábban bemutattuk, ma nem engedi meg azt, hogy a különböző archívumok a digitalizált anyagokat online módon, nyíltan, nem csak a saját intézményeikben hozzáférhetővé tegyék akár haszonkölcsönzés, akár egyéb felhasználások céljából. Noha több elemzés is azt jelzi, hogy ezen a területen a magyar jog kissé meghaladta a közösségi keretet, a Bizottságnak az Infosoc-irányelv óta készült anyagai éppen ezen a ponton buzdítják cselekvésre a tagállamokat: azt támogatják, hogy a gyűjtemények váljanak online hozzáférhetővé a jogosultakkal való megfelelő szerződések megkötését követően. Hangsúlyozni kell, hogy ez éppen nem igényli ma az Szjt. módosítását, a jogosultaktól be-

³⁹ Commission Recommendation of 24 August 2006 on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation (2006/585/EC)

⁴⁰ Az árva művek helyzetének rendezését sürgeti a Bizottság megrendelésére 2006-ban készült másik tanulmány is. *Bernt Hugenholtz – Mireille van Eeouchoud – Stef van Gompel – Lucie Guibault – Natali Helberger – Mara Rossini – Lennert Steijger – Nicole Dufft – Philipp Bohn: The Recasting of Copyright and Related Rights for the Knowledge Economy.* p. 159–190. http://www.ivir.nl/publications/other/IViR_Recast_Final_Report_2006.pdf

szerzett egyedi engedélyek alapján ezt a tevékenységet a gyűjtemények ma is végezhetik (l. a Magyar Elektronikus Könyvtár⁴¹ egyelőre egyáltalán nem tipikus tevékenységét). Ugyanakkor szükséges lehet a gyűjtemények „tetszhalott” elemeinek életre keltése, a fent említett árva művek és a kereskedelmi forgalomban már nem hozzáférhető művek jogi helyzete rendezésére segítő megoldások biztosítása.

A könyvtárak ma Magyarországon két alapvető módon juttathatják el a gyűjteményüket a közönséghez: az anyagi műpéldányok (ma még) díjfizetéstől mentes haszonkölcsönzésével, illetve a digitalizált példányok erősen limitált, szintén ingyenes hozzáférhetővé tételével. A gyakorlatban a közönséghez való kétféle eljuttatás messze nem egyenlő arányban valósul meg, a digitális hozzáférés igen kezdetleges állapotban van, emiatt a szabad felhasználásokra vonatkozó általános szabályok (az ún. három lépcsős teszt) alapján a magyar jogalkotó nem látta indokoltnak a tevékenység díjigénnyel terhelését. Abban az esetben viszont, ha a jövőben a könyvtári gyűjtemények digitalizálása jelentősen előrehaladna, Magyarország tekintetében is prognosztizálható ennek a hozzáférési módnak a jóval nagyobb volumenű terjedése. Ha ez bekövetkezik, akkor megfontolható a díjigény bevezetése ezzel kapcsolatban. Bár abban az esetben, ha a szolgáltatások online hozzáférhetővé válnak, ehhez mindenképp a jogosultak engedélye kell (és így díjat is fognak érte kérni), talán a dedikált rendszerben csak az intézmények helyiségeiben való hozzáférést meg lehet hagyni ingyenes szolgáltatásként. Ily módon egyébként – amennyiben a nyilvános haszonkölcsönzés díjhoz kötése is megvalósul – közeledne egymáshoz a digitális és az analóg felhasználás gyakorlati megvalósulása: a helyben olvasás, műérzékelés (függetlenül attól, hogy digitális vagy analóg példánnyal történik-e) ingyenes lenne, a hazavitelt is lehetővé tevő szolgáltatásokért (függetlenül attól, hogy ez a táskában vagy a hálózaton keresztül történik-e) a szerző ellenszolgáltatást kapna. (A technikai lehetőségek ez esetben nyilvánvalóan lehetővé fogják tenni, hogy a szerzőknek járó díjak fizetését ne az állam vállalja át, hanem a haszonkölcsönzést és a nyilvánossághoz közvetítést végző könyvtárak és az így hozzáférhetővé váló műveket élvező közönség fizesse meg azt.) Végeredményben pedig lehet abban bízni, hogy a digitalizáció terjedése, a szerződési alapú tágabb hozzáférhetővé tétel, illetve a szabad felhasználáson nyugvó, egyelőre szűkebb, de várhatóan bővülő hozzáférés csökkentheti az anyagi műpéldányok forgalmát, és ezzel csökkenhet a haszonkölcsönzés mértéke is.

A fentiekből jól látható, hogy a magyar szabályozás elindult azon az úton, amelynek végcélját jelenleg a Bizottság közleménye és ajánlása jelöli ki. Ezért úgy véljük, hogy fokozott hangsúlyt kell arra is helyezni, hogy a könyvtárak (és egyéb intézmények) gyűjteményeiket digitalizálják, az Sztj. 38. § (5) bekezdése alapján hozzáférhetővé tegyék, hogy ez a tevékenység fokozatosan kiegészítse, majd felváltsa az offline környezetben zajló nyilvános haszonkölcsönzés jelenlegi tevékenységét, hogy lassan a könyvtár ideája elszakadjon a helyhez kötöttségtől, és a könyvtár funkciója egyesüljön a műszaki fejlődés lehetőségeivel.

⁴¹ www.mek.oszk.hu

A 10 ÉVES VÉDJEGETÖRVÉNY ÉS A JOGHARMONIZÁCIÓ**

A tízéves védjegy törvény harmonizációs vonatkozásainak áttekintésével foglalkozó cikknek¹ elsőként a hazai védjegy jogot nagyban befolyásoló *közösségi és nemzetközi szabályrendszert* érdemes röviden bemutatnia, majd szólnia kell néhány szót arról, hogy milyen alapokon jött létre a *védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról szóló 1997. évi XI. törvény*. Ezt követően az EU-csatlakozással összefüggésben elfogadott *módosító csomag* érdemel bővebb kifejtést, a 2003. évi CII. törvény elfogadása ugyanis elsősorban jogharmonizációs célokat szolgált, ennek kapcsán – egy rövid kitekintés erejéig – beszélni kell azokról az indokokról is, amelyek a *felszólalási rendszer* bevezetése mellett szóltak. A védjegy törvény eddigi utolsó nagyobb terjedelmű módosítását az ún. *jogérvényesítési irányelv*² tette szükségessé 2005-ben, amely hatékony eszközökkel bővítette a védjegy jogosultak fegyvertárát.

1. Nemzetközi és közösségi jogi szabályok

Egyszerre van könnyű és nehéz helyzetben az, aki napjainkban iparjogvédelmi tárgyú nemzeti jogszabályt kíván alkotni. Ennek érzékeltetésére érdemes egy pillantást vetnünk azoknak a közösségi és nemzetközi jogi szabályoknak a listájára, amelyeket a hazai jogalkotónak figyelembe kell venni a védjegyekre és a földrajzi árujelzőkre vonatkozó nemzeti jogszabály szövegezekor – vagy akár csak „karbantartásakor”.

Az ipari tulajdon oltalmáról szóló *Párizsi Unió Egyezmény* 1967-es szövege, illetve a WTO-szerződések keretében elfogadott *TRIPS-megállapodás* nemzetközi síkon rajzolja fel a részes államok védjegyjogával szemben támasztott alapvető követelményeket, az oltalomképes megjelölések meghatározásától kezdve az oltalom tartalmán és korlátain át a használati követelményekig. Nem elhanyagolható jelentőségű szabályokat tartalmaz a TRIPS III. része, amely a szellemi tulajdon-jogok érvényesítését szolgáló jogi szabályozásra vonatkozó minimális követelményeket írja le, és amely a közösségi jogérvényesítési irányelv megalkotásakor is zsinórmértékül szolgálhatott.

* A szerzők az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium munkatársai

** A jelen cikk alapjául szolgáló előadás a Magyar Iparjogvédelmi Egyesület által szervezett, 2007. június 29-én Budapesten megtartott „10 éves a védjegy törvény” című konferencián hangzott el.

¹ A cikk – az előadáshoz hasonlóan – a védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról szóló 1997. évi XI. törvénynek csupán a védjegyekkel foglalkozó első hat részére fókuszál. A földrajzi árujelzők szabályozása teljesen más közösségi és nemzetközi jogi alapokon nyugszik, ennek részletes kifejtése pedig külön cikket igényelne, így arról csak röviden teszünk említést.

² 2004/48/EK irányelv a szellemi tulajdon jogok érvényesítéséről

A fent említett nemzetközi jogi instrumentumok – a minimumszabályok lefektetésével egy időben, fakultatív szabályok bevezetésével – számos vonatkozásban szabadságot adnak a szerződő feleknek a védjegyoltalom erősségének pontos, igényeik szerinti kalibrálásához. Ehhez hasonló szabályozási technika figyelhető meg az Európai Közösség védjegyjogi szabályozásában is, amely szintén tartalmaz kötelezően átültetendő, illetve opcionális rendelkezéseket.

A nemzetközi védjegyjog főbb forrásainak felsorolásakor érdemes még megemlíteni – a nizzai osztályozási rendszeren kívül – a Szellemi Tulajdon Világszervezete (WIPO) égisze alatt megkötött nemzetközi szerződéseket, azaz a védjegyeljárások alakításait közelíteni hivatott *Védjegyjogi Szerződést*,³ valamint a nemzetközi lajstromozási rendszert létrehozó *Madridi Megállapodást*, illetve annak átalakított változatát, a *Madridi Jegyzőkönyvet*.

Az Európai Közösség tagállamainak védjegyjogát – és így a magyar védjegy törvényt is – a legerősebben befolyásoló dokumentumként (a közösségi védjegyről szóló 40/94/EK rendeleten kívül) a *védjegyekre vonatkozó tagállami jogszabályok közelítéséről* szóló 89/104/EGK irányelv jelölhető meg. A preambulum kifejti, hogy a jogszabály csupán a belső piac működése szempontjából elengedhetetlen jogközelítést kívánja megvalósítani, azaz kettős célt tűz maga elé: egyfelől ki szeretné küszöbölni a nemzeti védjegyjogok olyan különbségeit, amelyek az áruk és szolgáltatások szabad mozgását akadályozzák, másfelől a torzításmentes verseny érdekében kíván szabályokat létrehozni.

Az irányelv a fentiek keretében szabályozza a védjegyként való lajstromozásra alkalmas megjelölések minimumszabályait (megkülönböztetőképesség és grafikai ábrázolhatóság), a kizáró, törlési és egyéb megszűnési okok rendszerét (az első kettő esetében külön tárgyalva a feltétlen és a viszonylagos okokat), az oltalom tartalmát és annak korlátait, illetve rendelkezik a közösségijog-kimerülésről, a belenyugvás jogintézményéről, a védjegy tényleges használatának követelményéről, valamint az együttes és a tanúsító védjegyekre vonatkozó külön előírásokról.

Mint ahogy azt már fentebb is érintettük, fontos látni, hogy az irányelv rendelkezéseinek csupán egy része kíván feltétlen átültetést, ezek mellett azonban olyan szabályokat is tartalmaz, amelyek kapcsán a tagállamok döntésére van bízva, hogy meghonosítják-e az abban foglaltakat. Ezek a fakultatív irányelvi szabályok azok a pontok, ahol a hazai jogalkotónak a jogközelítés határain belül koncepcionális döntéseket is meg kell hoznia. Az egyik legjelentősebb példát erre a jó hírű védjegyek áruosztálytól független védelme szolgáltatja (amelyet egyébként a magyar védjegy törvény is biztosít), de idetartoznak az együttes és a tanúsító védjegyekre vonatkozó szabályok is, amelyek abban az esetben sem kívánják meg a feltétlen átültetést, ha az adott tagállam joga ismeri a két különleges védjegy típus legalább egyikét.

³ A 2006-ban megkötött *Szingapúri Védjegyjogi Szerződés* – a szükséges számú aláírás, illetve csatlakozás hiányában – a jelen cikk megírásakor még nem lépett hatályba.

Nyilvánvalóan embert próbáló feladat ennyi szabálynak egyszerre megfelelni (még ha legtöbbjük egymásra épül is), ám nem elhanyagolható szempont az sem, hogy számos jól működő nemzetközi minta áll rendelkezésünkre, az Európai Közösség védjegyjogi rendszere pedig több ponton is rugalmasságot enged a tagállamok számára. A fentiekén túl azt is látni kell, hogy minél inkább harmonizált egy adott jogterület, annál kevesebb tere van a koncepcionális vitáknak – vagy legalábbis ezek a konfliktusok a nemzetközi vagy közösségi döntéshozatal fázisába tolódnak át.

2. Az 1997. évi XI. törvény: csillag születik

Az „új” védjegy törvény megalkotásakor, vagyis az 1997. évi XI. törvény előkészítése során gyakorlatilag újra kellett építeni a hazai védjegy jogot a piacgazdaság viszonyainak megfelelő szabályozás létrehozása érdekében. Ehhez olyan szabályrendszert kellett teremteni, amely a védjegyeknek a gazdasági életben betöltött funkcióit megfelelően leképezi, illetve amely megvalósítja a védjegyoltalom tartalmát jelentő kizárólagos jogosultság és az azt korlátozó rendelkezések egyensúlyát.

A védjegyek mostanra már hagyományosnak nevezhető funkciói közé sorolható az áruk, szolgáltatások *megkülönböztetése*, az áruk, szolgáltatások, valamint a vállalkozások közötti *kapcsolat* megteremtése és folyamatos kifejeződése (elsősorban a fogyasztók nézőpontjából), adott esetben egy bizonyos *minőségi színvonal* jelzése (noha garanciát nem jelent), valamint a *reklámozásban* betöltött – mára már szinte elsődleges – szerepe. Az Európai Bíróság több ítéletében a védjegyeknek az áruk *eredetét* jelölő tulajdonságát emelte ki kulcsfontosságú elemként, amely a vállalkozás és áru (illetve szolgáltatásai) közötti kapcsolat funkciójának egyik kifejeződésekként fogható fel.

Kiemelést érdemel, hogy a kodifikáció folyamán a jogalkotó – noha Magyarország uniós csatlakozása még szinte évtizedes távolságra volt – a fenti célkitűzésekkel együtt már teljes mértékben figyelembe vette a közösségi szabályrendszernek azt a hányadát is, amelyhez nem volt feltétlenül szükséges a tagállami státusz. Ez elsősorban a védjegyirányelv rendelkezéseinek jogharmonizációs jellegű átültetését jelentette.

Az 1997-es törvény tehát olyan szabályrendszert kívánt teremteni, amely egyaránt megfelel a nemzetközi és a közösségi elvárásoknak, miközben visszaadja a védjegyeknek a működő piacgazdaságokban őket megillető súlyt. Mostanra már nagy biztonsággal kijelenthető, hogy a védjegy törvény ezt a feladatot sikerrel teljesítette. Az irányelv kötelező szabályainak megfelelő hazai rendelkezéseken felül a védjegy törvényben számos fakultatív közösségi előírás is meghonosításra került: ilyen volt többek között a rosszhiszemű bejelentés vagy a védjegy jogon kívüli jogszabályba ütközés mint kizáró ok megjelölése; a megkülönböztetőképesség megszerzésének lehetősége a bejelentést követően; valamint a jó hírű védjegyek korábban is említett fokozott védelme.

Mostani védjegyjogunkhoz képest ugyanakkor eltérést jelentett, hogy a lajstromozás során mind a feltétlen, mind a viszonylagos kizáró okokra nézve hivatalból folyt le az iparjogvédelmi hatóság vizsgálata, amely az ún. „észrevételi rendszer” természetéből következett. A másik jelentős különbség a jogkimerülés szabályozásában figyelhető meg: a csatlakozást megelőzően nyilvánvaló okokból közösségi jogkimerülésről nem lehetett szó, az 1997-es szabályozás tehát a belföldi forgalomba hozatalhoz kötötte a védjegyoltalomból folyó jogok további érvényesíthetőségének megszűnését. Természetesen a jogkimerülés korlátozása, azaz a védjegyjogosult jogos érdekéhez kapcsolt „feléledő” fellépési lehetőség a közösségi szabályozással összecsengően került meghatározásra.

Noha ehelyütt nem ismertetjük részletekbe menően a vállalat- és árujelzők másik nagy típusa, az áruk földrajzi eredetére utaló megjelölését oltalom alá helyező *földrajziárujelző-rendszer* anatómiáját, mindenképpen említést érdemel, hogy az 1997. évi XI. törvény erre az oltalmi formára nézve is lefektette az alapvető szabályokat. Tekintettel a nemzetközi szabályokra, valamint arra, hogy a mezőgazdasági termékekre és az élelmiszerekre nézve az Európai Közösség 1992 óta speciális közösségi oltalmat működtet, ezekre a termékcsoportokra nézve a magyar szabályozás is különleges rezsimet vezetett be: az oltalomhoz a lajstromba vételen kívül a Földművelési és Vidékfejlesztési Minisztérium által jóváhagyott termékírási is szükséges volt. Csatlakozásunkat követően az Európai Bizottság mondja ki a végső szót a mezőgazdasági termékek és élelmiszerek közösségi lajstromozása tekintetében, az előzetes szűrést jelentő nemzeti szakaszban azonban továbbra is jelentős szerep jut a Magyar Szabadalmi Hivatalnak és a földművelésügyi tárcának. Az előzőekben elmondottak kapcsán látni kell azonban azt is, hogy a borokra és a szeszes italokra nézve külön közösségi eredetvédelmi rendszerek működnek, amelyek azonban nem kizárólagosan az Unió szintjén vannak jelen, hanem a fennálló nemzeti oltalmakat veszik alapul. A teljesség kedvéért itt érdemes megemlíteni az eredetmegjelölések oltalmáról és nemzetközi lajstromozásáról szóló Lisszaboni Megállapodást is, amely a jogterület egyik legfontosabb nemzetközi jogi dokumentuma.

3. A 2003-as átfogó módosítás: vonzások és választások

Hiába volt már az 1997-es védjegy törvény is nagyrészt konform a közösségi joggal, a harmonizációs folyamat természetesen nem zárult le a jogszabály elfogadásával: Magyarország európai uniós csatlakozása, illetve annak előkészítése a védjegyjogban is nagyobb volumenű felülvizsgálatot tett szükségessé. Meg kellett teremteni a közösségi oltalmi rendszerekhez való illeszkedés szabályait (ideértve a közösségi védjegyrendszert és a közösségi földrajziárujelző-rendszert is), le kellett vonni a védjegy törvény hatéves alkalmazása során felgyűlt gyakorlati tapasztalatokból eredő konzekvenciákat, figyelemmel kellett lenni a közösségi jog időközben bekövetkezett változásaira is, valamint meg kellett alkotni azokat a szabályokat, amelyek csak a csatlakozással egy időben léphettek hatályba. Az átfogó módo-

sítás teremtett alkalmat arra is, hogy a nemzetközi lajstromozással kapcsolatos rendelkezések bevezetésre kerülhessenek.

A jogharmonizációs feladatok közül az egyik legfontosabb a *közösségijog-kimerülés* intézményének bevezetése volt. Az új szabály értelmében immár az Európai Gazdasági Térség tagállamában történő jogosulti (vagy a jogosult beleegyezésével történő) forgalomba hozatal jár azzal a hatással, hogy az érintett árukkal kapcsolatos védjegyhasználat – főszabály szerint – nem akadályozható meg. Ezzel kapcsolatban érdemes egyébként megjegyezni, hogy az Európai Bíróság *Silhouette*-ügyben⁴ hozott ítélete értelmében a tagállamoknak nem áll módjukban ún. nemzetközi jogkimerülést bevezetni hazai jogukban, a védjegyirányelv jogkimerülést tartalmazó cikke tehát nem minimumszabályozást tartalmaz, hanem teljes jogharmonizációt valósít meg, és nem enged eltérést az abban foglaltaktól.

A védjegy törvény tízéves történetében a 2003-as módosításhoz kötődik a lajstromozási eljárást érintő eddigi legnagyobb változás is: ekkor tértünk át ugyanis az ún. *felszólalási rendszerre*, amely a bejelentések érdemi vizsgálatának egy új – még inkább piaci – logika szerinti szabályozását valósítja meg.

4. A felszólalási rendszer

A koncepcionális változtatás jelentőségére is tekintettel néhány szóban érdemes külön kitérni a felszólalási rendszer jellemzőire. Ennek logikája szerint az iparjogvédelmi hatóság, azaz a Magyar Szabadalmi Hivatal csak a védjegyoltalom általános feltételei és a feltétlen kizáró okok körében végzi el továbbra is a bejelentések érdemi vizsgálatát, és *ex officio* elutasításra is csak ilyen okok alapján kerülhet sor. Igaz ugyan, hogy a felszólalási rendszerben is készül kutatási jelentés, ez azonban csupán a korábbi elsőbbségű védjegyekre vonatkozik, más magánjogi jogosultságokra nem. Ezeknek a korábbi jogoknak a kutatása adott esetben egyébként is rendkívüli nehézséget jelentene (és jelentett 2003 előtt), hiszen nem mindegyik szerepel nyilvántartásban – elég itt például a szerzői jogokra gondolni. Szintén fontos változás, hogy – amint már fentebb említésre került – a kutatási jelentésben feltüntetett jogok nem vezetnek a bejelentés hivatalból történő elutasításához, ehhez ugyanis a korábbi jogosult aktív közreműködése szükséges: ezt nevezik felszólalásnak.

Fontos – garanciálisnak is nevezhető – újítás, hogy a bejelentő, a védjegyjogosult és a lajstromba bejegyzett használó külön térítés ellenében kérheti, hogy a hivatal értesítse arról a későbbi bejelentésről, amelynek a kutatási jelentésében szerepel. Ez a lehetőség természetesen nem adatik meg a védjegyoltalomtól eltérő korábbi jogosultaknak, mivel a kutatási jelentésben a felszólalási rendszer keretében – annak természeténél fogva – nem is szerepelhetnek.

⁴ C-355/96 sz. ügy, (1998) ECR I-4799

Amennyiben tehát a korábbi jogosult a Szabadalmi Közlöny és Védjegyerősítésből – vagy az imént említett értesítésből – tudomást szerez arról, hogy az ő jogával konfliktusban álló bejelentést vizsgál a hatóság, a meghirdetéstől számított három hónapos határidőn belül lehetősége van felszólalással élni, amely a lajstromozási eljárást kontradiktóriussá alakítja. Ebben az eljárásban is a Magyar Szabadalmi Hivatal hozza meg – adott esetben tárgyalás tartásával – az elsőfokú döntést, amely bíróság előtt támadható meg nem peres eljárásban. Ebből is látható, hogy a védjegy törvényben szabályozott viszonylagos kizáró okokat a hivatal 2004 óta csupán határidőben tett felszólalás esetén vizsgálja, ebben az esetben is csak a kérelemben megjelölt okokra korlátozva a vizsgálódás hatókörét.

Természetesen mindez nem jelenti azt, hogy a védjegy esetleg más korábbi jogait sértő bejegyzését követően ne lenne *törlési eljárás* keretében megtámadható: ennek a lehetőségnek – lévén a védjegyvoltalom dologi természetű jogosultság – csak a *használat tartós elmulasztásának* jogosultságot korlátozó következményei, valamint a *belenyugvás* jogintézménye szabhatnak korlátokat (belenyugváson azt az esetet kell érteni, amikor a korábbi védjegyjogosult öt éven keresztül megszakítás nélkül eltúrta a későbbi védjegy használatát).

Melyek voltak azok a főbb indokok, amelyek a felszólalási rendszer bevezetését alátámasztották? Mindenekfelett érdemes figyelembe venni azt, hogy amíg a feltétlen kizáró okok érvényesítése közérdek, a viszonylagos okoké leginkább az önrendelkezés alkotmányos jogának részét képezi, azaz a jogosult aktivitásától indokolt függővé tenni. Egy fejlett piacgazdaságban nincs létjogosultsága a jogosultak „akarata ellenére” érvényesíteni érdekeiket – ilyenformán a viszonylagos kizáró okok figyelembevételére vonatkozó igény érvényesítésének a jogosultakra való telepítése a vállalkozói szféra tudatos védjegystratégiával rendelkező tagjainak nagykorúsítását is szolgálja.

Nem elhanyagolható szempontot képeznek a hivatal tevékenységi köréből következő korlátok sem: egyfelől – amint azt korábban is érintettük – a nem regisztrált korábbi jogokra nézve bármilyen kutatás eredménye kétségesnek mondható, másfelől pedig nem is biztos, hogy a korábbi jog valóban akadályt képez a lajstromozás előtt. Elég itt újra a védjegyhasználat elmulasztásának jogkövetkezményeire utalni: ebben az esetben a későbbi bejelentés hivatalból történő elutasítása nem is volna indokolt, a bejelentő pedig nem hívható fel bizonyításra annak tekintetében, hogy a korábbi jogosult nem használta védjegyét.

Végül, de nem utolsósorban a felszólalási rendszerre való áttérést indokolta a közösségi védjegyrendszerrel való összhang megteremtésének igénye is: nemzetgazdasági érdek, hogy ha egy közösségi védjegybejelentésnél a korábbi elsőbbségű hazai védjegyeket nem veszik hivatalból figyelembe a Belső Piaci Harmonizációs Hivatalnál, akkor a nemzeti bejelentéseknél se képezzen automatikusan akadályt egy közösségi védjegy jogosultjának korábbi bejelentése.

5. Lándzsa a kézbe: a jogérvényesítési irányelv áttételése

A védjegyörvény másik nagyobb jelentőségű – és terjedelmű – módosítását a szellemi tulajdon-jogok érvényesítéséről szóló 2004/48/EK irányelvvel összeegyeztethető hazai szabályozás megteremtése jelentette, amely természetesen nem csupán a védjegyekre kiterjedő hatállyal erősítette meg a szellemi tulajdon-védelmi formák jogosultjainak pozícióját. A szerzői jogi törvény és a szabadalmi törvény 2005-ben módosuló rendelkezéseivel nagyrészt párhuzamos védjegyjogi változások a következőkben foglalhatók össze.

Bővült a védjegybitorlás esetén érvényesíthető polgári jogi igények köre: a jogsértő áruk kereskedelmi forgalomból való kivonására, illetve megsemmisítésére vonatkozó új szabályok bevezetésén kívül egyes igények kapcsán szélesedett az a személyi kör is, amellyel szemben ezek az igények érvényesíthetők. Erre szolgálhat például az a rendelkezés, amelynek értelmében a jogsértéstől való eltiltás immár a közvetítőkre nézve is kimondható (azaz „akinek a szolgáltatásait a bitorlás elkövetéséhez igénybe vették”).

Az *adatszolgáltatási igények* tekintetében is megfigyelhető ez a tendencia: a bitorlótól eltérő, de a jogsértéssel valamilyen módon „kereskedelmi mértékben” kapcsolatba hozható személyek is kötelezhetővé váltak arra, hogy az áruk előállításával és terjesztésével kapcsolatban információt szolgáltatassanak.

Lényeges változást jelent az a rendelkezés is, amely a bíróság határozatának nyilvánosságra hozatalát is az érvényesíthető igények közé sorolja. Még akkor is így van ez, ha a korábban is létező, az „elégtétel nyilvánosságának biztosítására” vonatkozó igény a bírói gyakorlatban az irányelv áttételését megelőzően is többnyire az ítélet közzétételével valósult meg.

A jogérvényesítési irányelv azonban nem csupán a polgári jogi igények kapcsán hozott újat: fontos változások történtek az ideiglenes intézkedések, az előzetes bizonyítás, a biztosítási intézkedések és a pénzügyi adatok közlésének követelése terén is. Ezek közül talán a legfontosabb, hogy *ideiglenes intézkedés* – természetesen a megfelelő eljárásjogi garanciákkal körülbástyázva – immár akár a keresetlevél benyújtása előtt is kérhető. Ebben az esetben a bíróság nem peres eljárásban határoz az ideiglenes intézkedés teljesíthetőségéről – mérlegelve, hogy fennállnak-e a „kérelmező különös méltánylást érdemlő jogvédelmét” szükségessé tevő körülmények.

A fentiekben kifejtettek alapján, összefoglalásként nagy biztonsággal kijelenthető, hogy ma hatályos védjegyörvényünk teljes mértékben megfelel a közösségi jog által támasztott követelményeknek.

Arra a kérdésre pedig, hogy az írott védjegy jog érvényesülése milyen hatásokon zajlik ma Magyarországon az új szabályok hatálybalépésével, még korai volna válaszolni. Biztosabbat ebben a kérdésben csak akkor lehet kijelenteni, amikor 2009-ben elkészül az Európai Bizottság részére készített tagállami jelentés, amely a jogérvényesítési irányelv áttételésének tapasztalatairól szól majd. Talán nem haszontalan azonban hangsúlyozni, hogy ennek a jelentésnek a kidolgozásához a védjegyrendszer használóinak nélkülözhetetlen hozzájárulása is szükség van.

Dr. Vida Sándor*

AZ EURÓPAI BÍRÓSÁG GYAKORLATÁNAK HATÁSA A MAGYAR VÉDJEGYJOGRA**

Az európai jog, pontosabban az EK joga minden vonatkozásban felülírja a tagállamok jogát, s ezt a helyzetet „szupremáciaként”¹ szokták jelölni. Ez persze minden más vonatkozásban is így van: legyen az több tagállamot érintő versenyjogi, vagy akár a különböző tagállamok állampolgárai között kötött ún. vegyes házasságok felbontásával kapcsolatos jogi szabályozás.

Előfeltétel persze, hogy legyen olyan közösségi jogi norma (rendelet, irányelv), amely az adott esetben irányadó. Az Európai Bíróság, akárcsak a világ egyéb bíróságai, nem jogalkotó, hanem jogalkalmazó szerv, így az ítéleteiben kifejezésre jutó megfontolások jogértelmezési megállapítások, ezért csak jogalkalmazási szempontként irányadóak a magyar védjegyjogra, akárcsak a többi tagállam védjegyjogára.

Emlékeztetni kívánok arra, hogy a magyar jogszabályalkotó már a társulás idején, az 1997. évi védjegy törvény indoklásában – a jogkimerülésnél – az Európai Bíróság több iránymutató ítéletére hivatkozott. Az Európai Bíróság ítéleteinek legmarkánsabb hatása tehát itt jelentkezik, de ez – úgy gondolom – széles körben ismert.

2004. január 1-jével, az EU-csatlakozással ebben a vonatkozásban is változás következett be, ezen időponttól kezdődően az Európai Bíróság ítéletei – az EU többi tagállamához hasonlóan – nálunk ugyancsak kvázi kötelezően irányadóak, részei az „*acquis communautaire*”-nek, a közösségi vívmányoknak. Hasonlattal élve: amint a Legfelsőbb Bíróság által követett joggyakorlattól eltérni nem kívánatos – igaz nem lehet azt sem mondani, hogy tilos volna – az Európai Bíróság joggyakorlatától való eltérés ugyancsak nem ajánlatos.

Persze az ügyek sem hajszalra azonosak, s így az Európai Bíróság sem ismétli állandóan önmagát, sőt, ha olyan tényállású ügyben kéri állásfoglalását, amelyben korábban már kifejtette nézetét, akkor, utalva a korábban már kifejtett jogértelmezésre, ezt finoman közli is a megkereső bírósággal.

E rövid bevezetés után, most már a magyar védjegyjogról beszélve azt kívánom előrebocsátani, hogy a Magyar Szabadalmi Hivatal, valamint a bíróságok határozatainak vizsgálatánál kétfajta megközelítéssel találkoztam: a közvetett, valamint a közvetlen adaptációval. Közvetett adaptáció alatt azt értem, hogy a határozat indoklásában említés történik ugyan az Európai Bíróság valamely határozatáról, de a magyar bíróság határozatában az Európai

* Danubia Szabadalmi és Jogi Iroda Kft.

** A Magyar Szabadalmi Hivatal, a Magyar Védjegy Egyesület és a Magyar Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Egyesület „10 éves a védjegy törvény” című konferenciáján (Budapest, 2007. június 29.) elhangzott előadás szerkesztett változata.

¹ „Supremacy of EC Law” vö. A. F. Tatham: EC Law in Practice. Budapest, 2006, p. 45

Bíróság említett határozata nem szerepel uralkodó indokként. Közvetlen adaptáció alatt pedig azt, amikor a határozat uralkodó indokaként az Európai Bíróság valamely ítélete nevesítve szerepel – ilyen határozatot eddig csak egyet sikerült találnom.

Vegyünk ezek után néhány ügyet, amely az eltelt két év joggyakorlatában történő „európai”, pontosabban „közösségi” elem megjelenését tükrözi. Hangsúlyozni kívánom, hogy a válogatásnál csak olyan ügyeket vettem figyelembe, amelyeknél a határozat indokolásának szövegében az Európai Bíróság ítéletére való hivatkozás szerepel, azaz bizonyítható.

Megkülönböztetőképesség

A Fővárosi Bíróság határozatának ismertetése előtt az Európai Bíróságnak arról az ítéletéről célszerű megemlékezni, amelyre a kérelmező hivatkozott.

Az Európai Bíróság talán a legtöbb port felkavart határozata a BABY-DRY² szóösszetételből képzett védjegy tárgyában hozott ítélet volt. Ebben az ügyben az Európai Bíróság többek között azt mondta: Ami a szóösszetételből álló védjegyek lajstromozhatóságát illeti ... a leíró jelleg megállapításakor nemcsak a különálló szavakat kell figyelembe venni, hanem az általuk alkotott egészet is. Bármilyen észrevehető különbség van a lajstromozni kívánt szóösszetétel és a fogyasztók érintett részének általános nyelvhasználatában szereplő olyan kifejezések között, amelyekkel az árukat, szolgáltatásokat vagy azok lényeges jellemzőjét leírják, ez képes megkülönböztető jellegét kölcsönözni a szóösszetételnek, amely így védjegyként bejegyezhető.

A BABY-DRY utal az áru (babapelenka) által betöltött funkcióra. Ezenkívül a szóösszetételben szereplő mindkét szóval alkotható a mindennapi nyelvben ezt a funkciót leíró kifejezés. *Ugyanakkor* a BABY-DRY kifejezés szintaktikailag szokatlan összetétel, amely az angol nyelvben nem megszokott sem babapelenka, sem pelenka fontos jellemzőjének leírására.

Így a BABY-DRY-hoz hasonló összetételek esetében nem beszélhetünk ezek egészét tekintve leíró jellegről, ezek olyan nyelvi lelemények, amelyek az ehhez hasonló megjelöléseknek megkülönböztetőképességet kölcsönöznek, és így ezek lajstromozását nem lehet visszautasítani [7. § (1) (c)].

Hazai jogesetek

1. Német konszern magyar leányvállalata a DAS GESUNDE PLUS védjegyet jelentette be a 3., 5. és 30. áruosztályokba tartozó termékekre. A Magyar Szabadalmi Hivatal a bejelentést azon az alapon utasította el, hogy annak magyar értelme egészséges plusz, azaz átvitt értelemben egészség, amiért is a védjegy az áruk minőségére utal.

² C-383/99 ügyszám. Vö. Dr. Szigeti Éva: Szemelvények az Európai Bíróság és az EK Védjegy hivatala lajstromozási gyakorlatából. Védjegyvilág, 2002. 2. szám. p. 12

A Fővárosi Bíróság ezzel szemben arra az álláspontra helyezkedett, hogy a több szóból álló megjelölés oltalomképeségének vizsgálatánál a megjelölést mint egészet lehet csak figyelembe venni, abból az egyes szavak kiragadása helytelen következtetésre vezet. A jelen esetben a szóösszetétel nem tekinthető a német nyelvben mindennapos szóhasználatnak, a védjegyként bejelentett megjelölés olyan szokatlan szóösszetétel, mely sajátos hangzása folytán képes arra, hogy megkülönböztető jelleget hordozzon (FB 1.Pk.633.535/2004).

Egyetlen szóból álló bejelentési ügyben a kérelmezők ismételten hivatkoztak az Európai Bíróság *Bravo*-ügyben³ hozott ítéletére. Eszerint az irányelvet úgy kell értelmezni, hogy csak azoknak a védjegyeknek a lajstromozását zárja ki, amelyek esetében a megjelölés vagy az árujelző, amely kizárólagosan alkotja a védjegyet, a köznyelvben vagy az üzleti tevékenységek jóhiszemű és megszokott gyakorlása során általánossá vált a bejegyeztetni kívánt áruk és szolgáltatások megjelölésére. A hivatkozott jogszabályhely hatásköre nem korlátozható csupán az áruk vagy szolgáltatások tulajdonságait, illetve jellemzőit leíró védjegyekre, hanem azokra a megjelölésekre is vonatkoznia kell, amelyek az átlagos fogyasztó képzeletében árukat vagy szolgáltatásokat idéznek fel. Egy megjelölés vagy árujelző az üzleti életben általánossá válhat, például széles körű reklámozás által is, akkor is, ha maguknak az áruknak a tulajdonságait, jellemzőit nem írta le. A nemzeti bíróságok feladata annak eldöntése, hogy a megjelölés, ebben az értelemben, általánossá vált-e az adott kereskedelmi területen.

2. Külföldi kérelmező a HARMATFRISS szó bejegyzését kérte a 29. áruosztályba tartozó sajtokra és tejtermékekre. A Magyar Szabadalmi Hivatal a bejelentést elutasította azzal, hogy a fogyasztók annak láttán a termék frissességére, különleges minőségére gondolnak.

A Fővárosi Bíróság a védjegy bejegyzését elrendelő határozatának indokolásában elfogadta a bejelentőnek azt az érvelését, hogy a lajstromozni kért összetett szó, jóllehet a frissességet írja le, ám ezt nem a szokványos formában teszi. Az összetett szó egyetlen mértékadó szószedetben sem fordul elő, ami azt jelzi, hogy sem a köznyelvben, sem pedig az üzleti kapcsolatokban nem tekinthető általánosan és szokásosan alkalmazott kifejezésnek. Elfogadható az is, hogy a szó a frissen szedett, reggeli harmattal átitatott gyümölcs, zöltség frissességét jelzi, így a sajt- és tejtermékek körében használata meglepő, figyelemfelkeltő hatású. Ezt nem rontja az a körülmény sem, hogy a fogyasztók a kifejezés láttán esetleg az áru kivételes minőségére gondolhatnak, mert az üzleti életben a termék ilyen szintű feldicsérése még megengedhető eszköze a figyelemfelhívásnak (3.Pk.631.113/2004).

3. A DIVERSE nemzetközi védjegyet a 3., 9., 18., és 25. áruosztályban jegyezték be, a Magyar Szabadalmi Hivatal azonban megtagadta az oltalmat azzal, hogy a megjelölés kizárólag az árujegyzékbe sorolt áruk minőségét jelzi.

³ C-517/99 ügyszám; *Szigeti* i. m. (2), p. 15

A Fővárosi Bíróság a védjegy lajstromozását elrendelő határozatának indokolásában többek között arra mutatott rá, hogy az átlagos fogyasztó az idegen eredetű diverse szó magyar jelentését nem ismeri, ez a köznyelvben nem használatos, ezért önmagában alkalmas arra, hogy a vele jelölt árut más hasonló áruktól megkülönböztesse. Ezt az is megalapozza, hogy csak az olyan megjelölések lehetnek kizárva a lajstromozásból, amelyeket azon áruk megjelölésére használnak általánosan, amelyek tekintetében a védjegyvoltalmat kérik (1. Pk 21.653/2006).

4. A RAPIDE⁴ szót az 5. áruosztályba sorolt gyógyszerészeti készítményekre jelentették be. Mind a Magyar Szabadalmi Hivatal, mind a Fővárosi Bíróság azon az állásponton volt, hogy láz- és fájdalomcsillapító szereknél a rapide, azaz „gyors” szó a termékek hatásának időtartamára utal, és azt kívánja kifejezni, hogy a gyógyszerek rövid idő alatt elérik a kívánt hatást, így a termék egyik jellemzője fejeződik ki a megjelölésben.

A Fővárosi Ítéletábla ezzel szemben elrendelte a védjegy lajstromozását, mivel álláspontja szerint az adott szó képes arra, hogy jelezze a vásárló számára a gyógyszer jó, eredményes hatását, de nem tekinthető az érintett áru jellemzőjének, emiatt nem leíró jellegű. Emellett nem tekinthető az általános nyelvhasználatban a gyógyszerekre állandóan és szokásosan használt megjelölésnek (FIT 8. Pkf.25.501/2006).

A jó hírnév oltalma

A jó hírnév védjegy oltalmát az 1997. évi törvény az EK védjegyjogi irányelve alapján vezette be, s minthogy ez az intézmény még a komoly védjegyjogi tradíciókkal rendelkező, „rég” tagállamok jelentős részében is új, nem véletlen, hogy az Európai Bíróság több ítéletében foglalkozott a jó hírnév védjegy oltalmával. Ehelyütt az Európai Bíróságnak csak az első, a CHEVY-ügyben⁵ hozott ítéletéről emlékezem meg néhány szóval.

Amikor az irányelv 5 (2) cikke az eltérő áruk és szolgáltatások vonatkozásában oltalmazza a védjegyet, az első feltétel az, hogy a védjegy a közönség körében bizonyos mértékben ismert legyen. Későbbi védjeggyel történő ütközés esetén csak akkor fordulhat elő a két védjegy közötti gondolattársítás (asszociációs kapcsolat), ha a korábbi védjegyet a közönség kellőképpen ismeri (ítélet, 23. pont).

Az érintett közönség, amelynek körében a korábbi védjegy jó hírnevet szerzett, függ a vonatkozó áruktól és szolgáltatásoktól, ez vagy a nagyközönség, vagy annak egy szűkebb szakmai része, mint például egy bizonyos ágazatnak a kereskedői (ítélet, 24. pont).

⁴ Dr. Szigeti Éva: Az Európai Bíróság és az OHIM egyes döntéseinek elemzése és azok hatása a hazai védjeggyakorlatra. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2007. 1. különszám, p. 61.

⁵ C -375/97 ügyszám; dr. Vida Sándor: Az Európai Bíróság védjegyjogi gyakorlata. Miskolc, 2006. p. 171.

Az ismertségnek a kívánt mértékben való fennállása akkor állapítható meg, ha az érintett közönség jelentős (szignifikáns) része ismeri a védjeggyel ellátott árukat és szolgáltatásokat (ítélet, 26. pont).

Amikor a nemzeti bíróság vizsgálja, hogy ez a feltétel teljesült-e, az eset valamennyi releváns körülményére figyelemmel kell lennie, ilyen különösen a védjegy piaci részesedése, a használat intenzitása, annak földrajzi kiterjedtsége, időtartama, valamint az áru kelendőségének biztosítása (promóciója) érdekében megvalósított beruházások (ítélet, 27. pont).

Hazai jogeset

5. A Magyar Szabadalmi Hivatal védjegytilrési, azaz kontradiktórius ügyben hozott határozatot, amely – dicséretére legyen mondva – nemcsak az említett CHEVY-ügyben hozott ítéletre hivatkozik kifejezetten, azaz közvetlenül, hanem az Európai Bíróság két másik, jó hírű védjegy ügyében hozott ítéletére is, ez a DAVIDOFF-⁶ valamint az ADIDAS-ügyben⁷ hozott ítélet.

Hasonlóképpen „nagy márka” az illatszerek piacán a francia Chanel cég „No 5” védjegye, amelyet egy magyar bejelentő védjegyébe beépítve, a PARFUM HUNGARIAN RHAPSODY NO 5 JUDITH MÜLLER CREATION védjegyelemként jegyeztette be.

A Magyar Szabadalmi Hivatal tilrlést elrendelő határozatának indokolása szerint a tilrlés kérelmezője bizonyította védjegyének jó hírét, miért is a hivatal értékelte azt a tényezőt, hogy a kérelmezői védjegy mint jó hírű védjegy fokozott megkülönböztetőképességgel rendelkezik. Ennek a fokozott megkülönböztetőképességnek a relevanciáját tovább erősíti a tény, hogy a tilrlni kért védjegy nemcsak magában foglalja a kérelmezői védjegyet, hanem azt a színes ábrás megjelölés egészét tekintve szembetűnő helyen, központi elrendezésben, a „Hungarian Rhapsody No 5” szóösszetétel többi tagjától némileg elhatárolódó módon (kissé nagyobb méretű, nem teljesen megegyező karakterekkel) is szerepelteti. Mindezekre tekintettel a tilrlni kért védjegy és a kérelmezői védjegyek között – az érintett áruk azonoságára, illetve hasonlóságára is figyelemmel – az összetéveszthetőség veszélye fennáll. Figyelemmel arra, hogy a védjegyek között olyan fokú a hasonlóság, amelynek következtében a releváns fogyasztói kör a későbbi védjegyet a korábbi védjeggyel kapcsolatba hozza, az adott körülmények között e kapcsolat létesülése révén egyben a korábbi védjegy jó hírének tisztességtelen kihasználása is megvalósul (M020277 ügyszám).

Ezt a határozatot – amelynek hét oldalnyi indoklásából csak néhány mondatot ismertettem – annak ellenére említem, hogy az még nem jogerős, de véleményem szerint mutatja az „új idők szeleit”, ahogy azt Ady Endre mondaná.

⁶ C-292/00 ügyszám

⁷ C-408/01 ügyszám

Zárszó

A bemutatott néhány jogeset csupán azt jelzi, hogy a magyar védjegyjogi gyakorlat is elindult azon az úton, amelyen a „rég” tagállamok már hosszabb ideje járnak, néha botladoznak. Persze nálunk is előfordul olyan jogeset, amelynél az Európai Bíróság iránymutatásainak való megfelelés legalábbis vitatható.⁸

A valamirevaló értékeléshez két esztendő kevés, hagyjuk ezt a következő jubileumra. Egy jogösszehasonlító megjegyzést mégis megengedek magamnak: a magyar bírósági gyakorlatban, az íratlan hagyomány szerint, általában is ritka a precedensekre való hivatkozás. Ezt a módszert bizonyára csak alátámasztotta a „szocialista törvényesség” koncepciója, amely a bírósági gyakorlatnak csupán alárendelt szerepet szánt, jogalkotó szerepét hevesen vitatta.

De ne legyünk igazságtalanok: a francia bíróságok védjegyjogi tárgyú határozatainak szövegében sem könnyen érhető tetten az Európai Bíróság ítéleteinek hatása, holott a francia bíróságok is követik az Európai Bíróság iránymutatásait.

Véleményem szerint ítéletszerkesztési stílusról, tradíciókról van szó: az angol vagy a német bíróságok nevesítve hivatkoznak az Európai Bíróság védjegyjogi vonatkozású állásfoglalásaira, ellentétben a franciákkal. Nekem az előbbi módszer a rokonszenves: a joggyakorlat transzparenciája. De lehet, hogy ez csak személyes ízlés dolga. – Mindenesetre örülök, hogy néhány olyan határozatról tudtam beszámolni, amely közvetve vagy közvetlenül jutattja kifejezésre az Európai Bíróság gyakorlatának figyelembevételét.

---

⁸ Így a SNACK AND SHOP-ügyben a Fővárosi Bíróság végzése – *Szigeti*, i. m. (4), p. 59.

AZ AMERIKAI LEGFELSŐBB BÍRÓSÁG EGY ÚJ DÖNTÉSE A SZABADALMI BEJELENTÉSEK KÉZENFEKVŐSÉGÉNEK MEGÍTÉLÉSÉRŐL

Ismeretes, hogy az amerikai szabadalmi törvény szerint szabadalmazhatóak az új, hasznos és nem kézenfekvő találmányok. A törvény 103. szakasza szerint egy szabadalom akkor kézenfekvő, vagyis érvénytelen, ha „a szabadalmaztatni kívánt tárgy és a technika állása közötti különbségek olyanok, hogy a tárgy mint egész a találmány kidolgozásának időpontjában kézenfekvő lett volna az említett tárgynak megfelelő terület átlagos szakembere számára”. A „nem kézenfekvő” kritérium gyakorlatilag megfelel az európai szabadalmi jogban használt „feltalálói tevékenységen alapuló” kifejezésnek.

A kézenfekvőséget természetesen csak szubjektív módon lehet megítélni, mert az átlagos szakember tudása sem határozható meg egyértelműen. Ezért természetes, hogy az amerikai bíróságok igyekeztek olyan próbákat kidolgozni, amelyek segítenek e kritérium megítélésében. Ilyen próba az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága (Supreme Court) által 1966-ban a *Graham v. John Deere*-ügyben hozott döntésben bevezetett úgynevezett „hármass próba” (three-progend test), amelyet részletesen fogunk ismertetni.

Egy másik ilyen próba a Szövetségi Fellebbezési Bíróság (CAFC) által kidolgozott és szintén alább ismertetett TSM-próba.

A Legfelsőbb Bíróság 1966-ban a már említett *Graham v. John Deere*-ügyben és a *United States v. Adams*-ügyben hozott két döntése megalapozta a kézenfekvőség meghatározásának korszerű alapelveit. Az azóta eltelt 40 év azonban szükségessé tette, hogy a Legfelsőbb Bíróság a kézenfekvőség kérdésében újabb döntést hozzon, amely figyelembe veszi a szabadalmi jog területén bekövetkezett hazai és nemzetközi változásokat. Az újabb döntést az a tény is sürgette, hogy a CAFC által alkalmazott TSM-próba merev alkalmazása számos kifogásolt döntést eredményezett.

Ilyen előzmények után a Legfelsőbb Bíróság 2007. április 30-án hozott döntése a *KSR International Co. (KSR) v. Teleflex Inc.* (Teleflex)-ügyben elutasította a Szövetségi Fellebbezési Bíróság TSM-próba általi „szűk” megközelítését, amelyet a kézenfekvőségre vonatkozó 103. szakasz kapcsán alkalmazott.

Az ügy előzménye, hogy *Teleflex* gépkocsik állítható gázpedálszerkezetére vonatkozó, 6 237 565 sz. szabadalmának bitorlása miatt beperelte a KSR-t. A Michigani Keleti Körzet körzeti bírósága a szabadalmi törvény kézenfekvőségre vonatkozó 103. szakasza alapján érvénytelennek nyilvánította a Teleflex szabadalmát, megállapítva, hogy a találmány az is-

---

* Danubia Szabadalmi és Jogi Iroda Kft.

mert, állítható pedálszerkezet és az ugyancsak ismert helyzetszenzorok kézenfekvő kombinációjára vonatkozott. Döntésének meghozatalakor a körzeti bíróság egyaránt alkalmazta az 1966. évi *Graham v. John Deere*-ügy szerinti próbát és a CAFC TSM-próbáját, és megállapította, hogy az alperes által megnevezett nyomtatványok miatt az igényelt találmány kézenfekvő.

A *Graham v. Deere*-ügyben a Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy a kézenfekvőség elemzésekor az alábbiakat kell figyelembe venni:

- a technika állásának terjedelmét és tartalmát;
- az átlagos szakember tudásszintjét;
- az igényelt találmány és a technika állása közötti különbségeket.

Figyelembe lehet még venni ún. másodlagos indikációkat vagy a nem kézenfekvőség társuló mutatóit, így

- az igényelt találmány iránt régóta meglevő szükségletet;
- a találmány kereskedelmi sikerét;
- a találmány segítségével elért váratlan eredményeket; és
- mások sikertelenségét a találmány felismerésében.

A TSM-próba elnevezés a tanítás, javaslat vagy ösztönzés szavak angol megfelelőinek (teaching, suggestion or motivation) kezdőbetűiből alkotott rövidítés, és e próba szerint egy szabadalmi igénypont akkor tekinthető kézenfekvőnek, illetve érvénytelennek, ha a technika állása valamilyen tanítást, javaslatot vagy ösztönzést tartalmaz arra, hogy az ismert megoldásokat a siker némi reményével kombinálják vagy módosítsák. A TSM-próba merev alkalmazása azt kívánja, hogy ilyen tanítást, javaslatot vagy ösztönzést kell találni a technika állásában ugyanannak a problémának a megoldására, mint amelyet a szabadalmi igénypont is megkísérel megoldani.

A *KSR v. Teleflex*-ügyben a CAFC megváltoztatta a körzeti bíróság döntését, megállapítva, hogy a bíróság tévedett a kézenfekvőség megítélésében és így a szabadalom érvénytelennek nyilvánításában, mert helytelenül, nem elég szigorúan alkalmazta a TSM-próbát. A CAFC szerint ugyanis a kézenfekvőség megállapításához arra is szükség van, hogy a technika állása tartalmazzon a szabadalom által megoldani kívánt pontos problémát, és konkrét tanítást, javaslatot vagy ösztönzést adjon a szabadalom által igényelt kombinációra.

A CAFC döntése ellen a KSR fellebbezést nyújtott be a Legfelsőbb Bírósághoz azt a kérdést is feltéve, hogy a CAFC nem hibásan állapította-e meg, hogy egy találmány nem lehet kézenfekvő olyan bizonyított tanítás, javaslat vagy ösztönzés hiányában, amely egy szakembert arra vezethetett volna, hogy az igényelt módon kombinálja a vonatkozó tanításokat. A KSR azt állította, hogy a CAFC által alkalmazott mérce eltért a Legfelsőbb Bíróságnak a szabadalmi törvény 103. szakaszára vonatkozó értelmezésétől, különösen a *Graham v. John Deere*-ügyben alkalmazott precedenseitől. A KSR arra is utalt, hogy a CAFC 103. szakasszal kapcsolatos értelmezését növekvő mértékben kritizálja a kormány, az ipar és az akadémia is.

A 2006 novemberében tartott szóbeli tárgyaláson a KSR azzal érvelt, hogy a CAFC kézenfekvőségi TSM-próbája szerint korábban ismert elemek kombinációja mindig szabadalmazható találmányhoz vezet, hacsak a technika állása nem tartalmaz valamilyen javaslatot vagy ösztönzést az ismert elemek igényelt módon való kombinálására. Ennek következtében sok értelmetlen megoldásra is kell szabadalmat adni, mert általában igen nehéz bizonyítani a kombinálásra ösztönző tanítást vagy javaslatot. A KSR arra is hivatkozott, hogy a TSM-próba nagyobb terhet ró az alperesre és az Amerikai Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatala (USPTO) elővizsgálóira is a kézenfekvőség bizonyításában, és így túlzott mértékben kedvez a szabadalmazásnak. A KSR szerint az adott ügy alkalmat szolgáltathat a CAFC által alkalmazott TSM-próbával kapcsolatban felmerült problémák tisztázására.

Az USPTO is benyújtott a Legfelsőbb Bírósághoz egy véleményt az ügyre vonatkozóan (*amicus curiae brief*), amelyben kifejtette, hogy a CAFC által alkalmazott próba túl merev, és nincs összhangban a Legfelsőbb Bíróság korábbi döntéseivel. Az USPTO véleménye szerint a *Graham v. Deere*-ügy óta a CAFC világosan kialakította és alkalmazta a kézenfekvőség megítélését befolyásoló elveket, amelyek azonban nem teszik kötelezővé az ismert elemek kombinálására vonatkozó ösztönzés igazolását. Bizonyos helyzetekben nem áll rendelkezésre a kombinálásra utaló ösztönzés bizonyítéka. Az USPTO szerint a TSM-próba egyike a kézenfekvőség megállapítására szolgáló eszközöknek, de nem alkalmazható kizárólagos próbaként. Ellenkező esetben a hivatali elővizsgálókra nagyobb teher hárulna, alacsonyabb lenne a szabadalmazhatóság szintje, és megfosztanák a közt kézenfekvő, a szabadalmi törvény szerint oltalomra nem méltó javítási megoldásoktól.

A *Teleflex* azzal érvelt, hogy a TSM-próbát a bíróságok következetesen alkalmazzák, ami azzal jár, hogy nehezebben lehet a kézenfekvőséget bizonyítani. „Minthogy a találmányok gyakran továbbfejlesztésen alapulnak, de nem forradalmiak (evolutionary rather than revolutionary) anélkül, hogy bizonyítani kellene a kombinálásra vonatkozó sajátos ösztönzést, a találmány ismeretében bármilyen találmányt kézenfekvőnek lehet tekinteni.” A *Teleflex* szerint a KSR által állított követelmények nem egyeztethetők össze a CAFC joggyakorlatával és a szabadalmi törvény 103. szakaszával, amely szerint egy szabadalom érvénytelen. A *Teleflex* szerint a KSR helytelenül javasolja az utólagos bölcsesség (*hindsight*) alkalmazását a kézenfekvőség meghatározására. A TSM-próba rugalmas, és véd a túlzott mértékű szabadalmazástól.

A Legfelsőbb Bíróság megjegyezte, hogy a TSM-próba, amelyet még a CAFC létrehozása előtt a Vám- és Szabadalomügyi Bíróság (Court of Customs and Patent Appeals) vezetett be, hasznos lehet a kézenfekvőség elemzésénél, a CAFC azonban e próba szigorú alkalmazására támaszkodva „a kérdést szűk és merev módon elemezte, ami nem egyeztethető össze a törvény 103. szakaszával” és a Legfelsőbb Bíróság joggyakorlatával. Elismerve, hogy a TSM-próba nem egyértelműen hibás, a Legfelsőbb Bíróság megállapította: „Nincs szükségszerű összeegyeztethetlenség a TSM-próba alapját képező elv és a Graham-féle elemzés között.

Ha azonban egy bíróság az általános elvet merev szabállyá alakítja, amely korlátozza a kézenfekvőség vizsgálatát – miként itt a CAFC tette –, téved.”

A CAFC hosszú ideig azon a véleményen volt, hogy egy szabadalmi igénypont nem bizonyulhat kézenfekvőnek csupán azért, mert „kézenfekvő kipróbálni” az igényelt elemek kombinálását, és hogy a TSM-próba alkalmazásának az volt a célja, hogy megakadályozzák a kézenfekvőségnek a találmány ismeretében való megítélését (hindsight reconstruction). A Legfelsőbb Bíróság egyidejűleg kritizálta a TSM-próba merev alkalmazását és a CAFC-nek azt a nézetét, hogy a „kézenfekvő kipróbálni” elv nem lehet egyenértékű a 103. szakasz kézenfekvőségi szabályával, majd megállapította:

„Ha tervezési szükséglet vagy piaci nyomás van egy kérdés megoldására, és véges számú azonosított, előre látható megoldás van, egy átlagos szakembernek jó oka van arra, hogy műszaki felfogóképességének keretében az ismert választási lehetőségeket kövesse. Ha ez a várt sikerhez vezet, valószínű, hogy a termék nem innováció, hanem az átlagos jártasság és a józan ész eredménye. Ebben az esetben az a tény, hogy a kombináció kipróbálása kézenfekvő volt, arra mutathat, hogy a 103. szakasz szerint maga a kombináció is kézenfekvő volt.”

A Legfelsőbb Bíróság megjegyezte, hogy a TSM-próbát arra használták, hogy megóvják a bíróságokat és a szabadalmi elővizsgálókat a találmány ismeretében esetleg fellépő utólagos bölcsesség elfogultságától. A bíróság egyetértett azzal, hogy a ténymegállapításnál „óvakodni kell a merev gátló szabályoktól is, amelyek tiltják, hogy a ténykeresők a józan észhez folyamodjanak”.

A Legfelsőbb Bíróság több bírója kifogásolta a CAFC által alkalmazott TSM-próbát. Az egyik bíró, Antonin G. Scalia a próba meghatározását vagy annak jelentését bizonytalannak és magát a próbát halandzsának minősítette. A Legfelsőbb Bíróság egyetértően állapította meg, hogy a CAFC próbáját meg kell változtatni vagy ki kell egészíteni, míg a CAFC arra utalt, hogy egy kézenfekvőségi próba elhagyása, amelyet több mint húsz éven át alkalmaztak, káoszt okozhat.

Az ülést vezető bíró, Anthony M. Kennedy megállapította: „Eseteink nagyvonalú és rugalmas megközelítést bizonyítanak, amely nem egyeztethető össze azzal a móddal, ahogyan a CAFC itt alkalmazta a TSM-próbát.” Utalt egyrészt a *Graham*-döntésre, amely szerint „egységességre és határozottságra” van szükség, másrészt arra a tényre, hogy a *Graham*-döntésben megerősítették a „funkcionális megközelítés” lehetőségét. Ebben az ügyben *Graham* annak idején széles körű tájékozódást végzett, és felkérte a bíróságot, hogy „vegyenek figyelembe másodlagos indikációkat, amelyek hasznosnak bizonyulhatnak” – mondta Kennedy bíró. „Sem a 103. szakasz törvénybe iktatása, sem a *Graham*-ügy elemzése nem zavarta ezt a bíróságot abban, hogy korábbi instrukcióiban óvatosságra intsen a technika állásában talált ismert elemek kombinációján alapuló szabadalmak engedélyezése terén. ... Annak fő oka, hogy ne engedélyezzünk kézenfekvő szabadalmat, az, hogy az ismert elemek kombinációja valószínűleg kézenfekvő, ha nem ad többet az előre várható eredményeknél.”

Ezután Kennedy bíró utalt e doktrína alkalmazására három esetben:

- Az 1966. évi *United States v. Adams*-ügyben egy „nedves akkumulátort” nem kézenfekvőnek találtak, mert egy szokásos akkumulátorban eltérő elektródokat, továbbá sav helyett vizet használtak, és ez a kombináció a vártnál kedvezőbb eredményeket adott. A technika állása óvott azoktól a kockázatoktól, amelyek a találmányban alkalmazott sajátos elektródok használatával járhatnak; emellett „az a tény, hogy az elemek váratlan és hasznos módon működtek együtt, alátámasztotta azt a következtetést, hogy Adams kiviteli alakja nem volt kézenfekvő szakemberek számára” – írta a bíró.
- Az 1969. évi *Anderson's Black-Rock Inc. v. Pavement Tradement Salvage Co.*-ügyben a bíróság nem talált semmi szabadalmazhatót egy hőszugárzónak egy aszfaltterítő géphez való csatlakoztatásából álló találmányban, mert itt mind a hőszugárzó, mind az útkészítő gép a várt módon működött. „Ilyen körülmények között, miközben az ismert elemek kombinációja hasznos hatást fejtett ki, semmit sem adott a már szabadalmaztatott hőszugárzó jellegéhez és minőségéhez. Így az igényelt megoldás nem elégítette ki a 103. szakasz szerinti követelményt.” – állította a bírósági vélemény.
- Az 1976. évi *Sakraida v. Ag Pro Inc.*-ügyben a bíróság kézenfekvőnek talált egy szabadalmazott öblítőrendszert, amelynek segítségével trágyát lehetett eltávolítani egy tejgazdaság épületéből. A rendszer ugyanis ismert elemek egyszerű átrendezéséből állt.

Az e három eset alapját képező elvek Kennedy bíró szerint tanulságosak, ha azt a kérdést vizsgáljuk, hogy egy ismert elemek kombinációját igénylő szabadalom kézenfekvő-e. Ha egy szakember el tud készíteni egy előre megjelölhető változatot, a 103. szakasz valószínűleg gátolja annak szabadalmazását. Ugyanilyen ok miatt ha egy módszert felhasználtak egy készülék javítására, és egy szakember felismeri, hogy azonos módon meg lehet javítani hasonló készülékeket, a módszer alkalmazása kézenfekvő, hacsak annak tényleges alkalmazása nem haladja meg a szakember köteles tudását. Egy bíróságnak fel kell tennie a kérdést, hogy a javítás több-e, mint az ismert elemek előre látható alkalmazása megállapított funkcióik szerint.

Ezt a fejtegetést folytatva Kennedy bíró megjegyezte, hogy nehezebb esetekben nem csupán egy elemnek egy másikkal való egyszerű helyettesítéséről lehet szó. Ilyen esetekben annak meghatározásához, hogy volt-e kézenfekvő ok az ismert elemeknek a vizsgált szabadalomban igényelt módon való kombinálására, a következő tényezőket kell figyelembe venni:

- több szabadalomból merített tudás,
- a tervező közösség számára ismert vagy a piacon meglevő igények hatásai és
- a szakember által birtokolt tudás háttere.

Egy korábbi jogesetre hivatkozva a bíró megállapította, hogy ennek az elemzésnek egyértelműnek kell lennie, úgyhogy részletes és világos okfejtéssel kell alátámasztania a kézenfekvőséget. „Miként azonban korábbi jogesetek egyértelművé teszik, az elemzésnek nem kell a megtámadott igénypont specifikus tárgyára irányuló pontos tanításokat keresnie, mert a bíróság figyelembe vehet olyan kreatív lépéseket is, amelyeket egy szakember alkalmazna.”

Véleménye végén Kennedy bíró megállapította, hogy a kézenfekvőséget végső fokon nem jogi alapon, hanem a tények alapján kell meghatározni. A Legfelsőbb Bíróság szabadalmakkal kapcsolatos jövőbeli állásfoglalását az alábbi módon foglalta össze: „A körülöttünk levő érinthető és érzékelhető valóságra ösztön, egyszerű logika, rendes következtetések, rendkívüli elképzelések és néha akár zseniális ötletek alapján új dolgokat építünk és teremtünk. Ez a fejlődés, ha egyszer közös tudásunk részét képezi, új küszöbértéket határoz meg, amelyről az innováció továbbhalad. És minthogy azt várhatjuk, hogy a fejlődés magasabb szintekről indul, a rendes innováció eredményei nem képezik kizárólagos jogok tárgyát a szabadalmi törvények révén. Ha másként lenne, a szabadalmak nem előmozdítanák, hanem hátráltatnák a hasznos alkotások fejlődését.”

A bíróság nem utalta vissza az ügyet a CAFC-nek, hanem hatálytalanította annak döntését, és egyhangúlag megállapította, hogy a kérdéses igénypont kézenfekvő és így érvénytelen.

Az Amerikai Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatala a *KSR v. Teleflex*-döntés alapján 2007. május 3-án memorandumot adott ki, amelyben megerősíti, hogy a kézenfekvőség meghatározásakor a *Graham*-döntés alapján az alábbi négy tényezőt kell figyelembe venni:

- a) a technika állásának tartalma és terjedelme,
- b) a technika állása és a vizsgált igénypontok közötti különbségek,
- c) a vonatkozó műszaki terület szakemberének tudásszintje és
- d) a másodlagos megfontolások szerepe.

A memorandum megállapítja, hogy a Legfelsőbb Bíróság nem teljesen utasította el a TSM-próbát, hanem elismerte, hogy ez a próba hasznos lehet a kézenfekvőség meghatározásánál, ha nem mereven alkalmazzák.

Végül a memorandum megállapítja, hogy az ismert elemek kombinációjára alapozott bejelentéseknek a szabadalmi törvény 103. szakaszára alapozott elutasítása esetén azonosítani kell azt az indokot, amely egy szakembert arra indított volna, hogy az ismert elemeket az igényelt módon kombinálja.

Az itt ismertetett legfelsőbb bírósági döntés és az USPTO memorandumának ismeretében az várható, hogy a CAFC kevésbé merev módon fogja alkalmazni a TSM-próbát, aminek következtében viszont az USPTO is szigorúbban fogja elbírálni a szabadalmi bejelentések kézenfekvő vagy nem kézenfekvő voltát, és így a jövőben nehezebb lesz az Amerikai Egyesült Államokban szabadalmat kapni. Ezért az olyan új amerikai bejelentések esetén, amelyek ismert elemek kombinációját igénylik, a lehető legteljesebb mértékben és meggyőző módon kell bizonyítani, hogy a kombináció az egyes elemek funkciójának ismeretében várhatónál kedvezőbb eredményhez vezet.

Dr. Mikló Katalin

A SZAKMAI ELŐÍTÉLET FOGALMA ÉS MEGLÉTÉNEK VIZSGÁLATA A FELTALÁLÓI TEVÉKENYSÉG MEGÍTÉLÉSE SORÁN

A találmányok szabadalmaztatási feltételei közül a két legfontosabb az újdonság, illetve a feltalálói tevékenység megléte, hiszen ezek nélkül nem beszélhetünk előremutató, a technikai fejlődést előremozdító megoldásról. A feltalálói tevékenység megítélése mindig komplex feladat, ahol a szabadalmi elbírálónak a technika állását figyelembe véve kell eldöntenie, hogy a szóban forgó megoldás megfelel-e a törvény által támasztott ez irányú követelménynek. Ennek során előfordulhat, hogy megoldása kidolgozásakor a feltalálónak egy széles körben elfogadott, de helytelen elméletet vagy műszaki tényt kellett áthidalnia és legyőznie, így egyes esetekben megtörténhet, hogy a feltalálói tevékenység elismerésében végül a döntő érv éppen a szakmai előítélet legyőzésének ténye lesz.

A szakmai előítélet fogalma

A találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény (továbbiakban Szt.) 2. §-a – összhangban az európai joggyakorlattal – az újdonság kérdését az alábbi feltételekhez köti:

- (1) *Új a találmány, ha nem tartozik a technika állásához.*
- (2) *A technika állásához tartozik mindaz, ami az elsőbbség időpontja előtt írásbeli közlés, szóbeli ismertetés, gyakorlatbavétel útján vagy bármilyen más módon bárki számára hozzáférhetővé vált.*

A feltalálói tevékenység meghatározását a törvény 4. §-a tartalmazza, amely szerint „feltalálói tevékenységen alapul a találmány, ha a technika állásához képest a szakember számára nem nyilvánvaló”.

A feltalálói tevékenység ezen definíciója a szabadalmi elbíráló számára két alappillért határoz meg: az egyik a technika állása, ami viszonyítási alapként, kiindulópontként tekinthető annak megítélésében, hogy az adott megoldás már ismertté vált-e vagy sem, illetve a másik a nyilvánvalóság kérdése. Az értelmező szótár szerint nyilvánvaló az, ami kétségtelen, világos, vitathatatlan, köztudomású, kézenfekvő, evidens, magától értetődő. Ennek értelmében egy találmány akkor nem nyilvánvaló, ha túlmutat az adott szakterületen általánosan elfogadott nézeteken és a bevett gyakorlaton. A szakmai előítélet tehát nem más, mint az adott szakterületen ténykedő elismert szaktekintélyek által széleskörűen és általánosan elfogadott tény, ami az adott területen dolgozó szakemberek számára iránymutatást ad a műszaki problémák megoldásában.

A szakmai előítélet legyőzése

A fentiek alapján feltalálói tevékenységen alapulónak kell tekinteni azt a találmányt, amely-nél a technika állásától megkülönböztető intézkedések valamilyen, az elsőbbség napján ténylegesen fennálló szakmai előítélet legyőzését eredményezik.

A szakmai előítélet legyőzését jelenti, ha a szakirodalom és a szakmai társadalom által az adott célra egyöntetűen rossznak tartott anyagokat, eljárásokat, megvalósításokat alkalmaz-nak egy adott probléma megoldására, ugyanakkor nem jelenti a szakmai előítélet legyőzését az, ha a szóban forgó megoldás helyessége vagy elfogadhatósága csupán vitatott. A szakmai előítélet legyőzésének előfeltétele minden esetben az, hogy az újonnan kidolgozott megol-dás az adott szakterületen jártas körök megítélése szerint korábban megvalósíthatatlannak számított. Ugyanakkor egy megoldás nemcsak akkor nem tekinthető nyilvánvalónak, ha a szakember az általa alkalmazott új megoldás összes előnyét felismeri, hanem akkor is, ha tudatában van a már ismert módszerek összes hátrányával és azzal a ténnyel, hogy azok nem hoznak további haladást, feltéve, hogy az új megoldással járó minden hatást és kö-vetkezményt helyesen ítél meg (l. az Európai Szabadalmi Hivatal Fellebbviteli Tanácsának¹ T 119/82 számú döntése).

Ehelyütt megjegyzendő, hogy a szakmai előítéletek általában két csoportra oszthatók: a gazdasági jellegűekre („ezt a megoldást soha nem lehet piacra dobni”), illetve a műszaki ter-mészetűekre („ez a megoldás nem valósítható meg, ezért nem érdemes bele energiát fektet-ni”). Azt azonban minden esetben szem előtt kell tartani, hogy egy a szabadalom jogosultja által megszerzett, húszéves monopolhelyzetet nem lehet a gazdasági előítéletek legyőzésére alapozni, kizárólag a műszaki előítéletek legyőzése lehet mérvadó [l. *Hallen v Brabantia*-ügy (1989), RPC² 307].

Ugyanakkor a gazdasági és a műszaki előítéletek szétválasztása gyakran nem is olyan egyszerű, mint ahogyan az a Brit Szabadalmi Bíróság egyik döntéséből is kiderül [l. *Dyson Appliances Ltd v Hoover Ltd*-ügy (2002), RPC 22] egy porzsák nélküli porszívóra vonat-kozó szabadalmi bejelentés kapcsán. Az indoklás szerint a szakember általános tudásának vannak pozitív és negatív aspektusai, és egy találmány kifejlesztése során a szakembernek mindkettőt figyelembe kell vennie: vagyis egyrészt azt, hogy a szakember találmánya megvalósításakor milyen irányba haladna a rendelkezésére álló tudás alapján, illetve hogy mi az, amitől az ismert technika állása szerinti előítéletek egyértelműen eltanácsolják. Jelen esetben a bejelentés elsőbbségének időpontjában a porszívógyártók körében az volt az álta-lános elterjedt nézet és felfogás, hogy a porszívóból távozó, porral telített levegőt kizáró-lag egy porzsákkal vagy egy porzsák és egy végső szűrő segítségével lehet megtisztítani. Ez a vélekedés olyan negatív gondolkodásmódot alakított ki az adott szakmai területen, amely

¹ EPO Boards of Appeal

² Royal Patents Court (Nagy-Britannia)

a szakembert egyáltalán nem sarkallta a bejelentés szerinti – egyedül a ciklonelven működő levegőtisztítási – megoldásra, sőt kifejezetten szkeptikussá tette a megoldhatóság szempontjából. Ugyanakkor a porszívóipar gyakorlatilag gazdasági megfontolások miatt teljes mértékben visszautasítóan viselkedett minden olyan megoldással szemben, ami nélkülözte a porzsákot. Ez a gazdasági felfogás óhatatlanul meghatározta a szakember gondolkodásmódját, ezért igazi feltalálói tevékenységre vall az a tény, hogy valaki átlépett ezen a tényen, és eljutott a porzsák nélküli porszívóhoz.

A gazdasági és műszaki jellegű „találmányok” megkülönböztethetőségének nehézségeire álljon itt egy további példa, amely azt illusztrálja, hogy ha manapság kellene az ügyben dönteni, akkor – valószínűleg – más lenne a végeredmény, mint akkoriban volt. Sir James Dewar 1892-ben találta fel azt a vákuumedényt, ami folyékony gázok alacsony hőmérsékleten történő tárolására alkalmas (a mai napig is alkalmazzák, főleg laboratóriumokban). Könnyen belátható, hogy az az elv, amelyen ez az edény alapul, a folyadékok magas hőmérsékleten való tárolására is alkalmazható. Mindent összevetve tehát ez egy egyszerű találmány volt a maga idejében. 1904-ben a Thermos cég piacra dobott egy – főleg az utazók számára – nagyon hasznos eszközt, ami képes volt a kávé, levest és egyéb folyadékokat forrón tartani, és ami a Dewar-féle elven működött. A változás csak annyi volt, hogy a törekeny Dewar-edényt kívülről olyan házzal vonták be, ami a külső igénybevétellel szemben ellenállóbb volt, így született meg az általunk is jól ismert termosz, amiből az évek során sok millió darabot adtak el.

Mindezek után felmerül az a kérdés, hogy a termosz kialakítása kézenfekvő volt-e, avagy találmánynak minősül. A Brit Szabadalmi Bíróság döntése [*Thermos Ltd v Isola* (1910), 27 RPC 388] értelmében ez leginkább egy nagyon ügyes üzleti ötlet volt, de semmiképpen sem tekinthető műszaki találmánynak. A bíró álláspontja szerint ugyanis a Dewar-féle elv ismeretében a szakember számára egyszerű volt annak a műszaki problémának a megoldása, hogyan lehet egy Dewar-edényt olyan szilárdná tenni, hogy az alkalmas legyen a szállításra (pl. piknikekre vagy egyéb szabadtéri eseményekre).

Ha azonban mai szemmel és egy másik szemszögből vizsgáljuk meg a kérdést, akkor nem is volt olyan kézenfekvő a probléma megoldása, és talán ez adhat választ arra is, hogy – bár a Dewar-edények már hosszabb ideje ismertek voltak – miért kellett mégis több mint tíz évet várni a termoszra. A termosz kifejlesztéséhez ugyanis először magát a problémát kellett felismerni, ehhez viszont az addigi hozzáállás mellőzésére volt szükség, hiszen túl kellett lépni azon az általánosan elfogadott vélekedésen, hogy a Dewar-edények helye – törekenységük miatt – kizárólag a tudományos laboratóriumok falain belül van, és semmi keresnivalójuk nincs a kívülágban. Természetesen egy ilyen gondolkodásmód-váltásnak általában kereskedelmi és gazdasági motivációi is vannak, ennek ellenére a termosz nem új üzleti fogás, hanem valójában egy új termék (bár ezen megfontolás alapján egy számítógép is formálisan új terméknek tekinthető, ha egy új program segítségével egy másik munka végzésére tesz-szük alkalmassá).

A leírtak talán jól illusztrálják, hogy nem mindig egyszerű az „üzleti” és a „műszaki” ötletek egymástól történő elválasztása, ugyanakkor a gazdasági aspektusok ignorálása teljes mértékben érthetlenné teszi azon körülményeket, amelyek közt az adott találmány ötlete megfogant.

A szakmai előítélet legyőzésének kérdése általában nem az engedélyezési eljárások első részében (vagyis a szabadalom megadására irányuló eljárásban) releváns, hanem inkább a megadott szabadalmakkal kapcsolatos kontradiktórius vagy az elutasítást követő megváltoztatási kérelemmel összefüggő eljárásokban kap nagyobb szerepet, hiszen ilyen esetekben a szabadalom (vagy a bejelentés) sorsa a szakmai előítélet meglétének, illetve legyőzésének bizonyításától függ, ezzel támasztva alá a feltalálói tevékenységgel szembeni követelményt.

A szakmai előítélet legyőzésével kapcsolatos joggyakorlat Európában

A szakmai előítélet legyőzése szempontjából elengedhetetlen, hogy annak az elsőbbség időpontjában valóban léteznie kellett, és megalapozottnak kellett lennie, ez utóbbi tény pedig igazolni is kell. A szakmai előítélet legyőzésére vonatkozóan a Fellebbviteli Tanács T 19/81 számú döntése (*Műanyag üreges profil/Roehm*) volt az első, amely meghatározta az ezzel kapcsolatos – maig is érvényes – alapelvet. Ennek értelmében a szakmai előítélet meglétét nem alapozhatja meg egyetlen szabadalmi dokumentum, mivel a szabadalmi leírásokban szereplő műszaki összefüggések és információk általában csak speciális feltételek mellett érvényesek, illetve azok a feltaláló/bejelentő személyes véleményét/tapasztalatát tükrözik, ezért az ilyen szabadalmi leírások általában nem fogadhatók el önmagukban a szakmai előítélet meglétét alátámasztó bizonyítékként még akkor sem, ha a szóban forgó, korábbi szabadalmat egy érdemi vizsgálatot végző szabadalmi hivatalban engedélyezték. Az ilyen szabadalmi dokumentumokból általános érvényű következtetéseket levonni csak további bizonyítékok megléte esetén lehet. Ez az elv különösen érvényes abban az esetben, ha a szabadalmi dokumentumban foglalt információ ellentétes és nem összeegyeztethető az adott szakterületen általánosan elfogadott vélekedéssel. A T 519/89 döntés (*Kristályos poliszter/Goodyear vs. ICI & Hoechst & AKZO N.V.*) szintén ezzel a kérdéssel foglalkozik, és megállapítja, hogy egy szakmai előítélet, amit csak egyetlen szabadalmi dokumentum támaszt alá – nem pedig egy kézikönyv vagy szakmai kiadvány – nem tekinthető a szakterületen jártas szakember általános tudásához tartozónak, és ettől csak speciális körülmények között lehet eltekinteni.

A Fellebbviteli Tanács T 300/90 számú döntésében (*TNF stabilizálás/Asahi Kasei Kogyo K.K. vs. BASF*) azt is megállapította, hogy a feltalálói tevékenység elismeréséhez csak egy általánosan elfogadott, tényekkel alátámasztott szakmai előítélet leküzdése vehető figyelembe. A döntés alapjául az EP 91258 számú európai szabadalom ellen indult oppozíciós eljárás szolgált. A szóban forgó szabadalom első igénypontjában egy tumornekrózis-faktort (TNF) stabilizáló eljárást igényelnek azzal jellemezve, hogy a TNF-et tartalmazó porhoz vagy vizes

oldathoz hatásos mennyiségben legalább egy stabilizáló ágenszt adnak az alábbiak közül: albumin, zselatin, globulin, protamin vagy a protaminnak egy sója.

Az opponens az eljárás során – többek között – a feltalálói tevékenység hiányára hivatkozva kérte a szabadalom megsemmisítését, és érvei alátámasztására számos dokumentumot csatolt, amelyek azt támasztották alá, hogy az albumin (HSA) kiváló stabilizáló hatással rendelkezik. A szabadalmas azzal védekezett, hogy az egyik hivatkozott dokumentum (egy szakfolyóiratban megjelent cikk) szerint az albumin nem alkalmas minden egyes protein stabilizására, így tehát annak használatával kapcsolatban bizonyos szakmai előítélet alakult ki, amelyet azonban a jelen találmány kidolgozói legyőztek.

A tanács álláspontja szerint azonban az a tény, hogy az idézett dokumentum szerint az albumin nem alkalmas *minden egyes* fehérje stabilizálására, még nem jelenti azt, hogy szakmai előítélet alakult volna ki a TNF-nek albuminnal történő stabilizálása ellen. A technika állása szerinti dokumentumok kitanításai ugyanis nem azt sugallják, hogy az albumin *minden egyes* fehérjét képes stabilizálni, hanem inkább azt, hogy az albumin *általánosságban* nagyon jól alkalmazható a fehérjék stabilizálására, és a szakterületen jártas szakember elvárásai ezzel a ténnyel esnek egybe. Ha azonban valaki mégis úgy interpretálja a kérdéses dokumentumban foglaltakat, hogy az albumin esetleg nem alkalmazható sikeresen bizonyos fehérjék stabilizálására, akkor ez az értelmezés – mint szakmai előítélet – nem állja meg a helyét anélkül, hogy ezt a vélekedést más dokumentumok nem támasztják hitelt érdemlően alá. Egy ilyen tartalmú előítélet akkor állná csak meg a helyét, ha például a technika állása szerinti dokumentum konkrétan azt a kitanítást adná, hogy a TNF-et nem lehet albuminnal stabilizálni, és a feltalálóknak ez ennek ellenére mégis sikerült volna. Jelen esetben azonban általánosan ismert tény volt az albumin kiváló fehérjestabilizáló hatása, tehát a szakembert semmi nem tartotta vissza attól, hogy kipróbálja a HSA-t a TNF stabilizálására is, így a felhozott dokumentumok tükrében kézenfekvő volt az oltalmazott megoldás.

Az, hogy mely nem szabadalmi dokumentumok alapozzák meg a szakmai előítélet meglétét, szintén gondos mérlegelés tárgyát képezte számos döntés meghozatala során. Az ezzel kapcsolatos alapelv az, hogy bármely, az adott szakterületen mérvadó, általános ismereteket tartalmazó, az elsőbbség napján hozzáférhető kézikönyv vagy szakkönyv ismeretanyaga alkalmas a szakmai előítélet megalapozására, tehát amennyiben az adott találmányban foglalt megoldás ezen tényeket és ismereteket megcáfolja, a szakmai előítélet legyőzéséről beszélhetünk. Fontos azonban azt is kiemelni, hogy a feltalálói tevékenység megítélése szempontjából nem vehetők figyelembe azok az előítéletek, amelyek az elsőbbség napját követően alakulhattak ki, illetve amelyek az elsőbbség napját követően kerültek publikálásra.

A T 104/83 számú döntés (*Folyékony alumínium-szilikát szuszpenzió/BASF*) indoklásában a Fellebbviteli Tanács az Ullmann's Encklopédiát egy olyan, a kémia területén általános ismereteket közvetítő alapl műnek minősítette, amelynek tartalma megfelel a szakmai előítélet megalapozására szolgáló dokumentumokkal szemben támasztott követelményeknek. Hasonlóképpen T 515/91 számú döntésében (*Hőcserélő/Du Pont Canada Inc.*) a tanács az

„ABC Naturwissenschaft und Technik” című kézikönyvet alpműnek tekintette, ezért indoklása szerint az abban foglalt, poliamidokra és a polietilénre vonatkozó ismeretek olyan szakmai előítéletet jelentenek, amelyek legyőzése megalapozza a feltalálói tevékenységet.

A T 943/92 számú ügyben (*Cipőtalp/Adidas vs. Puma*) a tanács döntése szerint a „Handbuch für die Schuhindustrie” című kézikönyv megalapozza a szakmai előítélet meglétét. A döntés indoklása szerint egy ilyen speciális szakterületre vonatkozó kézikönyv ugyanis nemcsak a könyv szerzőjének, hanem az adott műszaki területen működő szaktekintélyek jelentős részének véleményét tükrözi egy adott problémával kapcsolatban, hiszen egy ilyen kézikönyv számos elismert tudós, műszaki és gyakorlati szakember, valamint kutatóintézet és szakmai szervezet együttműködésével jön létre. Ugyanakkor a T 134/93 számú (*Optikai áteresztő/Philips vs. Siemens*) ügy kapcsán a tanács azt is leszögezte, hogy az egyetlen kézikönyvben megfogalmazott, egy bizonyos megoldásra vonatkozó általános kritikai megjegyzések nem támasztják alá a szakmai előítélet fennállását akkor, ha a technika állása szerinti dokumentumok többsége a kézikönyvben foglaltak ellenkezőjét állítja.

A Fellebbviteli Tanács T 119/82 számú döntésében (*Hullámszabályozás/Exxon*) kifejtette továbbá, hogy a szakmai előítélet meglétének tényét mindig annak a félnek kell igazolnia, aki érvelése során erre a tényre hivatkozik, és neki kell bizonyítania azt, hogy ez a meglévő szakmai előítélet a szakembert visszatartotta az adott találmány megvalósításától. Ennek során azonban figyelembe kell venni azt is, hogy egy nem közzétett szabadalmi bejelentésre – és az abban megfogalmazott állítólagos előítéletre – történő hivatkozás nem elegendő, hiszen az ilyen bejelentések sem a köz, sem pedig a Fellebbviteli Tanács számára nem hozzáférhetőek, így megkérdőjelezhető az ilyen bizonyítékok megléte és szavahihetősége.

A T 749/89 (*Termoplasztikus polimerek/AMOCO vs. BASF*) számú döntés azonban azt is megállapítja, hogy ha a szabadalmas hitelt érdemlően bizonyítja azon műszaki indokok meglétét, amelyek a szakembert korábban eltanácsolták a találmányban javasolt úttól, akkor a felszólaló dolga, hogy megcáfolja ezen műszaki indokokat, illetve bizonyítsa azt, hogy ezek esetleg mégis miért nem tartották vissza a szakembert a találmány megvalósításától. Ugyanakkor a tanács arra is felhívta a figyelmet, hogy el kell különíteni a valódi műszaki, az adott iparágban meglévő előítéletet azoktól az evidens műszaki okoktól, amelyek a józan megfontolások alapján eltanácsolják a szakembert valaminek a megvalósításától.

Általánosságban elmondható, hogy a Fellebbviteli Tanács rendkívül szigorúan ítéli meg a szakmai előítélettel kapcsolatos eseteket. Ez azt jelenti, hogy a kérdéses megoldásnak az adott szakterületen széles körben elterjedt, elismert szaktekintélyek által vallott, az ő tapasztalataikon nyugvó nézeteket kell legyőznie, és nem elegendő egyetlen szakembernek vagy cégnek az adott megoldást elutasító publikációjára hivatkozni. Ennek kapcsán nagyon fontos hangsúlyozni, hogy a kérdéses megoldásra vonatkozó szakmai előítélet meglétét mindig a saját szakterületén érvényes előítéletekkel kell és lehet összevetni.

Erre jó példa a T 62/82 számú (*Keresztzellőztető/Int. Stand. Electric Corp.*) döntés alapjául szolgáló szabadalmi bejelentés, amelyben egy magas hőmérsékleten is formatartó, fröccs-

öntött műanyag alkatrészt igényeltek egy gépészeti szakterületre tartozó szellőztető berendezésben történő alkalmazásra. A bejelentő a feltalálói tevékenység alátámasztására többek között arra hivatkozott, hogy a szakmai körök előítéletet támasztottak a megoldással kapcsolatban. A tanács döntésében megállapította, hogy a háztartási gépeket és hűtőrolós kazánokat gyártó cég, amely az újítás elleni véleményét megfogalmazta, nem tekinthető mértékadónak a műanyagipar területén, tehát az általa képviselt álláspont már csak ezért sem tekinthető a szakterületen érvényes releváns szakmai előítéletnek. Mindezekben túlmenően, mivel a szóban forgó megoldással szembeni elutasítás a műanyagipar területén érvényes minden szaktudást nélkülöz, így az műszaki szempontból nem megalapozott, ezért jelen esetben még az sem zárható ki, hogy a végfelhasználó gépészeti cégek kizárólag gazdasági indokok miatt ódzkodnak egy újfajta műanyag részegység felhasználásától a már jól bevált fém alkatrészek helyett. A fentiek miatt ebben az esetben nem lehet szakmai előítéletről beszélni, így tehát a megoldás kidolgozása során annak legyőzésére sem volt szükség.

A T 550/97 számú ügyben (*Számítógép-vezérelt rádió/Alcatel vs. Bosch*) a feltalálói tevékenység meglétének igazolása érdekében a szabadalmazás arra hivatkozott, hogy saját találmányának bejelentését követően évekkal műszakilag kevésbé előnyös megoldásokra tettek szabadalmi bejelentést, illetve ezek a megoldások kereskedelmi forgalomba is kerültek, ami szerinte egyértelműen azt jelenti, hogy az általa bejelentett – és előnyösebbnek tűnő – megoldás mindenképpen feltalálói tevékenységen alapul. A tanács álláspontja szerint azonban egy ilyen későbbi és talán valóban előnytelenebb megoldás nem alapozza meg a feltalálói tevékenység meglétét, mivel utólag nem feltételezhető, hogy ezek a későbbi találmányok valamely olyan szakmai előítélet fennállására vezethetők vissza, amelyeket a szóban forgó megoldásnak kellett legyőznie.

Előfordul olyan eset is, hogy az adott szakterületen érvényes tudományos vélekedés elmentében áll a piaci eseményekkel, mint ahogyan az az Ancare New Zealand Ltd szabadalmára vonatkozó ügy kapcsán ismertté vált [*Ancare New Zealand Ltd v. Fort Dodge New Zealand & Anor (New Zealand)* (2002), RPC 8]. A jogosult (Ancare New Zealand Ltd) egy olyan, birkák kezelésére alkalmas orális, kombinációs készítményre kapott szabadalmat, amely egyik hatóanyagként a galandféreg-fertőzés kezelésére alkalmas praziquantelt, míg második hatóanyagként az orsóférgék kezelésére alkalmas hatóanyagok valamelyikét tartalmazta, mint pl. levamisolt vagy benzimidazolt. A szabadalom elsőbbségének időpontjában az új-zélandi parazitológusok egyöntetű véleménye az volt, hogy míg az orsóférgék kétségtelenül halálos kimenetelű fertőzést okoznak a juhállományban, addig a galandférgék még a fiatal bárányokat sem veszélyeztetik. Ennek valószínű magyarázatát abban látták (többek között az e témában mérvadó kutatásokat végző dr. D.C. Elliott a *NZ Veterinary Journal* c. folyóiratban 1986-ban megjelent cikke nyomán), hogy a birkák három-négy hónap elteltével immunissá válnak a galandférgékkel szemben, míg az orsóférgék akár a kifejlett birkákra nézve is rendkívül veszélyesek lehetnek. A cikk általánosságban eltanácsolta az állattartókat attól, hogy galandféreg elleni szerekkel kezeljék a birkaállományt, hiszen az ilyen kezelés

sem az állomány egészségét, sem pedig a hústermelést nem javítja. Ugyanakkor az is ismert tény volt, hogy egy 1983-ban készített felmérés szerint az új-zélandi gazdák és állatorvosok több mint 70%-a azon a véleményen volt, hogy a galandféreg befolyásolja a bárányok fejlődését, és hasmenést okoznak az állományban. Ennek megfelelően a farmerek körében nagy igény mutatkozott egy olyan féregellenes szerre, ami mind a galand-, mind pedig az orsóféreg ellen is hatásos. Egyes benzimidazol-származékok mindkét féregfajta ellen hatásosnak bizonyultak, ám a legtöbb szer vagy csak az egyik, vagy csak a másik fertőzést kezelte. Ugyanakkor a '80-as évek végén az is kiderült, hogy az orsóféreg rezisztenssé váltak a benzimidazolokra, vagyis ezek a vegyületek már nem voltak hatásosak a kezelésben.

Mindezek ismeretében a szabadalmazás olyan itatható gyógyszerkészítmény fejlesztésébe kezdett, amely két hatóanyagot tartalmaz, így egyetlen adagolással mindkét féreg által okozott fertőzés kezelhetővé válik. Ennek eredményeképpen már 1988-ban piacra dobott egy Levitape nevű kombinációs készítményt, amely a galandféreg-ellenes niclosamidot és az orsóféreg-ellenes levamisolt tartalmazta. A szer kezdetben hatalmas kereskedelmi sikereket ért el, bár egy nagy hátránnyal bírt: vízzel érintkezve használhatatlanul viszkózussá vált, ami gyógyszer-technológiai nehézségeket okozott. A cég kutatói ezért úgy döntöttek, hogy a galandféreg-ellenes niclosamidot praziquantellel helyettesítik, ennek kapcsán megszűntek a készítmény kiszerezésével kapcsolatos problémák, és erre a megoldásra kaptak végül szabadalmat, amit később érvénytelenítettek a feltalálói tevékenység hiánya miatt. Az indoklás szerint a praziquantel (amit a Bayer szabadalmaztatott) az elsőbbség időpontjában jól ismert galandféreg-ellenes szer volt, amit sikeresen alkalmaztak fertőzések megszüntetésére mind emberek, mind pedig kistestű állatok esetén, a levamisol pedig szintén jól bevált szer volt már az orsóféreg elleni kezelésre. A fentiek tükrében tehát kézenfekvő volt a két, önmagában már ismert hatással rendelkező szer kombinációja a kétféle fertőzés kezelésére. Az érvénytelenítés megváltoztatása iránti kérelem tárgyalásán a bíró arra a következtetésre jutott, hogy az a tény, hogy egy tudományos vélemény szerint valami teljesen használhatatlan, még nem jelenti azt, hogy annak alkalmazása vagy az alkalmazására tett kísérlet feltalálói tevékenységen alapul. Máskülönben bárki, aki egy széles körben alkalmazott, kézenfekvő módszert használna valamilyen célra, annak ellenére, hogy az adott szakterületen érvényes vélekedés azt teljesen feleslegesnek tartja, szabadalmat kaphatna a megoldására.

Ez azt is jelenti, hogy az sem alapul feltalálói tevékenységen, ha a találmány kifejlesztése során csupán ignorálják a megoldás azon hátrányait, amelyek másokat visszatartottak a szóban forgó megoldás kidolgozásától. Így például ha egy olcsó műanyagból az a közvélekedés, hogy az rövid élettartama miatt alkalmatlan a szerszámkészítésre, akkor nem tekinthető találmánynak az, ha valaki egy olcsó, kizárólag könnyebb munkára alkalmas csavarhúzó készíti belőle, és beletörődik abba a ténybe, hogy a csavarhúzó nem lesz hosszú életű.

A T 69/83 számú (*Termoplasztikus öntvények/Bayer*) döntés értelmében nem lehet műszaki előítélet leküzdéséről beszélni, ha egy, a technika állása szerint előnyös komponensnek egy anyagkeverékből való elhagyása esetén csak az ezzel kapcsolatos hátrányt veszik

figyelembe. A tanács leszögezte továbbá, hogy ha a technika állása a megoldandó műszaki feladat egy része alapján a szakembert egy meghatározott megoldásra kényszeríti, ez a megoldás nem lesz kötelezően feltalálói jellegű annak következtében, hogy általa egyidejűleg egy részfeladatot meglepő módon oldanak meg.

A fentieket talán az alábbi – hipotetikus – példa jobban megvilágítja. Tegyük fel, hogy a tankönyvek évtizedek óta azt tanítják, hogy egy bizonyos kémiai reakciótípus magasabb nyomáson csak gyenge termeléssel kivitelezhető, egy kutató azonban szabadalmi bejelentést tesz egy adott vegyület előállítására ezzel a reakcióval. Amennyiben a feltaláló azért döntött ennek az előállítási eljárásnak az alkalmazása mellett, mert ily módon az előállított végtermék magas áron értékesíthető, vagy mert a kiindulási anyagok valamelyike nagyon olcsón hozzáférhető, és emellett eltörpül a reakcióval elérhető alacsony kitermelés, akkor ez a megoldás nem nevezhető feltalálói tevékenységen alapulónak, hiszen a reakciótípus kiválasztása kizárólag gazdasági szempontok figyelembevételével történt. Másrészről viszont amennyiben a feltaláló azt találta, hogy a magasabb nyomás alkalmazása mellett jó kitermeléssel lehet előállítani az adott végterméket annak ellenére, hogy a technika állását meghatározó dokumentumok ennek az ellenkezőjét tanítják, akkor ez a bejelentés feltalálói tevékenységen alapulónak minősül. Ugyanakkor ha a tankönyvek kitanításából az vehető ki, hogy magasabb nyomáson nőhet a kitermelés, csak éppen a magasabb nyomás elérése problémákba ütközik, akkor az, hogy a feltaláló megtalálta annak a módját, hogyan lehet ezt a magasabb nyomást – és ezáltal a magasabb kitermelést – hatékonyan elérni, nem alapul feltalálói tevékenységen. Végül pedig ha a feltaláló arra a következtetésre jutott volna, hogy bár a tankönyvek tanításai ennek a bizonyos végterméknek az előállítása esetén nem állják meg a helyüket, és az a magas nyomás ellenére jó kitermeléssel állítható elő, akkor feltalálói tevékenységen alapul ennek a reakciótípusnak az alkalmazása a fenti vegyület előállítására.

A T 0057/98 számú (*Mobiltelefon/Alcatel*) döntés alapjául az EP 526802 számú európai szabadalmi bejelentés szolgált, amelyet a vizsgálati osztály feltalálói tevékenység hiányában elutasított. A bejelentés tárgya egy olyan mobiltelefon-készülék volt, amely előlapján (vagyis ugyanott, ahol a billentyűzet és a hallgató is van) egy videofelvételre és videolejátszásra alkalmas egységet tartalmaz. A Fellebbviteli Tanács döntésében azonban azt állapította meg, hogy a vizsgálati osztály nem megalapozottan utasította el a bejelentést, mivel az újdonságkutatási jelentésben szereplő dokumentumok tükrében még azok kombinációja esetén sem juthatott el a szakember a bejelentett megoldáshoz. A tanács véleménye szerint ugyan a felhozott dokumentumok mindegyike valamiféle videotelefonra vonatkozik, ám azok egyike sem ad kitanítást arra vonatkozóan, hogy a képalkotó egységet a kézibeszélőbe integrálja. A telefon használatára már több mint 100 éve az jellemző, hogy a hallgatót a fülre kell helyezni, és az átlagember számára elképzelhetetlen lenne a telefont másképpen használni. Éppen ezért első látásra nem is tűnik túlzottan ésszerűnek az a megoldás, hogy egy kamerát és egy képernyőt építsenek a hallgatóba, mivel így mindkettő a telefonáló füle,

illetve áll a felé néz. Ahhoz, hogy a bejelentés szerinti megoldáshoz eljusson a szakember, legelőször is azt a bevált módszert kell figyelmen kívül hagynia, hogy egy kézibeszélőnek kialakított mobiltelefont a fülhöz kell helyezni. Ennek az általános vélekedésnek a legyőzése különösen nehéz a mobiltelefonok esetében, mivel ezeket általában zajos helyeken (pl. utcán, utazás közben stb.) használják, így a zavaró külső körülmények kizárása érdekében a készüléket mindenképpen a fülhöz kell tartani. Ugyanakkor ezen találmány kidolgozásakor a szakembernek azt is fel kellett ismernie, hogy a telefont használója – az arca előtt vagy attól eltartva – távolabb tarthatja, miközben a videofelvételt a telefon kis képernyőjén láthatja is. A tanács úgy látta, hogy az elsőbbség időpontjában nem volt ismeretes egyetlen olyan műszaki terület sem (kivéve a videotelefonok területét), ahol úgy alakítottak volna ki egy képernyőt, hogy a felhasználó – mint egy tükröt maga elé tartva a készüléket – nézhette a képet. A szakembernek azt is figyelembe kellett vennie, hogy a készüléket használójának mindenképpen viszonylag távol kell tartania magától ahhoz, hogy a hangátvitellel párhuzamosan a képátvitel is lehetségessé váljon. Eközben azonban a jó minőségű képátvitel megvalósítása nehézségekbe ütközik, hiszen a telefonáló kezében lévő készülék állandó mozgásban van, így maga a kamera és a képernyő is mozog. Ráadásul a jó minőségű hangátvitel megoldása is komplikált, mivel a külvilág zajainak kiszűrése abban az esetben, amikor a beszélő személy a mikrofont és a hallgatót is – a készülék kialakításánál fogva – magától távol tartja, időigényes feladat. Mindezek figyelembevételével a tanács arra a megállapításra jutott, hogy az ezen a szakterületen jártas szakmai körök álláspontja egy olyan szakmai előítéletet körvonalazott, ami a szóban forgó döntés alapjául szolgáló bejelentés igénypontjai szerinti mobiltelefon kialakításától eltanácsolt, a találmány elsőbbségének időpontjában ugyanis a szakmai körök véleménye szerint egy telefon hallgatóját alapvetően a fülhöz kell tartani, így egy kézibeszélő formájú telefonba beépített kamera és képernyő egyidejű kialakítása szerintük nem volt lehetséges. A tanács a fentiekre való hivatkozással a korábbi döntést megsemmisítette, és az ügyet visszatalta a vizsgálati osztálynak.

Egy további érdekese esetet reprezentál a Brit Szabadalmi Bíróság [*Pozzoli SPA v BDMO SA & Ors* (2006) EWCH 1398] döntése egy CD-k és DVD-k tárolására alkalmas tartó ügyében. A Pozzoli cég 1994-ben jelentette be EP 676763 számon azt a tálcaszerű kialakítással rendelkező, több CD tárolására alkalmas CD-tartót, amelyben – egymástól kissé eltolva két oszlopban, de az oszlopok egymást részben fedve – a CD-k egymáson tárolhatók. A megoldás egyértelmű előnye az volt, hogy helytakarékos módon lehetett ezáltal az adathordozókat tárolni.

A tárgyalás során az egyik eldöntendő kérdés az volt, hogy a bejelentés feltalálói tevékenységen alapul-e. A bejelentő azzal érvelt, hogy az általa kifejlesztett CD-tartó egy meglévő szakmai előítélet legyőzésén alapul, ez ugyanis az elsőbbség időpontjában kifejezetten eltanácsolt attól, hogy a lemezeket egymással átfedésben, illetve úgy csomagolják, hogy a lemezek széle vagy információt hordozó oldala érintkezzen a csomagolással. Az volt ugyanis

az általánosan elfogadott vélekedés, hogy az egymással átfedésben tárolt lemezek könnyebben karcolódnak az egymáson történő elmozdulás vagy a csomagolással történő érintkezés következtében. A bejelentő ezen vélekedését azonban a meghívott szakértők egyike sem támasztotta alá. Szerintük ugyanis a '80-as évek vége és a '90-es évek közepe között a CD-k gyártási költsége drasztikusan csökkent, és ez jelentősen hozzájárulhatott ahhoz, hogy a CD-k hanyag vagy szakszerűtlen kezeléséből fakadó károk már nem bírnak olyan jelentőséggel, mint korábban, amikor egy új CD-lemez beszerzési ára viszonylag magas volt. Éppen ezért legfeljebb csak ajánlatos volt a CD-ket óvatosan kezelni, de általában a fogyasztói igények szabták meg, hogy milyen csomagolási technikákat alkalmaztak a lemezgyártók: így alakult ki a legpraktikusabb csomagolási mód, ahol minden CD-t egyenként csomagoltak egy tartóba. A szakértők véleménye szerint a CD-lemezek tartós használati cikkek, amelyek nem igényelnek különösen gondos kezelést, sőt, a hagyományos bakelitlemezek jóval sérülékenyebbek, mint az újabb optikai lemezek. Egy CD értékét ma is (ugyanúgy, mint 1994-ben) az határozza meg, hogy milyen információt hordoz, és hogy mennyiért lehet eladni, így tehát nem valószínű, hogy bármiféle előítélet is létezett volna a CD-k csomagolását illetően. Ráadásul az elsőbbség időpontjában már ismert volt a kartonból, illetve a műanyagból készült CD-tartó boríték, ahol a lemeznek mind a széle, mind pedig az információt hordozó felülete érintkezik a csomagolás anyagával. Az egymással átfedésben történő tárolásra alkalmas csomagolásnak a hátránya kétségtől az, hogy nagyobb a mérete, mint a hagyományos CD-dobozoké, de önmagában ez a tény (vagyis ez a hátrány) nem jelenti azt, hogy a szóban forgó megoldással szemben bármilyen szakmai előítélet alakult volna ki. Ráadásul a fent említett hátrány leginkább kereskedelmi jellegű, de semmiképpen sem nevezhető műszaki eredetűnek. A bíró álláspontja szerint tehát a gyártók az elsőbbség időpontjában nem szakmai előítélettől vezéreltetve, hanem a fogyasztói igényeknek eleget téve csomagolták a CD-ket úgy, hogy azok lehetőleg ne érintkezzenek a csomagolóanyaggal, és kizárólag ezért nem voltak még forgalomban a bejelentett megoldáshoz hasonló CD-tárolók, így tehát a jelen esetben a feltalálói tevékenység meglétét nem lehetett a szakmai előítélet legyőzésére alapozni.

Példák a szakmai előítélet legyőzésével kapcsolatos döntésekre magyar jogesetek alapján

A többször módosított 1969. évi II. törvény a találmányok szabadalmi oltalmáról (a továbbiakban RSzt.), valamint a hozzá kapcsolódó végrehajtási rendelet (Vr.) az újdonság fogalmát az alábbiakban határozta meg.

„Új a megoldás, ha nem jutott olyan mértékben nyilvánosságra, hogy azt a szakember megvalósíthatta.” (RSzt. 2. §)

„A megoldást akkor kell nyilvánosságra jutottnak tekinteni, ha az bárki számára hozzáférhetővé vált (pl. nyomtatványi közzététel vagy nyilvános gyakorlatbavétel révén).” (Vr. 1. §)

Az RSzt. értelmében a feltalálói tevékenység meglétét is az újdonság kérdésén belül kellett vizsgálni, így az idevágó módszertani útmutató³ a szakmai előítélet legyőzésével kapcsolatban az alábbi útmutatást adja: *„Újnak kell tekinteni azt a megoldást, amelynél az egyes intézkedések valamilyen téves szakmai nézetet vagy előítéletet küzdenek le. A szakmai előítélet legyőzésén alapuló megoldás a szakkönyvek által rossznak tartott értékeket, lépéseket az adott körülményeknek megfelelően egy komplett megoldásba beépíti.”*

Természetesen az elvi meghatározás ellenére a gyakorlatban annak megítélése, hogy a szakkönyvek valóban eltanácsolnak-e egy bizonyos megoldástól, nem egyszerű.

A HU 188962 B lajstromszámú magyar szabadalom kopott és elhasználdott gépkocsi-fékdobok fémszórásos felújítására vonatkozott. A szabadalom ellen érkezett megsemmisítési kérelemben a kérelmező az újdonság hiányára hivatkozott, mivel érvelése szerint az oltalmazott megoldás a technika állásából már ismertté vált. A szabadalmas érvelése szerint azonban a fémszórásnak a gépkocsik fékdobjának felújítására történő alkalmazása olyan felismerés, amely egy meglévő műszaki előítélet feloldását eredményezte. Véleménye szerint „A fémszórás korszerű módszerei” című szakkönyvben (Műszaki Kiadó, 1971) foglalt megállapítások egyértelműen a jelen találmány megvalósítása ellen hatottak, hiszen a fent nevezett helyen az alábbiak kerültek megállapításra: „... a szórt fémeket nyíró igénybevételnek kitenni nem szabad, ezért ilyen erőhatások esetén fémszórással nem szabad alkatrészt felújítani”. A szabadalmas értelmezése szerint a fékdob igénybevétele ilyen, sőt a fékdob működő felületének igénybevétele több nagyságrenddel nagyobb a fenti anterioritásban szereplő munkadarabokénál.

A Magyar Szabadalmi Hivatal értékelése szerint azonban a szabadalmas indoklása a szakmai előítélet meglétére vonatkozóan nem volt alapos. Az idézett szakirodalmi helyen csapágyakra vonatkozó mérési adatok szerepelnek. Ezen adatok a csapágyak fémszórt felületének olyan igénybevételét jelentik, amely minőségében azonos a fékdob csúszófelületének igénybevételével, és mértékében sem tekinthető nagyságrendekkel kisebbnek. Az idézett mérési adatok azt mutatják, hogy a szabadalmas helytelenül értelmezte az anterioritás utalását a nyíró igénybevétel elkerülésére, az adatok ugyanis valójában útmutatást nyújtanak ahhoz, hogy a fémszórással történő felújítást nagy súrlódó igénybevételnek kitett felületek – igaz, nem fékdobok, hanem csapágyak – esetében is alkalmazzák. A fentiekből következik, hogy a fémszórás fékdob felújítására történő alkalmazását az idézett anterioritás nem zárta ki, sőt, a találmány tárgyát képező felismeréshez elegendő útmutatással szolgált. Mindezek alapján a hivatal a szóban forgó szabadalmat teljes terjedelmében, keletkezésére visszaható hatállyal megsemmisítette.

A szabadalmas a határozat ellen megváltoztatási kérelmet nyújtott be a Fővárosi Bíróságra, amely a kérelmet elutasította, és a Magyar Szabadalmi Hivatal határozatát helybenhagyta. A bírósági indoklás szerint nem vonható le olyan következtetés a fentebb idézett

³ A szabadalmi ügyintézés módszertani útmutatója. Magyar Szabadalmi Hivatal, Budapest, 1994, p. 96–97.

szakkönyv alapján, hogy a bejelentés idején a technika állása szerinti szakmai előítélet tiltotta volna a fékdobok belső felületének fémszórását. Az ilyen előítélet hiányát igazolja az is, hogy fékdobokat fémszórásos eljárással már korábban is újítottak fel, így a kérelmezőnek a bejelentéskor semmiféle – a fémszórás lehetőségével kapcsolatos – szakmai előítéletet nem kellett legyőznie.

A HU 188839 B lajstromszámú szabadalom egy digitális jelfeldolgozású kardioszkóp elektronikai kialakítására vonatkozott, amelyben az újdonság a mátrixelven működő kijelző és meghajtójának alkalmazása volt. A fenti megoldás – a leírás szerint – lehetővé tette egy kisméretű, könnyű, kis energiafogyasztású és könnyen üzembe helyezhető EKG-készülék megvalósítását, a mért értékek kiértékelését, illetve archiválását. A szabadalom ellen érkezett megsemmisítési kérelemben a kérelmező többek között az újdonság hiányára hivatkozott, és kérte a szabadalom megsemmisítését, mivel szerinte az oltalmazott megoldás a technika állásából már ismertté vált. A szabadalmas az eljárás során arra hivatkozott, hogy a kérelmező által feltárt anterioritások egyike sem alkalmas önmagában az egész feladat megoldására, ezért az oltalom alatt álló elrendezés kidolgozásával egy szakmai előítélet győzött le. A kérelmező – a csatolt dokumentumok alapján – azzal érvelt, hogy az azokban foglaltak egyértelmű útmutatást adtak a szakembernek a miniatűr kijelzők orvosi célú felhasználására, valamint, hogy a digitális formában rendelkezésre álló EKG-jelek megjelenítése a szakember számára semmiféle nehézséget nem okozhatott. Mindezek alapján a találmány kidolgozásához nem volt szükség semmiféle szakmai előítélet legyőzésére.

Az ügyben eljáró tanács a felhozott anterioritásokat figyelembe véve megállapította, hogy a szabadalmas a technika adott szintjén a kereskedelemben kapható egységeket használt fel az addig szokásos katódsugárcsőes kijelző helyettesítésére. Ehhez a helyettesítéshez viszont a szabadalmas kitanítást kaphatott a technika állását meghatározó iratokból, amelyekből egyértelműen kiderül, hogy miért előnyös a katódsugárcsőes kijelzés helyettesítése LCD kijelzővel, sőt ismertetésre kerültek azok az előnyök is, amelyek a helyettesítéstől várhatóak (pl. kisebb súly, illetve teljesítményigény). A fentiek alapján úgy ítélte meg a tanács, hogy jelen esetben tehát nincs szó műszaki előítélet legyőzéséről, hiszen a technika állása kifejezetten megemlíti az orvosi alkalmazást, ezen belül pedig konkrétan az EKG-jelek kijelzését is. Tehát ha volt is az adott szakterületen előítélet, akkor azt már a szabadalom elsőbbségének napja előtt le is győzték. A tanács véleménye szerint a kérdéses megoldás tulajdonképpen csak egy hagyományos katódsugárcsőes kijelzőnek folyadékkristályos mátrixkijelzővel való helyettesítése, ami nem tekinthető új megoldásnak, mivel a folyadékkristályos kijelző alkalmazása nem idéz elő más hatást, mint amit annak már ismert tulajdonságai alapján el lehetett várni, vagyis a szakember számára az adott feladatra való alkalmasság tétele nem jelenthetett problémát, ráadásul a kijelzőnek az adott célra történő felhasználására a technika állása szerinti iratok egyértelmű utalást is tettek. Mindezek alapján a tanács a megsemmisítési kérelemnek helyt adott, és a szabadalmat keletekezésére visszaható hatállyal annak teljes terjedelmében megsemmisítette.

A HU 166012 B lajstromszámú szabadalom tárgya eljárás elektronemittáló földalkáli vegyületek katódmagfémre történő tapadását elősegítő polimer bárium-metaborát előállítására, amelynek során szulfát- és/vagy szilikátionokat visznek a reakciókeverékbe, és így egy stabil, vízben rosszul oldódó és kémiaiilag nem tiszta bárium-metaborátot nyernek, amelyből az egyébként ismert, instabil, vízben oldódó bárium-metaborát helyett maximum 10% mennyiségben az elektronemittáló földalkálíkarbonát keverékhez adagolva és oldószeres kollódiúmolddal elkeverve katódmasszát állítanak elő, majd ezt a magfémre felhordva kialakítják a katód emissziós rétegét. A szabadalom ellen – részben – újdonság hiányára hivatkozva megsemmisítési kérelmet nyújtottak be számos ellentartás csatolása mellett. A kérelmező érvelése szerint a technika állásából már ismertté vált a bárium-metaborátnak a katódmasszára gyakorolt előnyös hatása, a perborát előállítási eljárása, illetve a szulfát- és/vagy szilikátionot tartalmazó bárium-metaborát. A szabadalmasok szerint azonban a szulfát- és/vagy szilikáttartalmú metaborát szennyezőket is tartalmaz, az erre vonatkozó anterioritás azonban azok káros vagy előnyös hatásairól nem ad felvilágosítást.

Az ügyben eljáró tanács álláspontja szerint a technika állása sem a bárium-metaborát előállítási eljárását, sem pedig a bárium-metaborátban lévő, abba tudatosan bevitt szulfát-, illetve szilikátion szennyezőket nem ismerteti. Ugyanakkor a szakember számára több anterioritás alapján ismert tény volt, hogy az oxikatódokra a kén katódméregként hat, tehát a jelen találmány éppen ezen műszaki előítélet ellenében tud új, előnyös hatást felmutatni, ami megalapozza az újdonság és a feltalálói tevékenység meglétét. A fentiek alapján a Magyar Szabadalmi Hivatal a megsemmisítési kérelmet elutasította.

A kérelmező a hivatal határozata ellen megváltoztatási kérelmet nyújtott be a Fővárosi Bíróságra, fenntartva a szabadalom újdonságára vonatkozó kifogását. A Fővárosi Bíróság végzésében a megváltoztatási kérelmet elutasította, mivel – a Magyar Szabadalmi Hivatal határozatával egyezően – megállapította, hogy a kérelmező által csatolt iratok éppen azt bizonyították, hogy a szakemberek a szulfát- és szilikátionok jelenlétét tartották felelősnek a katódok nem megfelelő minőségéért, illetve olyan szennyeződéseknek fogták fel azokat, amelyek nagyon is kerülendők. A bíróság álláspontja szerint ugyanis másként kell értékelni azt az esetet, amikor az alapanyagok szennyeződéseiként kerülnek bele a termékbe az igénypont szerinti szulfát- és/vagy szilikátionok, mint amikor az igénypont külön tevékenységet ír elő ezek bevitelére. A szóban forgó ionok szándékos alkalmazása ilyen körülmények között a meglévő szakmai előítélettel való szembehelyezkedést jelent, amelyet a joggyakorlat messzemenően elismer feltalálói tevékenységnek. A végzés ellen a kérelmező fellebbezést nyújtott be a Legfelsőbb Bírósághoz, amely a Fővárosi Bíróság végzését hatályon kívül helyezve azt új eljárás lefolytatására utasította. Az új eljárásban a Fővárosi Bíróság ismételen elutasította a megváltoztatási kérelmet, fenntartva indoklásában azt, hogy a szabadalom bejelentésének napján nem volt ismert az olyan bárium-metaborát, amelybe külön adagolták volna a fenti ionokat, valamint hogy a szakterületen műszaki előítélet létezett a szóban forgó ionok jelenlétével kapcsolatban.

A HU 194735 B lajstromszámú szabadalom kinolonkarbonsav-származékok bázikus sóinak előállítására vonatkozott úgy, hogy a hatóanyag bázissal képzett sójának vizes oldatához további bázist adagolnak a pH 10-12,5 érték eléréséig. Az így előállított készítmény az állatgyógyászatban antibakteriális szerként alkalmazható, és jóval stabilabb, mint az addig ismert készítmények. A szabadalom ellen beérkezett megsemmisítési kérelemben a kérelmezők a szabadalom teljes terjedelmében történő megsemmisítését kérték részben az újdonság hiánya miatt. A szabadalmas a találmány újdonsága ellen felhozott kifogások elhárítására többek között azzal érvelt, hogy a technika állása szerinti dokumentumok a szakembert eltanácsolták a bázikus gyógyászati készítményektől, így az ilyen megoldásokkal szemben az adott szakterületen műszaki előítélet alakult ki. Az ügy többször, több hazai jogi fórumot is megjárta, az újdonság (és az ehhez kapcsolódó feltalálói tevékenység) meglétét azonban mindegyikük elismerte.

A Fővárosi Bíróság végzésének indoklásában először is arra tért ki, hogy az újdonság kérdéskörében mindenekelőtt azt kellett megvizsgálni, hogy a Magyar Szabadalmi Hivatal által a szabadalomjogi újdonság megállapításához a hivatal előtti eljárásban is szóba hozott, de csak a bíróság előtt alaposabban hangsúlyozott és tárgyalta előítélet valóban fennforgott-e a támadott megoldással összefüggésben. Az adott esetben a vita a gyógyszerkészítmények előállításának területére esik, tehát a jelen ügyben szakembernek ez a szakterületen tevékenykedő személy, releváns szakirodalomnak pedig a formulálási megoldásokat ismertető szabadalom, folyóirat, tanulmány stb. tekinthető.

Amint az az indoklásban szerepel: a szakemberek előtt ismeretes, hogy valamely hatóanyag jó hasznosulásához fontos azoknak vizes oldatba vitele, viszont a szerves molekulák nagy része vízben nem vagy rosszul oldódik, mint ahogy a perbeli enrofloxacin is. A szabadalmi bejelentés idejére számos megoldást kidolgoztak már a rosszul oldódó hatóanyagok vizes oldatba vitelére. Ilyen például a felületaktív anyagokkal végzett szolubilizálás, a ciklodextrinekkal képzett molekuláris kapszulázás vagy vízben jól oldódó szerves anyagokkal való szilárd oldatok formázása. Állatgyógyászati célra még alkalmaztak szemipoláris oldószereket, koszulenseket és oldószerkeverékeket is. A rutinból tevékenykedő formuláló szakember először ilyen megoldásokra gondol, nem pedig „további” bázisadagolásra magas pH-értékig, függetlenül attól, hogy egyébként nyilvánvalóan ismeri az általános kémiai, fizikai-kémiai tudásanyag részét képező oldhatósági szorzatot. Ráadásul a lúgos pH-tartománnyal szemben a formuláló szakemberekben kialakult idegenkedést a Magyar gyógyszerkönyv mindenkori előírásai markánsan megalapozták. Ehhez képest a laboratóriumban végzett, a lúgos tartományban történt egy-egy próbálkozás nem alkalmas a szakemberek gondolkodására évtizedek során beívódott tudás és tapasztalat elvetésére. A támadott találmány tehát a kialakult előítéletet megszüntette, amely tény pedig szabadalomjogi újdonságot kölcsönzött a találmánynak.

Összefoglalás

A fenti példák alapján jól érzékelhető, hogy a feltalálói tevékenység megítélése a szakmai előítélet meglétét illetően rendkívül összetett probléma, ami nagyon alapos mérlegelést igényel. Általános szabályként fogadható el az, hogy abban az esetben ismerhető el a feltalálói tevékenység, ha a technika állása a szakembert visszatartotta, eltanácsolta az adott találmány megvalósításától. Különösen érvényes ez azokra az esetekre, amikor a szakember a technika állása szerinti kitanítások alapján egyáltalán nem is gondol arra, hogy kísérleteket végezzen annak érdekében, hogy megállapítsa: az eddig ismert eljárásokhoz képest létezik-e egyáltalán valamilyen alternatíva a valódi vagy csak képzelt műszaki akadályok legyőzésére.

A szabadalmi elbíráló döntési felelősségének szemléltetésére álljon itt egy utolsó, közérthető példa. A szén-dioxidot tartalmazó üdítőitalokat sterilizálás után még forrón töltik bele a sterilizált palackokba. Az általános vélemény (és gyakorlat) az, hogy az italt tartalmazó palackot a töltőberendezésről való eltávolítás után a levegőtől védve kell kezelni annak érdekében, hogy megakadályozzák a folyadék kispriccelését. Ha azonban valaki olyan eljárást akar oltalmazni, ami pontosan ugyanezeket a lépéseket foglalja magában, csak azon óvintézkedéseket hagyja el, amelyek megakadályozzák a folyadéknak a palackból történő kifröccsenését (hiszen ezek igazából nem is szükségesek), akkor ez az eljárás feltalálói tevékenységnek fog alapulni. Vagy mégsem?

Felhasznált irodalom és hivatkozott jogszabályok

Európai Szabadalmi Egyezmény

A találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény

A találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1969. évi II. törvény

Guidelines for Examination in the European Patent Office – Part C. Guidelines for Substantive Examination

Case Law of the Boards of Appeal of the European Patent Office, 4th edition 2001

Manual of Patent Practice. UK Patent Office, 2007

FÓRUM

MEGJEGYZÉSEK DR. MARKÓ JÓZSEF A „FELTALÁLÓI LÉPÉS” KÖVETELMÉNYE A HASZNÁLATIMINTA-OLTALMI JOGBAN CÍMŰ TANULMÁNYÁHOZ*

Mindenekelőtt köszönetet kell mondanunk a szerzőnek az átfogó és színvonalas tanulmányért, amely amellet, hogy tájékoztatást ad a jogkeresők számára az oltalmi forma sarokkövének számító feltalálói lépés fogalmának hazai és nemzetközi értelmezéséről, bizonyára nagymértékben hozzá fog járulni a használatiminta-oltalmi joggyakorlat fejlődéséhez is.

A tanulmány legterjedelmesebb részét 13 magyar megsemmisítési eljárás ismertetése és elemzése képezi, amelyek mindegyikében az elsőfokú döntés meghozatalakor jelen sorok írója az eljáró tanács tagja volt. A szerző a jogesetek ismertetését követő kommentárjában több esetben is jelzi a tanácstól, illetve a megváltoztatási kérelem nyomán eljáró bíróságoké-tól eltérő álláspontját. Az alábbiakban néhány olyan, elvi jelentőségű kérdéssel kapcsolatos véleménynek kívánunk hangot adni, amelyeknek helyes és az egyes szakmai körök általi azonos értelmezése az eljárások kiszámíthatósága és a jogbiztonság érdekében elengedhetetlen.

1. A műszaki többlethatás

A használati minták oltalmáról szóló 1992. évi XXXVIII. törvény (Hmtv.) 1. §-a az oltalmazható minták fogalmát akként határozza meg, hogy az valamely tárgy kialakítására, szerkezetére vagy részeinek elrendezésére vonatkozó (új és feltalálói lépésen alapuló) megoldás. A Hmtv. indokolása részletesen tárgyalja, hogy mit kell „tárgy kialakításán, szerkezetén vagy részeinek elrendezésén” érteni. Ez egyrészt azt fejezi ki, hogy például termelési eljárás nem lehet mintaoltalom tárgya, másrészt, hogy az ezen definíciónak eleget tevő minta könnyen megismerhető, utánozható, ezért indokolt a jogi védelem. Az 1. § értelmezésekor azonban nem hagyható figyelmen kívül, hogy az oltalmazható minta nem maga a tárgy kialakítása, szerkezete vagy részeinek elrendezése, hanem az ezekre vonatkozó megoldás. Azaz másképpen fogalmazva csakis az olyan megoldás részesülhet mintaoltalomban, amely valamely tárgy kialakítására, szerkezetére vagy részeinek elrendezésére vonatkozik.

A Hmtv. indokolása több esetben is világosan utal arra, hogy a mintaoltalom tárgyát képező megoldásnak műszaki jellegű szellemi alkotásnak kell lennie.

„Az ipari tulajdon hazai formáinak a használati mintaoltalom meghonosításával történő gazdagítására elsősorban a szabadalmazható találmány színvonalát el nem érő, a szakem-

---

* Megjelent az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2007. augusztusi számában

*bertől elvárható rutintevékenység szintjét azonban meghaladó **műszaki megoldások oltalma** iránti igény kielégítése végett van szükség.”*

....

*„A használati mintaoltalom és az ipari mintaoltalom elhatárolása pedig lényegileg azon alapul, hogy az előbbi **technikai, funkcionális jellemzőket**, míg az utóbbi esztétikai vonásokat véd.”*

....

*„A ... megoldások használati mintaként való gyors és hatékony oltalmazása tovább serkentheti az e területen megnyilvánuló **műszaki** alkotói kedvet.”*

A fenti gondolatmenet alapján, az indokolásban foglaltakkal összhangban megállapítható, hogy a használatiminta-oltalom műszaki megoldásokban megvalósuló szellemi alkotások meghatározott csoportjának oltalmára szolgál. Az oltalom – a klasszikus elvvel összhangban – a minta jogosultját azért ruházza fel kizárólagos joggal a minta hasznosítására, mert az cserébe olyan információkat oszt meg a műszaki társadalommal, amely információk korábban nem voltak a „köz” birtokában. Ezt az információt a minta által megtestesített műszaki megoldás hordozza. Prózaian fogalmazva ennek az információnak valami olyan trükknek, leleménynek kell lennie, ami egyrészt a műszaki megoldás része, másrészt a hétköznapi rutinmunkáját végző alkotó, tervező – feltalálói gondolat hiányában – nem alkalmazott volna, és ezáltal a sablonos megoldása kevésbé lenne értékes. Ez a két elem azonban határozottan elkülönül egymástól, azaz a mintával elért előnyös hatások a konstrukcióban rejlő műszaki megoldás „nem hétköznapi voltát” nem pótolják, és önmagukban nem is igazolják. A tanulmányban felsorolt hatások (olcsóbb gyárthatóság, piacbővítés, választékbővítés) ugyan tehetik vonzóvá a minta szerinti konstrukciót, de indokolatlan pusztán ezen hatásokra alapozva egy műszaki megoldás közkincsből való kivonása. Ez utóbbi csakis akkor történhet meg, ha a mintában megtestesülő műszaki tartalom hozzájárulást jelent a technika állásához, azaz a minta publikációja híján a köz műszaki ismeretei szegényebbek lennének, a munkáját sablonosan végző, de a technika állásának teljes ismeretével felvértezett műszaki alkotó forrásai szűkülnének. Véleményünk szerint ez az alapja a műszaki többlethatás fogalmának.

A fenti gondolatmenet teljes mértékben összhangban áll az indokolás korábban már idézett részével. A mintaoltalom hazai bevezetésének célja az olyan műszaki megoldások oltalmazhatóságának megteremtése volt, amelyek a szakembertől elvárható rutintevékenység szintjét meghaladják. Azaz az oltalom megalapozottságához szükséges alkotói szintet nem a mintával elért előnyökkel, hanem a műszaki megoldás színvonalával, a technika állásához való hozzájárulásával kell mérni.

Természetesen a felsorolt egyéb, az alkalmazásból eredő előnyös hatások, a műszaki többlethatás meglétének alátámasztására alkalmasak, mint ahogy ezek a szempontok az ESZH joggyakorlatában is említésre kerülnek mint másodlagos szempontok.

Itt kell megjegyezni, hogy a feltalálói lépés megítélésével kapcsolatban – a tanulmány szerzőjével ellentétben – a jelen írás szerzője teljes mértékben egyetért a Fővárosi Bíróság azon álláspontjával, hogy „... a feltalálói lépés vizsgálatában mérendő tartalmi elem azonos a szabadalmi jog által megkívánt feltalálói tevékenység vizsgálatában mérendő tartalmi elemmel ...”. Az indoklás fent idézett része pont ezt fejezi ki, amikor a mintaoltalomhoz kapcsolódó alkotótevékenységet a „szakembertől elvárható rutintevékenységek szintjét meghaladó” és a „szabadalmazható találmányok színvonalát el nem érő” fogalmakkal határozza meg.

2. Az ellentartások száma a megsemmisítési eljárásokban

A megsemmisítési eljárásokban pusztán az ellentartások számából általában nem lehet a kérelem indoklására következtetni. A gyakorlat az, hogy a kérelmező beterjeszt minden olyan dokumentumot, ami rendelkezésére áll a kérelme alátámasztására. Ezek között gyakori az átfedés, illetve azok közül kettesével, hármasával kombinálva többféle variációban vizsgálható a minta oltalmazhatósága. A kérelmező – bár kötelessége, hogy a csatolt dokumentumok közötti összefüggéseket a megsemmisítési kérelemben szereplő jogalappal összhangban feltárja – általában nem kockáztatja meg, hogy a dokumentumok körét az eljárás általa eltervezett kimenetelének megfelelően szűkítse.

Ez a magatartás mind a jogosultra, mind a tanácsra többletterheket ró, és gyakran kuszává és átláthatatlanná teszi a kérelmezői bizonyítást. A kérelem elutasítása esetén pedig növeli a jogosult költségigényét, ezáltal a kérelmezői oldal kockázatát.

E sorok szerzője abban természetesen egyetért a tanulmánnyal, hogy megsemmisítés esetén a megsemmisítés alapjául szolgáló dokumentumok számának növekedése gyengíti az azokból összeolvasható tartalom relevanciáját.

3. Közismert tény, ismeretterjesztő könyv mint ellentartott dokumentum

Az 1021 lajstromszámú mintaoltalom megsemmisítési határozatában a tanács annak a köz tudomású ténynek a bizonyítására, hogy a súrlódási erő a felületek érdesítésével növelhető Öveges József: Kis fizika és Vörös Imre: Gépelemek című könyve vonatkozó részleteit jelölte meg. A Fővárosi Bíróság végzésében kifogásolta, hogy a tanács nem a minta szakterületére eső ellentartást vett figyelembe.

A közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló törvény (Ktv.) 50. §-ának (3) bekezdése szerint a köz tudomású tényeket nem kell bizonyítani. Ugyanezt mondta ki korábban az államigazgatási eljárás általános szabályairól szóló 1957. évi IV. törvény (Áe.) 26. §-ának (2) bekezdése is. A köz tudomású tény fogalmát sem az Áe., sem a Ktv. nem részletezi. A Pp.-hez fűzött kommentár szerint: „Köz tudomásúnak minősül az emberek bizonyos köre (csoportja) előtt ismert és valószínűleg elfogadott tény, tehát a köz tudomásnak nem

feltétele a széles körben ismertség. Ide tartoznak a történelmi események, az általános ismeretek és a köztapasztalati tételek.”

Annak ellenére, hogy sem az Áe., sem a Ktv. nem ír elő bizonyítási kötelezettséget a közismert tényekkel kapcsolatban, a Magyar Szabadalmi Hivatal előtti eljárásokban a technika állásának megállapításakor célszerű a köztudomású tények valóságtartalmának és közismertségének alapvető forrásokra történő hivatkozással való igazolása. Ilyen esetekben, azaz ha egy ismeretterjesztő alapszintű könyvet valamely köztudomású tény közismertségének igazolására vonnak be a bizonyítékok körébe, annak nem kell közvetlenül a minta tárgykörébe esnie. Az először 1939-ben megjelent Kis fizika olyan alapszintű, ismeretterjesztő kiadványnak számít, amely minden gépészeti területen tevékenykedő, mesterségben járatos személy köteles tudásához tartozik. Ez a kérdés azért is érdemel említést, mert a tanulmány szerzője – szemben a fenti véleménnyel – a bírósági állásponttal egyetértett.

4. A tárgyi kör és a jellemző rész szerepe a feltalálói lépés megítélésében

A tanulmány idéz a Fővárosi Bíróság 3.Pk.26.659/2004/5 végzéséből:

„... a feltalálói lépés – nem nyilvánvalóság – megléte szempontjából az igénypont jellemző részében lévő jellemzőket kell vizsgálni, mert az alaki szabályok értelmében ezek a jellemzők újak ... Nem nyilvánvaló csak új jellemző lehet, míg az igénypont tárgyi körében lévő ismert jellemzők természetszerűleg nyilvánvalóak.”

A Fővárosi Bíróság véleményével ellentétben e sorok szerzőjének álláspontja szerint a tárgyi kör és a jellemző rész a feltalálói lépés vizsgálatánál nem különíthető el ilyen egyértelmű módon. A minta szerinti megoldást mint egészet kell vizsgálni, az alaki követelmények, illetve az azoknak való megfelelés hiánya nem befolyásolhatja a feltalálói lépés megítélését. Például ha a jellemző részben szereplő jellemzők fellelhetők az egyik ellentartásban, akkor is meg kell vizsgálni, hogy a tárgyi kört tartalmazó egy vagy több dokumentummal való kombinálása meghaladja-e egy mesterségben járatos személy tudását.

5. A mesterségben járatos személy

Nem helyes a mesterségben járatos személy ismereteit feltétlenül egy szakmunkás tudásszintjével – aki nem alkotó, hanem végrehajtó tevékenységet folytat – azonosítani. A mesterségben járatos személy fikciója egy szellemi alkotás színvonalának megítélésére lett létrehozva, ezért annak egy műszaki utasítások alapján dolgozó szakmunkással való azonosítása azt jelentené, hogy bármely nem pontosan (pl. részletes szerelési utasításban) ismertetett megoldás oltalmazható lenne. Ezzel nagyon közel kerülne a mérce az újdonság fogalmához.

Megfontolást érdemel az is, hogy ha a használatiminta-oltalommal szemben támasztott feltalálói lépés követelményét túl alacsonyan húzzuk meg, akkor túlságosan nagy

lesz az a korábban szakember számára „közkincs” részét képező megoldáshalmaz, amely a minta bejelentése napjától kivonható a szabadon hasznosítható megoldások köréből. Használatiminta-oltalomban olyan megoldások is részesülhetnének, amelyek szakember számára nyilvánvalóak, vagyis a mintaoltalom bejelentési napját megelőzően szabadon használhatták volna mindennapos munkájuk során. Másképpen fogalmazva a kizárólagos jog ellentételezéseként megkövetelt feltárás csak szűk, alacsonyan képzett réteg (a javaslat szerint szakmunkás) számára nyújtana valóban új, azaz nem nyilvánvaló információt, míg a keletkező kizárólagos jog mindenkivel szemben fennállna.

A mesterségben járatos személy tudásszintjének meghatározásához figyelembe kell venni azt is, hogy a használatiminta-oltalom tartalmában a szabadalommal azonos jogokat biztosít a jogosultnak, csak ez a jog rövidebb ideig állhat fenn. Ebből következik, hogy a feltalálók által a köz ismereteihez nyújtott hozzájárulásnak is a szabadalomével azonos jellegűnek kell lennie, alacsonyabb mértékét pedig a fenti érvek szem előtt tartásával, és semmiképpen sem a rövidebb oltalmi idővel arányosan célszerű megállapítani.

Szöllősi Gusztáv

KÜLFÖLDI HÍREK AZ IPARJOGVÉDELEM TERÜLETÉRŐL

Amerikai Egyesült Államok

A) Az Amerikai Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatala (USPTO) módosította a szabadalmi bejelentések benyújtásával egyidejűleg benyújtott előzetes módosításokkal (preliminary amendments) kapcsolatos eljárását.

Az USPTO utalt arra, hogy ha egy előzetes módosítást olyan formában nyújtanak be, amely nem alkalmas publikálásra, a Kezdeti Szabadalmi Vizsgálatok Hivatala (Office of Initial Patent Examination, OIPE) felhívja a bejelentőt, hogy a módosítást publikálási célra használható formában nyújtsa be. A leírás módosításának egyetlen elfogadható módja egy új leírás (substitute specification) benyújtása (ez nem vonatkozik az igénypontokra). Ezért ha a bejelentő „előzetes módosítást” (preliminary amendment) csatol benyújtáskor a leíráshoz, az USPTO felhívást ad ki helyesbített bejelentési iratok benyújtására (notice to file corrected application papers), amelyben új leírás benyújtását írja elő.

1997 óta az USPTO arra ösztönzi a bejelentőket, hogy a nem ideiglenes szabadalmi bejelentéseket, valamint a folytatólagos és a megosztott bejelentéseket előzetes módosítás (preliminary amendment) nélkül nyújtsák be, és a kívánt változtatásokat az új bejelentés leírásának és rajzának részeként csatolják. Az előző bejelentés nyilatkozatának (declaration) másolata felhasználható a folytatólagos vagy a megosztott bejelentés benyújtásakor még akkor is, ha a folytatólagos vagy megosztott bejelentés leírása eltér a korábbi bejelentés leírásától, feltéve, hogy nem tartalmaz új anyagot.

A nemzetközi bejelentés nemzeti szakaszának megindításakor benyújtott előzetes módosítás nem része az eredeti kinyilvánításnak, mert a nemzeti szakaszban benyújtott bejelentés benyújtási időpontja a nemzetközi bejelentés, nem pedig a nemzeti szakasz megindításának napja. Ezért a szabadalmi bejelentés közrebocsátott leírása nem tartalmazza az ilyen módosítást.

Összefoglalásként megállapíthatjuk, hogy a leírás előzetes módosítását nem publikálják önműködően, mert az USPTO új leírás benyújtását kívánja amikor a bejelentő előzetes módosítással nyújt be egy bejelentést; ez az előírás nem vonatkozik az igénypontok megváltoztatására irányuló előzetes módosításra.

B) A Szövetségi Fellebbezési Bíróság (CAFC) az *Eli Lilly and Company (Lilly) v. Zenith Goldline Pharmaceuticals Inc.* (Zenith)-ügyben 2006 decemberében hozott döntésében megerősítette a körzeti bíróság 2005. áprilisi döntését, és így fenntartotta Lilly olanzapinra engedélyezett szabadalmát.

---

* Danubia Szabadalmi és Jogi Iroda Kft.

Az ügy háttere, hogy három generikus gyógyszergyártó, a Zenith (amelynek a Miami-ban székelő IVAX Corp. a tulajdonosa), az indiai Reddy's Laboratories és az izraeli TEVA Pharmaceutical Industries amerikai leányvállalata azt kérte a körzeti bíróságtól, hogy nyilvánítsa érvénytelennek a Lilly olanzapinra vonatkozó szabadalmát. A skizofréniaellenes olanzapint a Lilly Zyprexa néven forgalmazza. A három generikusgyógyszer-gyártó rövidített új gyógyszerkérelmet (abbreviated new drug application, ANDA) nyújtott be, amire válaszul a Lilly Indiana déli kerületében panasszal élt. A körzeti bíróság a felek meghallgatása után a szabadalmat érvényesnek találta, és megállapította, hogy a három generikus gyártó bitorolta azt.

Az olanzapinra vonatkozó technika állásához tartozik az etil-flumezapin és a flumezapin, amelyeket egy 1978-ban engedélyezett szabadalom ismertet. A flumezapin és az olanzapin közötti egyetlen különbség az, hogy a flumezapinban levő fluoratom helyén az olanzapinban hidrogénatom van. Az etil-flumezapin kutyaekben vérzési problémákat okozott. A flumezapin extrapiramidális szimptomákat (EPS), valamint májenzimek és egy izomenzim szintjének növekedését idézte elő. A technika állásához tartozik az etil-olanzapin is, amely nőtény vadászkopókban a koleszterinszint jelentős növekedését okozta. Így a technika állásához tartozó vegyületek jelentős mértékű káros mellékhatásokat mutattak.

A CAFC először a technika állását elemezte, és megerősítette a körzeti bíróságnak azt a megállapítását, hogy a technika állása nem újdonságrontó az olanzapinra nézve. Egyúttal elutasította az IVAX érvelését, hogy egy 1980-as publikáció (*Chakrabarti*), amely flumezapint ismertet, újdonságrontó lenne, mert ugyanabba a vegyületcsaládba tartozó vegyületeket azonosít. A CAFC hivatkozott a szabadalmi hivatal tanácsának az *In re Patering* és az *In re Shauman*-ügyben hozott döntésére, rámutatva, hogy a technika állása mindkét esetben lehetővé tette a szakember számára, hogy egy korlátozott számú tagot tartalmazó csoportot egyszerre áttekintsen; ezzel szemben a Chakrabarti által kinyilvánított vegyületek száma milliókra volt tehető.

A kézenfekvőség kérdését tárgyalva a CAFC hivatkozott az *In re Dillon*-ügyben hozott korábbi döntésére, amelyben megállapította, hogy egy vegyület esetében a *prima facie* nyilvánossági eset „szerkezeti hasonlóságot kíván az igényelt és az ismert tárgy között ... ahol a technika állása okot vagy indítékot szolgáltat az igényelt vegyületek előállítására”. A CAFC megjegyezte, hogy Chakrabarti javasolja ugyan a fluoratomnak klóratommal való helyettesítését a vegyület hatékonyságának növeléséhez, de nem állítja, hogy ugyanez az eredmény lenne elérhető hidrogénatommal. A fluorozatlan etil-olanzapin a technika állása szerint kevésbé aktív, mint az etalonvegyület. A bíróság azt is megjegyezte, hogy a technika állása egy szakembert eltanácsolt volna a flumezapintól vagy az etil-olanzapintól azok ismert mellékhatásai miatt. Emellett nem volt motiváció az ismert vegyületek szelektálására és azoknak az igényelt sajátos módon való kombinálására a találmány előállításához. A bíróság arra is rámutatott, hogy a Lilly egy biztonságos antipszichotikum iránti, 15 éve fennálló, de ki nem elégített igényt az olanzapinnal kapcsolatos váratlan eredményekkel elégített ki.

A fentiek alapján a CAFC – megerősítve a körzeti bíróság döntését – a Lilly szabadalmát érvényesnek nyilvánította, és a generikus gyártókat bitorlónak minősítette.

C) A *Pfizer Inc. v. Apotex Inc.*-ügyben a CAFC 2007. március 20-án hozott végzést, amelyben egy kompozíció új sóját a technika állása alapján kézenfekvőnek nyilvánított, megállapítva, hogy a technika állásához tartozó nyomtatványok kombinálására vonatkozó ösztönzés nem csupán magából a technika állásából, hanem a megoldandó kérdés természetéből is meríthető.

A Pfizer 4 879 303 sz. szabadalma ('303-as szabadalom) amlodipin-bezilátra vonatkozik; ezt a vegyületet Norvasc® néven forgalmazzák magas vérnyomás és angina kezelésére. A Pfizer számára már korábban engedélyezték a 4 572 909 sz. szabadalmat ('909-es szabadalom), amely bizonyos dihidropiridin-származékokra és azok gyógyászatilag elfogadható sóira vonatkozik. Ez a '909-es szabadalom az amlodipin tíz gyógyászatilag elfogadható savaddíciós sóját igényli, és előnyös sóként a maleátot említi. A Pfizer tudósai ezután két problémába ütköztek amikor az amlodipin-maleátot tablettázni akarták: a tablettá vegyileg instabil és emellett ragadós volt. Az amlodipin hét egyéb savaddíciós sójának vizsgálata után a Pfizer az amlodipin-bezilátnál állapodott meg, és arra egy további szabadalmi bejelentést nyújtott be; ekkor engedélyezték a '303-as szabadalmat. E bejelentés elővizsgálati eljárásában az Amerikai Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatala (USPTO) kezdetben elutasította az igénypontokat, azt állítva, hogy azok másodlagos hivatkozásokra – többek között egy tudományos szakcikkre – tekintettel a '909-es szabadalom miatt kézenfekvők. A Pfizer úgy hárította el az elutasítást, hogy egyik tudósa eskü alatti nyilatkozatot nyújtott be, amely leszögezte, hogy „minden egyes só sajátos tulajdonságokat kölcsönöz az alapvegyületnek”, és ezért „az amlodipin bezilátsója egyedi vegyület, és nem kézenfekvő”.

Az Apotex rövidített új gyógyszerkérelmet (ANDA) nyújtott be az Élelmiszer- és Gyógyszerügyi Hivatalhoz (FDA) generikus amlodipin-bezilát tabletták forgalmazásának engedélyezése érdekében, és ezért a Pfizer beperelte. A szóbeli tárgyalást követően a körzeti bíróság megállapította többek között, hogy az Apotex nem bizonyította a szabadalom érvénytelenségét.

A CAFC-nél benyújtott fellebbezés után a körzeti bíróság döntésének alátámasztása céljából a Pfizer azzal érvelt, hogy a korábbi '909-es szabadalom nem ösztönzi a szakembert arra, hogy amlodipin-bezilátot készítsen, mert a '909-es szabadalomban felsorolt egyik anionnak sincs olyan gyűrűs szerkezete, mint a bezilátnak. A Pfizer azzal is érvelt, hogy még ha a '909-es szabadalmat kombinálnák is a korábban megnevezett tudományos cikkel, ez nem ösztönözte volna a szakembert amlodipin-bezilát előállítására, mert a publikáció azt mutatja, hogy a bezilát a gyógyszeriparban rendkívül ritkán használt anion.

Utalva a korábbi, kézenfekvőségre vonatkozó döntésekre a CAFC elutasította ezt az érvelést, megállapítva, hogy „az igényelt találmányi felismeréshez nem kell a kombinálni kívánt anteriorításokban kifejezett javaslatot, tanítást vagy ösztönzést találni a tárgyhoz tartozó technika állásának kombinálására ahhoz, hogy az igényelt találmányhoz lehessen jutni”.

mert ilyen ösztönzés „található különböző forrásokban, ideértve a köztudomást, a technika állását mint egészet, vagy magának a problémának a természetét”. Az a tény, hogy a korábbi nyomtatványok közül egyesek az Apotex által kinyilvánított bezilátsókra utaltak amlodipinnel nem rokon gyógyszerekben, lényegtelennek tekinthető, mert a kinyilvánított tulajdonságok, így a megjavult stabilitás és oldhatóság, általánosan hasznosak.

A bíróság megjegyezte, hogy „a kézenfekvőséget nem lehet egyszerűen azzal megkerülni, hogy az előre nem láthatóság bizonyos mértékét mutatjuk ki mindaddig, amíg a siker ésszerű valószínűsége áll fenn”, és utalt a Pfizer kiegészítő FDA-bejelentésére, amely azt mutatta, hogy az amlodipin bezilátsója használható lesz a kívánt célra.

A bíróság elvetette a Pfizernek azt az állítását is, hogy az amlodipin-bezilátot legfeljebb kézenfekvő volt kipróbálni, megjegyezve, hogy csupán egyetlen paramétert kellett rutinvizsgálattal változtatni, és hogy a technika állása a probléma egy sajátos megközelítését tanította, nem pedig csupán egy „általános megközelítést, amely a kísérletezés területén ígéretesnek tűnt”. A bíróság elutasította továbbá a körzeti bíróságnak a váratlan eredmények nyeresére vonatkozó megállapítását, mert nem volt arra vonatkozó bizonyíték, hogy egy szakember nem a várható találatot találta volna.

Megállapításait összegezve a CAFC arra a következtetésre jutott, hogy „a Pfizer rutinvizsgálatokkal több ismert és világosan javasolt, gyógyászatilag elfogadható só közül választott ki egyet, amely megkönnyítette a gyógyászati amlodipin-tabletta formájának kereskedelmi gyártását és forgalmazását”. Ezért az új só alkalmazása kézenfekvő volt.

D) A CAFC 2007. április 3-án hozott döntést a *Central Admixture Pharmacy Services Inc. et al.* (Central) v. *Advanced Cardiac Solutions PC et al.* (Advanced)-ügyben.

Az ügy előzménye, hogy a Central a szabadalmi hivatalnál kérte a szabadalmi leírásban az „osmolarity” (ozmolaritás) szónak „osmolality” (ozmolalitás) szóval való helyettesítését. Mindkét szó az oldat koncentrációját adja meg. A hivatal „Certificate of Correction” (COC) kiadásával helyt adott a kérelemnek. Ezután a Central bitorlási pert indított az Advanced ellen. A körzeti bíróság megállapította, hogy az Advanced szándékosan bitorolta a (módosított igénypontú) szabadalmat.

Az Advanced a döntés ellen fellebbezést nyújtott be a CAFC-nél, arra hivatkozva, hogy a COC-val módosított szabadalom érvénytelen. A CAFC azzal kezdte az ügy elemzését, hogy megállapította: a COC érvénytelenítéséhez bizonyítani kell, hogy a módosított igénypontok oltalmi köre tágabb az eredeti igénypontokénál, és hogy a gépelési hiba egy szakember számára nem kézenfekvő. A CAFC megjegyezte továbbá, hogy ha „egy hiba kézenfekvő egy szakember számára, az nem jelent komoly problémát a köznek”. Ezzel szemben ha a „hiba eredménye egy másik szó, amely logikusan beleillik a mondat értelmébe”, a hibát nem lehet COC-val orvosolni, mert a helyesbítés a szabadalmi igénypontok oltalmi körének tágításához vezet.

Az adott esetben az „osmolarity” szó helyesbítése a valóságban a szabadalmazott oldat koncentrációjának 1-2 százalékos csökkenését eredményezte. E hiba ellenére ez a szó még

mindig a szabadalmazott oldat megfelelő tulajdonságát méri, és az igényelt tartomány az állított cél szempontjából hatékony marad a leírásban. Bármilyen csekély is azonban a koncentrációváltozás, lehetséges, hogy az alperes bitorlással vádolt oldatkonzentrációja az eredeti, helyesbítetlen igénypontok oltalmi körén kívül, de a helyesbített, tágabb igénypont oltalmi körén belül esik. Így a Central, tévesen használva az „osmolarity” szót, olyan típusú hibát vétett, amely nem orvosolható COC-val. Miként a CAFC kifejtette, az ozmolaritás által képviselt koncentráció egy szakember számára nem minősül kézenfekvően hibásnak.

A CAFC a COC-t érvénytelennek nyilvánította, de megengedte, hogy a Central az eredeti, helyesbítetlen igénypontok alapján folytasson bitorlási pert.

Az ügyből az a tanulság vonható le, hogy egy szabadalmi bejelentés megszövegezésekor nagyon gondosan, világosan és pontosan kell megválasztani a műszaki egységeket vagy kifejezéseket.

E) Az amerikai *US Yellow Cab Company* (Yellow Cab) 1922 óta védjegyként használja a YELLOW CAB nevet. A californiai körzeti bíróság azonban 2007. január 18-i döntésében megállapította, hogy a YELLOW CAB név generikus (megkülönböztetőképességét elvesztő) névvé vált, és ezért Yellow Cab nem tarthat igényt annak kizárólagos használatára, mert már számtalan taxitársaság használja.

Ausztrália

A) Az ausztrál kormány 2007. május 25-én bejelentette, hogy konzultációkat kezdett érdekelt szervezetekkel és személyekkel arról, hogyan lehetne egyszerűsíteni az ausztrál szabadalmi bejelentések elővizsgálati eljárását.

A kormány el kívánja törölni a szabadalmi törvény 45(3) szakaszát, amely előírja, hogy a bejelentőknek a szabadalmi hivatalnál be kell nyújtaniuk a technika állásához tartozó dokumentumokat. Ezt a rendelkezést 2002-ben iktatták be a törvénybe, de nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket, különös tekintettel arra, hogy a hivatal egyre jobban elárasztották a bejelentők által benyújtott dokumentumok. Ezért a hivatal az „egy kutatás, egy vizsgálat” elvet fogadta el, és inkább azt a megoldást kívánja választani, hogy a megfelelő külföldi szabadalmi bejelentések nyilvános vizsgálati eredményeit használja fel, különös tekintettel arra, hogy az interneten hozzáférhető mind az európai, mind az amerikai egyesült államokbeli szabadalmi bejelentések elővizsgálatával kapcsolatos anyag, ami lehetővé teszi, hogy eltekintsenek a bejelentők által benyújtott irodalmi anyagtól.

Ezzel párhuzamosan a kormány azt javasolja, hogy az elfogadás meghirdetésétől számított három hónapra hosszabbítsák meg azt az időt, amely alatt harmadik felek akár névtelenül is a szabadalmazást befolyásoló anyagot nyújthatnak be a hivatalnál. Jelenleg erre csak a bejelentés elfogadásáig van lehetőség.

B) Az amerikai Pfizer Lipitor nevű készítménye (lásd még a 2007. februári és júniusi tájékoztatót és e számban az „Írország” címszót) Ausztráliában is a legkeresettebb kolesz-

terinszint-csökkentő gyógyszer, amelyre a Pfizer tulajdonában levő Warner-Lambert cégnek két ausztrál szabadalma (AU 601 981 és AU 628 198) van; a '981-es szabadalom tág igénypontokkal védi az atorvasztatin kalciumsóját, míg a '198-as szabadalom e vegyület R-enantiomerjére vonatkozik.

A *Ranbaxy Australia* (Ranbaxy) v. *Warner-Lambert* (WL)-ügyben a Ranbaxy nem vonta kétségbe az első szabadalom érvényességét. Ehelyett a második (enantiomer) szabadalmat támadta meg a Szövetségi Bíróságnál (Federal Court) azon az alapon, hogy azt megalapozatlan adatok és hasznosság hiánya miatt meg kell vonni. Ugyanakkor az első szabadalommal kapcsolatban azzal érvelt, hogy annak az igénypontjai a Lipitor hatóanyagának csupán a racemátalakját, vagyis az R- és az S-enantiomer egyenlő arányú keverékét védik. Ezzel szemben a WL eredményesen érvelt azzal, hogy a '981-es szabadalom az atorvasztatin Lipitorként forgalmazott enantiomerjére is vonatkozik.

A bíróság 2006. december 20-i döntésében elrendelte a '198-as enantiomerszabadalom megvonását. Ennek az a magyarázata, hogy az erre a szabadalomra vonatkozó bejelentés elővizsgálatok az elővizsgáló kétségbe vonta a bejelentés újdonságát és találmányi szintjét. Ez ellen a bejelentő azzal érvelt, hogy az R-enantiomer tízszer hatékonyabb, mint a racemát. Ezzel a valóságosnál nagyobbnak tüntette fel az R-enantiomer hatékonyságát, ami lényeges volt a szabadalom megadása szempontjából, de így valótlan állított a szabadalmi hivatalnak. Emellett a szabadalmat a bíróság hasznosság hiánya miatt is érvénytelennek nyilvánította, mert az nem teljesítette a találmány ígértét, vagyis a tízszeres hatékonyságot. Itt megjegyezzük, hogy az enantiomerszabadalom vonatkozó igénypontja nem említette a vegyület nagyobb hatékonyságát.

Mindkét szabadalom oltalmi ideje 2012-ben jár le, de az enantiomerszabadalomé mintegy négy hónappal később. Ennek a négy hónapnak a kiesése jelentős veszteséget jelent a Pfizer számára.

A bírósági döntés ellen mindkét fél fellebbezett a Szövetségi Bíróság Teljes Tanácsához (Full Federal Court).

Bolívia

Bolívia farmerei kizárólagos jogot szeretnének kapni a „koka” szóra, ezért kokatermelő farmerek és társaságok egy bizottsága kérelmezi, hogy a „koka” szót használó üzleti társaságok szüntessék meg e szó használatát. A COCA COLA cég azonban arra hivatkozik, hogy védjegyét a bolíviai törvény védi, és az a világ legértékesebb és legjobban elismert védjegye.

Botswana

Botswana 2006. szeptember 5-én letétbe helyezte a Madridi Jegyzőkönyvhöz való csatlakozás okmányát. Ennek megfelelően a nemzetközi egyezmény Botswanára nézve 2006. december 5-én lépett hatályba.

Brazília

A) Brazíliában az integrált áramkörök oltalmára vonatkozó új törvény 2007. május 31-én lépett hatályba.

B) Brazíliában a szabadalmi bejelentések száma az 1997. évi 3156-ról 2003-ban 10 179-re emelkedett.

Dánia

A) Az Odense-i Egyetem egy tanulmánya szerint Európában a dán szabadalmak értéke a legmagasabb, mert azok majdnem 68%-át használják kereskedelmileg vagy iparilag, például licenceladásra vagy egy új vállalat megindítására. Dán szabadalmak alatt olyan szabadalmakat értenek, amelyekben legalább egy feltaláló dán nemzetiségű. Az értékelést mintegy 450 dán szabadalomtulajdonos válasza alapján készítették.

Az egyetemi értékelés szerint a felhasznált szabadalmak mennyisége néhány európai országban a következő:

Ország	%
Dánia	67,9
Franciaország	66,7
Olaszország	60,5
Spanyolország	57,7
Németország	53,5
Hollandia	51,8
Nagy-Britannia	48,8

B) A dán Tengerészeti és Kereskedelmi Bíróság egy újabb döntésében megállapította, hogy a ROLLS-ROYCE védjegy Dániában a luxus és a minőség jelképeként ismert, és jó hírnévnek örvend. Ennek következtében a döntés leszögezte, hogy hasonló védjegynek a PR Chokolade A/S csokoládéimportőr- és -termelő cég általi használata a Rolls-Royce cég védjegyének bitorlását jelenti.

Egyesült Királyság

A) Gordon Brown miniszterelnök egy új kormányzati részleget létesített, amely az innovációval és az egyetemekkel foglalkozik. Ez a John Denham által vezetett részleg felügyeli a végrehajtó ügynökségnek tekintett az Egyesült Királyság Szellemitulajdon-hivatalát (UK IP Office).

B) Nagy-Britanniában a bújártanulóknak merülés közben fehér plasztik alapon egy L betűt kell viselniük. Ebből kiindulva nyújtott be egy angol bejelentő szabadalmi bejelentést, amely a láthatóság megjavítása céljából egy fluoreszkáló sárga háttéren piros L betű alkalmazására vonatkozott.

A bejelentés tárgyát azonban a bejelentő egy korábbi bejelentésének elővizsgálata során az elővizsgáló számára adott válaszban már kinyilvánította. Minthogy a korábbi bejelentést publikálták, a levél a közrebocsátás alkalmával a későbbi bejelentés elsőbbségi napja előtt a köz számára hozzáférhetővé vált. Ezért a bejelentést újdonsághiány miatt elutasították.

C) Az angol Fellebbezési Bíróság (Court of Appeal, CA) 2006 októberében két ügyben hozott döntést:

Az *Aerotel v. Telco*-ügyben a szabadalom telekommunikációs rendszerre vonatkozott, és a CA azt szabadalmazhatónak találta.

A *Macrossan's Application*-ügyben a bejelentés tárgya olyan rendszerre vonatkozott, amely vállalatalapításhoz szükséges dokumentumok előállítását tette lehetővé. A CA döntése szerint a találmánynak a technika állásához való hozzájárulása nem alapult szabadalmazható tárgyon, mert a találmány üzleti módszerre és számítógépprogramra vonatkozott. Ezért a CA helybenhagyta az Egyesült Királyság Szellemitulajdon-hivatala bejelentést elutasító határozatát.

E két bírósági döntés alapján a hivatal új irányelvet bocsátott ki arról, hogyan fogja alkalmazni a bírósági döntést függőben levő szabadalmi bejelentések esetén, és egy négylépéses próbát közölt, amelyet a jövőben általánosan kíván használni az üzleti módszerekre és számítógépprogramokra vonatkozó szabadalmi bejelentések esetén. Ennek megfelelően a hivatal

- megfelelően elemzi az igénypontot (ami annyit jelent, hogy értelmezi a találmányt);
- azonosítja a tényleges vagy állított hozzájárulást (amelyet a találmány az emberi tudáshoz ad);
- megvizsgálja, hogy a hozzájárulás csupán kizárt tárgy területére esik-e; és ha nem esik erre a területre
- megvizsgálja, hogy a tényleges vagy állított hozzájárulás valóban műszaki jellegű-e (van-e műszaki haladás).

A hivatal ezt a próbát úgy értelmezte, hogy ha egy találmány kielégíti a harmadik követelményt, vagyis olyan területre esik, amelynek megfelelően a találmány által nyújtott hozzájárulás csupán a szabadalmazásból kizárt területre esik, nem szükséges a negyedik lépést vizsgálni.

A *Macrossan* a Lordok Házához (House of Lords) nyújtott be fellebbezést, azonban ez kinyilvánította, hogy nem foglalkozik a fellebbezéssel.

A CA ítéletében *Lord Jacob* bíró kérdések sorozatát küldte az Európai Szabadalmi Hivatalnak (ESZH), mert tisztázni kívánta az ESZH álláspontját szoftverszabadalmakkal kapcsolatban, remélve, hogy az angol bíróságok és az ESZH egységes álláspontot tudnak

majd kialakítani. Az ESZH elnöke, *Alain Pompidou* azonban nem segített. Elutasításában megállapította, hogy „jelenleg nincs kellő jogi alap az állásfoglaláshoz”. Ezt a szakemberek csalódással fogadták, mert a szoftverek és az üzleti módszerek szabadalmazásának kérdése élenken vitatott terület volt, és jelenleg is az.

A Macrossan most egy második szabadalmi bejelentés benyújtását tervezi, amelynek kapcsán a Lordok Házához kíván újra fellebbezni, mert úgy gondolja, hogy ez a bíróság azért nem foglalkozott korábbi fellebbezésével, mert várt az ESZH által adandó válaszokra, és minthogy ezek a válaszok nem érkeztek meg, meghallgathatják fellebbezését. Ez jelenleg bizonytalan és eldöntetlen kérdés.

Az üzleti módszerek és a szoftver szabadalmazhatósága kérdésének eldöntése a *Re Oneida Indian Nation's application* (Nation)-ügyben a CA 2007. május 2-án hozott döntésével folytatódik. Az Egyesült Királyság Szellemitulajdon-hivatala ugyanis a Nation fellebbezése ügyében, amelyet a hivatal szabadalmat elutasító határozata ellen nyújtott be, a fenti néglépéses próbát alkalmazta. A Nation szabadalmának tárgya „rendszer, gyártási módszer vagy eszköz egy olyan játékhoz, amelyet nem a helyszínen levő személy játszik”. Alapvetően a találmány kétlépcsős módszer fogadások lehetővé tételére. A CA a néglépéses próba alapján helybenhagyta a hivatal szabadalmat elutasító határozatát, és ismét leszögezte, hogy a negyedik lépés érdektelen, ha a találmány elvérzik a harmadik lépésen.

A Nation-ügyben a találmány megbukott a harmadik lépésnél. Az, hogy a találmány a korábbi módszerekhez viszonyítva némi műszaki haladást biztosít (a korábbi módszer egylépcsős volt), lényegtelennek bizonyult, mert csak nem szabadalmazható tárgyra vonatkozott: csupán (jóllehet új) üzleti módszer volt. Kevésbé volt világos, hogy vajon csupán számítógépprogramból állt-e. A találmány által biztosított műszaki haladás csupán az új üzleti módszer (számítógépen való) elvégzésének a hatása volt, ami az 1997. évi szabadalmi törvény 1(2) szakasza [Európai Sz. E. 52(2) szakasza] alapján ki van zárva a szabadalmazásból.

A bíróság fenntartotta a hivatal azon értelmezését, hogy a próba negyedik lépése csak arra szolgál, hogy megbizonyosodjanak a harmadik lépésen túljutó találmány műszaki jellegéről. Ez egy végső akadály, amelyen nem szükségszerűen jutnak túl azok a találmányok, amelyek kiállják a harmadik lépés próbáját.

A Nation azzal érvelt, hogy ha egy találmány műszaki jellegű hozzájárulást biztosít, vagyis kielégíti a negyedik lépés követelményét, ezt a harmadik lépés szerinti vizsgálat előtt kell fontolóra venni. A bíróság szerint azonban helyes álláspont, hogy a negyedik lépés irreleváns, ha a találmány nem jut túl a harmadik lépésen, ami akkor következik be, ha hozzájárulása műszaki jellegű, de csupán kizárt területen.

A bíróság megerősítette, hogy a próba negyedik lépése arra szolgál, hogy a harmadik lépésen túljutó találmányokra csak akkor lehessen szabadalmat kapni, ha az emberi tudáshoz való hozzájárulásuk valóban műszaki jellegű. Ha egy találmány túljut a harmadik lépésen, ez még nem jelenti azt, hogy szabadalmazható.

Egy ilyen találmánynak az emberi tudáshoz való hozzájárulása eshet a nem kizárt területre is, és így a találmány túljuthat a harmadik lépésen, azonban lehet, hogy még mindig nem nyújtja a kívánt műszaki hatást, és így megbukhat a negyedik lépésen.

A bíróság megerősítette a hivatalnak azt a gyakorlatát, hogy a negyedik lépésnek való megfelelést csak akkor vizsgálja, ha a találmány túljut a harmadik lépésen.

D) Az alább ismertetendő döntés megvilágítja a második gyógyászati alkalmazásra vonatkozó igénypontok elbírálásában az angol bíróságok és az Európai Szabadalmi Hivatal (ESZH) gyakorlatában megmutatkozó különbséget, és felveti azt a kérdést, hogy az angol gyakorlat összeegyeztethető-e az ESZH gyakorlatával.

Az Európai Szabadalmi Egyezmény (ESZE), amelyet az Egyesült Királyságban az 1977. évi szabadalmi törvény hatályosított, megállapítja, hogyan lehet szabadalmat kapni egy ismert anyag vagy kompozíció első gyógyászati felhasználására. E téren az ESZH gyakorlatát az „Európai Szabadalmi Hivatal” címszó C) fejezetében tárgyaljuk.

Az *Actavis v. Merck*-ügyben az Actavis kérte a Merck szabadalmának a megvonását; a Merck szabadalma finaszterid felhasználására vonatkozott férfiak kopaszságának a kezelésére Propecia nevű termékkel.

A szabadalom elsőbbségi napján maga a finaszterid jól ismert volt, és a Merck Proscar tablettaként már forgalmazott finaszteridet prosztatagyulladás kezelésére. Az Actavis azt állította, hogy a Merck szabadalmára nézve újdonságrontó a Merck egy korábbi bejelentése, amely kinyilvánította bizonyos vegyületek – köztük a finaszterid – alkalmazását ilyen állapot kezelésére. A megtámadott szabadalom igénypontjai finaszterid alkalmazására vonatkoztak androgén kopaszság kezelésére, ahol a dózis sokkal kisebb volt, mint amilyenben a Proscart adagolták a korábbi Merck-bejelentés szerint. Az Actavis azt állította, hogy a szabadalom tárgya kézenfekvő is volt számos korábbi dokumentum ismeretében.

A bíró megállapította, hogy ítélezésénél köti a Fellebbezési Bíróság (Court of Appeal) *Bristol-Myers Squibb v. Baker Norton*-ügyben hozott döntése, amely előírja, hogy a svájci típusú igénypontokat olyan gyógyászati alkalmazásra kell korlátozni, amely nem csupán új, hanem találmányi jellegű is, és az újdonságnak az új második vagy további gyógyászati felhasználáson kell alapulnia.

A korábbi Merck-bejelentés fényében a megtámadott szabadalom újdonsága csupán az eltérő dózistartományon alapulhatna, hasonlóan a *Bristol-Myers*-ügy szerinti helyzethez. Ezért a bíró azon a véleményen volt, hogy a szabadalmat újdonsághiány miatt meg kellene vonni.

E megállapítás ellenére a bíró, továbbmenve, a kézenfekvőség kérdését vette fontolóra, mert felismerte, hogy a Merck valószínűleg megfellebbezné az újdonsághiányra alapozott megállapítást. A kérdést hosszan taglalva a bíró arra a következtetésre jutott, hogy a szabadalmat a technika állása nem tette kézenfekvővé.

Miként az Actavis az ügyben rámutatott, a *Bristol-Myers*-ügyben alkalmazott megközelítés ütközik az ESZH megközelítésével. A *Genentech*-döntésben ugyanis az ESZH arra a

következtetésre jutott, hogy az ESZE nem zárja ki a szabadalmazhatóság köréből az új és találmányi jellegű adagolási tartományokat.

Valószínűnek tűnik, hogy a Merck megfellebbezi majd a döntést, és így a Fellebbezési Bíróságnak alkalma lesz megfontolni, hogy saját korábbi, a *Bristol-Myers*-ügyben hozott döntését, vagy pedig az ESZH megközelítését kövesse-e.

Van egy további fejlemény, amely nem befolyásolja ugyan közvetlenül ezt az esetet, azonban befolyásolhat hasonló ügyeket a jövőben. Az ESZE korszerűsített változata, amely ESZE 2000-ként ismert, decemberben lép hatályba. Ezt Nagy-Britanniában új törvény fogja hatályba helyezni. Az új rendelkezések között található a második gyógyászati alkalmazásra vonatkozó igénypontok formájának az egyszerűsítése. Ugyanis az ilyen igénypontokat az alábbi módon lehet majd megszövegezni: „X anyag Y betegség kezelésére”, ami jóval egyszerűbb, mint a bonyolultabb svájci típusú forma. Ezért nem lesz többé szükség svájci típusú igénypontokra, ha új az ismert anyag sajátosan igényelt alkalmazása, bár a svájci típusú igénypontok továbbra is engedélyezhetők maradnak. Az *Actavis v. Merck*-döntés fényében azonban nem világos, hogy mi képezhet ilyen új alkalmazást az angol bíróságok szemében, és hogy az ESZH azonos következtetésre fog-e jutni.

E) 2007. október 1-jétől kezdve az Egyesült Királyság Védjegyhivatala (UK Trade Marks Registry, TMR) csak abszolút lajstromozásgátló okok miatt fog elutasítani egy védjegybejelentést (például ha a védjegy nem disztinktív, vagy a termék olyan alakját képviseli, amely gazdasági értéket jelent, vagy ha a termék vagy szolgáltatás deskriptív).

A hivatal továbbra is végez majd kutatást arra nézve, hogy a védjegy nem ütközik-e korábbi angol és közösségi védjegyjogokba, és kutatási jelentést fog kiadni ugyanolyan szempontok használatával, mint a múltban, azonban változni fog az a mód, ahogyan a kutatásban kezelik a megjelöléseket; a hivatkozott megjelölések nem fognak önműködő akadályt képezni.

Először a bejelentő egy hónappal hosszabbítható két hónapos határidőt kap arra, hogy érveljen a kutatási jelentésben hivatkozott megjelölés ellen, és/vagy módosítsa az áruk vagy szolgáltatások leírását. Ha a bejelentő kielégíti az elővizsgálót, a hivatkozást törlik. Szóbeli meghallgatásra nem lesz lehetőség.

A két hónap letelte után a bejelentést meghirdetik (feltételezve, hogy a bejelentő eleget tett az abszolút lajstromozásgátló okokra alapozott kifogásoknak), függetlenül attól, hogy törölték-e az összes hivatkozott megjelölést. Ekkor a fennmaradó hivatkozások tulajdonosai kaphatnak értesítést a védjegyhivaltól. A hivatal értesítést fog küldeni minden olyan korábbi angol jog tulajdonosának, amellyel szemben fenntartották a kifogást (kivéve az olyan védjegytulajdonosokat, akik nem kívánnak értesítést kapni). Az olyan közösségi védjegy-tulajdonosoknak is fognak értesítést küldeni, akik kinyilvánították, hogy erre igényt tartanak.

Ha egy védjegytulajdonos értesítést kap, és úgy dönt, hogy nem szólal fel, ez belenyugvásnak minősülhet.

A védjegyhivatal úgy változtatja meg a felszólalási jogot, hogy az megfelel a közösségi védjegyrendszerben használatnak. Így kizárólag egy korábbi jog tulajdonosa szólalhat fel.

Az új törvény minden olyan védjegybejelentésre fog vonatkozni, amely 2007. október 1-jén függőben lesz. Minthogy a TMR a jelenlegi törvény alapján hat hónap határidőt ad a lajstromozást gátló relatív okokra alapozott kifogások elhárítására, egy védjegybejelentés, amelynek ügyében 2007. április 1-jén vagy azt követően adtak ki végzést, bármelyik törvény alapján vizsgálható, és a bejelentő dönti el, hogy melyik törvény alkalmazását kívánja.

A felszólalások kapcsán a régi törvény alkalmazható a 2007. október 1-jéig elfogadott ügyek esetén. Itt megjegyezzük, hogy az elfogadás a publikálás előtt történik, és így egyes ügyek kapcsán, amelyeket 2007. október 1-je után publikálnak, még a régi törvény alapján nyújtható be felszólalás. Ebben az esetben még harmadik személy jogát is fel lehet használni a felszólalás alapjaként és/vagy a használati engedélyes is benyújthat felszólalást.

Európai Szabadalmi Hivatal

A) Az Európai Szabadalmi Hivatal elnöki teendőinek ellátását Alain Pompidoutól 2007. július 1-jén Alison Brimelow vette át, aki 1999-től 2003-ig az Angol Szabadalmi Hivatal elnöke volt. Ekkor nevezték ki az ESZH elnökévé, majd politikai alku eredményeként az a kompromisszumos megoldás született, hogy a hatéves elnöki periódust megosztja Pompidouval. Egy vele készített riport néhány érdekesebb megállapítását az alábbiakban foglaljuk össze.

Arra a kérdésre, hogy mi az elsődleges célja, azt válaszolta, hogy segíteni kíván a benyújtott szabadalmi bejelentések számában tapasztalható globális növekedéshez való alkalmazkodásban, és a hivatalt legalább olyan eredményessé kívánja tenni, mint amilyen a múltban volt.

A hivatal munkatársaival kapcsolatos kérdés kapcsán kitért arra, hogy tudja: a munkatársak panaszkodtak a Végrehajtó Tanácsra, amely az ESZH állományát többek között hatástalannak, túlfizetettnek és nem elég szakszerűnek minősítette. Azt is tudja, hogy az elővizsgálók annak sem örülnek, hogy a PAX-rendszer tervezett bevezetésével ellenőrizni és jutalmazni kívánják teljesítményüket. Az elővizsgálók szerint ez a rendszer túl nagy hangsúlyt helyez az engedélyezett szabadalmak mennyiségére azok minősége helyett, és arra fogja ösztönözni őket, hogy inkább engedélyezzék a szabadalmakat, és minél kevesebb bejelentést utasítsanak el. Szerinte a PAX-szal szembeni ellenállás érthető: „Sohasem dolgoztam olyan helyen, ahol a produktivitás és a teljesítmény növelésének bevezetését élénk helyeslés fogadta volna.” Ez különösen várható egy olyan szervezetben, amely multikulturális, és ennek megfelelően eltérőek a vélemények arról, hogy mi eredményezhet sikert. Szándéka folytatni az új rendszerre vonatkozó megbeszéléseket, amelyeknek a vezetőség részéről végül nagymértékben egységes elfogadáshoz és elkötelezettséghez kell vezetniük. „Ez egy kihívás, és úgy gondolom, hogy meg fogok tudni felelni neki.”

A hivatal komoly problémája az elbírálatlan bejelentések nagy száma, és egy másik komoly probléma a technika állásával, illetve az újdonságkutatással kapcsolatos. „Úgy gondo-

lom, hogy ezt egyetlen hivatal sem képes egymaga megoldani. Ezért a kutatási eredmények vonalán hatékonyabban kívánunk együttműködni a nagy hivatalokkal.” Emiatt úgy gondolja, hogy folytatni kell a háromoldalú együttműködést az Amerikai Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatalával és a Japán Szabadalmi Hivatallal, valamint az Európai Szabadalmi Hálózat (European Patent Network, EPN) segítségével meg kell próbálni módot találni arra, hogy felhasználják az egyes tagországok által végzett kutatásokat. Ez segíthet a bejelentések elővizsgálati eljárásának felgyorsításában. „Szívesen látnám, ha mind Dél-Korea, mind Kína részt venne a kutatási eredmények cseréjére vonatkozó eljárásban. ... A három plusz három (vagyis Japán, Európa és USA plusz Dél-Korea, Japán és Kína) egyre többet tárgyal egymással, és együtt kell működniük ennek a kérdésnek a megoldásában. Szívesen látnám a kutatási jelentések megosztását, még ha nem is az én hároméves időszakom alatt” – majd hozzátette: „úgy vélem, hogy olyan rendszer felé mozdulunk el, amelyben a tényleges kutatás fontosabbá válik magánál az elővizsgálatnál, mert a kutatás alapján már lehet kereskedelmi döntést hozni, míg a vizsgálat külön kérésre végezhető el. A német halasztott vizsgálat például ilyen megoldásnak felel meg.”

Arra a kérdésre, hogy mi a véleménye a kutatási munka alvállalkozóknak való kihelyezésével kapcsolatban, azt válaszolta, hogy erről nincs szó. Tavaly júniusban befejeződött egy ilyen vonatkozású munkaprogram. Harminchárom tagállam törekvése túl tág keretekhez vezetne. „Megpróbálunk hálózatként működni: van egy felhasználási tervünk, amelynek a megvalósítása folyik, és felállítottunk egy minőségi rendszert. Mindkettő konkrét eredményekhez vezet.”

Az új elnök szerint annak ellenére, hogy a politikacsinálók az európai szabadalmak elnyerésével kapcsolatos költségeket magasnak tartják, azoknak csak egy kis részét adják a hivatali illetékek. Ezért megkérdőjelezi, hogy helyes-e célul kitűzni a szabadalmazás olcsóbbá tételét, aminek a szabadalmak iránti növekvő igény lenne a következménye. „Nem látom értelmét egy olcsó szabadalmi rendszernek.” A jelenlegi rendszerben azok, akik eléggé értékelik szabadalmaikat ahhoz, hogy hajlandók legyenek húsz éven keresztül fizetni a fenntartási díjakat, dotálják azokat a bejelentőket, akiknek a szabadalmi kevésbé sikeresek, minthogy a bejelentési díjak nem fedezik a vizsgálati költségeket.

Brimelow szerint a teljes húsz év időtartamon át hatályban tartott szabadalmak száma csökken. A szabadalmak átlagos élettartama 11 év alá esett. Tudja, hogy a tagállamok nem támogatnának egy díjemelést, és nem is látja szükségét a díjszerkezet megváltoztatásának, viszont azt kívánja, hogy a hivatalnak világos díjstratégiája legyen. Bármilyen díjváltozásnak ehhez a stratégiához kell illeszkednie.

Végül szóba került az a kérdés, hogy a szoftvertárgyú találmányok vonalán egységesebb gyakorlatra lenne szükség, és hogy az angol Lord Jacob bíró felkérte a hivatal elnökét, továbbítson kérdéseket a Bővített Fellebbezési Tanácsnak, amit azonban Pompidou ez év áprilisában elutasított. Ezzel kapcsolatban Brimelow kijelentette, hogy még nem tanulmányozta az elutasításhoz vezető érveket. Megerősítette, hogy véleménye szerint a fellebbezési taná-

csokat szervezetenként függetlenné kell tenni. „Úgy vélem, hogy alaposan át kell gondolnunk, mit akarunk elérni a fellebbezési rendszerrel. ... Ezen a téren helyes válaszhoz kell jutnunk” – mondta, hangsúlyozva, hogy nagyra becsüli a tanácsok függetlenségét.

B) Az Európai Szabadalmi Hivatal (ESZH) Bővített Fellebbezési Tanácsa (BFT) 2007. június 28-án az egyesített G1/05 és G1/06 ügyben meghozta a szakmai körök által régóta várt döntését, amelyben megerősítette az ESZH megosztott bejelentések vonatkozásában követett gyakorlatát, és így lezárt egy jelentős jogbizonytalansággal járó időszakot.

A BFT-nek az alábbi kérdésekben kellett döntenie.

i) Módosítható-e egy olyan megosztott bejelentés, amelynek tárgya a bejelentés benyújtásakor tágabb volt az alapbejelentés tartalmánál?

ii) Az előzőből kiválasztott megosztott bejelentések egymást követő sorozatában („kasz-kádbejelentések”) szükséges-e, hogy bármelyik megosztott bejelentésben kinyilvánított anyag közvetlenül, egyértelműen és külön lezármaztatható legyen a benyújtott megelőző bejelentések kinyilvánításából?

iii) Mit lehet igényelni egy megosztott bejelentésben, és egy második generációs bejelentés igénypontjainak az első generációs megosztott bejelentés oltalmi körén belül kell-e lenniük?

A BFT döntése az alábbi megállapításokat tartalmazza.

a) A korábbi bejelentés tárgyán túlterjedő tárgyat tartalmazó kiválasztott bejelentés nem „érvénytelen”. Mint ilyen, nincs „érvénytelen” bejelentés. Egy megosztott bejelentést később ugyanúgy módosítani lehet, mint bármely egyéb bejelentést a hozzáadott anyag eltávolítása céljából, hogy eleget tegyenek az Európai Szabadalmi Egyezmény (ESZE) előírásainak. Egy európai szabadalmi bejelentés csak bizonyos formai hiányok esetén nem kaphat bejelentési napot, de ez olyasmi, ami a benyújtott iratok alapján azonnal nyilvánvaló, és nem csak később, az érdemi vizsgálat során derül ki.

b) Az ESZE fontos elve, hogy az a kérdés, hogy egy bejelentés kielégíti-e az ESZE érdemi követelményeit, a bejelentő által végül benyújtott vagy elfogadott szöveg alapján döntendő el, miután a bejelentő tudomására hozták a kifogásokat, és alkalma volt azokra megjegyzést tenni, valamint arra is, hogy módosítás útján a kifogásoknak eleget tegyen.

c) A megosztott bejelentés olyan új bejelentés, amely különálló és független az alapbejelentéstől. Ezért megengedhető, hogy a bejelentő a hozzáadott, de az alapbejelentésben kinyilvánított anyagot módosítás útján eltávolítsa, függetlenül attól, hogy a korábbi bejelentés még függőben van-e vagy sem.

d) Egy megosztott bejelentést ugyanolyan módon kell kezelni és ugyanolyan követelményeket kell vele szemben támasztani, mint egy rendes bejelentés esetén.

e) Harmadik feleknek tudatában kell lenniük annak, hogy miközben egy megosztott bejelentés még függő, tartalma igénypontok tárgya lehet magában a megosztott bejelentésben vagy további megosztott bejelentésekben.

f) Megosztott bejelentések sorozatán (kaskádján) belül egy további megosztott bejelentés benyújtásakor e bejelentés tárgyát tartalmaznia kell a megelőző bejelentésnek (a közvetlenszülő-bejelentésnek). Megosztott bejelentések sorozata egy magasabb tagjának a benyújtásakor kihagyott tartalmat nem lehet újra beiktatni ebbe a tagba vagy későbbi megosztott bejelentésekbe.

g) Sem megosztott bejelentésben, sem alapbejelentésben nem lehet igényelni olyan anyagot, amelyről a bejelentő eddig az időpontig egyértelműen és végleg lemondott.

h) Olyan megosztott bejelentést be lehet nyújtani, amely azonos az alapbejelentéssel. A kettős szabadalmazás tilalma azonban kizárja az ilyen megosztott bejelentés engedélyezését ilyen alakban.

i) A BFT megerősítette, hogy az ESZE alapján nincs lehetőség az Amerikai Egyesült Államok gyakorlatában engedélyezett, részben folytatólagos (continuation-in-part) bejelentéseknek megfelelő gyakorlatra, ahol a bejelentés tárgya eltérő bejelentési napokhoz köthet. Bár az ESZE alapján egy szabadalmi bejelentés igénypontjai eltérő elsőbbségűek lehetnek, egy európai megosztott bejelentés benyújtáskor vagy jogosult az első alapbejelentés elsőbbségére (feltételezve, hogy nincs olyan tárgya, amely nem volt benne egyik megelőző bejelentésben sem, amelyből kiválasztották), vagy pedig – ha később nem módosítják – elutasítják. Nincs lehetőség arra, hogy egy megosztott bejelentésnek önálló benyújtási időpontja legyen.

A fenti pontok tartalmát összegezve a BFT döntése szerint egy olyan megosztott bejelentés, amely a korábbi bejelentés tartalmán túlterjedő anyagot tartalmaz, később érvényesen módosítható a hozzáadott anyag eltávolítása céljából, függetlenül attól, hogy a korábbi bejelentés függőben van-e vagy sem. Ha olyan megosztott bejelentést nyújtanak be, amely megegyezik az alapbejelentéssel, lehetőség van a megosztott bejelentés módosítására, vagyis a megosztott bejelentés benyújtható az alapbejelentéssel azonos formában, és később módosítható. Egymást követő megosztott bejelentések sorozata esetén bármelyik megosztott bejelentés tárgyát tartalmaznia kell az összes megelőző bejelentésnek. Új anyagot nem lehet beiktatni egy megosztott bejelentésbe.

C) Az Európai Szabadalmi Hivatal (ESZH) T 1020/03 sz. döntése a második indikációs találmányok esetén alkalmazott svájci típusú igénypontokra vonatkozik. Ilyen igénypontokat olyan országokban, így a legtöbb európai országban is szokás szövegezni, ahol az emberek vagy állatok kezelési eljárása ki van zárva a szabadalmazható találmányok köréből. A svájci típusú igénypontok általánosan elfogadott formája például a következő: „X anyag alkalmazása Y betegség kezelésére szolgáló gyógyszer gyártására”.

Az ilyen típusú igénypontot az ESZH Bővített Fellebbezési Tanácsának 5/83 sz. döntésével vezették be az európai szabadalmi gyakorlatba; ez a döntés megállapította, hogy a gyógyászati ​​kezeléseknek a szabadalmazásból való kizárása ellenére engedélyezhetők olyan igénypontok, amelyek tárgya „egy anyag vagy egy kompozíció felhasználása egy meghatározott új és találmányi jellegű gyógyászati ​​alkalmazásra szolgáló gyógyszer gyártására”.

A most tárgyalt döntésben a Fellebbezési Tanács megállapítja, hogy „a meghatározott új és találmányi jellegű gyógyászati alkalmazás” kifejezést nem kell úgy értelmezni, mintha az csak egy speciális betegség új kezelésére vagy betegek új csoportjának a kezelésére vonatkozna. Ehelyett a tanács leszögezi, hogy a svájci típusú igénypontok egy új és találmányi jellegű második gyógyászati alkalmazásra vonatkozhatnak, függetlenül attól, hogy ez az alkalmazás milyen részletességgel van kinyilvánítva.

A tanács véleménye szerint a „meghatározott új és találmányi jellegű gyógyászati alkalmazás” kifejezést a G 5/83 sz. döntésben csupán az ellentét hangsúlyozása érdekében használták, szembeállítva azzal a határozatlan gyógyászati alkalmazással, amely az első gyógyászati indikáció esetén engedélyezhető, és nem állítanak fel olyan korlátozásokat, mint a második gyógyászati alkalmazás esetében.

Igen figyelemre méltó módon a döntés alapját képező esetben a tanács engedélyezhetőnek tartott egy olyan igénypontot, amely krónikus betegségek kezelése esetén speciális adagolási módra (megszakított kezelés) vonatkozott általában, anélkül, hogy meghatározná egy konkrét kezelendő betegséget.

A svájci típusú igénypontok ilyen tág értelmezése mellett most lehet szabadalmi oltalmat kapni a gyógyászat területén olyan tárgyra is, amelyet korábban az ESZH gyakorlata elfogadhatatlannak tekintett.

Európai Unió

A cseh Budejovický Budvar (BB) és az amerikai egyesült államokbeli Anheuser-Busch (AB) között régóta folyó vitás ügyben az elsőfokú Európai Bíróság (European Court of First Instance, CFI) 2007. június 17-én hozott döntést, amely szerint az AB jogosult a BUDWEISER és a BUD neveket használni a 12. áruosztályba tartozó, a sörötől eltérő termékeken, így papírárukon, ruházati és cukrászati termékeken.

A CFI döntése szerint a BB, amely sörével kapcsolatban korábban elnyerte a BUDWEISER név használati jogát, nem bizonyította, hogy forgalmát hátrányosan érintené e név használata az AB által egyéb termékeken.

Az AB üdvözölte a döntést mint annak megerősítését, hogy tulajdonosa a BUDWEISER névnek. Együttal visszavonta az OHIM 2007. májusi döntése ellen benyújtott fellebbezését, amely döntés elutasította a BUDWEISER és a BUD nevek használatára vonatkozó kérelmét abban az áruosztályban, amely sörre és nem alkoholos italokra vonatkozik.

Franciaország

A Francia Legfelsőbb Bíróság újabban két ügyben is döntést hozott, amelyek a kiegészítő oltalmi tanúsítvány időtartamára és értelmezésére vonatkoznak.

a) Az amerikai Pfizer gyógyszergyártó cég számára 1985. február 20-án engedélyeztek francia szabadalmat gombaölő szerekre. Erre a termékre a kapszulára vonatkozó első

forgalombahozatali engedélyt 1988. március 20-án, az injekálható oldatra vonatkozó második forgalombahozatali engedélyt pedig 1990. március 9-én adták meg. Ezt követően a Francia Szabadalmi Hivatal a Pfizer számára engedélyezte a két megfelelő kiegészítő oltalmi bizonylatot.

2005 áprilisában a Pfizer bitorlási keresetet indított a G Gam ellen a második oltalmi tanúsítvány alapján, amely ebben az időben még érvényben volt. Az első kiegészítő oltalmi tanúsítvány 2005. március 8-án járt le. A francia szabadalmi törvény L.611-2 szakasza szerint a kiegészítő oltalmi tanúsítvány „a vonatkozó szabadalom oltalmi idejének lejártától kezdve a forgalombahozatali engedély megadásától számított legfeljebb 17 évig érvényes”.

A Legfelsőbb Bíróság 2007. április 3-án kelt döntése hatályon kívül helyezte a Párizsi Fellebbviteli Bíróság döntését, és elutasította a Pfizer keresetét, megállapítva, hogy a kiegészítő oltalmi tanúsítvány által adott oltalom időtartama nem haladhatja meg a vonatkozó gyógyászati termékre vonatkozó első forgalombahozatali engedély keltétől számított 17 évet.

b) Az amerikai Chiron Corp. (Chiron) 1985. október 30-án európai szabadalmat kapott egy olyan termékre, amely lehetővé teszi vérmintákban az AIDS-vírus jelenlétének kimutatását. Miután 2001. február 7-én forgalombahozatali engedélyt kapott, a Chiron 2001. június 13-án kiegészítő oltalmi tanúsítvány megadását kérte az 1768/92/EC sz. rendelet alapján.

A Francia Szabadalmi Hivatal a kérelmet elutasította, és az elutasító határozatot a Párizsi Fellebbezési Bíróság is megerősítette, mert a szóban forgó termék az Európai Bizottság (EC) rendeletének 1. szakasza szerint nem minősült „gyógyászati terméknek”.

A Legfelsőbb Bíróság 2007. április 3-án kelt döntésében fenntartotta az alsófokú bíróság döntését, megállapítva, hogy a Chiron terméke nem esik az EC-rendelet 1. szakaszának hatálya alá. Ez a szakasz ugyanis a gyógyászati terméket az alábbi módon határozza meg: „bármilyen anyag vagy anyagkombináció, amely alkalmas emberekben vagy állatokban betegségek kezelésére vagy megelőzésére, és bármely anyag vagy anyagkombináció, amely embereknek vagy állatoknak adagolható orvosi diagnózis készítése céljából”. Ezért a Chiron terméke, amely vérmintákban *in vitro* az AIDS-vírus jelenlétének kimutatására alkalmas a diagnosztikai lépésben, (i) nem rendelkezik gyógyító vagy megelőző jelleggel, és (ii) nem adagolható embereknek vagy állatoknak, és így nem elégíti ki a meghatározás diagnózisra vonatkozó részét.

Hollandia

Az AB Power Co. (Power) már éveken át használta a COOKER kifejezést forralókészülékeinek a leírására. A Peteri cég birtokosa a QUOOKER védjegynek.

A Hágai Körzeti Bíróság 2007. február 6-i döntésében megállapította, hogy a cooker megnevezés nem általános kifejezés a vízforralókra, így használata a Peteri védjegyjogainak a bitorlását jelenti. Ezért a bíróság elrendelte, hogy a Power szüntesse meg e kifejezés használatát vízforraló egységekkel kapcsolatban.

Hongkong

A Hongkongi Védjegy hivatal elutasította a finn Nokia egy hangvédjegy lajstromozására irányuló kérelmét. A határozat megállapítja, hogy a hangvédjegy nem disztinktív, és nem jelzi a kereskedelmi forrást. Emellett a hangvédjegyet úgy kell a termékre felvinni, hogy az képes legyen a hang kibocsátására, és ha a Nokia nem végez a fogyasztók körében széles körű oktatást, a fogyasztó nem lesz képes a hangot védjegyként megkülönböztetni.

A határozat azt is kifogásolja, hogy a Nokia nem nyújtott be megfelelő dokumentációt annak bizonyítására, hogy a hang széles körű használat által Hongkongban megkülönböztető másodlagos jellegre tett szert.

A Nokia számára adódó bizonyítási problémák valószínűleg jelentős akadályt képeznek mások hangvédjegy lajstromozására irányuló kérelme esetén is. Bár a 2003. évi védjegyrendelet a „védjegy” meghatározásához hozzáadta a hangvédjegyeket is, még egyetlen bejelentőnek sem sikerült hangvédjegyet lajstromoztatnia.

India

A) Nemrég módosították az 1962. évi indiai vámtörvényt, aminek eredményeként megerősítették a szellemi tulajdon-jogok védelmét.

Az új törvény 2007. május 8-án lépett hatályba, és lehetővé teszi, hogy egy szellemi tulajdon-védelmi jog (szabadalom, minta, védjegy, földrajzi tulajdonjelző és szerzői jog) tulajdonosa az indiai vámhatóságnál bejegyeztethesse ezt a jogát, aminek alapján a vámhivatal meg fogja tiltani és fel fogja függeszteni az olyan áruk vámkezelését, amelyekről gyanítható, hogy a feljegyzett szellemi tulajdon-jogokat bitorolják.

B) A madrasi Felsőbíróság (Madras High Court) az *Anji Reddy v. Hoechst Aktiengesellschaft*-ügyben megerősítette a védjegy hivatal határozatát, és megállapította, hogy a NOVIGAN és a NOVALGIN versengő védjegyek különböznek egymástól, vagyis nem következik be a fogyasztók megtévesztése, ha a NOVIGAN védjegyet lajstromozzák.

A bíróság azt is megjegyezte, hogy egy műszakilag hozzáértő szerv határozatába egy felbbezési fórumnak kellő súlyú indokok hiánya esetén nem kell beavatkoznia.

C) A Delhi Felsőbíróság (Delhi High Court) előtt levő védjegy bitorlási ügyben a férfiruhákat forgalmazó felperes tulajdonosa volt a lajstromozott JOHN PLAYERS védjegynek, míg az alperes a megtévesztően hasonló „John Players” megjelöléssel ellátott árukat forgalmazott.

A bíróság nemcsak ideiglenes intézkedést rendelt el a felperes javára, de az alperest a perköltségeken kívül még hárommillió rúpia kártérítés fizetésére is kötelezte. A bíróság döntése arra is kitért, hogy a kártérítés mellett büntetőjogi rendszabályokat is kellene hozni az alperes ellen annak érdekében, hogy a törvényszegőket elbátortalanítsák hasonló cselekmények elkövetésétől.

Írország

A Pfizer Inc. Írországban is beperelte az indiai Ranbaxy Laboratories Ltd.-t a koleszterinszint-csökkentő Lipitorra vonatkozó szabadalmának bitorlása miatt. A bíróság megállapította, hogy a Lipitor generikus változatának forgalmazása Írországban a Pfizer szabadalmának bitorlását jelenti.

Itt megjegyezzük, hogy a Pfizer a Lipitor-ügyben számos országban indított bitorlási pert a Ranbaxy ellen. Az Ausztráliában folytatott perről ebben a számban adunk tájékoztatást.

Izrael

A Unipharm, izraeli generikusgyógyszer-gyártó cég az 5. áruosztályban kérte a ROSI védjegy lajstromozását.

ROSI a cukorbetegségre használt gyógyszerben levő „Rosiglitazon” molekula nevének a rövidítése. Az SKV Pec felszólalt a bejelentés ellen arra hivatkozva, hogy egy hatóanyag nevének a rövidítése nem lehet védjegyyaltalom tárgya, annak szabadon hozzáférhetőnek kell lennie.

A védjegy hivatal helyt adott a felszólalásnak, és megállapította, hogy a ROSI szó általánosan használt a kereskedelemben a Rosiglitazon molekulát tartalmazó gyógyászati termékekkel kapcsolatban, és deskriptív jellegű, ezért nem lajstromozható.

Japán

A) A japán kormány elfogadta a szellemi tulajdon-védelmi stratégiával foglalkozó bizottsága által kidolgozott „Szellemi tulajdon-védelmi stratégiai program”-ot. A program szerint tervezik a szabadalmi bejelentések vizsgálatának meggyorsítását, és ennek keretében 2013-ig 11 hónapra kívánják csökkenteni a 2007-ben még 29 hónapos vizsgálati időtartamot.

A fenti cél eléréséhez a program fokozni kívánja műszaki szakemberek, így műszaki doktorátust szerzett szakemberek és olyan szakértők alkalmazását, akik segítik az elővizsgálók munkáját. Emellett növelni kívánják az elővizsgálók számát is.

B) Japánban 2006-ban 409 000 szabadalmi bejelentést nyújtottak be, ami az előző évhez képest 4,3%-os csökkenést jelent. Ugyanakkor a nemzetközi bejelentések száma az előző évhez képest 9%-kal növekedett. A mintabejelentések száma 2006-ban 37 000 volt, ami az előző évhez képest 6%-os csökkenésnek felel meg.

A védjegybejelentések száma 2006-ban lényegileg változatlan maradt.

A legtöbb, 4193 bejelentést 2006-ban a Matsushita Electric Industrial Co., Ltd. nyújtotta be. Ezt 2872 bejelentéssel a Toshiba Corp. és utóbbit 2602 bejelentéssel a Seiko Epson Corp. követte. A sorban a 20. a Samsung Elec. Ind. volt 920 bejelentéssel.

C) 2007. május 11-én és 12-én Honoluluban megbeszélést tartott az Amerikai Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatala, az Európai Szabadalmi Hivatal, a Japán Szabadalmi Hivatal, a Dél-koreai Szabadalmi Hivatal és a Kínai Szabadalmi Hivatal elnöke, és a szabadalmi elővizsgálat terén azonnali együttműködésben állapodtak meg. Ez volt az öt szabadalmi hivatal vezetőinek első közös tanácskozása, amelynek során megtárgyalták a közös problémákat és azok lehetséges megoldását.

Jelenleg ennek az öt országnak a szabadalmi hivatalánál a világon évente benyújtott mintegy 1,6 millió szabadalmi bejelentés közelítőleg 70%-át vizsgálják. Emellett ezen országok bejelentéseinek 30%-át mind az öt országban benyújtják. Ezért célszerű kölcsönösen felhasználni a vizsgálati eredményeket, ami lehetővé teszi az elővizsgálati eljárás egyszerűsítését és az elővizsgálat minőségének javítását.

D) 2007. május 24-én a japán gazdasági miniszter, Akira Amari megbeszélést tartott India kereskedelmi és iparügyi miniszterével, Kamal Nath-tal, amelynek során megállapodást írtak alá Japán és India együttműködéséről a szellemi tulajdon területén.

Jemen

2007. július 2-án hatályba lépett az 1994. évi szellemitulajdon-védelmi törvény szabadalmi részének végrehajtási utasítása, amelyre szükség volt a törvény hatálybalépéséhez. Ezt megelőzően a Jemeni Szabadalmi Hivatal csupán elfogadott szabadalmi bejelentéseket, de függőben maradt azok vizsgálata, publikálása, engedélyezése és az évdíjak fizetése.

A hatályba lépett szabadalmi törvény főbb vonásai a következők.

- A szabadalmi bejelentéseket alakiságokra, újdonságra és ipari alkalmazhatóságra vizsgálják.
- A szabadalmi bejelentéseket elfogadás után publikálják a hivatali közlönyben. A publikálás napjától számított hat hónapon belül felszólalás nyújtható be.
- Az engedélyezett szabadalmak oltalmi ideje a bejelentés napjától számított 15 év.
- A bejelentés napjának évfordulóin évenként fenntartási díjat kell fizetni. A fenntartási díj befizetésére pótdíj ellenében hat hónapos türelmi időt engedélyeznek.
- A szabadalom engedélyezésének feltétele az abszolút újdonság. Nem újdonságrontó azonban a bejelentést megelőző hat hónapon belül a hivatalosan elismert nemzeti vagy nemzetközi kiállításokon való bemutatás.

A jemeni szabadalmi bejelentés követelményei:

- hitelesített meghatalmazás;
- hiteles kivonat a kereskedelmi lajstromból;
- a feltalálók által aláírt hiteles átruházási irat;
- a találmány kivonata angol és arab nyelven;
- a találmány műszaki leírása angol és arab nyelven;
- elsőbbség igénylése esetén az elsőbbségi irat hiteles másolata.

Az első öt iratot a bejelentés napjától számított 60, míg az elsőbbségi iratot a bejelentés napjától számított 90 napon belül kell benyújtani. E határidők elmulasztása esetén a bejelentést megszüntnek tekintik.

Kanada

A szabadalmi törvény végrehajtási utasításának 2007. június 2-án hatályba lépett módosítása szerint a szabadalmi bejelentések szekvencialistáját elektronikus formában kell benyújtani. Így már nincs szükség papírmásolatra.

Kína

A) Kínában 2007. január 1-jétől március 31-ig 171 500-nál több szabadalmi bejelentést nyújtottak be a három kategóriában (szabadalmak, használati minták, minták), ami az előző évhez viszonyítva 10,1%-os növekedésnek felel meg. Ugyanebben az időszakban mintegy 110 000 szabadalmi bejelentést fogadtak el, ami az előző évhez viszonyítva 46,4%-os növekedést jelent.

B) A Casio Computer Co. Ltd. (Casio) a Sanghai 1. Közbenső Népbíróságnál védjegybitorlásért beperelt két kínai céget: a Sanghai Bohai Gépkocsialkatrész-gyártó Társaságot (Bohai) és a Sanghai Lüben Kereskedelmi Társaságot (Lüben).

A Casio tulajdonosa a CASIO védjegynek (mind angol, mind kínai írásmóddal) a 12. áruosztályban. A Lüben elektromos motorkerékpárokat forgalmazott KAXIOU védjeggyel (angolul és kínaiaul), amelyeket a Bohai gyártott.

A bíróság megállapította, hogy az elektromos motorkerékpárokon alkalmazott védjegy kiejtése hasonlít a CASIO védjegyéhez. Ezért elrendelte, hogy a Bohai és a Lüben szüntessék meg a bitorlást, és fizessenek 150 000 jüan, illetve 50 000 jüan kártérítést a Casiónak.

C) 2003-ban egy kínai cég lajstromoztatta a BLUE STORM (kínai írással) védjegyet, és egyidejűleg gyártani kezdett ilyen védjeggyel ellátott palackozott italokat. Az amerikai Pepsi cég Kínában széles körű kampányban kezdte népszerűsíteni ugyanezt a védjegyet. Ennek következtében a kínai védjegy tulajdonost a helyi védjegyhatóságok többször is kihallgatták, azzal gyanúsítva, hogy bitorolja a Pepsi védjegyét. Emiatt a kínai cég beperelte a Pepsit védjegybitorlásért. Zhejiang tartomány felsőbb bírósága ideiglenes intézkedéssel eltiltotta a Pepsit a BLUE STORM védjegy használatától, és hárommillió jüan kártérítés fizetésére is kötelezte.

Ez az első eset, amikor egy kínai bíróság elismeri és alkalmazza a „fordított megtevesztés” koncepcióját. Ez fordul elő, amikor a fogyasztók helytelenül hiszik, hogy egy korábbi védjegy tulajdonos termékei egy későbbi védjegyhasználatól származnak. Ez olyankor fordul elő, amikor a későbbi védjegyhasználó – itt a Pepsi – széles körű kampánnyal népszerűsíti védjegyét, amelyet más már korábban lajstromoztatott, és ezzel megteveszt a fogyasztókat

a termékek eredetével kapcsolatban. A bíróság nem használta a „fordított megtevesztés” kifejezést, de világosan alkalmazta mint a kínai védjegy törvényben már létező fogalmat.

Közösségi szabadalom

Az IBM vitairatot tett közzé annak érdekében, hogy előmozdítsa az évtizedek óta vitatott közösségi szabadalom ügyét, amely lényegileg a nyelvi kérdések megoldatlansága miatt jutott holtpontra.

Az IBM javaslata szerint egyetlen nyelven adnák meg a szabadalmat, amely önműködően együttjárna az engedélykésztség (licences of right) megadásával. Ez a modell a szokásos szabadalmak változataként létezne. „Engedélyezéskor a bejelentő választhatna, hogy közösségi szabadalmat kíván-e kapni önműködő engedélykészséggel, vagy pedig a meglévő, nemzeti szabadalmakhoz vezető utat kívánja használni” – mondja a vitairat.

A javasolt közösségi szabadalom nem adna lehetőséget a bitorlás bírói úton való megszüntetésére, de a szabadalomtulajdonos pénzügyi kompenzációt kaphatna, és esetleg keresztlícencia adására is mód lenne.

A vitairat szerint a javasolt megoldás segítené az ártatlan bitorlókat, mert biztosak lehetnének abban, hogy kapnak használati engedélyt, és nem kellene attól tartaniuk, hogy üzletüket megszüntetik.

Ha a felek nem tudnának megegyezni, az ügyet a bíróságok döntenék el.

A javaslatot már előterjesztették az Európai Unió és az Európai Szabadalmi Hivatal illetékesei számára, akik azt az európai szabadalmi reformmal kapcsolatos viták részeként tanulmányozzák.

Itt megjegyezzük, hogy Franciaország, Nagy-Britannia és Németország szabadalmi törvénye lehetővé teszi „licences of right” engedélyezését.

Közösségi védjegy

2006-ban rekordszámú, 77 460 védjegybejelentést nyújtottak be a Belső Piaci Harmonizációs Hivatalnál (OHIM) Alicantében.

A legtöbb, 13 584 bejelentés Németországból érkezett, ezt 12 699 bejelentéssel az Amerikai Egyesült Államok és 8405 bejelentéssel Nagy-Britannia követi.

Malajzia

A malajziai kormány fontos lépést tett, amikor felállította a régóta várt, szellemi tulajdonra vonatkozó speciális bíróságot (specialised IP court), amelynek segítségével különösen a Belkereskedelmi és Fogyasztóvédelmi Minisztérium eredményesebb harcot tud majd folytatni Malajziában a védjegyzett javak bitorlása ellen.

Németország

A) A Német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság egy újabb döntése megállapítja, hogy ha egy szabadalom leírásában egy kiviteli alak csupán egy nagyon sajátos műszaki területen alkalmazottként van említve, ez a tény nem korlátozza az igénypontok oltalmi körét erre a szűk területre.

A szóban forgó megsemmisítési ügy tárgyát képező szabadalom egy folyadéksugárral meghajtott szövőgép ellenőrző funkciójára vonatkozott. A független igénypontok azonban általában szövőgépekre vonatkoztak, amelyekben a vetélőszálat áramló folyadéksugarakkal továbbítják. E meghatározás alá egyéb szövőszékek is esnek, amelyekben például pneumatikus úton továbbítják nem csupán a vetélőszálat, hanem a csévét is. A szabadalom igénypontjai nem tartalmaznak korlátozást a szál és a folyadék közvetlen kapcsolatára. Emellett a szabadalom leírása nem tartalmaz olyan konkrét megállapítást, hogy az oltalmi körből ki lennének zárva a nem folyadéksugarat használó szövőszékek.

A bíróság döntése megállapítja, hogy a szabadalmazhatóság értékelésekor figyelembe vehető az a technika állása is, amely a leírásban ismertetett kiviteli alakoktól eltérő műszaki területre vonatkozik ugyan, de a szabadalmi igénypontokban meghatározott tárgyhoz tartozik.

B) A Szövetségi Szabadalmi Bíróság (SZSZB, Bundespatentgericht) az Eli Lilly Olanzapin tárgyú szabadalma ügyében újdonsághiány miatt megvonta a termékigénypontokat. A döntés nem utal a feltalálói tevékenység hiányára, ezt a kérdést egyáltalán nem is tárgyalja.

Az SZSZB – ellentétben az Európai Szabadalmi Hivatal (ESZH) által az újdonság megítélésakor alkalmazott „fényképészeti megközelítéssel” – megállapítja, hogy „egy korábban publikált dokumentumban foglalt kitanítást nem szó szerint kell figyelembe venni, mert az felőlel olyan módosulatokat is, amelyek kézenfekvők egy szakember számára, gondosan olvasva inkább az általános jelentést, és nem csupán a szavakat”.

Az SZSZB szerint tehát egy újdonságrontó nyomtatványt tágan kell értelmezni, tágabban, mint az ESZH gyakorlatában.

Az SZSZB nem követte az ESZH T 158/96 sz. és T 715/03 sz. döntését, amelyekben az ESZH fellebbezési tanácsai megállapították, hogy egy második indikációs alkalmazást csak a teljes klinikai próbák befejezése után lehet kinyilvánítottnak tekinteni, vagyis egy második gyógyászati indikáció még akkor is új, ha egy a technika állásához tartozó korábbi dokumentum az igényelt alkalmazásra vonatkozó aktivitást mutat ki, de a vizsgálatokat nem fejezték be teljesen. Az SZSZB szerint néhány egyszerű vizsgálat ismertetése már újdonságrontó. Így az Eli Lilly nem használhatta a bejelentésének elsőbbségi napján befejezett összes klinikai vizsgálatát arra, hogy találmányát elhatárolja a nem teljes vizsgálati eredményeket kinyilvánító dokumentumtól, mert az SZFB szerint egy gyógyászati indikáció kinyilvánítása akkor is újdonságrontó, ha nem támasztják alá klinikai vizsgálatok.

Itt jegyezzük meg, hogy az SZSZB döntése ellentétes az „Amerikai Egyesült Államok” címszó **B)** fejezetében tárgyalt döntéssel.

C) A Hamburgi Kerületi Bíróságnak abban a kérdésben kellett döntenie, hogy egy szabadalomtulajdonos megtilthatja-e olyan áruk átmeneti forgalmát, amelyek olyan országból érkeznek és olyan országba mennek, ahol a forgalmazott árut nem védi szabadalom.

Az ügy tárgyát képező, huzal nélküli elektromos berendezésekre vonatkozó európai szabadalom angol tulajdonosa pert indított egy német cég ellen, amely arra volt szakosodva, hogy Hamburg kikötőjéből a Lübecki kikötőbe és onnan a Balti-tenger területére, különösen Oroszországba szállít árukat. A szabadalomtulajdonos szabadalombitorlásra hivatkozott, és ezért a kiel Fővámszolgálat visszatartotta a Kínából érkező árukat, jöllehet azokat a hamburgi szabadkikötőből megszakítatlan útvonalon szállították a Lübecki kikötőbe, és onnan hajón tovább Oroszországba.

A tranzitforgalom alatt az áru vámpecséttel volt lezárva. Az angol szabadalmasnak nem volt szabadalma sem Kínában, sem Oroszországban. Ennek alapján merült fel a kérdés, hogy az áruk tranzitforgalma okozhatott-e szabadalombitorlást.

Ez a probléma jól ismert a védjegytörvény vonatkozásában. A *Montex Holdings v. Diesel*-ügyben az Európai Bíróság (European Court of Justice, ECJ) úgy döntött, hogy egy védjegy-tulajdonos csak akkor tilthatja meg az olyan áruk tranzitforgalmát, amelyek a védjeggyel el vannak látva, és egy olyan tagállamon át szállítják őket külső tranzitforgalomban, amelyben a védjegy oltalom alatt áll, egy olyan másik tagállamba irányítva, ahol a védjegy nem áll oltalom alatt, ha az árukat egy harmadik fél kezeli, miközben az áruk külső tranzitforgalomnak vannak alávetve, ami szükségszerűen együttjár ebben a tranzittagországban való piacra helyezésükkel.

A hamburgi kerületi bíróság elutasította a szabadalmas bitorlási keresetét, mert az ECJ által a védjegyügyben hozott döntés érvelését a szabadalmi jogra alkalmazta, és a döntést arra az érvelésre alapozta, hogy ellentmondásos lenne különbséget tenni a védjegytörvény és a szabadalmi törvény között abban a kérdésben, hogy a szállított árukat egy tagországban piacra vitték-e. Minthogy a kérdéses árukat külső tranzitforgalomban szállították, és a vámhatóság pecsétjével zárták le, a hamburgi bíróság nem látott arra vonatkozó bizonyítékot, hogy az alperes azokat a német piacon szabad mozgással szándékozott volna szállítani.

A bírósági döntés tehát egyértelműen kimondja, hogy az áruk tranzitforgalma a szabadalmi oltalom körén kívül esik, ha a szállítás olyan országból olyan országba történik, ahol az árut nem védi szabadalom.

Norvégia

Norvégia 2008. január 1-jétől kezdve előreláthatólag tagja lesz az Európai Szabadalmi Egyezménynek. A norvég parlament (Stortinget) ugyanis 2007 júniusában megszavazta az Európai Szabadalmi Egyezmény (ESZE) ratifikálását. Így Norvégia az ESZE 32. tagja lesz.

Omán

Omán a 37/2007 sz. királyi rendelettel ratifikálta az 1977. évi Budapesti Egyezményt, az 1994. évi Védjegy Egyezményt és a 2000. évi Szabadalmi Egyezményt.

Spanyolország

A) Spanyolország 2007. június 18-án letétbe helyezte az Új Növényfajták Oltalmára Vonatkozó Nemzetközi Egyezmény (UPOV) ratifikációs okmányát. Ennek megfelelően az UPOV-egyezmény Spanyolországra nézve a ratifikációs okmány letétbehelyezését követő egy hónap eltelte után, vagyis 2007. július 18-án lépett hatályba.

B) A barcelonai Fellebbezési Bíróság 2007. május 10-én ítélezett az *Interlander Patermann* (Patermann) v. *Josa* bitorlási ügyben.

Az ügy előzménye, hogy a felperesnek egy elektromos készülékre vonatkozó szabadalma volt, amelyet az alperes állítólag bitorolt azzal, hogy a készüléket olyan formában forgalmazta, amely abban különbözött a szabadalmazott terméktől, hogy nem tartalmazta a főigénypont tárgyi körében említett egyik jellemzőt.

A felperes szerint ez a különbség lényegtelen volt, mert az igénypont tárgyi körének egyik jellemzőjére vonatkozott; emellett a felperes azzal is érvelt, hogy a szabadalmat az ekvivalenciaelv alapján is bitorolták.

A bíróság nem fogadta el a Patermann érvelését, mert megállapította, hogy az oltalmi kör meghatározásakor az igénypont összes elemét – ideértve a tárgyi kör jellemzőit is – figyelembe kell venni. Ennek következtében a tárgyi körben szereplő műszaki jellemzőket nem lehet figyelmen kívül hagyni, mert az Európai Szabadalmi Egyezmény 29. szabálya és a spanyol szabadalmi törvény végrehajtási utasításának 7(1) szakasza szerint azok is hozzájárulnak az oltalmi kör meghatározásához. Ezért annak megállapításához, hogy fennforog-e bitorlás, az igénypont összes elemét figyelembe kell venni. Ha az állítólag bitorló termékre nem olvasható rá valamelyik igényelt jellemző (a tárgyi körből vagy a jellemző részből), nincs bitorlás.

A bíróság azt is megállapította, hogy az ekvivalenciaelv ebben az esetben nem alkalmazható, mert az igényelt elemnek az állítólag bitorló termékben nincs műszaki ekvivalense.

Ez a bírósági döntés azért érdekes, mert spanyol bíróság első ízben mondta ki, hogy egy szabadalom oltalmi körének meghatározásakor az igénypont tárgyi körét és jellemző részét egyaránt figyelembe kell venni.

Svájc

A svájci parlament felsőházát képező államtanács 2007. június 11-én jóváhagyta a szabadalmi törvénynek a parlament alsóháza által 2006. december 20-án elfogadott módosítását.

A törvénymódosítás a biotechnológiai találmányok szabadalmazására vonatkozó 98/44/EC európai irányelven alapul. A módosított törvény hatálybalépése attól függ, hogy az ügyben fognak-e népszavazást tartani, amire a svájci törvények szerint akkor kerülhet sor, ha a parlament által elfogadott törvény ellen legalább 50 000 aláírást gyűjtenek össze.

Svájcban 1997-ben a szavazók túlnyomó többsége népszavazás útján elutasított egy javaslatot, amely megtiltotta volna genetikailag módosított szervezetek forgalmazását, transzgenikus állatok létrehozását és új életformák szabadalmazását.

Az 1998. évi európai uniós irányelv lehetővé teszi iparilag alkalmazható új biológiai anyagra vonatkozó találmányok, valamint olyan eljárások szabadalmazását, amelyek biológiai anyag előállítását, kezelését vagy használatát teszik lehetővé. Nem szabadalmazhatók azonban a növény- és állatfajták, vagy a növények vagy állatok létrehozására szolgáló, lényegileg biológiai eljárások, továbbá az emberi lények klónozására szolgáló és az ember csíravonalának genetikai azonosságát módosító eljárások és az olyan találmányok, amelyek kereskedelmi kihasználása közrendbe vagy közérkölcsebe ütközik.

A módosított svájci szabadalmi törvény sokat átvesz ezekből a rendelkezésekből, mert kimondja, hogy az emberi test nem szabadalmazható kialakulásának és fejlődésének különböző szakaszaiban, ideértve a humán embriókat. Az emberi testből elkülönített vagy egyéb módon műszaki eljárással előállított elemek azonban, amelyek hasznos célt szolgálnak, szabadalmazhatók.

A módosított svájci törvény megállapítja, hogy szabadalmazhatók a természetben előforduló teljes vagy részleges génszekvenciák, a műszaki eljárással előállított szekvenciák azonban csak akkor, ha a bejelentés leírásában részletesen ismertetik azok funkcióit.

Az emberi méltóságot vagy az élő szervezet integritását sértő találmányok nem szabadalmazhatók, sem pedig a közrendbe vagy közérkölcsebe ütköző találmányok, ideértve az ember klónozására szolgáló és az ember csíravonalának genetikai azonosságát módosító eljárásokat, valamint az emberi embriók alkalmazását ipari vagy kereskedelmi célokra.

Nem szabadalmazhatók továbbá a növény- vagy állatfajták, a növények vagy állatok előállítására szolgáló biológiai eljárások és az állatok genetikai azonosságát módosító biológiai eljárások, ha azok szenvedést okozhatnak az állatoknak anélkül, hogy bármilyen jelentős gyógyászati előnyt nyújtanának az emberek vagy az állatok számára.

Svédország

2007 júniusában a svéd parlament megszavazott egy olyan törvénytervezetet, amelynek alapján Svédország a PCT jelenlegi szabályai szerint módosítja szabadalmi törvényét. A módosított törvény 2007. július 1-jén lépett hatályba.

A törvénymódosítás legfontosabb vonása, hogy 20 hónapról 31 hónapra hosszabbította meg a nemzetközi (PCT-) bejelentések nemzeti szakaszának megindítására vonatkozó határidőt. Svédországban ugyanis a nemzeti szakasz megindításának határideje 20 hónap volt,

amit azonban meg lehetett hosszabbítani 30 hónapra, ha a bejelentő illeték ellenében kérte a szabadalmazhatóság vizsgálatát. 2007. július 1-jétől kezdve ez a határidő 31 hónapra változott, függetlenül attól, hogy a bejelentő fizet-e illetéket a szabadalmazhatóság vizsgálatáért.

Szabadalmi Együttműködési Szerződés

2006-ban 145 000-nél több nemzetközi bejelentést nyújtottak be a Szellemi Tulajdon Világszervezeténél (WIPO), ami 2005-höz képest 6,4%-os növekedést jelent.

A legtöbb, 49 555 bejelentés az USA-ból érkezett. Ezután Japán következik 26 906 és Németország 16 929 bejelentéssel. A sorban következő államok: Dél-Korea 5935, Franciaország 5902, Nagy-Britannia 5045, Hollandia 4393, Kína 3910, Svájc 3403 és Svédország 3123 bejelentéssel.

Szellemi Tulajdon Világszervezete

A Szellemi Tulajdon Világszervezete (WIPO) jelentése szerint 2006-ban a WIPO-hoz 36 471 védjegybejelentés érkezett, ami 2005-höz viszonyítva 8,6%-os növekedésnek felel meg. A 36 471 bejelentésből 23 916 bejelentés érkezett az Európai Unió tagállamaiból. A legtöbb bejelentést (6552) Németország nyújtotta be, ezután Franciaország (3896), majd az Amerikai Egyesült Államok (3148) következik.

Tajvan

A) 2007. április 14-én a Tajvani Szellemitulajdon-védelmi Hivatal hirdetményt tett közzé, amely szerint a szabadalmi és a használatiminta-bejelentések rajzain nem lehet szövegbeírást alkalmazni, kivéve azokat az eseteket, amikor ez elkerülhetetlenül szükséges. Azt a kérdést, hogy a rajzon alkalmazott szöveg szükséges-e, a szabadalmi bejelentés érdemi vizsgálata során kell eldönteni.

B) Egy Wang nevű tajvani hölgyet, aki ruházati boltot vezetett, bepereltek védjegybitorlásért, mert a „momo co” nevet (amely kínai nyelven „egy őszibarack”-ot jelent) alkalmazta üzletének cégtábláján és árucsomagolásra használt tasakjain. A Tajpei-i Körzeti Bíróság bírója azonban a keresetet az alábbi okok miatt elutasította.

A „momoco” név jól ismert a tajvani fogyasztók számára, és a felperes 2002 októberében lajstromoztatta a MOMOCO védjegyet.

A bírósági döntés szerint bár Miss Wang a „momo co” jelzést használta cégtábláján, csomagolóeszközén és üzleti kártyáin, azonban külön írva a „momo” és a „co” szavakat. Ennek ellenére valószínű, hogy ez a kereskedelmi név megtévesztheti az átlagos fogyasztókat, mert azt hihetik, hogy az ilyen nevű cégtől származó áruk ugyanabból a ruhaüzletből származnak, mint a MOMOCO védjegyű áruk.

A bíróság azonban azt is megállapította, hogy Miss Wang 2002-ben nyitotta üzletét Tajpei megyében „MOMO.CO” üzletnévvel, és ezt „momo co”-ra változtatta, amikor üzletét Tajpei városba helyezte át. Miss Wang a „momo co” jelzést csupán üzletének neveként szándékszik használni, nem pedig védjegyként, és nem árusított „momo co” védjegyű ruházati termékeket. Emellett semmi nem bizonyítja, hogy Miss Wang rosszhiszeműen próbálta volna használni más védjegyét. Ezért a bíróság ártatlannak találta, és elutasította a bitorlási keresetet.

C) Az angol De Beers (DB) védjegyként lajstromoztatta az A DIAMOND IS FOREVER (Egy gyémánt örök) mondást. A Taipei Ékszerészek Társasága (TÉT) fellebbezett e döntés ellen a Legfelsőbb Adminisztratív Bírósághoz, amely azonban elutasította a fellebbezést, és így a védjegyet lajstromozták.

A védjeggyel kapcsolatos vita alapvetően arra volt visszavezethető, hogy a TÉT már korábban használta az „A gyémántok örökké tartanak és generációról generációra öröklődhetnek” mondást. Ezért szerintük a De Beers szlogenjének lajstromozása ütközik a tajvani védjegy törvénybe.

A Legfelsőbb Adminisztratív Bíróság szerint az „Egy De Beers-gyémánt örök” szlogen kínai fordítása a Dél-Afrikában és Írországból lajstromozott A DIAMOND IS FOREVER DE BEERS védjegyre vezethető vissza, és nem azt jelenti, mint amit az „A gyémántok örökké tartanak és generációról generációra öröklődhetnek” kínai kifejezés, viszont a De Beers elődjét képező dél-afrikai „Degence” cég ezt a mondást Tajvanon már 1990 októbertől óta használja, és arra 1998 márciusában be is nyújtott lajstromozási kérelmet a Tajvani Szellemtulajdonvédelmi Hivatalnál.

A bíró szerint az „A gyémántok örökké tartanak és generációról generációra öröklődhetnek” kínai kifejezés a latin betűkkel írt „De Beers” kifejezéssel kombinálva ennek a szlogennek megkülönböztető jelleget kölcsönöz, ami az átlagos fogyasztót segíti abban, hogy könnyen azonosítsa a forrást. Ezért a bíróság úgy döntött, hogy a De Beers szlogene lajstromozható, és elutasította a hazai ékszerészek által benyújtott fellebbezést.

Törökország

A) A török kormány 2007. február 17-én letétbe helyezte az új növényfajták oltalmára vonatkozó UPOV-egyezmény ratifikációs okmányát. Így ez a nemzetközi egyezmény Törökországra nézve 2007. március 17-én lépett hatályba.

B) A Ferrero SpA a 30. áruosztályban háromdimenziós védjegyként kérte lajstromozni Ferrero Rocher elnevezésű csokoládétermékeinek csomagolását. E kérelmet a Török Szellemtulajdonvédelmi Intézet elutasította, de az ankarai Szellemtulajdonvédelmi Bíróság a lajstromozási kérelemnek helyt adott. Ez ellen az intézet nyújtott be fellebbezést a Török Fellebbezési Bíróságnál, amely azonban ez a bíróság is elutasította.

VÁLOGATÁS A SZERZŐI JOGI SZAKÉRTŐ TESTÜLET SZAKVÉLEMÉNYEIBŐL

KIADVÁNYOK ÖSSZEHASONLÍTÓ VIZSGÁLATA ÉS A KAPCSOLÓDÓ SZERZŐI JOGI KÉRDÉSEK

SZJSZT- 06/05/2

A BRFK XI. Kerületi Rendőrkapitányság megkeresése

A megkereső hatóság által feltett kérdések

3.a A P. Magazin által kiadott 2004. évi kiadvány másolat, vagy teljesen új műnek minősül?

3.b A T. Kiadó által kiadott TOP 100 kiadvány, illetve annak egyes szócikkei a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény alapján szerzői jogi védelem alá tartozó szerzői műnek minősülnek-e?

3.c Munkaviszony keretében létrehozott mű elkészítése esetén milyen aktuálisan történik meg az elkészült szerzői mű átadása? Van-e bármilyen jogszabályi előírás ezen lépés formájára vonatkozóan?

3.c/1. Átadásnak minősül-e a szerzői műnek a munkáltató szerverére történő mentése abban az esetben, ha a munkáltatónál kialakult gyakorlat kifejezetten az, hogy a művek a szerveren történő elhelyezéssel tekinthetők átadottnak; azaz ha az adott munkáltatónál semmiféle többletelem erre nem gyakorlat?

4. Ha a 3.c alatti kérdések értelmében a munkaviszony keretében elkészített művek szerveren történő elhelyezése nem minősül átadásnak, létezik-e arra vonatkozó jogszabályi rendelkezés, amely meghatározza, hogy a munkaviszony keretében alkotott művek mikor tekinthetők átadottnak?

Az eljáró tanács véleménye

Bevezető megjegyzések

A Szerzői Jogi Szakértő Testület egy más összetételű tanácsa 2005. júniusában az SZJSZT-06/05 számú szakértői véleményében már foglalkozott az ügygel, és választ adott a XI. Kerületi

Rendőrkapitányság Bűnügyi Osztálya (hiv. sz.: 151-4704/2004) által akkor feltett kérdésekre. A rendőrkapitányság által akkor és most feltett kérdések részben fedik egymást.

Az eljáró tanács ismételten alaposan áttekintette a rendelkezésre bocsátott iratokat és a tárgyban jelölt kiadványokat. Egyetért a testület korábban eljáró tanácsának szakértői véleményével. Ahol szükséges az abban foglaltakat megerősíti, illetve megismétli. Ott pedig, ahol a rendőrkapitányság mostani új megkeresése kiegészítést igényel, azt a lentiekben megteszi.

Rámutat az eljáró tanács, hogy szakértői véleménye kizárólag a szerzői és szomszédos jogi kérdésekkel foglalkozik; az ügyben felmerült, illetve esetlegesen felmerülő egyéb kérdésekkel nem. Így nem foglalkozik – hatáskörénél fogva nem is foglalkozhat – például azzal a kérdéssel, hogy megsértette-e F. L. munkajogi kötelezettségeit, vagy a P. Magazin a T. Kiadónak az ügy iratai alapján megállapítható módon bejegyzett védjegyére vonatkozó jogait. (Szakértői szinten az utóbbi kérdés megítélésére a Magyar Szabadalmi Hivatal mellett működő Iparjogvédelmi Szakértő Testület lenne illetékes.)

A 3.a kérdés: A P. Magazin által kiadott 2004. évi kiadvány másolat, vagy teljesen új műnek minősül?

A 3.b kérdés: A T. Kiadó által kiadott TOP 100 kiadvány, illetve annak egyes szócikkei a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény alapján szerzői jogi védelem alá tartozó szerzői műnek minősülnek-e?

Az eljáró tanács úgy látja, hogy ez a két kérdés szorosan összefügg, miután az ügy iratai alapján kitűnik, hogy a két kiadvány egymáshoz való viszonya döntő annak megítélésében, hogy e két kiadvány (a P. Magazin 2004. évi száma és a T. Kiadó 2004. decemberi „A 100 leggazdagabb magyar 2004-ben” című „exkluzív kiadványa”) minek minősül a szerzői jog szempontjából.

A két fent említett kiadványon kívül azonban figyelembe vette az eljáró tanács F. L.-nek az iratok között található – főleg e-mail másolatok formájában fellelhető – cikkei, illetve tervezeteit, valamint a Z. Hírlap 2002. novemberi és 2003. novemberi „extra különszámait” „A 100 leggazdagabb magyar” címmel.”

Az utóbbiak figyelembevételére azért volt szükség, hogy megállapítható legyen ne csak az, hogy a kérdésekben szereplő két kiadvány egészben vagy részben másolata-e egymásnak, hanem az is, hogy esetleg nem a Z. Hírlap 2002-es és/vagy 2003-as kiadványaira támaszkodott-e bármelyik.

Az eljáró tanács, mint a korábban eljáró tanács is, a szerzői jog szempontjából releváns minden lehetséges szempontból megvizsgálta a kiadványoknak és azok elemeinek az egymáshoz való viszonyát. Ezek a következő kérdések megvizsgálását tették szükségessé:

(1) Az érintett kiadványok címe szerzői jogi védelemben részesül-e, és ha erre igenlő választ lehet adni, történt-e szerzői jogi jogsértés az egyik kiadvány címének a másikban való azonos vagy némileg módosított formában való felhasználásával?

(2) A kiadványokban foglalt, a gazdag magyarokat bemutató cikkek szerzői jogi védelem alatt álló műveknek számítanak-e, és ha annak számítanak – jogosulatlan felhasználás esetén – történt-e szerzői jogi jogsérelem?

(3) Gyűjteményes műnek minősülnek-e a fent említett kiadványok, és ha annak minősülnek, történt-e jogosulatlan felhasználás azok egymáshoz fűződő viszonyában?

(4) Szerzői jogi védelem alá eső – vagy esetleg kapcsolódó jogi védelmet élvező – adatbázisnak számítanak-e a kiadványok, s történt-e jogsérelem ebben a tekintetben?

E négy részkérdés elemzése alapján ad választ az eljáró tanács a megkereső hatóság 3.a és 3.b alatti kérdésére e rész végén található összefoglalójában.

Ad 1: a kiadványok címe

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szjt.) 16. §-ának (2) bekezdése így rendelkezik: „A szerző engedélye szükséges a mű sajátos címének a felhasználásához is.”

A kialakult és következetesen alkalmazott értelmezés szerint e rendelkezésben a cím „sajátossága” az egyéni, eredeti jelleg követelményét jelenti. Ez felel meg az Szjt. 1. §-a (3) bekezdésében foglaltaknak is, amely szerint „[a] szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg”.

Az Szjt. fent idézett 1. §-ához fűzött miniszteri indokolás aláhúzza a következőket: „A törvény a magyar és a nemzetközi szerzői jogi felfogásban egyaránt általánosan elfogadott elvet tükröz annak egyértelművé tételével, hogy a szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg. A védelemnek a mű egyéni, eredeti jellegén kívül más feltétele nincs, nem is lehet” (kiemelés az eljáró tanácstól). A törvény azt is tisztázza, hogy mi nem tekinthető egyéni, eredeti jellegű alkotásnak, és ezért mi nem lehet tárgya a szerzői jogi védelemnek, illetve hogy milyen más feltételek merülhetnek fel, amelyekről – miután túlmennek az egyéni, eredeti jelleg egyedüli kívánalmán – nem függhet a védelem. Nevezetesen az Szjt. 1. §-ának (6) bekezdése kimondja, hogy „valamely ötlet, elv, elgondolás, eljárás, működési módszer vagy matematikai művelet nem lehet tárgya a szerzői jogi védelemnek”; az 1. § (3) bekezdésének a második mondata pedig rögzíti, hogy „[a] védelem nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítéllettől” (kiemelés az eljáró tanácstól). Ennek felel meg a Szerzői Jogi Szakértő Testület gyakorlata is. Így például az SZJSZT-38/03 számú szakértői vélemény a következőképpen utal az „egyéni, eredeti jelleg” jelentésére: olyan szellemi alkotásról van szó „amely egyéni abban az értelemben, hogy az adott körülmények között lehetőség van többféle kifejezési módra, s ezek közül a szerző egyéni módon

valósítja meg azok egyikét vagy másikat, s amely eredeti abban az értelemben, hogy az nem csupán valamely már meglévő alkotás szolgai másolata.”¹

A fentiekben leírtakat az ügy tárgyát képező kiadványok címére alkalmazva a következőket állapítja meg az eljáró tanács: Kiadványt készíteni a száz leggazdagabb magyarról önmagában *csupán ötletnek számít*. Erre nem terjed ki a szerzői jogi védelem. Az ötletet megvalósító Z. Hírlap-kiadványoknak 2002-ben és 2003-ban „A 100 leggazdagabb magyar” volt a címe; míg a T. Kiadó 2004-es kiadványának „A 100 leggazdagabb magyar 2004-ben” címet adta. A P. Magazin 2004. decemberi száma „A száz leggazdagabb – 2004” címet viseli. *Ezek a címek leíró jellegűek, s nem tekinthetők egyéni, eredeti jellegűnek*; a kiadvány tartalmából egyszerűen ez a cím – annak valamelyik fent említett változata – következik. Így még akkor sem lehetne megállapítani szerzői jogi jogsértést, ha az utóbbi folyóiratszámnak „A 100 leggazdagabb magyar 2004-ben” lett volna a címe.² Más kérdés, hogy milyen *versenyjogi* vagy *védjegyjogi* következményei lehettek volna ennek – illetve, hogy milyen ilyen jellegű következményei lehetnek a Z. Hírlap-/T. Kiadó-kiadványok címével nem ilyen közvetlen módon azonos, de azok egyfajta módosított változatát jelentő cím használatának. Ezeknek a kérdéseknek a megválaszolása azonban, mint ahogyan azt a bevezető megjegyzésekben hangsúlyozta az eljáró tanács, nem tartozik a testület hatáskörébe.

Ad 2: a gazdag magyarokról szóló cikkek, illetve azok tervezetei

A gazdag magyarokról a két kiadványban közzétett cikkek messze túlmennek az érintett személyekre vonatkozó adatok olyan pusztá felsorolásán, amely egymagában – miután pusztá információt jelentett volna – nem lett volna elegendő azok szerzői jogi műként való minősítéséhez. Valamennyi cikk egyéni, eredeti jellegű. Jellegükben olyan újságcikkeknek felelnek meg, amelyekben az újságíró színes, olvasmányos módon tárja az olvasók elé a tényfeltáró újságírói munka eredményeit. *Nem férhet kétség ahhoz, hogy – a szerzői műként való minősülésnek a fentiekben leírt ismérvei szerint – minden egyes leírás szerzői jogi védelem alatt álló műnek minősül.*

A rendelkezésre bocsátott iratok között fellelhető 1. és 2. sz. mellékletben az eljáró tanács 33 cikket, illetve tervezetet talált (ezek között volt olyan, amely mind a két mellékletben előfordult). Azokról van szó, amelyeket F. L. e-mail útján továbbított a maga számára, illetve,

¹ L. A szerzői jog a gyakorlatban – A Szerzői Jogi Szakértő Testület véleményeinek gyűjteménye (1997–2003). KJK Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó, 2004, p. 77.

² Azt, hogy a témából – az adott ország leggazdagabb embereinek a bemutatásából – szükségképpen ilyen címvariációk következnek, jól mutatják a T. Kiadó 2004. decemberi kiadványának a 8. oldalán reprodukált kiadványcímlapok. A német nyelvű „Bilanz” folyóirat címlapján ez áll: „Die 300 Reichsten,” ami magyarul ezt jelenti: „A 300 leggazdagabb”; a lengyel „Wprost” folyóirat címe ez: „100 naibogatszych polaków 2003” vagyis magyarul: „A 100 leggazdagabb lengyel 2003”; a román „Capital” folyóirat címlapján pedig ez olvasható: „300 cei mai bogati români” – magyarul: „A 300 leggazdagabb román”. Azonban hasonló a címe az egyik legrégebbi és legismertebb – ha nem a legrégebbi és legismertebb – ilyen kiadválynak, a Forbes magazinénak is. 2004-ben immár a 23. éves listáját közölte a Forbes „The 400 Richest Americans” („A 400 leggazdagabb amerikai”) címmel (lásd: <http://www.forbes.com/lists/forbes400/2004/09/22/r104land.html?chan=b1usrichest05>).

amelyeket a T. Kiadó egyébként megtalált a szerverén. A cikkek, illetve tervezetek *már ebben a formában is megfeleltek a szerzői jogi védelem fentiekben vázolt követelményeinek, egy kivétellel*: Bakonyi Árpádra vonatkozóan csak pusztá adatokról volt szó. A P. Magazinban – esetenként kisebb, jelentéktelen változtatásokkal – megjelentek ezek a cikkek. Két nyilvánvaló kivétel van ez alól; nevezetesen éppen a Bakonyi Árpádra, valamint a Demján Sándorra vonatkozó cikk. Bakonyi Árpádról is egy újságcikk stílusának megfelelő, és egyéni, eredeti műnek számító írás jelent meg a P. Magazinban, s nem csupán a fent említett pusztá adatok. Demján Sándor esetében pedig arról van szó, hogy míg az iratok között található cikk lényegében – kisebb eltérésektől eltekintve – a Z. Hírlap 2003. évi különszámában megjelent cikknek felelt meg, a P. Magazinban már egy teljesen új cikk jelent meg, amely önálló, eredeti műnek minősül, s nem fogható fel sem az iratokban tervezetként szereplő változat, sem pedig az említett, 2003. évi kiadványban megjelent cikk másolatának vagy átdolgozásának (erre a lentiekben még visszatér az eljáró tanács).

Ha megállapítható lenne, hogy az iratok között található cikkek elkészítése a T. Kiadóval fennálló munkaviszonyából folyó kötelessége volt F. L.-nek, és hogy azokat a munkáltatónak átadta, ez – az Szjt. lentiekben elemzett 30. §-ának (1) bekezdése alapján – azt jelentené, hogy a T. Kiadó szerezte meg az azokra vonatkozó vagyoni jogokat. Azzal, hogy ezek a feltételek fennálltak-e, a 3.c, 3.c/1. és 4. pont alatti kérdésekre adott válaszában foglalkozik az eljáró tanács.

Az eljáró tanács megvizsgálta azt is, hogy nem tekinthetők-e az ügy iratai között található cikkek a Z. Hírlap 2002. és/vagy 2003. évi különszámában az ugyanazokra a gazdag magyarokra vonatkozó cikkek másolatainak, illetve átdolgozásainak. Az azokra a cikkekre vonatkozó szerzői vagyoni jogok ugyanis már kellő alappal valószínűsíthető módon a munkaviszonyból folyó kötelességét(üket) teljesítő szerző(k) által létrehozott és a munkáltatónak átadott művekként a Z. Hírlap, mint a Ringier jogelődje, tulajdonában álltak. Így ha azokat F. L. a P. Magazinban közzétett cikkek céljára a T. Kiadó engedélye nélkül felhasználta volna – akár változatlan, akár átdolgozott formában – megvalósult volna a többszörözési, illetve az átdolgozási jog megsértése (attól függően, hogy közvetlen másolásról vagy a korábbi cikkek módosításáról lett volna szó).

Az eljáró tanács azonban megállapította, hogy ilyen jogsértésről nem lehetett szó. *A P. Magazinban megjelent cikkek nem tekinthetők sem a 2002-es és/vagy a 2003-as cikkek másolatainak, sem azok átdolgozásainak. Nemcsak az egészük, de egyes részeik, bekezdéseik, mondataik tekintetében sem.* A 2004-es cikkek számos új elemet tartalmaznak, és azok teszik ki a kiadvány elsöprően túlnyomó részét. Az esetleg változatlanul irányadó adatok bemutatása sem a 2002-es és/vagy 2003-as cikkek részeinek – a többszörözési vagy átdolgozási jog megsértését megvalósító – felhasználásával történt. Az utóbbi tekintetben is az előző évektől eltérőek – egyéniek, eredetiek – a 2004-es leírások.

A fentiekben utalt az eljáró tanács arra, hogy a Demján Sándorról szóló és az iratok között tervezet formában található cikk eltér a többi ott található cikktől, mert lényegében – ki-

sebb, jelentéktelen eltérésektől eltekintve – a Z. Hírlap 2003. évi különszámában megjelent cikknek felel meg. Arra is rámutatott azonban az eljáró tanács, hogy ezzel szemben a P. Magazinban egy teljesen új cikk jelent meg Demján Sándorról, amely önálló, eredeti műnek minősül, s nem fogható fel az iratokban szereplő változat, illetve a 2003. évi cikk másolatának vagy átdolgozásának. Ezek a leírások jó példát nyújtanak arra vonatkozóan, hogy mennyire eltérőek a Z. Hírlap 2003-as különszámában és a P. Magazin 2004. decemberi számában megjelentek, s hogy két egymástól független, önálló műről van szó. Ezért röviden bemutatja az eljáró tanács, miről is van szó.

- A 2003-as leírás az előző év „többnyire fényes sikereinek” leírásával kezdi. Utalás történik a WestEnd City Center, a budapesti és pozsonyi Pólus bevásárlóközpont megvásárlására, a Prima Primiissima Díj megalapítására, egy díszpolgári cím elnyerésére. Szól a leírás arról a kudarcról is, ami a magyar labdarúgásban vállalt szerepével kapcsolatban érte az üzletembert. Később ezekre a fejleményekre részletesebben is kitér a leírás. A korábbi évekre vonatkozó információ a következőképpen jelenik meg: „Demján még a Skála-időben építette ki csapatát, amellyel mindmáig együtt dolgozik. Első dollármillióját a Kamaz teherautógyár privatizációs pályázatának köszönheti. A tendert több multinacionális világ cég előtt nyerte meg, úgy, hogy a részvényekért 200 százalékos árfolyamot kínált. A hihetetlenül magasnak tartott ár később busásan megtértült, hiszen a cégpapírokat 600-800 százalékos haszonnal adta el. A nyereségből lakásokat építtetett, így tovább gyarapította vagyonát. Magyarországi ingatlanfejlesztései közül az első a Pólus bevásárlóközpont volt, amely 1996-ban nyílt meg, ezt követte a WestEnd City Center, amellyel példát mutatott arra is, hogyan lehet egy lerobbant belvárosi területet új, európai színvonalú épületekkel gazdagítani.”
- A P. Magazinban megjelent leírás először az előző évben történt két alapkötételre utal, amelyekről később részletesebben is szó esik: a Magyar Labdarúgó Szövetség új székháza, illetve Katowicében egy, a WestEnd City Centerhez hasonló bevásárlóközpont építésének a megkezdéséről van szó. Megemlíti a leírás a hasonló ingatlanfejlesztéseket is, amelyeket Pozsonyban, Bukarestben, Varsóban, Szófiában és a térség más városaiban valósított meg, illetve kezdett el Demján Sándor. Beszámol a 2004-es leírás arról is, hogy miként méltatták tevékenységét az amerikai törvényhozásban, illetve a Wall Street Journal címloldalán. Amennyiben a 2003-as leírásban is közölt információ szerepel a 2004-es leírásban is, az teljesen eltérő fogalmazásban és összefüggésben jelenik meg. A fent idézett Skála-korszakra például már csak így történik utalás: „E két esemény [az említett két alapkötételről van szó] jól tükrözi Demján Sándor törekvéseit. A Skála sikerével 'debütált' üzletember ugyanis már évek óta regionális fejlesztésekben gondolkodik.” Nincs már szó a Kamaz-tranzakcióról, a lakásépítési vállalkozásról stb.

Ad 3: a gyűjteményes műnek minősülés kérdése

Az Szjt. 7. §-ának (1) bekezdése így rendelkezik: „Szerzői jogi védelemben részesül a gyűjteményes mű, ha tartalmának összeválogatása, elrendezése vagy szerkesztése egyéni, eredeti jellegű.”

Az eljáró tanács mindenekelőtt leszögezi, hogy az F. L. által készített és az iratok 1. és 2. számú mellékletében található cikkek, illetve tervezetek összessége tekintetében aligha indokolt foglalkozni a gyűjteményes műnek minősülés kérdésével. Ha mégis ebben a vonatkozásban is felmerülne ez a kérdés, nyilvánvalóan nemleges választ kellene adni, hisz ezek a cikkek és tervezetek még mint különálló művek szerepelnek; nem váltak még részeivé semmilyen gyűjteménynek. Így az a kérdés, hogy gyűjteményes műről van-e szó, valójában csak a Z. Hírlap különszámai, a T. Kiadó 2004-es kiadványa és a P. Magazin 2004. decemberi száma esetében merül fel.

A megkereső hatóság kérdéseiben említett mindkét kiadvány (a T. Kiadó „exkluzív kiadványa” és a P. Magazin érintett száma) 2004. decemberében jelent meg. Már a gyakorlatilag egyidejű megjelenés is arra mutat, hogy a két kiadvány viszonylatában a gyűjteményes műnek minősülés szempontjából irányadó szempontok – a cikkek és más elemek összeválogatása, elrendezése vagy szerkesztése – figyelembevételével aligha történhetett jogosulatlan felhasználás. Ezt az eljáró tanács a kiadványok tartalmának részletes összevetése alapján egyértelműen megerősítve látta. Azonban azt, hogy gyűjteményes művekről van-e szó, és ha azokról van szó, az egyik gyűjteményes mű valamely másik ilyen mű jogosulatlan felhasználásával készült-e, mint ahogyan arra fentiekben már utalt az eljáró tanács, a Z. Hírlap 2002. novemberi és 2003. novemberi különszáma és a P. Magazin 2004. decemberi száma közötti viszonyban is indokolt volt vizsgálni.

Az egyes gazdag emberekről szóló cikkek külön-külön való közlés esetén is minden változtatás nélkül megállnák a helyüket. Ezért valamennyi érintett kiadvány esetében elvileg e cikkek gyűjteményéről beszélhetünk. Az, hogy az adott gyűjteményben foglalt műveknek a szerzője és a gyűjtemény szerkesztője ugyanaz vagy különböző személy, lényegtelen a gyűjteményes műnek minősülés szempontjából. A lényeg az, hogy a gyűjtemény megfeleljen a szerzői jogi védelem feltételeinek. Vagyis az Szjt. 7. cikkének a fentiekben idézett (1) bekezdése szerint fennáll a szerzői jogi védelem, „ha tartalmának összeválogatása, elrendezése vagy szerkesztése egyéni, eredeti jellegű.”

Az „egyéni, eredeti jelleg”-nek a fentiekben leírt fogalmát és feltételeit ebben az esetben is alkalmazni kell. Tehát az összeválogatás, elrendezés és/vagy szerkesztés egyéni jellege azt jelenti, hogy az adott körülmények között lehetőség van többféle összeválogatásra, elrendezésre vagy szerkesztésre, s ezek közül a szerző egyéni módon valósítja meg azok egyikét vagy másikat. Eredeti jellege pedig azt, hogy a gyűjtemény nem valamely, már meglévő gyűjteményes műben megvalósított összeválogatás, elrendezés vagy szerkesztés pusztá szolgai másolata.

Az eljáró tanács megállapította, hogy egyrészt a Z. Hírlap kiadványainak, másrészt a P. Magazin 2004. decemberi számának az érintett – a 100 leggazdagabb magyart bemutató – részei egymáshoz viszonyítva az összeválogatás, elrendezés, illetve szerkesztés tekintetében egyedül csak a következő elemek vonatkozásában hasonlóak, s csak ezek vonatkozásában merülhetne fel, hogy az utóbbiak az előbbieket szolgai másolatának számítanak: (i) az egyes gazdag emberekről szóló cikkeknek a becsült vagyon nagysága szerinti sorrendben való közlése; (ii) az egyes cikkek esetében az érintett gazdag ember neve után tevékenységi területének és becsült vagyona nagyságának a feltüntetése; és (iii) két index közlése: az egyik ábécérendben sorolja fel a gazdag embereket, a másik pedig a becsült vagyon nagyságának (s ennek következtében a közlésnek) a sorrendjében.

Ahhoz, hogy ezeknek a Z. Hírlap különszámaiban már meglevő elemeknek a P. Magazin 2004. decemberi számában való „felhasználása” szerzői jogi jogsértésnek számítson, arra lenne szükség, hogy azok maguk egyéni, eredeti jellegűek legyenek abban az értelemben, hogy az adott körülmények között lehetőség volt többféle összeválogatásra, elrendezésre vagy szerkesztésre, s ezek közül a szerző egyéni módon valósította meg azok egyikét vagy másikat. Más szóval, hogy ezek az elemek nem következtek magának a kiadványok alapjául szolgáló ötlet és téma, valamint a közlendő információ jellegéből.

Az eljáró tanács megállapította, hogy az egyéni, eredeti jellegnek ez a feltétele nem valósult meg a következő okokból. Ad (i): A leggazdagabb emberekről szóló cikkek közlésének a logikus sorrendje a leggazdagabbtól a kevésbé gazdagok felé haladás. Az ilyen sorrendben való közlésnek egyéni, eredeti jellege nincs. Ad (ii): Ugyanígy a téma jellegéből magából következik, hogy a gazdag emberek neve mellett nyomban a vagyon értékét is feltüntetik. S miután gazdasági jellegű kiadványokról van szó, nem tekinthető egyéni, eredeti jellegűnek az sem, hogy a tevékenységi terület is szerepel emellett. Ugyanezek az adatok találhatók meg a név után következő két sorban pl. a Forbes magazin „The 400 Richest Americans” („A 400 leggazdagabb amerikai”) című évenkénti kiadványában is (<http://www.forbes.com/lists/forbes400/2004/09/22/r104land.html?chan=b1usrichest05>), amelynek listái, mint ahogyan arra a fenti 2. számú lábjegyzetben rámutatott az eljáró tanács, a legrégebbieknél és legismertebbeknél számítanak. Ad (iii): Nincs egyéni, eredeti jellege a két index közlésének sem (például az ilyen listák „ősanyjának” számító Forbes-kiadványok is tartalmazznak ilyen indexeket; s emellett még egy kor és egy lakóhely szerinti indexet is).

Az említett – az egyéni, eredeti jelleg követelményeinek meg nem felelő, és ezért a szerzői jogi védelemre alapot nem adó – közös elemek mellett a vizsgált kiadványok összeválogatása, elrendezése és szerkesztése azonban más elemeket is magában foglal. Ezeket az elemeket nem határozza meg úgy a téma maga, mint a fent elemzett közös elemeket. A cikkeket, a leírásokat, az azokhoz kapcsolódó képeket sokféle módon össze lehetett válogatni, s azokat – a címekkel és a feliratokkal együtt – különböző módokon lehetett elrendezni és megszerkeszteni. Ezek az elemek a vizsgálat tárgyát képező kiadványokban egyéni, eredeti jelleggel mutatnak – s ami az ügy szempontjából különösen lényeges, eltérnek egymástól. Így egyértel-

műen megállapítható, hogy a P. Magazin 2004. decemberi exkluzív száma és a T. Kiadó 2004. decemberi kiadványa egyaránt gyűjteményes műnek minősül, mégpedig egymástól független gyűjteményes műnek. Egyik sem másolata vagy átdolgozása a másiknak.

Ad 4: az adatbázisként való védelem kérdése

Az eljáró tanács szükségesnek találja ezt a kérdést is megvizsgálni, miután enélkül nem lehet mindenre kiterjedő választ adni a megkereső hatóság által feltett kérdésekre.

Az Szjt. 60/A. §-ának (1) bekezdése a következőképpen rendelkezik: „E törvény alkalmazásában adatbázis: önálló művek, adatok vagy egyéb tartalmi elemek valamely rendszer vagy módszer szerint elrendezett gyűjteménye, amelynek tartalmi elemeihez – számítástechnikai eszközökkel vagy bármely más módon – egyedileg hozzá lehet férni.” A 60/A. §-hoz fűzött miniszteri indokolás pedig, többek között, rámutat a következőkre: (i) „E fogalom meghatározás mind a szerzői jogi, mind pedig az Szjt. XI/A. fejezetében foglalt – az adatbázis-előállítói jogokra vonatkozó – rendelkezések értelmezésében és alkalmazásában irányadó.” (ii) „Az adatbázis állhat önálló művekből, azaz önálló irodalmi, tudományos és művészeti alkotásokból éppúgy, mint más elemekből (pl. irodalmi műnek nem számító szöveges részekből, hangokból, jelekből, számokból, tényekből, adatokból), illetve mindezek összetételéből.” (iii) „A második ismerv [a tartalmi elemekhez való egyedi hozzáférés] ... kizárja az adatbázisok fogalmi köréből a többszerzős, többféle alkotói hozzájárulást egyesítő, összetett, de egységes egészet képező szerzői műveket (pl. a filmalkotásokat vagy a zenedrámai műveket).”

Az Szjt.-nek az adatbázis-előállítók védelméről szóló XI/A. fejezetéből az adott ügyben a következőket indokolt idézni:

„84/A. § (1) Ha a törvény eltérően nem rendelkezik, az adatbázis (60/A. §) előállítójának hozzájárulása szükséges ahhoz, hogy az adatbázis tartalmának egészét vagy jelentős részét

(a) másolat készítése útján ... többszörözzék (a továbbiakban: kimásolás);

(b) a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tegyék az adatbázis példányainak terjesztésével vagy – a 26. § (8) bekezdésében szabályozott módon – nyilvánossághoz való közvetítéssel (a továbbiakban: újrahasznosítás) ...

(3) Az adatbázis előállítójának hozzájárulása nélkül ismételt és rendszeresen nem másolható ki, illetve nem hasznosítható újra az adatbázis tartalmának jelentéktelen része sem, ha az sérelmes az adatbázis rendes felhasználására, vagy indokolatlanul károsítja az adatbázis előállítójának jogos érdekeit ...

(5) Az adatbázis előállítóját akkor illetik meg az (1)–(3) bekezdésben szabályozott jogok, ha az adatbázis tartalmának megszerzése, ellenőrzése vagy megjelenítése jelentős ráfordítást igényelt.

(6) Az (1)–(3) bekezdésben szabályozott jogok az adatbázis előállítójaként azt a természetes személyt, jogi személyt vagy jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaságot illetik

meg, aki vagy amely saját nevében és kockázatára kezdeményezte az adatbázis előállítását, gondoskodva az ehhez szükséges ráfordításokról.

Az eljáró tanács megállapította, hogy a leggazdagabb magyarokról szóló vizsgált kiadványok kétséget kizáróan megfelelnek az adatbázis-előállítói jogok védelme két feltételének: Nevezetesen, a kiadványok *„valamely rendszer vagy módszer szerint elrendezett gyűjtemény”-nek számítanak* [60/A. § (1) bek.], és tartalmuk *„megszerzése, ellenőrzése [és] megjelenítése jelentős ráfordítást igényelt”* [84/A. § (1) bek.].

Ami a harmadik feltételt illeti – vagyis azt, hogy a *„tartalmi [elemekhez] – számítástechnikai eszközökkel vagy bármely más módon – egyedileg hozzá [lehessen] férni”* [60/A. § (1) bek.], bár az világos, hogy a számítógépes egyedi hozzáférés mit jelent, az már kevésbé (miután erre még nem alakult ki megfelelő bírói gyakorlat), hogy a bármilyen egyéb módon való egyedi hozzáférés miben áll. Ha ehhez elegendő az, hogy az egyes elemek például az indexek segítségével azonosíthatóak és önállóan felhasználhatóak legyenek, akkor a vizsgált kiadványok adatbázisnak számítanak. Erre figyelemmel megállapítható lenne, hogy a T. Kiadót, mint olyan *„jogi személyt ..., amely saját nevében és kockázatára kezdeményezte az adatbázis előállítását, gondoskodva az ehhez szükséges ráfordításokról”,* adatbázis-előállítói jogok illetik meg a vizsgált Z. Hírlap/T. Kiadó kiadványai tekintetében.

Az előző bekezdésben vázolt kérdés eldöntésére azonban nincs szükség az adott ügy szempontjából, miután az eljáró tanács megállapítása szerint nem valósult meg F. L. és/vagy a P. Magazin részéről olyan cselekmény, amely sérthette volna a T. Kiadó adatbázis-előállítói jogait. Nevezetesen nem valósult meg olyan cselekmény, amely az Szjt. 84/A. §-ának (1) vagy (3) bekezdésébe ütközött volna. A P. Magazinban foglalt leírásgyűjtemény teljesen különbözik a Z. Hírlap/T. Kiadó kiadványaiban megjelent leírásgyűjteményektől, s nem azok tartalmának a – teljes vagy részleges – kimásolásával, illetve hasznosításával készült. Nem arról van szó, hogy F. L. a fent említett 31 leírás vagy a P. Magazin a közölt 100 leírás bármelyikét a korábban megjelent Z. Hírlap-kiadványokban foglalt leírások alapján készítette volna el. Az említett Z. Hírlap-kiadványok a 2002-es, illetve a 2003-as helyzetet tükrözték; a P. Magazin 2004. decemberi számában és a T. Kiadó 2004. decemberi kiadványában a korábbi kiadványoktól – és egymástól is – független új értékelések, leírások és listák születtek.

Válasz a 3.a alatti kérdésre: A P. Magazin által kiadott 2004. évi kiadvány egésze egyéni, eredeti gyűjteményes műnek számít, s nem másolata vagy átdolgozása valamely más műnek. A gazdag magyarokról a kiadványban megjelent cikkek külön-külön is szerzői jogi védelem alá eső írásműnek minősülnek; egyéni, eredeti műveknek számítanak, nem másolatai vagy átdolgozásai más műveknek.

Válasz a 3.b alatti kérdésre: A P. Kiadó által kiadott „TOP 100 kiadvány” (vagyis a 2004. decemberében megjelent és a fentiek szerint megvizsgált „exkluzív kiadvány”) mint gyűjteményes mű, s annak egyes cikkei, mint külön-külön írásművek is ugyanúgy szerzői jogi védelem alatt

álló műnek minősülnek. Ez a kiadvány sem másolata vagy átdolgozása a 3.a alatti kérdésben említettnek, s ugyanez áll az egyes cikkekre is.

A 3.c alatti kérdés: Munkaviszony keretében létrehozott mű elkészítése esetén milyen aktussal történik meg az elkészült szerzői mű átadása? Van-e bármilyen jogszabályi előírás ezen lépés formájára vonatkozóan?

A 3.c/1. alatti kérdés: Átadásnak minősül-e a szerzői műnek a munkáltató szerverére történő mentése abban az esetben, ha a munkáltatónál kialakult gyakorlat kifejezetten az, hogy a művek a szerveren történő elhelyezéssel tekinthetők átadottnak, azaz ha az adott munkáltatónál semmiféle többletelem erre nem gyakorlat?

A 4. alatti kérdés: Ha a 3.c alatti kérdések értelmében a munkaviszony keretében elkészített művek szerveren történő elhelyezése nem minősül átadásnak, létezik-e arra vonatkozó jogszabályi rendelkezés, amely meghatározza, hogy a munkaviszony keretében alkotott művek mikor tekinthetők átadottnak?

Az Szjt. irányadó rendelkezései a 30. § (1) és (2) bekezdésében találhatók, amelyek így hangzanak:

„(1) *Eltérő megállapodás hiányában a mű átadásával a vagyoni jogokat a szerző jogutódjaként a munkáltató szerzi meg, ha a mű elkészítése munkaviszonyból folyó kötelessége.*

(2) *Az (1) bekezdésben foglalt rendelkezés alapján megszerzett vagyoni jogok a munkáltató személyében bekövetkezett jogutódlás esetén átszállnak a munkáltató jogutódjára.*”

Ez azt jelenti, hogy F. L. magatartásának a szerzői jog szempontjából való megítéléséhez két kérdést kell tisztázni: (i) a T. Kiadóval, illetve annak jogelődjével, a Z. Hírlappal fennálló munkaviszonyban alkotta-e meg azt a 31 leírást,³ amelyet a P. Magazinnak átadott, és (ii) ha erről van szó, a P. Magazinban való felhasználás előtt átadta-e az említett leírásokat a munkáltatójának a fent idézett rendelkezés szerint.

Az eljáró tanács a rendelkezésére álló adatok alapján úgy találta, legalábbis kellő alappal valószínűsíthető, hogy F. L. munkaviszonyban alkotta meg az említett 31 leírást. Ez azért látszik így, mert (i) F. L. a T. Kiadó jogelődje, a Z. Hírlap részéről 1999-ben vele kötött munkaszerződés szerint gazdasági újságíróként dolgozott, és így valószínűsíthető, hogy ilyen fajta gazdasági természetű írások elkészítése munkaviszonyból folyó kötelessége volt; (ii) amikor a T. Kiadó 2004. október 29-én, 2004. december 18-i hatállyal felmondta az F. L.-lél kötött szerződést, a munkavégzési kötelezettség alól csak 2004. november 23-i hatállyal mentette fel őt; és (iii) az ügyiratokban található e-mail másolatok adatai szerint az említett leírások 2004. november 23-a előtt készültek.

³ Az eljáró tanács azért beszél csak 31 leírásról, mert – ahogyan arról a fenti, 9. pontban szól az eljáró tanács – két leírás (a Bakonyi Árpádról és a Demján Sándorról szóló) esetében nem azok a változatok jelentek meg, amelyek még a munkaviszony fennállta idején jöttek létre.

A fentiekből az következik, hogy *ha* az említett 31 leírást a P. Magazinban való közlés előtt már átadta F. L. a T. Kiadónak, az azokra fennálló szerzői jogokat a T. Kiadó mint munkáltató szerezte meg, és így azoknak a P. Magazinban való felhasználása a T. Kiadó többszörözési jogának sérelmével járt.

Így az válik lényeges kérdéssé, hogy a cikkeknek a munkáltató részére való átadása megtörtént-e.

Sem az Szjt. 30. §-a, sem pedig más jogszabályi rendelkezés nem határozza meg közelebbről, pontosan milyen módon történhet a műnek a munkáltató részére való átadása. Nem tekinthető ilyen rendelkezésnek a 30. § (6) bekezdése sem, amely úgy rendelkezik, hogy „*[a] szerző munkaviszonyból folyó kötelessége teljesítésének megalkotott művel kapcsolatos jognyilatkozatokat írásba kell foglalni*”. Azért nem tekinthető ez az átadás módját meghatározó rendelkezésnek, mert az átadás cselekmény, nem pedig jognyilatkozat.

Jelentősége van viszont a 30. § (5) bekezdése első mondatának, amely így szól: „Ha a mű elkészítése a szerzőnek munkaviszonyból folyó kötelessége, a mű átadása a nyilvánosságra hozatalhoz való hozzájárulásnak minősül.” Az Szjt. 10. §-ának (1) bekezdése szerint a mű nyilvánosságra hozataláról való döntés a szerző egyik személyhez fűződő joga. Ez erről való döntés fontos joga szerzőnek. Lehetővé teszi számára, hogy ő határozza meg, mikor válik a mű – szándékai és véleménye szerint – alkalmassá arra, hogy a közönség számára hozzáférhető legyen. Felesleges hangsúlyozni, hogy a szerző – rendes körülmények között – csak akkor dönt művének nyilvánosságra hozatala mellett, amikor az elkészült.

Az aktus fontosságára tekintettel az is nyilvánvalónak látszik, hogy annak az adott körülmények között egyértelműnek kell lennie.

Az eljáró tanács azonban a rendelkezésére bocsátott iratok alapján arra a megállapításra jutott, hogy F. L. esetében a kiadvány anyagának a munkáltató részére az Szjt. 30. §-ának (1) bekezdése szerinti átadása nemcsak a gyűjteményes mű esetében nem történt meg (ami nyilvánvaló, hisz a későbbi gyűjteményes műnek csak egyes elkülönült elemei voltak meg; nem létezett még semmi, ami a gyűjteményes mű fogalmának megfelelt volna), de az egyes cikkek esetében sem.

F. L. munkaviszonyának felmondása idején még dolgozott a kiadványon. Semmi nem mutat arra, hogy bármelyik cikket véglegesnek tekintette volna, és azokat külön-külön át kívánta volna adni a munkáltatónak mielőtt a kiadvány egésze összeállt volna.

Az, hogy F. L. munkaadója informatikai rendszerének felhasználásával készítette el a leírások tervezetét, illetve ebben a rendszerben tárolta azokat, nem jelenti azt, hogy ezzel ezeknek a tervezeteknek a munkáltató részére való átadása megtörtént volna. Az informatika világában mindez annak felel meg, mint amikor a „hagyományos” körülmények között a szerző a munkavállaló helyiségében az asztalon hagyja vagy dossziékban tárolja a munkaviszonyban készült műveket, illetve azok tervezeteit. Nyilván fel sem merül, hogy ilyen módon a munkaviszonyban alkotó szerző „átadná” azokat a munkáltatónak az Szjt. 30. §-a (1) bekezdésének az értelmében. Jellemben nincs szó másról akkor sem, amikor

– az új, „papírmentes” környezetben – a szerzők most már elektronikus formában tárolják a munkaviszonyban alkotott műveiket, illetve azok tervezeteit a munkáltató tulajdonában álló számítógépes rendszerekben. A jogok átszállását eredményező átadás a munkaviszonyban alkotó szerző kifejezett, az adott körülmények között egyértelműnek számító aktusával történhet csak meg. A cikkeknek, illetve azok tervezeteinek F. L. részéről való átadására és azoknak a munkaadója részéről való átvételére nem került sor (s erről különösen nem lehet beszélni azokban, az iratok között található e-mail másolatok által tükrözött esetekben, amikor F. L. a munkahelyi e-mail címéről az otthoni e-mail címére küldte a másolatokat). Csúpan az történt, hogy a munkaadó maga *megkereste és/vagy megtalálta* azokat számítógépes rendszerében.

A megkereső hatóság külön kérdésként tette fel a következőt: „Átadásnak minősül-e a szerzői műnek a munkáltató szerverére történő mentése abban az esetben, ha a munkáltatónál kialakult gyakorlat kifejezetten az, hogy a művek a szerveren történő elhelyezéssel tekinthetők átadottnak; azaz ha az adott munkáltatónál semmiféle többletelem erre gyakorlat?”

Az eljáró tanács az iratok gondos áttanulmányozása alapján nem talált egyértelmű adatokat arra, hogy ilyen kifejezett, mindenki által tudott, elfogadott és követett gyakorlat lett volna a munkáltatónál. Azonban ha ez mégis megállapítható lenne, annak, az eljáró tanács álláspontja szerint, csak akkor lenne jelentősége, ha F. L. a munkaeszköznek számító szerverre az adott körülmények alapján megállapítható módon, *tényleg az átadás szándékával* vitte volna fel a cikkeket. A fentiekben leírtak azonban egyértelműen arra mutatnak, hogy nem ez történt. Csúpan tervezetekről volt szó, amelyek akkor váltak volna véglegessé, ha a kiadvány készítésének a befejezésével azoknak az újbóli áttekintése, valamint esetleges javítása és kiegészítése után mint kész műveknek a munkáltató rendelkezésére bocsátása céljából – ezáltal egyúttal a nyilvánosságra hozatalról való döntés jogát is gyakorolva – adta volna át. Azonban semmi nem utal erre, s minden arra utal, hogy ez nem így történt.

Együttes válasz az egymással összefüggő 3.c, 3.c/1. és 4. alatti kérdésekre: Az Szjt. vagy más jogszabály nem határozza meg részletesen, hogy a munkaviszonyban alkotott mű átadása milyen módon történjék, s hogy mikor tekinthető egy ilyen mű átadottnak. Azonban az átadás aktusának fontosságára és az azokhoz fűződő alapvető szerzői jogi következményekre – mint amilyenek a vagyoni jogok ennek következtében való átruházása és a nyilvánosságra hozatalról való döntés – tekintettel az átadás aktusának az adott körülmények között egyértelműnek kell lennie. Különösen egyértelműnek kell lennie annak, hogy a szerző nem valamilyen még később véglegesítendő tervezetnek, munkaanyagának, hanem kész műnek tekinti azt, amivel kapcsolatban az átadásról szó lehet.

Megtörténhet, hogy a késznek és nyilvánosságra hozatalra alkalmasnak talált művet a szerző az átadás szándékát az adott körülmények között egyértelművé tevő módon, a munkáltató szerverének útján adja át a munkáltatónak.

A vizsgált ügyben azonban F. L. részéről nyilvánvalóan nem erről volt szó, s az, hogy a késznek még nem tekintett cikkeket, tervezeteket és vázlatokat a munkáltató szerverén tárolta, nem változtat ezen. A szervert az adott körülmények között a művek készítésének munkaformájában használta, nem pedig arra, hogy a nyilvánosságra hozatal engedélyezésének szándékával átadja azokat.

*Dr. Vékás Gusztáv, a tanács elnöke
Id. dr. Ficsor Mihály, a tanács előadó tagja
Dr. Kiss Zoltán, a tanács szavazó tagja*

TEAMÉPÍTŐ TRÉNING EMLÉKEZTETŐINEK ÉS TEMATIKÁJÁNAK SZERZŐI JOGI VÉDELME

SZJSZT- 17/07/1

A Pest Megyei Bíróság megkeresése

A Pest Megyei Bíróság által feltett kérdések

1. A Teamépítő tréning, Emlékeztetők és Tematika szerzői műnek minősülnek-e, akár együtt, akár külön-külön?
2. Mennyiben tekinthető vagy tekinthetők közös, illetve gyűjteményes műnek az Szjt. 5–7. §-a alapján figyelemmel a feleknek a mű összeállításával kapcsolatos perbeli előadásaira is?

Az eljáró tanács szakvéleménye

Ad 1. A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szjt.) 1. §-ának (3) bekezdése értelmében a szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni-eredeti jellege alapján illeti meg. A védelem nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítélettől.

Előre kell bocsátani, hogy a Tematika című dokumentumot az eljáró tanács nem a Teamépítő tréning című dokumentumtól függetlenül vizsgálja, mivel a Tematika a Teamépítő tréning című dokumentum kiegészítő, az elméletnek a gyakorlati alkalmazását bemutató, könnyítő gyakorlatokat tartalmazó megfelelője. Figyelemmel arra, hogy a Teamépítő tréning című dokumentum funkcióját tekintve maga sem egy független, elméleti könyv, hanem – ahogy az a címéből is következik – lényegében egy gyakorlati képzést segítő dokumentum, aminek mintegy prezentációra alkalmas kivonatát és gyakorlati játékokkal való kiegészítését tartalmazza a Tematika, ezért ezt a két dokumentumot egységben kezeli az eljáró tanács (a továbbiakban összefoglalóan Teamépítő tréning megnevezéssel).

Szintén előzetesen kell megemlíteni, hogy a Teamépítő tréning egyes elemeit is a szerzői jogi védelem szempontjából külön kell vizsgálni, különös tekintettel arra, hogy a peres feleknek nem a teljes Teamépítő tréning, hanem sokkal inkább annak egyes elemei tekintetében van vitája. Az összehasonlítás megkönnyítése céljából az eljáró tanács táblázatba foglalta a Teamépítő tréning egyes elemeivel kapcsolatban kifejtett felperesi és alperesi nyilatkozatokat.

A Teamépítő tréning egyes elemei	Felperes	Alperes
Kommunikáció	A személyi központú részt készítette	Az üzleti kommunikáció részt készítette
Liz története	A szöveg egy holland tréner-től származik, közösen lektorálták	Nem volt közös lektorálás
Személyiség a kommunikációban	Saját fordítás	Az első két elem (játékhoz készült kérdőív) közös munka
Asszertivitás	Saját mű (amerikai szerző művének fordítása az alapja) mások beépítésével	
Üzleti tojások	Nem tudja	Amerikai tréner-től kapta
Mennyire vagy önérvényesítő?	Nem tudja	
Győztes-győztes helyzet		Saját fejlesztés
Teljesítménymotiváció	Saját fejlesztés	
Pénzdobálás	Saját játék és kérdőív (az alperes szövegszerkesztőjén)	A játék máshonnan származik, a kérdőív közös
Sikerorientáció és kudarc-kerülés	Saját fejlesztés	Saját fejlesztés
A priorizáció	Saját fordítás	Elismeri
Széttördelt négyzetek	Nyilvános gyakorlat	
Szerepek a csoportban	Külső fordítás	Külső fordítás
Fiatal hölgy – idős hölgy	Külső anyag	Ábra volt, ő csinált belőle gyakorlatot
Pingpongfújás	Nyilvános gyakorlat	Nyilvános gyakorlat

Megállapítható, hogy a Teamépítő tréning egyéni-eredeti jellegű alkotás, mivel a tréning egyes elemeit sajátosan, a célnak megfelelő, de kreatív módon illeszti egymás mellé. Ezen nem változtat az sem, hogy a Teamépítő tréning egésze nem csak egyéni-eredeti jellegű részekből áll össze, hiszen az nem feltétel a teljes mű szerzői jogi védelmének vizsgálata

szempontjából, hogy minden egyes elem önmagában is elérje az egyéni-eredeti jellegnek a már védelemre alkalmas fokát. (Egy zenemű esetében sem kell minden egyes frázisnak egyéni-eredeti jellegűnek lennie ahhoz, hogy a teljes alkotás érdemes legyen a védelemre. Más kérdés, hogy az ilyen, nem egyéni-eredeti jellegű részeknek a más műben való hasznosítása nem akadályozható meg a szerzői jog eszközeivel.)

Ahogy arra a felek – egybehangzóan – több elem kapcsán is utalnak, vannak köztük közismert, nyilvánosan, bárki által felhasználható gyakorlatok is (pl. Liz története, Pingpongfüzés). Ezek nem állnak szerzői jogi védelem alatt, és más tréningekben továbbra is szabadon hasznosíthatók.

A Teamépítő tréning tartalmaz továbbá olyan elemeket is, amelyeknek nem a peres felek a szerzői (pl. Üzleti tojások, Szerepek a csoportban), de ezek elismerten önálló szerzői alkotások (amelyek felhasználásához feltehetően engedélyt szereztek).

Több olyan elem is szerepel a Teamépítő tréningben, amely csak a felperes vagy csak az alperes alkotása, ezek tekintetében nincs vita (felperes: Asszertivitás, Teljesítmény, A priorizáció; alperes: Győztes-győztes helyzet). Beazonosítható továbbá olyan fejezet is, amely közös alkotás jól elkülöníthető részekkel, és ezt a felek egybehangzóan állítják (Kommunikáció).

A 2007. március 28-án nyilvánosan megtartott tárgyalásról készült jegyzőkönyv és az ezt kiegészítő, 2007. április 16-án kelt felperesi észrevételek alapján négy elemmel kapcsolatban van vita a felek között.

A „Személyiség a kommunikációban” című részről a felperes azt nyilatkozta, hogy az az ő fordítása, egy korábban hivatkozott Phare-tréning alapján, az alperes ezt azzal egészítette ki, hogy az elemhez kapcsolódó kérdőív közös alkotás, a többi részt kapták a Phare-programból. Mivel a felek nyilatkozata között ellentmondás végeredményben nem állapítható meg, ezért kijelenthető, hogy a fordításon csak a felperesnek keletkezik szerzői joga, a hozzá kapcsolódó kérdőív viszont közös műnek tekintendő az Szjt. 5. §-ának (1) bekezdése alapján. Mivel a kérdőív elválaszthatatlanul kapcsolódik a fordításhoz, ezért egységesnek kell tekinteni a művet, amelyen azonban a fentiek szerint oszlanak meg a szerzői jogosultságok.

A „Pénzdobálás” elem kapcsán a felperes volt az, aki először játszotta, és ehhez szerkesztett kérdőívet. Az alperes állítása szerint a játékot nem a felperes találta ki, az ehhez kapcsolódó kérdőívet pedig közösen készítették el. Ezzel kapcsolatban a felperes megjegyezte, hogy a közös készítés csak annyit jelent, hogy a kérdőívet az alperes szövegszerkesztőjén jegyezte le. Tekintettel arra, hogy az eljáró tanács nem rendelkezik információval abban a tekintetben, hogy a játékot tényleg a felperes találta volna ki, ezért ennek egyéni-eredeti jellegéről nem áll módjában nyilatkozni. Ugyanakkor felhívja a figyelmet arra, hogy a játékhoz kapcsolódó kérdőív állhat szerzői jogi védelem alatt, többes jogosultságot azonban az önmagában nem keletkeztet, hogy a kérdőívet az alperes szövegszerkesztőjén jegyezték le. A többes jogosultságnak szükségszerű feltétele, hogy valamennyi résztvevő hozzájárulása egyéni-eredeti jelleget mutasson.

A „Sikerorientáció és kudarckerülés” elemmel kapcsolatban a felperes állítása az, hogy ez teljes terjedelmében az ő fejlesztése, ennek alátámasztására tanulmányokat, fordításokat csatol. Az alperes egy 2000-ben megjelent könyvet csatolt annak igazolására, hogy ezt ő találta ki. Itt hangsúlyozni kell, hogy a szerzői jogi oltalom nem a játékot mint algoritmust védi, hanem esetlegesen annak egyéni-eredeti módon megfogalmazott rögzítését. Így attól függetlenül, hogy a felperes 1994 óta tanítja a gyakorlatban, a szerzői jogi védelem (az egyéni-eredeti megfogalmazás tekintetében) megilleti az alperest. (Ugyanez megfontolást igényel a „Pénzdobálás” játék szerzőségének megítélésénél is.)

A „Fiatal hölgy – idős hölgy” játék kapcsán a felperes állítja, hogy az más szerzőtől származik. Az alperes szerint a játékra vonatkozó ábrát vették át, de a gyakorlatot ő fejlesztette ki belőle. E tekintetben megállapítja az eljáró tanács, hogy a gyakorlat leírása lehet egyéni-eredeti jellegű, és ha ezt egyedül az alperes készítette, akkor ezen neki van kizárólagos szerzői joga.

Ad 2. Mindezek fényében megállapítható, hogy a teljes Teamépítő tréning az Szjt. 7. §-ának (1) bekezdése értelmében gyűjteményes műnek minősül, mivel abban a tartalom összeválogatása, elrendezése és szerkesztése egyéni-eredeti jelleget mutat. Ez attól függetlenül megállapítható, hogy a gyűjteménynek nem minden eleme részesül önmagában is szerzői jogi védelemben. A gyűjteményes mű teljességére tekintettel a felperest és az alperest mint társszerkesztőket együttesen illeti meg a szerzői jog.

A gyűjteményes műnek minősítés az Szjt. 7. §-ának (2) és (3) bekezdése szerint azonban nem érinti a gyűjteménybe felvett egyes művek szerzőinek önálló jogait. Ezek az elemek a fentebb kifejtettek szerint részesülnek külön-külön szerzői jogi oltalomban. Azon elemek esetében, amelyek az alperes és a felperes közös műveinek tekintendők, meg lehet állapítani, hogy azokban a hozzájárulások (különösen a kérdőív elkészítése) olyan módon kapcsolódtak össze, hogy ezek az elemek az Szjt. 5. §-ának (1) bekezdése szerinti közös műnek minősülnek, vagyis ezek tekintetében a szerzői jog együttesen gyakorolható.

Összefoglalóan az eljáró tanács megállapítja, hogy

Ad 1. A Teamépítő tréning, Emlékeztetők és Tematika egy szerzői műnek minősül, amelynek ez a két része egymástól érdemben el nem választható.

Ad 2. A teljes Teamépítő tréning az Szjt. 7. §-ának (1) bekezdése értelmében gyűjteményes műnek minősül, ami azonban nem érinti a gyűjteményes mű egyes elemein fennálló szerzői jogok megítélését.

Dr. Debreczeni Ferenc, a tanács elnöke
Dr. Gyenge Anikó, a tanács előadó tagja
Dr. Kiss Zoltán, a tanács szavazó tagja

PARKOLÓJEGY SZERZŐI JOGI OLTALMA

SZJSZT-18/07

A Csongrád Megyei Bíróság megkeresése

A megkeresésben feltett kérdések

A) A bíróság által feltett kérdés

Az iratok mellékleteként csatolt és az alperes által felhasznált parkolójegyek, illetve parkolójegy szerzői jogi védelem alá eső műnek minősül-e vagy sem?

B) A felperes által feltett, a bíróság által válaszadásra továbbított kérdések

1. A perbeli adatok, valamint a jelen indítványban kiemelt tények alapján meg tudja-e erősíteni a Tisztelt Szerzői Jogi Szakértő Testület, hogy a perbeli rendszer alperes részére történő átadásában megtestesülő, a felperes által nyújtott licenciaadói szolgáltatás – amely magában foglalta az egyéni, eredeti kialakítású parkolójegyet, valamint a perbeli parkolási rendszer összetevőiről szóló tanulmányt és szintén a perbeli parkolórendszer működésére megalkotott szoftvert – tartalmaz egy vagy több szerzői alkotást, azaz az alperes részére átadott szellemi termékek külön-külön és/vagy együtt szerzői jogi védelmet élveznek?
2. Tekinthető-e a felek között létrejött szerződések alapján a rendszer fenti összetevőinek a felperes részéről az alperes részére történő átadása felhasználási engedélynek mindezen művek használatára, illetve szerzői jogi értelemben vett felhasználására?
3. Kérjük a Tisztelt Szerzői Jogi Szakértő Testületet, hogy erősítse meg, hogy a hivatkozott szerződéses rendszer egészét tekintve a felhasználással arányos jogosulti díjazásnak minősül-e abban a vonatkozásban, hogy az egyösszegű díjazáson felül az érvényesített parkolójegy árával és eladási mennyiségével arányos licenciavevői fizetési kötelezettséget állapított meg.
4. Kérjük a Tisztelt Szerzői Jogi Szakértő Testületet, hogy foglaljon állást abban a kérdésben is, hogy az alperes önkényes és jogellenes szerződésszegését követően – a kötelmi jogi vonatkozásoktól eltekintve – szerzői jogi szempontból jogosulatlanul használta-e a teljes rendszert díjfizetési kötelezettség nélkül.
5. A felperesi és az alperesi parkolójegy összehasonlításával megállapítható-e a Tisztelt Szerzői Jogi Szakértő Testület szerint, hogy az alperesi parkolójegy oly mértékben veszi át a felperesi parkolójegy egyéni-eredeti grafikai megoldásait, hogy az a mű szolgai másolását eredményezi?

Az eljáró tanács szakvéleménye

I. Az átadott iratanyag alapján megállapított tényállás lényeges elemei

Az eljáró tanács a rendelkezésére bocsátott peres iratanyag alapján a megkeresésben feltett kérdések szempontjából az alábbi lényeges tényeket emeli ki a történeti tényállásból.

1. Az izraeli székhelyű O. Ltd. 1992. 06. 14-én szerződést kötött a felperes X. Kft.-vel, amely alapján az O. Ltd. és Miskolc Megyei Jogú Város Önkormányzata között 1992. 02. 25-én létrejött – az átadott iratok között nem található, csak hivatkozott – szerződés szerint Miskolcon üzemelő „TELPARK” parkolási rendszerhez szükséges parkolójegyek importőre az X. Kft. lett. A szerződést többször (1998, 2000, 2006) meghosszabbították.

2. Az alperes K. Kft. és Miskolc Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala 1996. 01. 16-án szerződést kötött, amelynek tárgya a „TELPARK Parkoláshely Rendszer használati és üzemeltetési jogai” voltak. A szerződés 4. pontja szerint a szerződés alapján megfizetett összeg „magában foglalja a rendszer alkalmazásának jogát, valamint a szegedi parkoláshely(ek) megtervezésének költségeit”. A szerződés 8. pontja értelmében „Miskolc város kijelenti, hogy a parkoláshely az egész világra kiterjedő szerzői jogvédelem alatt áll, s azt az O. Ltd. P-9200227 számon szabadalmi bejegyzés céljából Magyarországon bejelentette”.

(A szabadalmi bejelentéssel kapcsolatosan az eljáró tanács megjegyzi, hogy az átadott iratok között szerepel a Magyar Szabadalmi Hivatal 2006. 12. 02-én kelt levele, amelyben tájékoztat arról, hogy az ideiglenes szabadalmi oltalom, amely a bejelentés közzétételétől kezdve fennállt, 2004. február 27-én megszűnt, mert a bejelentő O. Ltd. határidőn belül nem kérte a bejelentés érdemi vizsgálatát.)

A szerződés 9. pontja értelmében:

„K. Kft. a parkoláshelyeket – külön megállapodás szerint – csak az X. Kft.-n (Miskolc) keresztül gyártathatja, illetve szerezheti be.”

3. A felperes és az alperes között a fenti szerződési rendelkezés alapján létrejött szerződés a megküldött iratok között nem található, csak egy 2001. január 2-án megkötött megállapodás, melyet a felperes a P. Kft.-vel kötött, amely – mint a szerződés 3. pontjában foglaltakból kiderül – a szegedi önkormányzat döntése alapján a TELPARK rendszer használati és üzemeltetési jogait gyakorolja 2001. 01. 01-től. A megállapodás szerint a P. Kft.-re szállt az összes, korábban a K. Kft. által a TELPARK rendszerrel kapcsolatosan gyakorolt jog és viselt kötelezettség.

4. A K. Kft. 2004. január 27-i közlése szerint a P. Kft. 2003. december 23-án jogutódlással egyesült a K. Kft.-vel, ez utóbbi néven folytatja tevékenységét. A jogutódlást követően a K. Kft. úgy döntött, hogy nem fizeti tovább a felperes X. Kft.-nek az értékesített parkolójegyek utáni jutalékot.

II. A feltett kérdésekre adott válaszok

Ad A) „Az iratok mellékleteként csatolt és az alperes által felhasznált parkolójegyek, illetve parkolójegy szerzői jogi védelem alá eső műnek minősül-e vagy sem?”

A válaszadáshoz két feltétel vizsgálata szükséges.

1. A parkolójegy megfelel-e a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szjt.) által a szerzői jogi védelem „pozitív” feltételeként felsorolt kritériumoknak?

2. Ha megfelel, nem esik-e az Szjt. által a védelmet kizáró „negatív” feltételek valamelyikének hatálya alá?

A szerzői jogi oltalom pozitív feltételeit az Szjt. az alábbiak szerint határozza meg.

„Szerzői jogi védelem alá tartozik – függetlenül attól, hogy e törvény megnevezi-e – az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotása.” [Szjt. 1. § (2) bek.]

„A szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg. A védelem nem függ mennyiségi, minőségi esztétikai jellemzőktől, vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítéllettől.” [Szjt. 1. § (3) bek.]

A bírói gyakorlat a fenti szabályt az alábbiak szerint értelmezi: *„Szerzői jogi oltalomban részesül minden olyan mű, melynek formáján az alkotó szellemi tevékenységéből fakadó eredetiség jegyei felismerhetők, függetlenül attól, hogy az alkotás milyen esztétikai értékelést vált ki.” (BH 1980/332.)*

Amint arra a szakirodalom is rámutat, „a kifejezés védelme igazodik a tartalom és a műfajta sajátosságaihoz”,⁴ azaz az egyéni, eredeti jelleg műtípusonként más és más módon mérhető.

Az eljáró tanács megvizsgálta a tudomása szerint több színben létező, de csak fekete-fehér fénymásolatban csatolt parkolójegyet, és az alábbi következtetésekre jutott.

A jegyen található, dátumot, órát, percet jelölő számok, használati utasítást, árat, valamint a TELPARK megnevezését tartalmazó szöveg és minimális jellegű grafikai háttérmintázat sem összességében, sem külön-külön nem tekinthető szerzői jogi oltalom alatt álló műnek.

A parkolójegy ugyanis olyan funkcionális termék, amelynek rendeltetése meghatározza annak lényeges, fent említett tartalmi elemeit. Ezen elemek adott korlátozott méretben történő elrendezése, kivitelezése tekintetében tehát eleve nagyon szűk tere van az alkotó jellegű szellemi tevékenységnek.

Önmagában az a tény, hogy léteznek a parkolójegy-funkciót más látvánnyal, kivitellel megvalósító termékek is, nem teszi a tárgyban parkolójegyet egyéni-eredeti jellegűvé. A minimális megkülönböztethetőséget megteremtő számelhelyezés, a perforációs technika, a különböző színek használata az eljáró tanács megítélése szerint pusztán olyan ötletek, melyeket a védelemből a törvény maga kizár (Szjt. 6. §).

⁴ A szerzői jogi törvény magyarázata. Szerk.: Gyertyánfy Péter, Complex, Budapest, 2006., p. 30.

Mindennek fényében logikailag szükségtelenné vált, hogy az eljáró tanács a védelemből való kizárást jelentő negatív kritériumok esetleges teljesülését is megvizsgálja. E vizsgálat szükség esetén arra terjedt volna ki, hogy a közúti közlekedésről szóló 1988. évi I. törvény, a közúti igazgatásról szóló 19/1994. (V. 31.) KHVM rendelet, a 267/B/1999-es alkotmánybíróvási határozat, illetve a parkolási díjakról szóló 2/2005. közigazgatási és polgári jogegységi határozatban foglaltak szerint az önkormányzat által nyújtott helyi közszolgáltatás igénybevételevel létrejött jogviszonyban alkalmazott parkolójegy nem esik-e az Szt. szerzői jogi oltalmat kizáró 1. § (4) bekezdésének hatálya alá mint „hatósági vagy más hivatalos közlemény vagy ügyszer”.

Ad B/1. „A perbeli adatok, valamint a jelen indítványban kiemelt tények alapján meg tudja erősíteni a Tisztelt Szerzői Jogi Szakértő Testület, hogy a perbeli rendszer alperes részére történő átadásában megtestesülő, felperes által nyújtott licenciadói szolgáltatás – amely magában foglalta az egyéni, eredeti kialakítású parkolójegyet, valamint a perbeli parkolási rendszer összetevőiről szóló tanulmányt és a perbeli parkolórendszer működésére megalkotott szoftvert – tartalmaz egy vagy több szerzői alkotást, azaz az alperes részére átadott szellemi termékek külön-külön és/vagy együtt szerzői jogi védelmet élveznek?”

Az eljáró tanács megítélése szerint:

- a parkolójegy – mint a bíróság által feltett kérdésre válaszolva kifejtette – nem áll szerzői jogi oltalom alatt;
- a parkolási rendszer összetevőiről szóló, csatolt tanulmány, annak egyéni-eredeti jellege miatt mint szakirodalmi mű szerzői jogi oltalom alatt áll;
- a parkolórendszer működtetésére megalkotott szoftver szerzői jogi oltalom alatt állhat, azt azonban nem csatolták, mivel vizsgálatára az alapul fekvő peres ügy sem terjed ki.

Ad B/2. „Tekinthező-e a felek között létrejött szerződések alapján a rendszer fenti összetevőinek felperes részéről alperes részére történő átadása felhasználási engedélynek mindezen művek használatára, illetve szerzői jogi értelemben vett felhasználására?”

Amint arra az eljáró tanács a tényállásban utalt (I. I. 3. pont) a felperes és az alperes között létrejött szerződés a megküldött iratok között nem található, csak egy 2001. január 2-án megkötött megállapodás, melyet a felperes a P. Kft.-vel kötött, amely – mint a szerződés 3. pontjában foglaltakból kiderül – a szegedi önkormányzat döntése alapján a TELPARK rendszer használati és üzemeltetési jogait gyakorolja 2001. 01. 01.-től. A „használati és üzemeltetési jogok gyakorlása” az eljáró tanács szerint fogalmilag lefedi a rendszer szerzői jogi oltalom alatt álló elemeinek felhasználására adott általános engedélyt is.

Ad B/3. „Kérjük a Tisztelt Szerzői Jogi Szakértő Testületet, hogy erősítse meg, hogy a hivatkozott szerződéses rendszer egészét tekintve a felhasználással arányos jogosult díjazás-

nak minősül abban a vonatkozásban, hogy az egyösszegű díjazáson felül az érvényesített parkolójegy árával és eladási mennyiségével arányos licenciavevői fizetési kötelezettséget állapított meg?”

Az eljáró tanács rámutat arra, hogy elképzelhető olyan szerződéses megoldás, amely – a parkolójegyek szerzői jogi oltalmának kérdésétől függetlenül – az egész rendszer használati díjának részeként állapít meg a felperes javára (is) licenccíját, melynek mértéke az eladott parkolójegyek számához igazodik. Az, hogy jelen esetben így történt-e, a szerződések a felek feltehető akaratára is kiterjedő kötelmi jogi vizsgálatával tárható fel.

Ad B/4. „Kérjük a Tisztelt Szerzői Jogi Szakértő Testületet, hogy foglaljon állást abban a kérdésben is, hogy az alperes önkényes és jogellenes szerződésszegését követően – a kötelmi jogi vonatkozásoktól eltekintve – szerzői jogi szempontból jogosulatlanul használta-e a teljes rendszert díjfizetési kötelezettség nélkül?”

Az eljáró tanács álláspontja szerint jelen kérdésre csak a szerződések (köztük a szakértői anyagban nem szereplő, az alperes és a felperes közt létrejött szerződés) tartalmának és a felek magatartásának pusztán kötelmi jogi elemzésével lehetne *a bíróságnak* választ adnia, e tekintetben ugyanis nem maradt eldöntetlen speciális szakértelmet igénylő szerzői jogi kérdés.

Ad B/5. „A felperesi és az alperesi parkolójegy összehasonlításával megállapítható-e a Tisztelt Szerzői Jogi Szakértő Testület szerint, hogy az alperesi parkolójegy oly mértékben veszi át a felperesi parkolójegy egyéni-eredeti grafikai megoldásait, hogy az a mű szolgai másolását eredményezi?”

Szerzői jogi szakértelem nélkül is megállapítható, hogy a két csatolt parkolójegy a cégek megnevezésén kívül lényegében egyforma. Amennyiben a felperes kérdést feltevő jogi képviselője a „szolgai másolás” kifejezésbe beleérti azt a jogi minősítést is, hogy az elkészült másolat a felperes szerzői jogát sérti, az eljáró tanács válasza e tekintetben nemleges, ugyanis az eljáró tanács fent kifejtett álláspontja szerint a „TELPARK” feliratot tartalmazó parkolójegy nem áll szerzői jogi oltalom alatt.

Dr. Vékás Gusztáv, a tanács elnöke
Dr. Szinger András, a tanács előadó tagja
Sárkány Győző, a tanács szavazó tagja

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

Mark Darby: Alliance Brand. Fulfilling the Promise of Partnering (A jó üzleti szövetséges tanúsító védjegye – A partnerkapcsolat ígéretének beteljesítése). John Wiley & Sons, 2006; ISBN 0-470-03218-9

A címben szereplő fogalmat – alliance brand – szótárakban ne keressük, jelentését a könyv magyarázza meg. Belőle megértjük, hogy ez a „védjegy” virtuális: valójában a goodwill-lel azonos, amelyet a piaci szereplők kedvező véleménye hoz létre. A cég megítélésében azoknak az erős, pozitív vonásoknak a kiemelkedését jelenti, hogy érdemes vele üzleti partnerkapcsolatra lépni; mindig tisztességgel teljesíti az ebből adódó kötelezettségeit és vállalásait, és a vele való kapcsolat jelentős értéket teremt a fogyasztóink, a többi partnerünk, a részvényeseink, valami minden további, az eredményeinkben érdekelt fél számára.

Ne nyeld le – megfekszi a gyomrod! Inkább állítsd magad mellé! A XXI. sz. elejének cégvilágában ebben körvonalazódik az új nyerőstratégia. A szakirodalom meg is fogalmazta, hogy ha a gazdasági cél elérhető a cégek közötti szövetségek révén is, akkor annak érdekében nem célszerű felvásárláshoz folyamodni. Mindezzel egy új paradigma kínálkozik a jelentős cégek növekedési stratégiájában: a szövetségekre való támaszkodás paradigmája. Ennek megvalósításához kínál segítséget az ilyen szövetségek létrehozását segítő tanácsadásra szakosodott Darby könyve.

„Vállalkozó az, aki képes értéket teremteni innováció útján, a kedvező alkalmak felismerése, a termelési tényezők megszervezése, ezeknek a tényezőknek a piacon megnyíló lehetőségekkel történő összekapcsolása révén. Ezzel összhangban a vállalatok vállalkozótevékenysége úgy határozható meg, hogy az az a folyamat, amelynek révén a vállalatok felismernek kedvező alkalmakat, és kreatív módon megszervezik a termelési tényezők felhasználását, hogy ezáltal többletérték jöjjön létre. Üzleti összefüggésben a vállalkozó olyan személy, aki felismer és létrehoz kedvező üzleti alkalmakat, az erőforrások új kombinációit alakítja ki és koordinálja, és teszi mindezt annak érdekében, hogy a legnagyobb hasznot hozza ki az így létrehozott innovációkból.”

(Patrick T. Gibbons és Lai Hong Chung tanulmányából: Corporate Entrepreneurship. The Roles of Ideology and Social Capital. Group Organization Management, March 1, 1997)

Szép új világunk egyik meghatározó vonása, hogy a fejlesztési eredmények létrehozásáért és hasznosításáért magányosan küzdő hősök kora a cégvilágban is lejárt. Ma már legfeljebb csak az igazán nagy cégek rendelkeznek elegendő anyagi és szellemi erőforrással ahhoz, hogy a kezdetektől a diadalmas végkifejlet kiaknázásáig egyedül vigyék végig az innovációs munka minden fázisát, ám erőforrásaik felhasználásának optimalizálása többnyire őket is arra vezeti, hogy inkább partnereket, üzleti szövetségeket vonjanak be ebbe, és kiaknázzák a munkamegosztás előnyeit. Az utóbbi évtizedekben két nagyhatású folyamat is erre készítette a cégeket. A termék- és termelésfejlesztéstől a gyártáson át a piaci munkáig min-

den területen igen erőteljes fejlődés ment és megy továbbra is végbe, és ezzel együtt növekedett és növekszik a fejlesztési, termelési és piaci munka ráfordításának igénye. Jellemző példa erre, hogy még az igazán zseniális találmányokat, új fejlesztési eredményeket megtestesítő termékek piaci sikeréhez is nélkülözhetetlen a minden célpiacot lefedő, széles körű, (okosan) agresszív és mindezekkel igen költséges marketingmunka és piacmegdolgozás. Az igazán nagyoktól eltekintve a cégeknek egymagukban ehhez kevés az erejük, s még inkább elégtelen, ha sikerrel akarnak megfelelni a globális gazdasági játéktér kihívásainak, és élni az abban rejlő lehetőségekkel. A másik folyamatot a mindinkább élesedő piaci verseny hívta életre. Ez a cégeket költségeik csökkentésére szorítja, ami arra készíti őket, hogy erőforrásaikat azokhoz a tevékenységeikhez rendeljék, amelyek nyereségben, valamint stratégiai vonatkozásokban a legjobb hozamot termelik, a többi tevékenységet pedig együttműködések létrehozásával, kiszervezéssel vagy más módon építsék le házon belül.

A XX. sz. második felében, a gyorsuló tempóban élesedő piaci versenyben a cégek jelentős része a vállalatfelvásárlásban kereste a gyors fejlődés, növekedés hatékony eszközét – annál is inkább, mert szerves fejlődésük túl lassúnak bizonyult ehhez. A század végére azonban világossá vált, hogy a felvásárlások nagy hányada nem hozta meg a tőle várt gazdasági eredményt, viszont sok kifejezetten kényelmetlenné, sőt gazdaságtalanná váló házasságot eredményezett. A vállalati stratégiák megtapasztalták, hogy vállalatfelvásárlással a vevő tartós elkötelezettséget vesz magára, többé-kevésbé mereven beépíti a megszerzett céget a maga struktúrájába, és a gyorsan változó környezetben ez nem igazán jól működő megoldás. A vállalatok erősítésében, adottságaik és alkalmazkodóképességük fejlesztésében, s ebből adódó lehetőségeik bővítésében ez egyre jobban előtérbe hozza az üzleti partnerkapcsolatok építésében rejlő lehetőségek kiaknázását.

Ha egy cég üzleti tevékenységét partnerekkel szövetségben kívánja végezni, ténylegesen támaszkodik rájuk, és ezért cserében megosztja velük bizonyos erőforrásait, akkor számára kritikus jelentőségű, hogy azok megbízható, jó szövetségesei legyenek. A meghatározó kérdések, hogy az üzleti élet szereplői közül miről ismerszik meg az ilyen partner, hogyan választhatjuk ki azokat magunknak, másrészt hogyan mutathatjuk meg másoknak, hogy mi is ilyen szövetségeseik lehetünk. Mindennek a kiemelkedően nagy horderejét az adja, hogy a mai (világ)gazdasági környezetben a cégeknek egyre inkább létfontosságú, hogy versenyképességük fenntartásához szövetségekre támaszkodjanak erőforrásaik optimális kiaknázása és kiegészítése érdekében. Erről szól a könyv, amely részletes, alapos, s főként a gyakorlatban igazán jól használható útmutatással kíván szolgálni ehhez. Darby kiemeli, hogy a kutatások és felmérések szerint az üzleti világ fejlődése az ilyen szövetségekből kialakuló, rugalmas alkalmazkodásra képes, „virtuális” szervezetek térnyerése felé halad, és az ebben való sikeres előbbrejutást segíti e műve is. Elmondja azt is, hogy jóllehet a létrejövő szövetségek száma folyamatosan növekszik, a belőlük megmutatkozó sikerek aránya drámaian alacsony marad – ez pedig azt sugallja, hogy a rájuk vonatkozó ismeretek és tapasztalatok, valamint optimális megoldások növekvő állományának nagy része mintha nem jutna el a

cégekig. Ebből viszont azt is kiolvashatjuk, hogy amelyik cég ma képes a piacon kívánatos üzleti szövetségesnek mutatkozni – magán viseli az „alliance brand” fényét –, az ezzel igen jelentős versenyelőnyre tehet szert.

Három kritikus tényezője van annak, hogy a szövetség jelentős értéket teremtsen a cég számára: legyen képessége azt létrehozni; a megfelelő partnerekkel rendelkezzen; a kapcsolatok hatékony struktúráját építsék ki. Mindez természetesen még mindig csak szükséges, de nem elégséges feltétele a sikernek. Az is kell hozzá, hogy a cég képes legyen jól kiaknázni az ezekkel megnyíló lehetőségeket. Ez utóbbi már eleve onnan indul, hogy a szövetséget soha nem szabad célként kezelni, hanem mindig csak eszközként arra, hogy hathatósan hozzájáruljon a valódi üzleti cél eléréséhez, a cég verseny- és jövedelemtermelő képességének folyamatos erősítéséhez. Ennek megfelelően a szövetséget, pontosabban a cég szövetségeinek rendszerét mindig úgy kell építenie, kezelnie, formálnia, hogy általa a lehető legjobban tudjon alkalmazkodni mind az őt ért kihívásokhoz, mind a piac által kínált lehetőségekhez. Kegyetlenül bonyolult, összetett, nehéz feladat, de hathatós eszköz a fennmaradáshoz. Az innen meríthető tudás pedig hathatós eszköz lehet ennek megvalósításához – annál is inkább, mert a kötet a szövetségek széles köréből és különféle fajtáiból nyert ismeretek és tapasztalatok összegzését kínálja.

Darby kiemeli, hogy az itt elmondottak nagy részét az olvasó nyilvánvalónak fogja találni. Az is – viszont megdöbbenő tény, hogy mégsem része a tényleges üzleti gyakorlatnak. Könyve ahhoz kínál ismereteket, stratégiákat, eszközöket és technikákat, hogy mindezt a valóságban is a cég erejének, üzleti sikert hozó, értéktermelő képességének növelőjévé tegyék. „Semminek sincs olyan nagy gyakorlati értéke, mint egy jó elméletnek” idézi Kurt Lewintől, a szociálpszichológia egyik úttörőjétől. Az elméletnek azonban jelen esetben a „munkapadnál” kell sikeres gyakorlattá válnia – Darby ezt szolgáló „hogyan tegyünk” gyakorlati útmutatónak nevezi e könyvét.

Dr. Osman Péter

Guy Fraser-Sampson: Private Equity as an Asset Class (A magántőke mint a befektetési eszközök osztálya). John Wiley & Sons, 2007; ISBN 978-0-470-06645-4

Fraser-Sampson könyve kétszeresen is hasznos elvi és gyakorlati útmutatója a magántőke-befektetőknek, akik a vállalatok külső tőkével történő finanszírozását adó tőkepiac szereplőinek egyik növekvő gazdasági jelentőségű szegmensét alkotják. A szerző a sokat tapasztalt, hivatásos befektető gondolkodásmódjával, kifejezetten magas szakmai igényességgel és alaposággal ad sokoldalú elemzést az általuk végzett finanszírozási tevékenységről és annak kereteiről.

A magántőke-befektetők nagy hányada pénzügyi közvetítői feladatokról lát el, azaz tőkét gyűjt más befektetőktől a piacon, és ezt a pénzt fekteti be *megfelelően kiválasztott* vállalkozásokba. Az ilyen közvetítőre a befektetők azért bízják a pénzüket, hogy az nekik megfelelő

hozamot termeljen. Ezekre az ügyletekre is maradéktalanul igaz azonban a piacnak az az alaptörvénye, hogy a nagyobb hozam elérésének esélyéért elkerülhetetlenül vállalni kell a nagyobb veszteség elszenvedésének kockázatát is – a kettő egymástól többszörösen is elválaszthatatlan. A magántőke-befektető, akárcsak az annak részhalmazát alkotó kockázati tőke, valójában abba az esélybe fektet be, hogy a pénzével működő cég a továbbiakban jelentősen megerősödik, jóval az átlagon felüli gazdasági teljesítményt ér el, s ő ebből húz átlagon felüli hozamot, amelynek meghatározott hányadát azután átadja a mögötte álló befektetőknek. Ugyanez a létalapja a kivásárlási ügyleteknek is, amelyeknél arra a várakozásra építenek, hogy a cég, illetve a kivásárlással önálló céggé alakított korábbi vállalatrész jövedelemtermelő képessége az új vezetés kezén igen számottevően megnövekszik, ezzel a cég értéke erőteljesen megemelkedik, amiből befektetőkként részesednek. E befektetési ügyletek kockázata pedig nyilvánvalóan abban áll, hogy a tényleges teljesítmény elmarad ettől a várakozástól. Azt azonban, hogy a befektetésekkel ténylegesen milyen gazdasági eredményt – magyarán hasznót, netán veszteséget – érnek el, és így milyen hozamot termelnek a mögöttük álló befektetőknek, igen nagymértékben befolyásolja az ő szakmai felkészültségük. Erre utaltunk a *megfelelően kiválasztott* vállalkozásokkal is, ehhez tartozik, hogy a magántőke, amint arra lentebb kitérünk, többnyire aktívan segíti a befektetésével működő cégek megerősödését. Mindezekon túl igencsak fontos felkészültséget igényel annak megítélése is, hogy mikor célszerű kiszállni a befektetésből, és az adott esetben mi legyen ennek az optimális üzleti konstrukciója. Mindez kritikus jelentőségűvé teszi, hogy jól válasszuk meg, kinek a kezelésére bízunk a pénzünket.

Azok számára tehát, akik a pénzüket ilyen közvetítő kezére adják, létfontosságú, hogy ismerjék annak meghatározó jellemzőit, a várt hozamot megtermelő, befektetői tevékenység működési módját, sajátosságait. Ahhoz, hogy jól megalapozott döntést hozhassanak, ismerniük kell a magántőke ügyleteinek típusait, az egyes típusok meghatározó jellemzőit. Ahhoz pedig, hogy dönthessenek, vajon magántőkébe vagy inkább más befektetési eszközbe fektetik-e a pénzüket – illetve hogyan illesztik be az előbbi egy több ilyen befektetési eszköz felőlelő portfólióba –, érteniük kell mind az ilyen ügyletek pénzforgalma alakulásának sajátosságait, mind pedig azok pénzügyi elemzését. Mindez igen komoly, specializált tudást igényel. Ebből a tudásból kínál igen sokat ez a kötet. Arra természetesen nem tehet képessé, hogy mindig biztosan kiválasszuk a nyerő befektetéseket, és elkerüljük a rosszakat – ezt senki sem tudja, még a legjobbak legjobbjai sem. Ahhoz viszont igen jelentősen közelebb visz, hogy a magántőkébe történő befektetéseknel ne szenvedjük el azokat a bukatókat, amelyek elkerülését a jó szakmai felkészültség segítheti.

A magántőke vállalatokba fekteti a pénzét. Éppen ezért az e könyvben felsorakoztatott tudás nagyon hasznos lehet az olyan cégek számára is, amelyek külső tőkéhez akarnak jutni, és ehhez befektetőket keresnek. Tőkebevonási ügyleteik ugyanis csak akkor lehetnek a számukra hosszabb távon is sikeresek, ha jól értik a befektető sajátosságait, működési módját és mindenekelőtt azokat a megfontolásokat és elvárásokat, amelyek mentén azok a pénzt adják.

A magántőke (eredeti angol kifejezéssel *private equity*) fogalma a legutóbbi néhány évben vált használatossá a tőkepiac világában. Ezzel az olyan pénzügyi közvetítők és pénztulajdonosok befektetéseit jelölik, amelyek – elsősorban jelentős és viszonylag gyors tőkenyeresség elérése érdekében – közvetlenül fektetnek be vállalkozásokba, általában olyan üzleti konstrukcióban, amelynek révén a továbbiakban társtulajdonosként aktív szerepet játszanak a cég stratégiai irányításában, értéknövekedésének elérésében. Nem tartozik tehát ide a cég jegyzett tőkéjéhez képest viszonylag csekély részvénycsomag megvásárlása, azaz a szokványos pénzügyi befektetés. Főszabályként szintűgy nem soroljuk ide a tőzsdei befektetéseket, kivéve azokat az eseteket, amikor az ott felvásárolt céget kivezetik a tőzsdéről, és zártkörűvé alakítják. Ebben az értelmezésben tehát a magántőke a vállalkozások finanszírozásában és fejlesztésében lényegében hasonló szerepet tölt be, mint a kockázati tőke, ügyletei szélesebb spektrumot fednek le. Úgy is mondható, hogy az utóbbi a magántőke egyik részhalmaza. A magántőke fogalmát elsősorban a kockázati tőkések kezdték használni tevékenységük új elnevezésére, de annál számottevően szélesebb jelentéstartalommal. Még arra is gyanakodhatunk, hogy ebben egy ügyes marketingfogás is megjelent: a kockázati tőke (*venture capital, risk capital*) megnevezésben a „kockázati” jelző túl gyakran ad tápot félreértéseknek, kedvezőtlen értelmezéseknek. Jóllehet valójában a kockázati tőke gazdasági szerepe és érdekeltsége cégek fejlesztéséhez, új növekedési pályára állításához és/vagy értékteremtő átstrukturálásához, tehát mindenképpen a cég értékének növeléséhez kapcsolódik, ehhez ad finanszírozást, valamint többnyire aktív segítséget, közreműködést is, tények jelezték, hogy a „kockázati” jelző sokakban inkább a hazardírozás negatív képzetét kelti fel. Nálunk ezt egyértelműen megmutatta a hajdani kockázati tőke-törvényünk kidolgozása körül a sajtotban lezajlott vita.

Amint Fraser-Sampson maga is kiemeli, a magántőke-, kockázati tőke-szakterületnek még nincs egységesen használt, egyértelmű nyelvezete. Könyvében ezt a problémát azzal igyekszik kiküszöbölni, hogy világosan megmagyarázza, miről beszél, a kötet végén pedig a szakkifejezések magyarázatának terjedelmes sorát adja. Fogalommagyarázatai nagyon sokat segíthetnek mindenkinek, aki érteni akarja e szakterület működését. Jellemző példaként emeljük ki a „hozzárendelt tőke”, az „elkötelezett tőke”, a „lehívott tőke”, és a „befektetett tőke” közötti különbséget, s hogy ezek megértése nagyban megkönnyíti a pénzügyi folyamat átlátását a forrásgyűjtéstől a cégekbe történő befektetésig.

A fejezetek:

Mi a magántőke. Ez áttekintést ad az alapvető tudnivalókról, köztük az alapok útján történő befektetésről, a magántőke-befektetési ügyletek két fő típusáról, azaz a kockázati tőke-befektetésről és a kivásárlásról, a magántőkealap struktúrájáról, a pénzforgalomról és a forrásgyűjtésről.

Magántőkehozamok – Az alapok. E fejezet arról szól, amiért voltaképpen ezekben az ügyletekben minden történik: a hozamok alakulását és a magántőke mögött álló befektetőknek való kiosztását, s ezek alapfogalmait tekinti át. Kiemelést érdemel az a – tökéletesen való-

sághű – mondata, hogy egy magántőkealap vagyonának értékelése éppen annyira művészet, mint tudomány.

Kivásárlás. Ez bemutatja a kivásárlás leggyakoribb ügylettípusait, valamint a kivásárlások főbb sarokpontjait: milyen fejlődési szakaszban lévő cégekre irányulnak, a hitellel történő finanszírozás felhasználását ezekben az ügyletekben (amit a szerző ezek elmaradhatatlan részének nevez), a célpontul szolgáló cég jövedelemtermelő képességének és várható pénzforgalmának szerepét az ügylet pénzügyi felépítésében és végső soron magában az ügylet típusában. Vizsgálja annak a megfontolásait, hogy milyen mérvű ellenőrzést és irányítást szerez a magántőke-befektető a szóban forgó cégben; végül pedig elemzést ad a kivásárlások piacáról és arról, milyen helyzetben találják magukat az ide belépő befektetők.

Hogyan elemezzük a kivásárlási ügyleteket? Ennek témája a tényleges kivásárlási ügyletek számviteli eszközökkel történő elemzése. A központi kérdések itt, hogy melyek a hozam keletkezésének forrásai, hajtóerői, és az ténylegesen hogyan válik jövedelemmé.

A kivásárlások hozama. Ennek tartalma a legjobban abban összegezhető, hogy makrogazdasági szemlélettel elemzi a magántőke mint a befektetési eszközök egyik osztálya teljesítményét.

Kockázati tőke. Ez áttekinti a kockázati tőke és annak befektetései lényegét, igyekszik leszámolni a kockázati tőkét övező félreértésekkel is, majd elemzi annak tevékenységét ágazatok szerint, valamint hogy a fejlődés milyen szakaszában lévő cégbe fektetnek be. Különös figyelmet érdemel az a megállapítás, hogy az amerikai kockázati tőke teljesítményét illetően rendelkezésre álló adatok alapján végzett legjobb becslés szerint a befektetések pénzben mért összesen kb. 5%-át jelentő cégeknél keletkezett az összes hozam 80%-a. Ez amúgy megfelel az általános tapasztalatnak is, hogy a kockázati tőke-portfólió cégeinek kis hányada hozza meg a tevékenység gazdasági eredményének messze túlnyomó részét.

Hogyan elemezzük a kockázati tőke-ügyleteket? Ez a fejezet elemzi a kockázati tőke-befektetéseket, amint a negyedik szolt a kivásárlásokról. Különösen fontos elem itt, hogy a cégek kockázati tőkével történő finanszírozása – azok fejlődése során, és ahhoz igazodóan – rendszerint többszöri tőkeinjekciót tesz szükségessé. Ebben a kezdeti befektetők számára kritikus jelentőségű lehet, hogy az újabb finanszírozási fordulóban hogyan változik a befektetésükkel szerzett pozíciójuk.

A kockázati tőke-befektetések hozama. Ez a fejezet az ötödikre rímél azzal, hogy itt a kockázati tőke-befektetések teljesítménye kerül a makroszemléletű görcső alá.

Átvilágítás. Ez a fogalom a célkeresztünkbe fogott cég vizsgálatát, elemzését, értékelését jelenti annak érdekében, hogy minél megalapozottabb képünk legyen annak várható teljesítményéről. Ha magántőke- vagy kockázati tőke-alapba fektetjük a pénzünket, célszerű a lehető legalaposabban megvizsgálni, „átvilágítani” azt, hogy a lehető legjobban tudjuk, milyen gazdasági teljesítményt várhatunk tőle. A befektetések professzionális művelőinek, a magántőke- és a kockázati tőke-alapoknak még inkább fel kell használniuk az átvilágítás

adta lehetőségeket annak a döntésnek a megalapozására, hogy mely cégekbe érdemes befektetniük. Ennek alapvető kérdéseit tárgyalja ez a fejezet.

Hogyan tervezzük a befektetési programot. Az itt felsorakoztatott megfontolások hasznos stratégiai útmutatással és gyakorlati szempontokkal szolgálnak mind a magántőke-befektetést végző cégeknek, mind pedig az azok mögött álló pénztulajdonosoknak.

Dr. Osman Péter

Sir Patrick Moore: A világegyetem atlasza. Alexandra Kiadó, 2007 – Átdolgozott kiadás; ISBN 978 963 370 018

Kimagaslóan jó ismeretterjesztő mű, a XXI. század elején elvárt szakmai színvonalon. Annak is kell lennie, hiszen szerzője – olvashatjuk – e tudománynak és megismertetésének egyik kiemelkedő művelője. Már iskolás korában bevásárolták a Brit Csillagászati Egyesület tagjai közé, több mint hatvan könyve jelent meg, és 1957 óta vezeti a BBC Éjszakai égbolt c. műsorát. Már csak ezért is maradéktalanul ismeri e szakterületet, s szintúgy annak legfrissebb kutatási eredményeit. E kötet ékesszólóan bizonyítja azt is, hogy fölényes tudása van arról, hogyan kell az érdeklődő laikusnak beszélni a mind szó szerint, mind pedig átvitt értelemben leghatalmasabb rejtvényről, a világmindenség felépítéséről, szerkezetéről és a működését uraló törvényekről, hogyan lehet ezeket az ismereteket mindenki számára jól érthetően, ugyanakkor nagy szakmai igényességgel előadni. A láttatásban, a magyarázatban, a világegyetemnek a közönséges halandók előtt mindörökké rejtve maradó objektumai megismerésében kitűnő szolgálatot tesz a kötet hatalmas képanyaga, amelyben a kiemelkedő minőségű, gazdag és különleges fényképanyagot magyarázó ábrák is kiegészítik. A bámulatos csillagászati felvételek jóval többet is adnak, mint a hűvös tudást: segítenek átélni a csillagos égbolt lenyűgöző látványait, és legalább megérezni valamennyit azokból a csillagászati jelenségekből, amelyeket a legjobban a régi mondás jellemez: „értem, uram, értem, de fel nem foghatom”.

Az emberiség legnagyobb kalandjának, amelyet tudománynak hívunk, minden bizonnyal a leghősiesebb fejezetei közé tartozik a Földünkön túli világ, azaz a világegyetem megismerése, továbbá keletkezésének és fejlődéstörténetének kutatása, az élet létrejöttének és hihetetlenül szerteágazó fejlődésének vizsgálata, valamint a szubatomi részecskék világának feltárása. Kiemelkedően hősiesek, hiszen a kutatás időben és térben messze kívül esik a fizikai megtapasztalás lehetőségeinek határain, s az embernek e lehetőségek hiányán az elméje és a tudomány erejével kell felülkerekednie. Csak pillanatokkal ezelőtt jutottunk odáig, hogy a legmodernebb eszközökkel már képesek vagyunk a megismeréshez nélkülözhetetlen nagy felbontású felvételeket készíteni, elemzéseikhez felhasználni a modern informatikát, már nemcsak a Földről, hanem a világűrben is ki tudunk nyúlni a csillagok és más távoli objektumok felé, és vizsgálóeszközeinket eljuttathatjuk legalább a Naprendszer bolygóihoz. Így

láthatunk itt űrszondák által készített bámulatos fényképeket, és így születhetett az a rendkívüli égbolttérkép, amelyet a NASA és a Princeton Egyetem űrszondája készített 2003-ban, s amely a világegyetemben legrégebben született, máig fennmaradt kozmikus háttérsugárzás vizsgálatával lehetővé tette az Univerzum korának minden korábbinál pontosabb megállapítását. Ez csupán egyetlen példa e kötet különlegesen izgalmas és tanulságos anyagából. Moore maga is írja, amikor 1970-ben elkészült e műve első változatával, még éppen csak elkezdődött a csillagászat nagy forradalma, s hogy meddig jutott, arról e kötet lenyűgöző áttekintést ad. Jellemző a fejlődésre, hogy ebben már a 2003-as kiadást is frissítette.

A kötet meghatározó jellegzetessége, hogy teljes anyaga egyenként két-két oldal terjedelmű szócikkekből épül fel, amelyek egy-egy résztémát mutatnak be (akadnak egyoldalasak is). Ez a – ma gyakran alkalmazott – szerkesztésmód igen jól áttekinthetővé teszi a benne sorakozó ismeretanyagot. Annak köszönhetően pedig, hogy minden ilyen szócikk önmagában is kerek, egész, tökéletesen alkalmas arra is, hogy akár tallózgassunk benne, akár pedig csak azt a részét olvassuk el, amelyik valamely okból éppen érdekel.

A nagy fejezetek a következők. A világegyetem felfedezése: a tartalom itt szerényebb a címnél, valójában az eszköztár fejlődéséről kapunk vázlatos áttekintést. / A Naprendszer: igazán alapos, minden reális elvárásnak megfelelő tartalmas ismertetés, amely egyebek közt részletesen bemutatja a Naprendszer tagjait, a bolygókat és holdjaikat, adattáblázatokat és térképeket, valamint űrszondák által készített fényképeket is közölve róluk, szól az azok kutatását szolgáló expedíciókról. Kitér az üstökösökre, a meteorokra és meteoritokra is. / A Nap: a mindössze öt szócikkből álló fejezet az átfogó áttekintés mellett számos különösen érdekes részlettel szolgál. / A csillagok: az éggömről, annak felosztásáról, a csillagok típusairól, életútjukról, a különleges objektumokról, csillaghalmazokról, csillagközi ködökről. / A világegyetem: a szerkezetéről, a galaxisokról és csoportosulásairól, kialakulásáról, a kvazárokról és a Földön kívüli életről – egy tágasabb dióhéjban. / Csillagtérképek: az északi és a déli égboltról a csillagképek teljes gyűjteménye 22 térképen, részletes magyarázó szövegekkel, amelyek kitérnek a fontosabb csillagok bemutatására is. Az ismertetéseket csillagászati adattáblázatok egészítik ki, bennük a legfényesebb csillagok, változócsillagok, kettőscsillagok, csillaghalmazok és csillagközi ködök. / A gyakorló csillagász – érdeklődő és gyakorló amatőröknek.

A magyarázatok természetesen kitűnőek – vázoltuk szerzőjük kiemelkedően jó kvalitásait. A fényképek mellett táblázatok és ábrák is segítik a megértést. Megküzdünk csak a csodálkozással kell afelett, hogy mennyire, minden képzeletet felülmúlóan gazdag a világegyetemünk égi objektumokban és természeti jelenségekben. Itt is elénk tárul a szervezetségét látva pedig felöltik bennünk az örök – és talán örökre válasz nélkül maradó kérdés: vajon milyen teremtmény volt képes mindezt így létrehozni, vajon vannak-e korlátai térben vagy időben, s milyen meglepetések várnak még ránk az űr feneketlen bugyraiban.

Dr. Osman Péter

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

Megjelenik kéthavonta

2. (112.) évfolyam, 5. szám

Megjelent: 2007. október

Felelős kiadó:

dr. Bendzsel Miklós

Felelős szerkesztő:

Bana Zsuzsanna

Tervezőszerkesztő:

Plette Péter

Szerkesztőségvezető:

Dürr János

Szerkesztőség:

Magyar Szabadalmi Hivatal

1054 Budapest, Garibaldi u. 2., Telefon: 474 5554

Levélcím: Pf. 552, 1370, e-mail: iszjsz@hpo.hu

www.mszh.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága,

1008 Budapest, Orczy tér 1.

Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél,
e-mailen (hirlapelofizetes@posta.hu), faxon: 303 3440.

További információ: 06 (80) 444 444

Terjesztéssel kapcsolatos reklamációk a 06 (80) 444 444 zöldszámon.

Egyes szám ára: 1050 Ft

Egy évre: 6300 Ft

MSZH – Nyomda – 2007.017/5

Felelős vezető:

Dürr János

Tel.: 474 5953

HU ISSN

1587-5563

Szerkesztőbizottság:

dr. Bendzsel Miklós elnök

Bana Zsuzsanna, Dürr János, dr. Ficsor Mihály, dr. Gonda Imre,

dr. Kiss Zoltán, Kürtös József, Posteinerné Toldi Márta,

dr. Tószegi Zsuzsanna, Ujvári János